

RÄNDEPOLIITIKA AASTARAPORT 2023

RÄNDEPOLIITIKA AASTARAPORT 2023

EMN Eesti

Rändepoliitika
aastaraport 2023

Autorid: Kristi Anniste, Eike Luik, Annika Murov, Barbara Orloff, Maarja Vollmer
(Euroopa rändevõrgustiku Eesti kontaktpunkt)

Kujundus: Mart Kivisild

Fotod pärinevad brandestonia.com.

Fotode autorid Andri Peetso, Nati, Ismail Noor, Jelena Rudi, Tõnu Tunnel, Haridus- ja
Teadusministeerium, Eerik Ilevain, Andrei Chertkov, Baltic Work Boats, Sven Zacek

Euroopa rändevõrgustiku Eesti kontaktpunkt

Sisekaitseakadeemia Kase 61, 12012 Tallinn, Eesti

emn@sisekaitse.ee

www.emn.ee

Euroopa rändevõrgustik (EMN) on 2003. aastal Euroopa Komisjoni poolt asutatud ja selle poolt koordineeritud uurimis- ja teabevahetusvõrgustik, mis koosneb liikmesriikide riiklikest kontaktpunktidest ja vaatlejariikidest ning kohalikest rände- ja varjupaigavaldkonna organisatsioonidest. EMN peamine eesmärk on koguda ja analüüsida ajakohast, objektiivset, usaldusväärset ja võrreldavat rände- ja varjupaigavaldkonna infot ning jagada saadud teavet poliitikategijate ja laiema avalikkusega.

ISSN 2674-3477

RÄNDEPOLIITIKA
AASTARAPORT

2023

Sisukord

Lühendid	6
Maatähised.....	7
1. Sissejuhatus	8
1.1 Metoodika	10
1.2 Lühülevaade 2022. aasta tegevussuundadest	12
2. Üldised trendid ja tegevussuunad rände valdkonnas	20
2.1 Suurenenud rändevoogudest tulenenud muudatused piirikontrollis ja viisapoliitikas	21
2.2 Kliimamuutuste mõju rändele.....	22
2.3 Tuleviku väljakutsed Euroopale ja Eestile.....	25
3. Sõda Ukrainas ja ajutise kaitse rakendamine	30
3.1 Ajutise kaitse direktiivi aktiveerimine	31
3.2 Tegevussuunad Euroopa Liidus.....	32
3.3 Ajutise kaitse rakendamine	34
3.4 Meetmed väljaspool ajutise kaitse direktiivi	51
4. Seaduslik ränne	54
4.1 Seaduslik ränne arvudes.....	55
4.2 Seadusliku rände valdkondlikud tegevussuunad.....	64
4.3 Tööränne	67
4.4 Õpiränne	81
4.5 Pereränne	83

5. Rahvusvaheline kaitse	86
5.1 Rahvusvaheline kaitse arvudes	87
5.2 Tegevussuunad rahvusvahelise kaitse valdkonnas	97
5.3 Ümberasustamine ja ümberpaigutamine Euroopas	104
5.4 Saatjata alaealised	107
6. Kohanemine ja lõimumine	114
6.1 EL ülesed tegevussuunad	115
6.2 ELi liikmesriikide tegevussuunad.....	119
6.3 Tegevussuunad Eestis	122
7. Kodakondsus ja kodakondsusetus	126
7.1 ELi liikmesriikide tegevussuunad.....	127
7.2 Tegevussuunad Eestis	130
8. Üleilmne eestlus	134
9. Ebaseaduslik ränne	144
9.1 Üldised EL tegevussuunad.....	143
9.2 Ebaseaduslik ränne arvudes.....	144
9.3 Tegevussuunad ELis ja Eestis ebaseadusliku rände tõkestamisel ja ennetamisel	153
9.4 Inimkaubandus.....	167
10. Tagasisaatmine	174
10.1 Tagasisaatmine arvudes	173
10.2 Tagasisaatmise tegevussuunad ELis	177
10.3 Koostöö kolmandate riikidega ja tagasivõtulepingute rakendamine	178
10.4 Tagasisaatmise valdkonna tegevussuunad Eestis.....	180
Bibliograafia	182

Lühendid

ABIS	automaatse biomeetrilise isikutuvastuse süsteemi andmekogu
AHQ	ad hoq query ehk kiireloomuline infopäring
AMIF	Euroopa Liidu Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifond
EASO	Euroopa Varjupaigaküsimuste Tugiamet
EES	riiki sisenemise ja riigist lahkumise infosüsteem (Entry Exit System)
EK	Euroopa Komisjon
EL	Euroopa Liit
EL-27	Euroopa Liidu 27 liikmesriiki
EMN	Euroopa rändevõrgustik
EN	Euroopa Nõukogu
ETIAS	Euroopa reisiinfo ja -lubade süsteem
EUA	Euroopa Liidu Varjupaigamet
Eurodac	rahvusvahelise kaitse taotlejate sõrmejälgede võrdlemise infosüsteem
Eurostat	Euroopa Liidu Statistikaamet
EUROSUR	Euroopa piiride valvamise süsteem
eu-LISA	Euroopa Liidu IT-agentuur
FRA	Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet
Frontex	Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Amet
ILO	Rahvusvaheline Tööorganisatsioon
INSA	Integratsiooni Sihtasutus
IOM	Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon
KOV	kohalik omavalitsus
OECD	Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon
PPA	Politsei- ja Piirivalveamet
SCIFA	Strateegiline sisserände-, piiride ja varjupaigakomitee
SIS	Schengeni infosüsteem
UNHCR	ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet
VEKO	vägivalla ennetamise kokkulepe
VMS	välismaalaste seadus
VRKS	välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus
VSS	väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus
WHO	Maailma Terviseorganisatsioon
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Maatähised

AT Austria

BE Belgia

BU Bulgaaria

CY Küpros

CZ Tšehhi

DE Saksamaa

DK Taani

EE Eesti

EL Kreeka

ES Hispaania

FI Soome

FR Prantsusmaa

GE Gruusia

HU Ungari

HR Horvaatia

IE Iirimaa

IT Itaalia

LT Leedu

LV Läti

LU Luksemburg

MD Moldova

MT Malta

NL Holland

NO Norra

PL Poola

PT Portugal

RO Rumeenia

SE Rootsi

SI Sloveenia

SK Slovakkia

1.

Sissejuhatus

2022. aasta kõige olulisem sündmus oli 24. veebruaril hoo-
gustunud Venemaa Föderatsiooni sõda Ukraina vastu,
mis mõjutas oluliselt ka rände- ja varjupaigavaldkonda.
Selle tulemusena aktiveeriti 4. märtsil 2022. aastal, s.o esimest korda enam kui
kahe aastakümne jooksul pärast selle vastuvõtmist, ajutise kaitse direktiiv, mis või-
maldas Euroopa Liidu liikmesriikidel anda Ukraina sõjapõgenikele kohest ja ühistel
alustel pakutavat kaitset. 2022. aasta lõpuks oli Euroopa Liidus registreeritud üle
nelja miljoni ajutise kaitse saanud inimese.

2022. aasta märksõnaks oli ka oluline rändesurve kasv Euroopa Liidu välispiiri-
dele. Selle tagajärjel suurenes 2022. aastal märkimisväärselt varjupaigataotleste
arv. Kokku esitati ELis ligikaudu 966 000 taotlust, mis on umbes 50% rohkem kui
2021. aastal. Samuti kasvas ebaseaduslike piiriületuste arv, ulatudes ligikaudu 330
000 juhtumini, mis tähendas 64%-st kasvu võrreldes eelneva aastaga.

Need olulised 2022. aasta väljakutsed pingestasid liikmesriikide varjupaigasüsteemide
ja vastuvõtuvõimekuse olukorda. Samuti tekitasid suurenenud rändevood
koos Ukraina konfliktiga liikmesriikides muret julgeoleku, inimeste ebaseadusli-
kult üle piiri toimetamise ja piiriülese kuritegevuse pärast. Seepärast tugevdasid
mitmed ELi liikmesriigid oma piirikontrollimeetmeid ning taaskehtestasid ajutise
piirikontrolli. Perioodil 2020–2021 COVID-19 pandeemia raames kehtestatud lii-
kumispiirangute kaotamine võimaldas taas jätkata sisserändajate tagasisaatmist.

2022. aastal oli seadusliku rände osas ELi peamine prioriteet kvalifitseeritud sisse-
rändajate riiki meelitamine ja riigis hoidmine. Kuna tööjõupuudus suurendab vaja-
dust reformide järele, mis tõhustaksid seadusliku rände juhtimist ja kvalifitseeritud
sisserändajate värbamist, algatas Euroopa Komisjon „[Oskuste ja talendi paketi](#)“
eesmärgiga meelitada ELi kõrgelt kvalifitseeritud oskustööjõudu ning [Talendire-
servi pilootrakenduse](#), mis aitaks eelkõige ukrainlastel Euroopa Liidus tööd leida.

Eesti rändepoliitika kontekstis võeti 2022. aastal vastu mitmeid olulisi seaduse-
muudatusi, millest olulisemad ja laiapindsemad olid seotud Ukraina sõjapõge-
nike vastuvõtmisega Eestis. Eesti andis 2022. aastal ajutise kaitse 41 639 Ukraina
kodanikule.

Raport annab ülevaate 2022. aasta olulisematest tegevussuundadest rände- ja
varjupaigavaldkonnas Eestis, teistes Euroopa Liidu liikmesriikides, EMN vaatleja-
riikides (Armeenias, Gruusias ja Moldovas) ning Norras. Raportis käsitletakse rän-
depoliitika eri valdkondade statistilisi trende, muutuseid poliitikas ja praktikas ning
antakse võimaluse korral ülevaade, millised on need muudatused Euroopa Liidu
riikide võrdlevas kontekstis.

Ränderaport on jaotatud üheksasse teemapeatükki. Sissejuhatuse järel antakse ülevaade üldistest rändetrendidest ja –arengutest, Venemaa Föderatsiooni täiemahulise sõjalisest agressioonist Ukrainas, seaduslikust rändest, rahvusvahelisest kaitsest, kohanemisest ja lõimumisest, kodakondsusest, üleilmsest eestlusest, ebaseaduslikust rändest ja tagasisaatmisest päritoluriiki.

1.1 Metoodika

Euroopa rändevõrgustiku rändepoliitika aastaraport tugineb peaaesjalikult dokumendianalüüsile sekundaarallikate põhjal. Eestit puudutavate tegevussuundade analüüsis on paljuski lähtutud EMN Eesti kontaktpunkti koostatud ingliskeelsest aastaraportist¹, mis tugines omakorda Eesti ametkondadelt ja huvirühmadelt saadud sisendile. Ülevaadet on täiendatud 2022. aasta kohta kättesaadavate allikate põhjal (nt statistika, pressiteated, meediakajastus, ametkondade raportid, info seaduseelnõude ning seadusemuudatuste kohta). Rahvusvaheliste poliitikatrendide kajastamisel oli peamiseks allikaks EMNi 2022. aasta rände- ja varjupaiga sünteesraport² ning 2022. aastat käsitlevad EMNi bülletäänid (nr 37-40)³, mis võtavad kokku iga kvartali olulisemad Euroopa Komisjoni algatused ning liikmesriikide rände- ja varjupaigavaldkonnas toimunud muutused seoses seadusandluse ja poliitikamuudatustega. Need on aluseks peamiste poliitikatrendide kaardistamisel ning liikmesriikide arengut ja tegevussuundi näitlikustavate tekstikastide valikul. Täiendavate allikatena kasutati käesoleva aastaraporti koostamisel näiteks 2022. aastal avaldatud EMNi uuringuid, kiireloomulisi päringuid (AHQ) ning erinevate Euroopa Liidu asutuste ja rahvusvaheliste organisatsioonide aastaraporteid ja analüüse.

Statistilised andmed pärinevad eeskätt Eurostatist, Politsei- ja Piirivalveametist (PPA), Siseministeriumist, Eesti Statistikaametist ja Euroopa Piiri- ja Rannavalve Agentuuri (Frontexi) statistikaülevaadetest. Riigisiseste andmete puhul on aluseks võetud ka EMNi ja Kultuuriministeriumi koostöös valminud rändestatistika ülevaade.⁴

Ränderaporti ülevaates on püütud näidata Eesti arengut muu Euroopa kontekstis, mistõttu on võimalusel eelistatud rahvusvahelist võrdlust võimaldavaid andmebaase. See võib mitmel juhul viia statistika erinevuseni, kuna statistika kogumise meetodid varieeruvad asutuste lõikes. Täpsuse huvides on iga raportis kuvatud

1 EMN Annual Report 2022 on Migration and Asylum in Estonia, part II EMN Eesti koduleht, kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2023/07/arm-2022-part-ii-estonia-final-1.pdf>

2 Ibid.

3 EMN bülletään, EMN koduleht, kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-quarterly_en

4 EMN Eesti Rändestatistika 2018–2022, EMN koduleht, kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/randestatistika-ulevaade-2018-2022/>

joonise juurde märgitud ka andmete allikas (nt PPA, Eurostat, Frontex). Eurostati andmete puhul on märgitud ka konkreetne andmekogum, millele on tuginetud, ning andmete allalaadimise kuupäev, et fikseerida andmebaaside paranduste või täienduste hetkeseisu.

Raportis kasutatud valdkondlik terminoloogia tugineb EMN varjupaiga ja rände sõnaraamatul (EMN Glossary)⁵, mis aitab tagada rahvusvahelise võrdluse esitlemisel ühesuguste ja võrreldavate mõistete kasutamise.

Aastaraporti fookuses on eelkõige ajaperiood jaanuar 2022 – detsember 2022, kuid lisatud on ka tulevikuvaateid ja prognoose 2023. aastaks.

⁵ EMN sõnaraamat, EMN koduleht, kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary_en

1.2 Lühülevaade 2022. aasta tegevussuundadest

Üldised rändetrendid

- Kõige enam kujundasid rände- ja varjupaigavaldkonda 2022. aastal 24. veebruaril Venemaa poolt algatatud täiemahuline sõda Ukrainas ja miljonid selle eest teistesse riikidesse põgenenud inimesed. 2022. aasta lõpuks oli UNHCRi kohaselt registreeritud teistes riikides hinnanguliselt 5,7 miljonit Ukrainast põgenenud inimest, suurem osa neist Euroopa Liidu riikides. Põgenikele turvalise peavarju ja muude vajalike teenuste tagamine sai 2022. aastal ELi liikmesriikide rändevaldkonna peamiseks prioriteediks.
- 2022. aastaks taastuti järk-järgult COVID-19 pandeemiaga seotud kriisist, tühistati reisipiirangud ja lõpetati reisipiirangutest tulenenud riigis viibimise pikendused. Vastuvõtu- ja kinnipidamiskeskustes leevendati tervishoiumeetmeid, mis kasvatas keskuste suutlikkust varjupaigataotlejaid majutada.
- Mitmete 2021. aastal alguse saanud kriiside mõju rändevaldkonnale jätkus ka 2022. aastal. Süvenes humanitaarkriis Afganistanis ning, küll oluliselt vähemal määral, jätkus afgaanide ümberasustamine teistesse riikidesse. Jätkusid ka ebaseadusliku piiriületamise katsed Valgevenest Euroopa Liitu.
- Toiduainete kallinemine, raskused tarneahelates, riigisisised relvakonfliktid ja kliimamuutustest tulenevad looduskatastroofid tõid kaasa toidu- ja humanitaarkriisi ning inimeste ümberasumise mitmetes maailma piirkondades. Kuigi enamik ümberasunud inimestest on teinud seda riigisiselt, süvendavad kriisid rändesurvet ka teistele riikidele.
- Rändesurve jätkus ja tugevnes nii Euroopa Liidu välispiiridel kui ka Põhja-Ameerikas, mis on sundinud riike tõhustama oma piirikontrolli, edendama seadusliku rände kanaleid ning võitlema inimkaubandusega.

Sõda Ukrainas ja ajutise kaitse rakendamine

- Ajutise kaitse direktiiv (2001/55/EÜ) võeti vastu 2001. aastal pärast seda, kui Euroopas toimus Lääne-Balkani relvakonflikti tõttu ulatuslik sundränne. 4. märtsil võttis Euroopa Liidu Nõukogu ühehäälselt vastu rakendusotsuse, millega aktiveeriti ajutine kaitse üheks aastaks. Rakendamine pikenes automaatselt kuni 2024. aasta märtsini.
- Ajutise kaitse eesmärk on pakkuda viivitamatut ja kollektiivset kaitset põgenikele ning leevendada survet riiklikele varjupaigasüsteemidele, võimaldades põgenikele ühtlustatud õigusi kogu ELis. Nendeks õigusteks on riigis viibimise õigus, juurdepääs tööturule ja eluasemele, arstiabi kättesaadavus ja laste juurdepääs haridusele.
- Rakendusotsuse alusel rakendati ajutist kaitset 24. veebruaril või enne seda kuupäeva Ukrainas elanud Ukraina kodanike ja nende pereliikmete, Ukrainas rahvusvahelist kaitset saanud muude riikide kodanike ja kodakondsuseta isikute ning nende pereliikmete ja muude riikide kodanike suhtes, kellel on alaline elamisluba ja kellel ei ole võimalik turvaliselt päritoluriiki tagasi pöörduda (viimaste puhul võib rakendada ka siseriikliku õiguse kohast kaitset).
- Eestis kinnitati sõjapõgenikele ajutise kaitse andmine 8. märtsil vastu võetud Vabariigi Valitsuse korraldusega nr 66 „Ajutise kaitse kohaldamine“.

Seaduslik ränne

- Euroopa Liidu riikides väljastati 2022. aastal ligikaudu 3 685 109 esmast tähtjalist elamisluba (andmestikust on puudu Poola ja Horvaatia ning koondnäitajad on prognoositud nende riikide varasemate aastate andmete põhjal), mida on võrreldes 2021. aastaga 726 775 elamisloa võrra rohkem (+25%). Neist enim väljastati elamislube töötamise eesmärgil (42%).
- Eestis väljastati esmaseid tähtjalisi elamislube 2021. aastaga võrreldes 1,6% vähem. Rändeliikide löikes kasvas töötamise ja pererände eesmärgil väljastatud elamislubade hulk. Langustrend oli täheldatav nii ettevõtluseks kui ka õppimiseks väljastatud elamislubade osas. Pea poole võrra vähenenud õppimiseks väljastatud elamislubade hulka mõjutas peamiselt Eesti ülikoolide otsus peatada koostöö Venemaa Föderatsiooniga ja Valgevene kõrgkoolide ning teadusasutustega, samuti 8. aprillil Vabariigi Valitsuse poolt vastu võetud sanktsioon.

- ELi liikmesriikide välisesindustele esitati 2022. aastal ligikaudu 7,5 miljonit lühiajalise ehk Schengeni viisa taotlust, mida on 2021. aastaga võrreldes hüppeliselt ehk 258% rohkem. Siiski ei küündinud arvud pandeemiaeelse ajani, mil näiteks 2019. aastal esitati 17 miljonit lühiajalise viisa taotlust.
- Viisasid puudutavat statistikat mõjutas Eestis kõige enam Venemaa agressioon Ukrainas ning sõjategevuse vankumatu hukkamõistu valguses vastu võetud otsused piirata Venemaa ja Valgevene kodanike viisataotluste vastuvõtmist ja viisade väljastamist. Kokku väljastati 2022. aastal Eesti välisesindustes 19 048 lühiajalist ehk C-liiki viisat, mida on 2021. aastaga võrreldes 51% vähem.
- 2022. aastal oli ELi liikmesriikide, Norra, Gruusia, Moldova ja Armeenia seadusandlikud ja poliitilised tegevussuunad ajendatud peamiselt kvalifitseeritud tööjõu riiki meelitamisest ning prioriteetideks taotlusmenetluste lihtsustamine ja digitaliseerimine. 27. aprillil võeti vastu nn oskuste ja talendi pakett (Skills and talents package) ning Komisjon esitas ettepanekud pikaajaliste elanike direktiivi (2003/109/EÜ) ja ühtse loa direktiivi (2011/98/EL) muutmiseks.

Rahvusvaheline kaitse

- Maailmas kasvas vägivaldsete konfliktide, tagakiusamise, inimõiguste rikkumiste või looduskatastroofide tõttu sunniviisiliselt kodudest lahkunud inimeste arv 21 %, ulatudes aasta lõpus rekordilise 108,4 miljonini. Suurim arv põgenikke pärines endiselt Süüriast, kuid suurim kasv põgenike arvus leidis aset Ukraina kodanike seas.
- Enamik liikmesriike välja arvatud Malta, Leedu, Läti ja Ungari seisid 2022. aastal silmitsi rahvusvahelise kaitse taotluste arvu kasvuga ning samal ajal pidid riigid toime tulema ajutise kaitse saajate registreerimisega. Eurostati andmetel esitati 2022. aastal EL-27 riikides 965 665 rahvusvahelise kaitse taotlust, mis on võrreldes eelneva aastaga 52% rohkem. Kõige rohkem rahvusvahelise kaitse taotlusi esitasid sarnaselt eelnevatele aastatele Süüria kodanikud (132 550), kellele järgnesid Afganistani kodanikud (114 290). Nagu ka varasematel aastatel esitati enim rahvusvahelise kaitse taotlusi Saksamaal (234 835).
- Seoses Ukraina sõjaga kasvas 2022. aastal Eestis märkimisväärselt nii rahvusvahelise kaitse taotlejate kui ka kaitse saajate arv. Eestile esitati 2940 esmast rahvusvahelise kaitse taotlust, mis on 3800% rohkem võrreldes eelneva aastaga. Võrreldes 2021. aastaga anti rahvusvahelist kaitset 4480% rohkem.

Kohanemine ja lõimumine

- Kolmandate riikide kodanike toimetulek Euroopa Liidus on jätkuvalt liikmesriikide kodanikest oluliselt kehvem ning võrreldes 2021. aastaga ei toimunud 2022. aastal selles suuri muutusi. Ka eurooplaste teadlikkus rände ja integratsiooni teemadest pole viimastel aastatel eriti muutunud. Eurooplaste hoiakud sisserändajate osas on aga võrreldes 2017. aastaga parenenud.
- ELi liikmesriikides domineerisid 2022. aastal Ukraina põgenike vastuvõtu ja nende kohanemise toetamisega seotud seadusandluse, poliitika- ja praktikamuudatused. Ukrainast põgenenud inimeste kohanemise toetamiseks võttis Euroopa Komisjon 2022. aasta märtsis vastu ühtekuuluvusmeetme pagulaste toetamiseks Euroopas (CARE).
- Ka Eestis jäid 2022. aastal sisserändajate tööturu, hariduselus osalemise ja sotsiaalse kaasatuse näitajad oluliselt alla põhirahvastiku omadele ning need erinevused ei ole võrreldes 2021. aastaga oluliselt muutunud.
- 2022. aasta oktoobris kinnitas Vabariigi Valitsus sidususe plaani 2022–2023, mille laiemaks eesmärgiks on tagada Ukrainas toimuva sõja taustal ühiskonna stabiilsus ja sidusus, võimalike konfliktide ennetamine ning tugevate kogukondadevaheliste suhete edendamine.

Kodakondsus ja kodakondsusetus

- Mitmed ELi liikmesriigid tegid 2022. aastal muudatusi oma kodakondsuspoliitikas. Muudatused käsitlesid nii kodakondsuse omandamise nõudeid, kodakondsuse taastamist ja omandamist põlvnemise alusel, kui ka kodakondsusetuse teemat ja kodakondsuse äravõtmise võimalusi. Bulgaaria kaotas kodakondsuse saamise võimaluse riigis tehtud investeeringute alusel ning seejärel jäi Malta ainsaks riigiks ELis, kes sellist kodakondsuse skeemi rakendab.
- Eestis muudeti 2022. aasta augustis kodakondsuse seadust. Kui varem tuli isikult, kes on ilma Vabariigi Valitsuse loata astunud teise riigi riigi- või sõjaväeteenistusse, kodakondsus ära võtta, siis nüüdsest võib kaalutlusotsusega kodakondsuse ära võtta, kui isik on astunud välisriigi riigi- või sõjaväeteenistusse või luure- või julgeolekuteenistusse või relvi valdavasse ja sõjaväeliselt korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavasse välisriigi organisatsiooni ja kui see kujutab ohtu avalikule korrale või riigi julgeolekule.

- 2022. aastal anti naturalisatsiooni korras Eesti kodakondsus 804 inimesele, mida on 188 inimese võrra ehk 19% vähem kui 2021. aastal. Kõige enam oli nende seas varasemalt Venemaa kodakondsust omanud (45%) või määratlemata kodakondsusega (39%) inimesi.

Ebaseaduslik ränne

- 2022. aastal tõi COVID-19 meetmete järkjärguline leevenemine ka märkimisväärse surve ELi välispiiridele – 2022. aastal registreeriti ligi 330 000 ebaseadusliku piiriületuse juhtumit, mis on kõrgeim arv alates 2016. aastast. Peamiseks ebaseaduslikuks rändeteeks oli Lääne-Balkani rändetee, mis moodustas kogumahust ligi poole.
- 2022. aastal ajendas paljusid ELi riike tõhustama oma piirikontrolli meetmeid (sh muutma viisarežiimi ja taaskehtestama kontrolli ELi sisepiiridel) Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse, jätkuv rändevoog Lääne-Balkani rändeteel ning sellega kaasnev sisserändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamise ja piiriülese kuritegevuse oht.
- Eestis jõustus 2022. aastal riigipiiri seaduse muudatus, mille kohaselt on hädaolukorras võimalik keelduda massilise ebaseadusliku sisserände juhtudel varjupaigataotluste vastuvõtmisest, kui need ei ole esitatud kindlaksmääratud kohas.
- Eesti rakendas esmakordselt põgenike massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorra lahendamise plaani (HOLP), et paremini korraldada massilist sõjapõgenike rändevoogu Ukrainast.

Tagasisaatmine

- 2022. aastal jätkati ELis tegevusi selle nimel, et viia liikmesriikide poliitika vastavusse ELi tegevussuundadega, ning jälgiti 2021. aasta [ELi vabatahtliku tagasipöördumise ja taasintegreerimise strateegia](#) rakendamist.
- Liikmesriikide toetamise eesmärgil hakkas Frontex alates 2022. aasta aprillist pakkuma taasintegreerimise teenuse raames taasintegreerimistoetust. 2023. aasta lõpuks peaksid kõik ELi liikmesriigid liituma Frontexi ühise taasintegreerimise teenusega. Eesti plaanib tegevustega liituda 2023. aasta teisest poolest, kui PPA juures alustavad tööd kaks uut tagasipöördumise nõustajat.
- Lahkumisettekirjutuse täitmiste arv püsis Eestis kõrge ka 2022. aastal, mil tagasipöördumismäär oli ligi 88%.

2.

Üldised trendid
ja tegevussuunad
rände valdkonnas

Viiimased aastad on olnud kogu maailmas ning eelkõige Euroopas geopoliitilise olukorra, aga ka rände ja inimeste ümberasustamise poolest väljakutseterohked, kuna on liigutud ühest kriisist teise.

Järk-järgult on taastatud COVID-19 pandeemiaga seotud kriisist. Võrreldes paari varasema aastaga oli COVID-19 viiruse levik 2022. aastal oluliselt väiksem. See võimaldas tühistada reisi piirangud ja lõpetada reisi piirangutest tulenenud riigis viibimise pikendused. Vastuvõtu- ja kinnipidamiskeskustes leevendati tervishoiu-meetmeid, mis kasvatas keskuste suutlikkust varjupaigataotlejaid majutada. Liikumispiirangute kaotamine võimaldas taas jätkata ka sisserändajate tagasisaatmist.

Mitmete 2021. aastal alguse saanud kriiside mõjud rände valdkonnale jätkusid ka 2022. aastal. 2021. aasta augustis võttis Taliban üle Afganistani juhtimise, mis tõi kaasa sadade tuhandete inimeste põgenemise Afganistanist. 2022. aastal humanitaarkriis Afganistanis süvenes ning, küll eelmisest aastast oluliselt vähemal määral, jätkus afgaanide ümberasustamine teistesse riikidesse.⁶ 2021. aasta suvel alustas Valgevene valitsus rände kasutamist hübriidsõja eesmärgil. Ebaseadusliku piiriületamise katsed Valgevenest Euroopa Liitu vähenesid 2022. aasta teises pooles oluliselt, kuid kriis ei ole tänaseni täielikult lõppenud.

Kõige enam kujundasid rände- ja varjupaigavaldkonda 2022. aastal 24. veebruaril Venemaa algatatud täiemahuline sõda Ukrainas ja miljonid selle eest teistesse riikidesse põgenenud inimesed. 2022. aasta lõpuks oli UNHCRi kohaselt Ukrainast teistesse riikidesse põgenenud hinnanguliselt 5,7 miljonit inimest.⁷ Suurem osa põgenikke saabus Euroopa Liidu riikidesse ja nende vastuvõtmiseks aktiveerisid Euroopa Liidu liikmesriigid esmakordselt pärast selle vastuvõtmist 20 aasta eest ajutise kaitse direktiivi. Kokku oli 2022. aasta lõpuks saanud ELi riikidelt ajutist kaitset ligi 3,83 miljonit Ukrainast pärit inimest.⁸ Nendele lisanduvad põgenikud, kes on taotlenud rahvusvahelist kaitset ning kes pole taotlenud ei ajutist ega rahvusvahelist kaitset. Põgenikele turvalise peavarju ja muude vajalike teenuste tagamine sai 2022. aastal ELi liikmesriikide rände valdkonna peamiseks prioriteediks. Seetõttu on Ukraina põgenikele ajutise kaitse andmise ja nende kohanemist toetavate teenuste pakkumisest kirjutatud põhjalikumalt 3. peatükis.

6 UNHCR (2023). Global Report 2022. Kättesaadav: <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/afghanistan-situation#:~:text=UNHCR%20submitted%20over%209%2C200%20Afghans,resettlement%20numbers%20in%20previous%20years>

7 UNHCR (2023). Global Trends, Forced Displacement in 2022. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>

8 Eurostat (2023). Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

Ukrainas toimuvast sõjast tulenev toiduainete kallinemine, aga ka raskused tarneahelates, riigisisesed relvakonfliktid ja kliimamuutustest tulenevad looduskatastroofid tõid kaasa toidu- ja humanitaarkriisi mitmes maailma piirkonnas. 2022. aasta juunis algasid Pakistanis üleujutused, mille tõttu pidi jätma oma kodu ligi kaheksa miljonit inimest.⁹ Ida-Aafrikas (Somaalias, aga ka Etioopias ja Keenias) jätkus 2022. aastal viimase 40 aasta rängim põud, mis on Somaalias tekitanud näljahäda ja pannud ligikaudu miljon inimest oma kodudest lahkuma.¹⁰ Kuigi enamik ümberasunud inimestest on teinud seda riigisiseselt, süvendavad kriisid rändesurvet ka teistele riikidele.

Rändesurve jätkus ja tugevnes nii Euroopa Liidu välispiiridel (eriti Vahemere piirkonnas, Lääne-Balkani rändeteel, Valgevene piiril) kui ka Põhja-Ameerikas. Euroopa Liidus kasvas sarnaselt 2021. aastale 2022. aastal oluliselt ebaseaduslike piiriületuste arv (64%-ine kasv võrreldes 2021. aastaga), ulatudes ligikaudu 330 tuhande piiriületuseni, mis on suurim arv alates 2016. aastast. Suurenenud rändevoogudest tulenevad julgeolekuriskid ning inims mugeldamisega seotud piiriülene kuritegevus sundis paljusid ELi riike tõhustama oma piirikontrolli. Ameerika Ühendriikide edelapiiril registreeriti 2022. aastal¹¹ rekordilised 2,76 miljonit ebaseaduslikku piiriületust.¹² Tegelemaks rände juurpõhjustega, edendamaks seadusliku rände kanaleid ning võitlemaks koos inimkaubandusega kirjutasid 21 läänepoolkera riiki 2022. aasta juunis alla Los Angeles'i rände- ja kaitsedeklaratsioonile.¹³ Lisaks sõlmis USA sarnase eesmärgiga kahepoolseid leppeid mitmete Ladina-Ameerika riikidega.¹⁴

Seadusliku rände osas on viimastel aastatel arenenud maade (Euroopa Liit, Põhja-Ameerika, Austraalia jt traditsioonilised sisseränderiigid) prioriteediks olnud kvalifitseeritud töötajate ligimeelitamine ja hoidmine. COVID-19 pandeemia suurendas paljude riikide tööturul tööjõupuudust, sh süvendas juba varem demograafilistest muutustest tulenenud puudust (kõrgelt) kvalifitseeritud töötajate järele. Tööjõupuudusele reageerimiseks ja kvalifitseeritud töötajate ligimeelitamiseks

9 UNHCR (2022). Briefing notes: UNHCR urgently seeks US\$66 million for communities devastated by Pakistan floods. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/unhcr-urgently-seeks-us66-million-communities-devastated-pakistan-floods>

10 UNHCR (2022). Somalia refugee crisis explained. Kättesaadav: <https://www.unrefugees.org/news/somalia-refugee-crisis-explained/>

11 Tegemist on USA föderaalvalitsuse fiskaalaastaga, mis kestab 1. oktoobrist 2022 kuni 30. septembrini 2022.

12 US Customs and Border Protection (2022). CBP Releases September 2022. Monthly Operational Update. Kättesaadav: <https://www.cbp.gov/newsroom/national-media-release/cbp-releases-september-2022-monthly-operational-update>

13 Migration Policy Institute (2022). The Los Angeles Declaration Could Represent a Big Step for Real Migration Cooperation across the Americas. Kättesaadav: <https://www.migrationpolicy.org/news/los-angeles-declaration-migration-cooperation>

14 Migration Policy Institute (2022). Top 10 Migration Issues of 2022. Kättesaadav: <https://www.migrationpolicy.org/programs/migration-information-source/top-10-migration-issues-2022#drought>

kutsuti mitmetes riikides 2022. aastal ellu olulisi reforme ja strateegiaid. Näiteks teatas Kanada 2022. aasta novembris, et seab eesmärgiks meelitada riiki perioodil 2023–2025 kokku 1,45 miljonit sisserändajat töötama eelkõige tervishoiusektorisse, tootmisse ja teistesse tööjõupuudusega sektoritesse. Austraalia valitsus tõstis sisserändekvooti 35 tuhandelt 195 tuhandele.¹⁵ Ka Euroopa Komisjon ja ELi liikmesriigid tegid 2022. aastal mitmeid algatusi soodustamiseks kvalifitseeritud töötajate ligimeelitamist ja loomaks neile Euroopasse jõudmiseks turvalisi kanaleid.

2.1 Suurenenud rändevoogudest tulenenud muudatused piirikontrollis ja viisapoliitikas

Kui varasematel aastatel mõjutasid Euroopa Liidu liikmesriikide piirikontrollimeetmeid peamiselt COVID-19 pandeemia ja sellest tulenevad piirangud, siis 2022. aastal tuli pandeemia jutuks vaid piirangute leevendamise ja tühistamise kontekstis. Peamisteks piirihalduspoliitika muutmise ajenditeks olid Ukrainas toimuvast sõjast tulenevad julgeolekuriskid ning jätkuv rändesurve liikmesriikidele, eelkõige Lääne-Balkani rändetee suunalt, millega kaasnes ebaseaduslike piiriületuste sagenemine ja kasvav oht piiriüleseks kuritegevuseks. Lisaks jätkus 2021. aastal alguse saanud piirikriis Euroopa Liidu välispiiril Valgevenega. Need tegurid ajendasid 2022. aastal paljusid ELi liikmesriike tõhustama oma piirikontrolli, muutma viisarežiimi ja taaskehtestama ELi sisepiirikontrolli.

2021. aasta suvel sai alguse rände poliitilistel eesmärkidel ärakasutamisest¹⁶ põhjustatud piirikriis Valgevene ja ELi piiril. Kümned tuhanded inimesed, valdavalt Iraagist ja teistest Lähis-Ida riikidest, saabusid peamiselt turismiviisa alusel Valgevenesse, et ületada seejärel Euroopa Liidu piir ja taotleda seal rahvusvahelist kaitset või liikuda muul eesmärgil edasi teistesse ELi riikidesse. Euroopa Liidu idapoolset välispiiri omavad liikmesriigid rakendasid seepeale välispiiri tugevdamise meetmeid, et paremini hallata Valgevenest tulevat ebaseaduslikku rännet. Näiteks olid 2022. aastaks alustanud kõik Valgevenega piirnevad liikmesriigid riigipiiri tarastamist, mis vähendas oluliselt ebaseaduslikult piiri ületada üritavate inimeste hulka. 2022. aasta märtsis saadeti laiali ka Valgevenes asuv Bruzgi põgenikelaa-ger. Mõningane rändesurve Valgevenest kestis siiski kogu 2022. aasta jooksul.¹⁷ 30. juunil 2022. aastal tegi Euroopa Kohus otsuse kohtuasjas Leedu vastu, milles leidis, et 2021. aastal Leedus erakorralise olukorra raames vastu võetud seadus panna ebaseaduslikult piiri ületanud sisserändajad kinnipidamiskeskusesse automaatselt, ilma individuaalset hinnangut andmata, ei ole kooskõlas Euroopa Liidu

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Kasutatakse ka mõistet „rände instrumentaliseerimine“

¹⁷ Human Constanta (2023). 2022 Humanitarian crisis in Belarus and at the border with the European Union. Kättesaadav: <https://humanconstant.org/en/2022-humanitarian-crisis-in-belarus-and-at-the-border-with-the-european-union/>

õigusega. Kohus leidis, et ELi õigusega on vastuolus õigusnormid, mille kohaselt sõjaseisukorra või erakorralise seisukorra väljakuulutamise või välismaalaste massilise sissevoolu tõttu hädaolukorra väljakuulutamise korral jäävad ebaseaduslikult riigis viibivad kolmandate riikide kodanikud tegelikult ilma võimalusest saada selle liikmesriigi territooriumil juurdepääs rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise menetlusele.¹⁸

Vastusena Venemaa sõjalise agressiooni hoogustumisele Ukrainas rakendati nii Euroopa Liidu kui ka liikmesriikide tasandil Vene Föderatsiooni kodanike riiki sisenemisele mitmeid piiranguid. Euroopa Komisjon esitas 2022. aasta septembris uuendatud suunised Venemaa Föderatsiooni kodanike viisamenetluste kohta ja kutsus ELi liikmesriike üles tugevdama piirikontrolli.¹⁹ 9. detsembril 2022. aastal peatas Euroopa Liidu Nõukogu Venemaaga sõlmitud koostöölepingu, mis lihtsustas ELi ja Vene Föderatsiooni kodanikele viisade väljaandmist.²⁰ Mitmed ELi liikmesriigid²¹ ja Norra kehtestasid Venemaa kodanike ELi reisimise piiramiseks mitmesuguseid meetmeid, nt ELi viisaeeskirja täielikku kohaldamist, viisataotlustasude tõstmist, täiendavate dokumentide esitamise nõuet, piirangute kehtestamist isikute kategooriatele viisa andmisel ja muudatusi viisa heakskiitmise alustes.

Eesti, Läti ja Leedu osalt jätkasid ja laiendasid piirihalduspoliitikas meetmeid, mis kehtestati juba 2021. aastal Valgevenega toimunud piirikriisi järel. Eesti muutis oma riigipiiri ja välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadust, et lisada võimalus jätta ebaseaduslikult välispiiri ületanud välismaalase rahvusvahelise kaitse taotlus vastu võtmata juhul, kui inimesel oli võimalus tulla piiripunkti kaudu, tema suhtes on täidetud *non-refoulement* põhimõte²² ja julgeolekuohu tõttu rakendatakse massilisest sisserändest ja ebaseaduslikust riiki sisenemisest põhjustatud hädaolukorda. Ebaseaduslikult üle piiri tulnud välismaalase kohene väljasaatmine on seega lubatud üksnes massilise sisserände hädaolukorra tõttu tekkinud ohu korral avalikule korrale või riigi julgeolekule ja tingimusel, et ta ei kasutanud võimalust siseneda Eestisse avatud piiripunkti kaudu. Kindlaks määratud asukohas taotluse esitanud välismaalase võib ka massilise sisserände hädaolukorras ohu korral

18 Euroopa Kohus (2022). Euroopa Kohtu otsus (esimene koda), 30. juuni 2022.

Kättesaadav: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=261930&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1374509>

19 Euroopa Komisjon (2022). C(2022) 7111 final. Kättesaadav: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C\(2022\)7111&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C(2022)7111&lang=en)

20 Euroopa Nõukogu otsus (EL) 2022/1500, 9. september 2022, mis käsitleb Euroopa Ühenduse ja Venemaa Föderatsiooni vahelise Euroopa Liidu ja Venemaa Föderatsiooni kodanikele viisade väljastamise lihtsustamise lepingu täitmise täielikku peatamist. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/1500/oj>

21 BE, BG, EE, FI, FR, IE, IT, LT, LV, SK

22 Rahvusvahelise pagulas- ja inimõiguseaduse tuumpõhimõte, mis keelab riikidel saata inimesi tagasi riiki, kus on reaalne oht sattuda tagakiusamise, piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise või muu inimõiguste rikkumise osaliseks

avalikule korrale või riigi julgeolekule lugeda rahvusvahelise kaitse taotlejaks.²³ Läti kuulutas välja eriolukorra, et tugevdada piirikontrolli mitmes Venemaaga piirnevas piirkonnas ning pikendas ka 2021. aastal välja kuulutatud eriolukorda, et võidelda Valgevene piiril ebaseaduslike piiriületuste arvu suurenemisega. Leedus kehtestati 2022. aasta kevadel alanud eriolukorra raames mitmed riigipiiri tugevdamise meetmed.

Suurenenud rändevood eelkõige ELi lõunapiiril asuvatasse liikmesriikidesse tõid samuti kaasa mitmeid muudatusi nii Euroopa Liidu kui ka liikmesriikide piirihalduspoliitikas. 2022. aasta novembris tutvustas Euroopa Komisjon ELi Kesk-Vahemere piirkonna tegevuskava,²⁴ milles pakutakse välja meetmed Vahemere keskosa rändeteel esinevate probleemide lahendamiseks, ning detsembris ELi Lääne-Balkani tegevuskava,²⁵ mille eesmärk on tugevdada koostööd rände ja piirihalduse valdkonnas. Kreeka ja Itaalia tugevdasid piirikontrolli ning järelevalvet, keskendudes piiriülese kuritegevuse ja rändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamise vastu võitlemisele ning laiemalt ebaseaduslike rändevoogude kontrollimisele. Bulgaarias hakati aga rakendama piiriületuspunktides läbiviidavate kontrollprotseduuride juhiseid.

Suurenenud rändevood nii Ukrainast kui ka üle Vahemere ja Lääne-Balkani rändeteel ajendasid mitmeid ELi liikmesriike²⁶ kehtestama 2022. aastal ELi sisese piirikontrolli. Näiteks Austria kehtestas/pikendas ebaseadusliku rände, salakaubaveo ja terroriohu tõttu ajutiselt piirikontrolli oma piiridel Slovakkia, Sloveenia ja Ungariga. Prantsusmaa taaskehtestas ebaseadusliku piiriületuse suurenemise tõttu ajutiselt piirikontrolli ELi välispiiridel. Eesti kehtestas Ukrainast saabunud põgenike sissevoolu tõttu ajutiselt piirikontrolli Eesti-Läti piiril, kuid kaotas selle, kui peamine rändete muutus ja Ukrainast pärit põgenikud hakkasid sisenema Venemaa kaudu. Tšehhi kehtestas ELi sisese piirikontrolli, võitlemaks rändevoogude vastu Lääne-Balkani rändeteel. Ungari küll piirikontrolli ei kehtestanud, kuid suurendas ebaseadusliku rände parema avastamise eesmärgil politsei kohalolekut Slovakkia piiril.

23 Riigi Teataja (2022). Riigipiiri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. 15.08.2022.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/oigusuudised/eelvaadeSeadusUudis/2213>

24 Euroopa Komisjon (2022). EU action plan for the Central Mediterranean, 21 November 2022.

Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-central-mediterranean_en

25 Euroopa Komisjon (2022). EU Action Plan on the Western Balkans, 5 December 2022.

Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-western-balkans_en

26 AT, CZ, DE, EE, ES, FR, SE, NO

2.2 Kliimamuutuste mõju rändele

Kliimamuutused toovad kaasa põudade sagenemise ja intensiivistumise, rasked ilmastikunähtused ja merepinna tõusu, mis tähendab elutingimuste halvenemist ja elatise kaotust paljude maailma piirkondade elanikele. See omakorda võib tekitada riigisiseseid ja rahvusvahelisi konflikte ning sundida inimesi oma kodudest lahkuma. 2022. aastal tuli looduskatastroofidega seonduvalt riigisiselt ümber asuda maailmas 32,6 miljonil inimesel, mis on viimase kümnendi kõrgeim arv ning 41% kõrgem viimase kümnendi aastakeskmisest.²⁷ Kuigi enamik kliimamuutustest mõjutatud inimestest asub ümber riigisiselt, on paljud neist sunnitud ka oma koduriigist lahkuma ja võivad seetõttu vajada rahvusvahelist abi.

1951. aastal, kui võeti vastu pagulasseisundi konventsioon, ei osatud tulevasi kliimamuutusi ning nende võimalikku mõju inimeste mobiilsusele ette näha. Seetõttu ei kaitse konventsioon nn kliimapagulasi, kuna see hõlmab ainult rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast põgenenud inimestele kaitse andmist. Lisaks ei sobitu nn kliimapagulased konventsiooni õigusraamistikku, kuna kliimakatastroofide eest põgenenud inimeste puhul puudub tagakiusaja. Viimastel aastatel on rahvusvahelises arutelus korduvalt rõhutatud vajadust kohandada rahvusvahelist õigust selliselt, et see kohalduks ka kliimamuutustest tulenevale rändele.^{28,29,30} Samuti tuuakse ÜRO Peaassamblee poolt 2018. aastal kinnitatud globaalse pagulasraamistiku³¹ ja globaalse ränderaamistiku³² lepetes välja, et kliimamuutused ja -katastroofid suurendavad varjupaigataotlejate ja rändajate arvukust, ning rõhutatakse, et nende probleemidega tuleb strateegiliselt tegeleda. Seni ei ole rahvusvahelise kaitse õigustiku täiendamist kliimast põhjustatud rände haldusele siiski laiemalt arutatud ega laiendatud ning reformitav ELi rände- ja varjupaigapoliitika selles muutust ei too. Küll aga on

27 IDMC (2023). Global Report on Internal Displacement 2023.

Kättesaadav: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/>

28 Baerbock, A. (2022). Staying ahead of the curve: climate security and international law. Kõne ÜRO peaassamblee kõrvalüritusel, 23.08.2022.

Kättesaadav: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/-/2554276>

29 Baerbock, A. (2022). Climate – Conflict – Clash of Crises: Weathering the Risks. Kõne Berliini kliima- ja julgeolekukonverentsil, 11.10.2022. Kättesaadav: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/baerbock-berlin-climate-and-security-conference/2557368>

30 ÜRO (2021). Report of the International Law Commission Seventy-second session, ÜRO peaassamblee, 26.04-4.06 ja 5.05-6.08.2021,

Kättesaadav: https://legal.un.org/ilc/reports/2021/english/a_76_10_advance.pdf

31 UNHCR (2018). Global Compact of refugees.

Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/global-compact-refugees>

32 OHCHR (2018). The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration.

Kättesaadav: <https://www.ohchr.org/en/migration/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration-gcm>

ELi kriisi, vääramatute jõu ja rände poliitilistel eesmärkidel ärakasutamise³³ määruse eelnõus hõlmatud menetluslikud erisused liikmesriikides kriisi- ja vääramatute jõu olukordades.

Euroopas sõlmiti kliimamuutustega võitlemiseks 2019. aastal Euroopa roheline kokkulepe, mis on seadnud eesmärgiks kasvuhoonegaasidest vabanemise aastaks 2050.³⁴ Kokkuleppes määratletud eesmärgid on seadusena sätestatud 2021. aasta juunis vastu võetud Euroopa kliimaseaduses. Kummaski neist ei pöörata eraldi erilist tähelepanu kliimamuutuste ja rände seoste ega kliimamuutuste suhteliselt suuremale negatiivsele mõjule sisserändajatest elanikkonnale.³⁵ Siiski on nii Euroopa Liidus kui ka liikmesriikides hakatud paari viimase aasta jooksul kliimamuutuste mõju rändele aina enam teadvustama.

2021. aasta veebruaris võttis Euroopa Komisjon vastu Euroopa Liidu kohanemise strateegia³⁶, mille eesmärk on muuta kliimamuutustega kohanemine nutikamaks, kiiremaks ja süsteemsemaks ning tõhustada rahvusvahelisi meetmeid kliimamuutustega kohanemiseks. Strateegia võtab arvesse ka kliimamuutuste mõju rändele ning näeb muuhulgas ette rahvusvahelised meetmed kliimamuutustele vastupanuvõime tõhustamiseks, sh leevendamaks kliimamuutuste ebaproportsionaalselt suurt mõju haavatavatele elanikkonnarühmadele.

2022. aasta juunis avaldas Euroopa Parlament lühiraporti kliimärände tulevikust.³⁷ Raporti põhjal on kliimamuutustest tingitud ümberasustamise oht suur ning kui kliimamuutustega ei tegeleta, võivad need põhjustada vägivaldseid konflikte ja massilisi rändelaineid, mis nõuavad ennetusmeetmeid ja rahvusvahelist koostööd. Raport rõhutab, et Euroopa Liidul on ülitähtis roll globaalse soojenemise leevendamisel, kliimamuutuste tagajärgede mõistmisel, eelkõige seoses haavatavate rühmadega, ja kliimamuutustega võitlemise edendamisel koostöös teiste riikidega.

33 Kriisi ja vääramatute jõu määruse eelnõu (<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD22/file-crisis-and-force-majeure-regulation>) ja rände ärakasutamise määruse eelnõu (<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-promoting-our-european-way-of-life/file-instrumentalisation-in-the-field-of-migration-and-asylum>) on liidetud üheks eelnõuks

34 Euroopa Komisjon (2019). Komisjoni teatis COM(2019) 640 final. Euroopa roheline kokkulepe. Brüssel, 11.12.2019. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640>

35 Barwise, K. (2020). Migration and the European Green Deal. 15.08.2020. Kättesaadav: <https://environmentalmigration.iom.int/blogs/migration-and-european-green-deal>

36 Euroopa Komisjon (2021). Komisjoni teatis COM(2021) 82 final. Kliimamuutuste suhtes vastupanuvõimelise Euroopa kujundamine – ELi uus kliimamuutustega kohanemise strateegia. Brüssel, 24.2.2021. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0082>

37 Noonan, E., Rusu, A. (2022). The future of climate migration. EPRS | European Parliamentary Research Service. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA\(2022\)729334_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA(2022)729334_EN.pdf)

„Looduskatastroofidest, kliimamuutustest ja keskkonnaseisundi halvenemisest tingitud ränne ja ümberasumine“

2023. aasta mais avaldas Euroopa rändevõrgustik lühiuuringu „Looduskatastroofidest, kliimamuutustest ja keskkonnaseisundi halvenemisest tingitud ränne ja ümberasumine“³⁸, mis annab ülevaate Euroopa Liidu ja OECD riikide algatustest, seadusandlusest ja poliitikast seoses keskkonna halvenemise, looduskatastroofide ja kliimamuutuste tõttu ümber asunud inimeste vastuvõtmise ning neile rahvusvahelise kaitse andmisega. Uuringu põhjal ei ole ükski ELi liikmesriik peale Itaalia oma seadusandluses sätestanud kliimaga seotud rännet ja ümberasustamist ega ka meetmeid kolmandate riikide kodanike vastuvõtmiseks kliimamuutuste või -katastroofidega seotud põhjustel. Samas on mitmed riigid³⁹ kehtestanud kaitse andmise alused, mida saab rakendada kliimaga seotud migrantidele, ning mõnedes riikides⁴⁰ saab

anda kaitset humanitaarsetel kaalutlustel. Uuring toob välja, et kliimamuutustega seotud ränne ja ümberasumine on jõudnud nii rahvusvahelisse kui ka mitmete ELi liikmesriikide⁴¹ avalikku arutellu, strateegiadokumentidesse ja poliitikasse ning algatatud on mitmeid kliimamuutustega seotud rännet käsitlevaid projekte, eelkõige rahvusvahelise arengukoostöö vallas.⁴²

38 EMN (2023). Displacement and migration related to disasters, climate change and environmental degradation - EMN Inform.

Kättesaadav: <https://www.emn.eu/wp-content/uploads/2023/06/emn-inform-climate-related-migration-final-may2023-1-1-compressed-1.pdf>

39 BG, CZ, DE, FR, LT, LV, PL, PT

40 BG, CZ, IE, LT, PL, PT

41 AT, BE, DE, FI, LT, SE

42 EMN (2023). Displacement and migration related to disasters, climate change and environmental degradation - EMN Inform.

Kättesaadav: <https://www.emn.eu/wp-content/uploads/2023/06/emn-inform-climate-related-migration-final-may2023-1-1-compressed-1.pdf>

2022. juulis avaldas Euroopa Komisjon töödokumendi „Katastroofidest, kliimamuutustest ja keskkonnaseisundi halvenemisest tuleneva ümberasumise ja rände käsitlemine”,⁴³ milles antakse ülevaade ja hinnang olemasolevatele ELi katastroofidest põhjustatud ümberasumist ja rännet käsitlevatele poliitikameetmetele ja praktikatele. Dokumendis viidatakse, et kuigi EL tegeleb katastroofidest ja kliimamuutustest põhjustatud mobiilsusega, eelkõige humanitaar- ja arenguabi andmise kaudu kliimamuutustest mõjutatud riikidele, aga ka teadusuuringute ja uute teadmiste loomise teel, tuleks senisest rohkem tegeleda näiteks pikaajaliste arenguprobleemidega katastroofidest ja kliimamuutustest mõjutatud riikides.

2.3 Tuleviku väljakutsed Euroopale ja Eestile

Järgnevad aastad töotavad tuua Euroopa poliitikakujundajatele rände valdkonnas jätkuvalt suuri väljakutseid. Jätkuvad mitmed käimasolevad ja omavahel põimunud kriisid. Ukrainas toimuva sõja edasine kulg on ette teadmata, kuid juba praegu seks on sõda toonud kaasa tohutu inimeste mobiilsuse kasvu, mille tagajärgedega tuleb jätkuvalt tegeleda. Lisaks miljonitele sõja eest teistesse riikidesse põgenenud Ukrainainimestele on Ukraina põllumajandussaaduste ekspordiraskused Musta mere sadamates tekitanud toidupuuduse eelkõige Põhja-Aafrika ja Lähis-Ida riikides, mis omakorda võib olla oluliseks rände ajendiks neist piirkondadest. Toidukriisile ei ole lähiajal oodata leevendust, kuna 2023. aasta juunis õhku lastud Kahhovka hüdroelektrijaam on mõneks ajaks hävitanud suure osa Lõuna-Ukraina põllumajandusest. Ukrainas toimuva sõjaga seotud kriisile lisanduvad kliimamuutustest ja looduskatastroofidest tulenevad kriisid, kus pikalt kestnud põud (nt Aafrika Sarve piirkonnas, aga ka Euroopas), üleujutused (nt Pakistanis) on süvendanud olemasolevat toidupuudust ja toonud kaasa humanitaarkatastroofi mitmetes riikides. Lisaks algas 2023. aasta suvel ilmastikunähtus El Niño, mis toob endaga tõenäoliselt kaasa põuda ja üleujutusi mitmetes maailma piirkondades ning globaalse temperatuuri rekordilise tõusu 2024. aastal.⁴⁴

Oodata on nii vabatahtliku kui sunniviisilise, nii seadusliku kui ebaseadusliku rände suurenemist. 2022. aastal kasvas ebaseaduslike piiriületuste arv Euroopa Liidus 64%⁴⁵ ja varjupaigataotluste arv 53%⁴⁶. Kolm neljandikku ebaseaduslikest piiri-

43 Euroopa Komisjon (2022). Addressing displacement and migration related to disasters, climate change. Commission staff working document. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.

Kättesaadav: https://ec.europa.eu/echo/files/policies/sectoral/swd_2022_displacement_and_migration_related_to_disasters_climate_change_and_environmental_degradation.pdf

44 The National Weather Service (2023). NOAA declares the arrival of El Nino. 08.06.2023. Kättesaadav: <https://www.weather.gov/news/230706-ElNino#:~:text=June%208%2C%202023%20%2D%20The%20expected,of%20the%20National%20Weather%20Service>

45 Frontex (2023). EU's external borders in 2022: Number of irregular border crossings highest since 2016. Uudiskiri, 13.01.2023.

Kättesaadav: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-s-external-borders-in-2022-number-of-irregular-border-crossings-highest-since-2016-YsAZ29>

46 Eurostat, migr_asyappctza (26.06.2023)

ületustest registreeriti Lääne-Balkani ja Kesk-Vahemere rändeteedel. Seda põhjustasid peamiselt lähteriikides suurenenud ebastabiilsus ja konfliktid, Ukrainas toimuvast sõjast põhjustatud majanduslikud raskused ja Tuneesia olulisuse kasv transiidimaana. Kuigi EL on karmistanud viisarežiime ja võtnud kasutusele ebaseaduslikku rännet piiravaid meetmeid, ei ole 2023. aastal oodata suurenenud rändevoogude trendi tagasipöördumist ning rändesurve püsib eeldatavasti kõrgena. Seetõttu on oodata olemasolevate viisarežiimide ülevaatamist Euroopas, aga ka kasvavat tähelepanu ebaseaduslikule rändele ja varjupaigataotlejatele avalikus ja poliitilises arutelus. Seda toetab ELi uue rände ja varjupaigapakti vastuvõtmine, mis on planeeritud 2024. aasta veebruaril, kuid mille osas läbirääkimised jätkuvad kogu 2023. aasta jooksul. Samuti võib eeldada, et kuna suurenenud rännet põhjustavad osaliselt kasvanud elamiskulud, toidupuudus ja kliimanähtused, tõstatub arenenud riikides, sh Euroopas, aina enam küsimus sellest, mil määral peaksid nad abistama riike, kes on enim mõjutatud looduskatastroofidest ja toiduainete hinnatõusust, nt toetama toiduainete tootmist, muutma põllumajandussektori muutustele vastupidavamaks jne.⁴⁷

Venemaa jätkuvad rünnakud Ukraina kriitiliste taristute pihta võivad tuua kaasa uue põgenikelaine Ukrainast. 2022. aasta oktoobris toimunud rünnak Ukraina energiavõrgule hävitas 50% energiasüsteemist, kuid ei põhjustanud ulatuslikku põgenikelainet.⁴⁸ Samas vajab 2023. aastal üle 17 miljoni Ukraina elaniku humanitaarabi. Miljonitel inimestel puuduvad elementaarsed teenused nagu vesi, elekter ja küte ning toiduvarud aina kahanevad. Tsiviilelanikke ohustavad ka pommitamine, relvastatud vägivald, maamiinid, perekondade eraldamine, rüüstamine või kodust väljatõstmine ning inimkaubandus.⁴⁹ Need tegurid võivad kaasa tuua äkilise põgenike kasvu, milleks Euroopa riikidel tuleb valmis olla. Lisaks on vaja jätkuvalt toetada 2022. aastal Euroopa riikidesse saabunud Ukraina põgenikke keeleõppe, lastehoiu, kvalifikatsioonide tunnustamise ja tööalase väljaõppega.

Jätkuvalt püsib oht, et Venemaa ja Valgevene üritavad kasutada rännet hübriidrünnaku vahendina. Kuigi ebaseaduslikud piiriületused Valgevene ja ELi piiril on võrreldes piirikriisi algusega 2021. aastal oluliselt vähenenud, hakkas ebaseaduslik piiriületuste arv hoolimata Poola ja Leedu poolt piirile ehitatud tarast 2023. aasta kevadel uuesti kasvama.⁵⁰ 2023. aasta juulis registreeris Poola piirivalve Valge-

47 ICMPD (2023). Migration Outlook 2023. Ten migration issues to look out for in 2023. Origins, key events and priorities for Europe. Kättesaadav: https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf

48 Ibid.

49 Euroopa Komisjon (2023). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. Ukraine. Kättesaadav: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/ukraine_en

50 Chodownik, M. (2023). Influx in migrant crossings at Poland-Belarus border raises concerns in Germany. 25.05.2023. Kättesaadav: <https://www.euronews.com/2023/05/25/influx-in-migrant-crossings-at-poland-belarus-border-raises-concerns-in-germany>

vene piirilt ligi sada piiriületuse katset päevas.⁵¹ Kui 2021. aastal lendasid migrandid Minskisse ning liikusid sealt Euroopa Liidu piirile, siis nüüd lennatakse kõigepealt Venemaale, kust liigutakse maismaad pidi edasi Minskisse või Bresti ja sealt edasi Valgevene-Poola piirile. Lisaks hakkas Poola Venemaa valitsuse teate peale, et avatakse lennuliinid Kaliningradi ja Põhja-Aafrika ning Lähis-Ida riikide vahel, ehitama 210 km pikkust tara oma piirile Kaliningradi enklaaviga. Seoses ebaseadusliku rände kasutamise hübriidsõja eesmärgil tegi Euroopa Komisjon 14. detsembril 2021. aastal Euroopa Nõukogule määruse ettepaneku, toetamaks Lätit, Leedut ja Poolat piirikriisiga toimetulemisel. Ettepanek ei saanud aga ministrite nõukogu enamuse heakskiitu, kuna kardeti Euroopa ühise varjupaigasüsteemi nõrgenemist. Võttes arvesse jätkuvat ohtu, et rännet kasutatakse hübriidsõja eesmärgil, jätkatakse tööd üheks eelnõuks liidetud kriisi ja vääramatü jõu määruse ning rände poliitilistel eesmärkidel ärakasutamise määruse väljatöötamisega.

2023. aastal on Euroopas jätkuvalt päevakorras töajõupuuduse teema. Peeaegu kõik Euroopa riigid on teatanud oskustöölise vähesusest ja üldisest töajõupuudusest. Ehkki Ukrainas toimuv sõda ja inflatsioon on nõrgestanud Euroopa majandust, ei ole oodata, et majanduslangusega kaasnev töökohtade vähenemine tasandaks demograafilistest muutustest tulenevat töajõupuuduse probleemi. Probleemi lahendamiseks hakkasid Euroopa riigid 2022. aastal aktiivsemalt värbama kolmandatest riikidest pärit töötajaid ning sõlmima kolmandate riikidega nn mobiilsuspartnerlusi. 2023. aastal on oodata selliste algatuste jätkumist.⁵²

51 Reuters (2023). Poland to bolster security on border with Belarus, interior minister says. 02.07.2023. Kättesaadav: <https://www.reuters.com/world/europe/poland-bolster-security-forces-border-with-belarus-interior-minister-2023-07-02/>

52 Ibid.

3.

Sõda Ukrainas
ja ajutise kaitse
rakendamine

2022. aastat jääb iseloomustama Venemaa Föderatsiooni poolt Ukraina suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud ulatuslik sõjaline agressioon, mis pani lääneriike ümber hindama nii enda kaitsevõimet, julgeolekukorraldust kui ka Venemaa autoritaarse režiimiga poliitilise dialoogi pidamise võimalikkust. Esimestel nädalatel pärast täiemahulise rünnaku algust 24. veebruaril kasvas põgenike tulv kiiremini kui Teises maailmasõjas – kümne päeva vaha lahkus Ukrainast enam kui 1,5 miljonit põgenikku. Lisaks jätsid Euroopa ja ka maailma teadvusesse jälje sõjalise taktika osana rahumeelse elanikkonna, tsiviilobjektide ja infrastruktuuri järjepidev ründamine ning okupatsioonivägede poolt toime pandud jõhkrad sõjakuriteod.

3.1 Ajutise kaitse direktiivi aktiveerimine

Ajutise kaitse direktiiv (2001/55/EÜ)⁵³ võeti vastu 2001. aastal pärast seda, kui Euroopas toimus Lääne-Balkani relvakonflikti tõttu ulatuslik sundränne, eelkõige Bosniast ja Hertsegoviinast ning Kosovost. 4. märtsil 2022. aastal võttis Euroopa Liidu Nõukogu ühehäälselt vastu rakendusotsuse⁵⁴. Ajutise kaitse direktiivi otsustati esmakordselt rakendada sõja tagajärjel Ukrainast põgenevate isikute massilise sissevoolu tõttu.

Ajutine kaitse on erakorraline mehhanism, mida saab kohaldada Euroopa Liidu Komisjoni ettepanekul ja Euroopa Liidu Nõukogu rakendusakti alusel inimeste massilise sissevoolu korral ning mille eesmärk on pakkuda viivitamatut ja kollektiivset kaitset põgenikele, kes ei saa oma päritoluriiki tagasi pöörduda. Eesmärk on leevendada survet riiklikele varjupaigasüsteemidele ja võimaldada põgenikel kasutada ühtlustatud õigusi kogu ELis. Need õigused hõlmavad riigis viibimist, juurdepääsu tööturule ja eluasemele, arstiabi kättesaadavust ja laste juurdepääsu haridusele.⁵⁵

53 Euroopa Nõukogu Direktiiv 2001/55/EÜ, 20. juuli 2001, miinimumnõuete kohta ajutise kaitse andmiseks ümberasustatud isikute massilise sissevoolu korral ning meetmete kohta liikmesriikide jõupingutuste tasakaalustamiseks nende isikute vastuvõtmisel ning selle tagajärgede kandmisel.

Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055>

54 Euroopa Nõukogu Rakendusotsus (EL) 2022/382, 4. märts 2022, millega määratakse kindlaks Ukrainast lähtuva põgenike massilise sissevoolu olemasolu direktiivi 2001/55/EÜ artikli 5 tähenduses ning nähakse selle tulemusena ette ajutine kaitse.

Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>

55 Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2022). Ukraina: nõukogu kehtestas ühehäälselt ajutise kaitse sõja eest põgenevatele isikutele. Pressiteade, 4.03.2022.

Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2022/03/04/ukraine-council-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war/>

Direktiivi ja Nõukogu 04.03.2023 rakendusakti kohaselt aktiveeriti ajutine kaitse üheks aastaks. Rakendamine pikenes automaatselt kuni 2024. aasta märtsini. Ajutist kaitset on võimalik Komisjoni ettepanekul pikendada ühe aasta võrra. Maksimaalseks ajutise kaitse rakendamise perioodiks on kolm aastat. Samuti võib Komisjon teha ettepaneku ajutine kaitse lõpetada, kui olukord Ukrainas võimaldab ohutut ja püsivat tagasipöördumist.

Rakendusotsuse kohaselt võib ajutist kaitset kohaldada järgmiste 24. veebruaril 2022. aastal või enne seda kuupäeva Ukrainas elanud isikute suhtes:

- Ukraina kodanikud ja nende perekonnaliikmed;
- Ukrainas rahvusvahelist kaitset saavad muude riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud (nt pagulased või täiendava kaitse saajad) ja nende perekonnaliikmed;
- muude riikide kodanikud, kellel on alaline elamisluba ning kellel ei ole võimalik turvaliselt ja püsivalt oma päritoluriiki tagasi pöörduda (võidakse kohaldada ka vastavat riiklikku kaitset).

Liikmesriigid võivad ajutist kaitset kohaldada ka teiste isikute suhtes, sealhulgas:

- Ukraina kodanikud, kes põgenesid Ukrainast lühikest aega enne 24. veebruari 2022;
- Ukraina kodanikud, kes viibisid vahetult enne 24. veebruari 2022. aastal ELi territooriumil (näiteks puhkusel või tööga seotud põhjustel);
- muude riikide kodanikud, kellel on ajutine elamisluba ning kellel ei ole võimalik turvaliselt ja püsivalt oma päritoluriiki tagasi pöörduda.⁵⁶

3.2 Tegevussuunad Euroopa Liidus

21. märtsil, pärast Euroopa Nõukogu otsuse 2022/382 vastuvõtmist avaldas Euroopa Komisjon ka tegevussuunised⁵⁷ eesmärgiga aidata liikmesriike eelnimetatud otsuse ja muude ELi õigusaktide kohaldamisel riikliku õigusega. Suunised keskendusid valdkondadele, mille rakendamisel tuvastati probleeme või mis tekitasid liikmesriikides küsimusi (näiteks elamisloa pikkuse, riikliku kaitse sisu, saatjata alaealiste ja ajutise kaitse saanute liikumisvabaduse kohta).

⁵⁶ Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2023). Infograafik – ELi ajutine kaitse põgenikele. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/infographics/temporary-protection-displaced-persons/>

⁵⁷ Euroopa Komisjon (2022). Tegevussuunised nõukogu rakendusotsuse (EL) 2022/382 (millega määratakse kindlaks Ukrainast lähtuva põgenike massilise sissevoolu olemasolu direktiivi 2001/55/EÜ artikli 5 tähenduses ning nähakse selle tulemusena ette ajutine kaitse) rakendamiseks. Kättesaadav: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321(03))

Teise olulise tegevusena pärast direktiivi aktiveerimist käivitati solidaarsusplatvorm „Ukraina“, et tagada koordineeritud koostöö ELi liikmesriikide, Schengeni lepinguga ühinenud riikide, Euroopa institutsioonide, Ukraina ja Moldova ametiasutuste ning rahvusvaheliste organisatsioonide vahel. Solidaarsusplatvormi eesmärk on hõlbustada asjakohaste ELi vahendite kasutuselevõttu ja koordineerida solidaarsuspakkumiste vastavust tuvastatud vajadustele. Platvorm annab raamistiku korrapäraseks teabevahetuseks, et koguda toetuse koordineerimiseks vajalikku teavet ja tagada ELi tasandil olemasolevate foorumite vaheline sidusus. Samuti aitab platvorm koordineerida tööd inimkaubanduse tõkestamisel ning sellega seoses kutsuti kokku mitu eriotstarbelist alarühma. Platvormi alla kuulub ka ühtne ajutise kaitse taotluste registreerimise süsteem, mis aitab tuvastada ja vältida olukorda, kus sõja eest põgenev inimene esitab taotluse mitmes erinevas liikmesriigis.

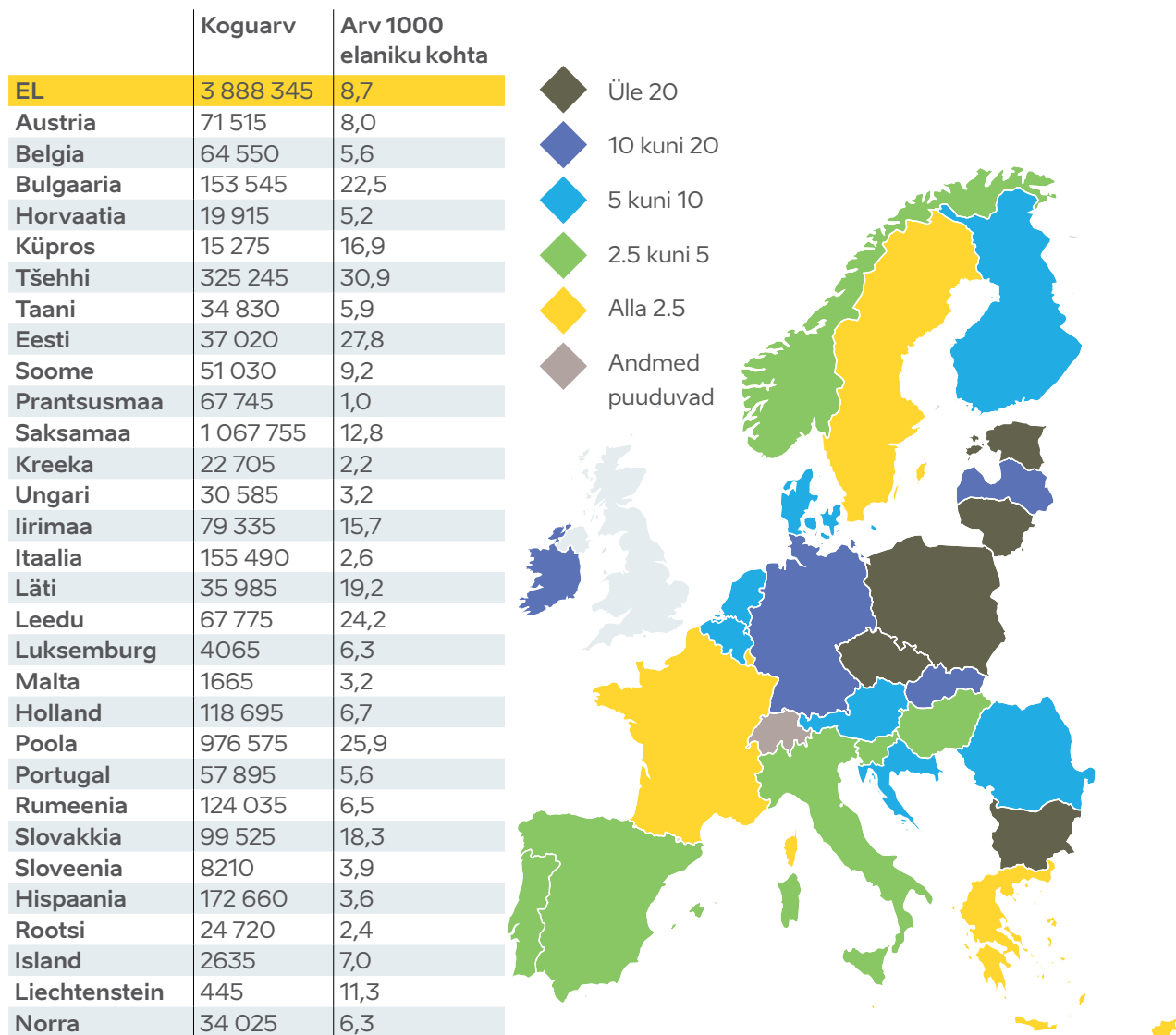
ELi tasandil käivitati mitmeid algatusi, et hõlbustada juurdepääsu ajutise kaitse direktiivist tulenevatele õigustele. Näiteks moodustas Komisjon 2022. aasta märtsis tööturule sisenemise soodustamiseks tööühma ELi talendireservi pilootprojektiga tegelemiseks. Talendireserv käivitati ajutise kaitse saajatele EURESi veebipõhisel platvormil 2022. aasta oktoobris. Platvorm võimaldab töötajal sisestada ja avaldada enda CV ning võtta vastava liikmesriigi tööandjatega ühendust. Pilootprojektiga on seni liitunud seitse ELi liikmesriiki⁵⁸ ning kokku on enam kui 5000 tööandjat avaldanud 4 miljonit töökuulutust.

Ukrainast põgeneva suure inimhulga majutamise toetamiseks käivitas Euroopa Komisjon 2022. aasta märtsis turvaliste kodude algatuse, mis oli ühelt poolt suunatud vabatahtlikele, kes soovisid põgenikke majutuse leidmisel abistada, ning teiselt poolt andis võimaluse koostada praktilise juhise⁵⁹ turvalise ja sobiva majutuse määratlemiseks. Tänu erinevatele mehhanismidele toetati ka vaimse tervise ja psühholoogilise esmaabi andmist nii liikmesriikides kui Ukrainas kohapeal. Lisaks kutsuti programmi „EU4Health Programme“ raames vabaühendusi osalema projektikonkursil, et pakkuda sõja eest põgenevatele inimestele vaimse tervise alast abi ning leevendada sõja negatiivseid ja traumaatilisi mõjusid.

58 CY, ES, FI, HR, LT, PL, SK

59 Euroopa Komisjon (2022). Solidarity and housing: Supporting Safe Homes. Considerations, key principles and practices. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-07/Safe%20homes%20guidance_en.pdf

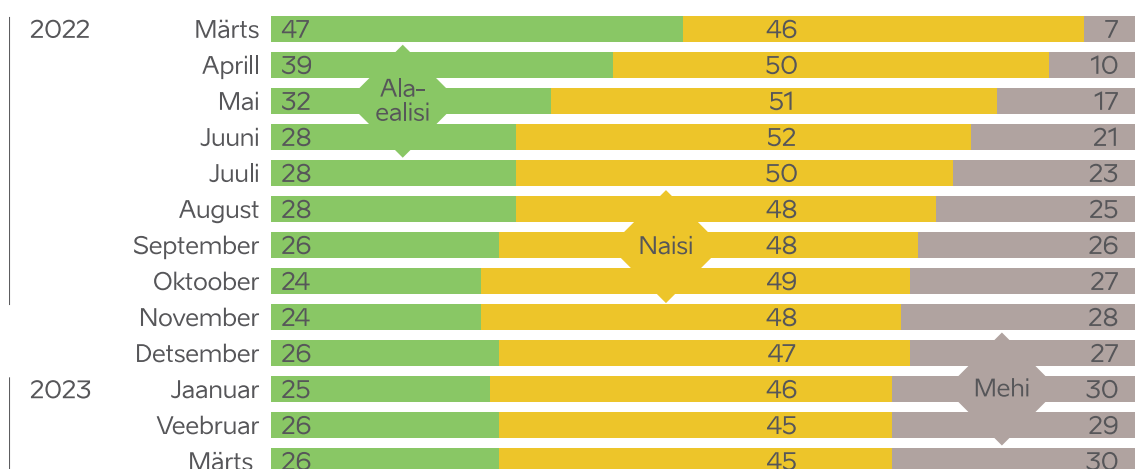
3.3 Ajutise kaitse rakendamine

Joonis 1. Ajutise kaitse saajad ELi liikmesriikides ning Norras, Liechtensteinis ja Islandil, 03.2022–03.2023. Allikas: Eurostat (migr_asytpfm, 08.06.2023)

Mitmed liikmesriigid võimaldasid ajutist kaitset ka nendele Ukraina kodanikele, kes viibisid seaduslikult ELis enne 24. veebruari.⁶⁰ Näiteks andis Belgia 180-päevase riigis viibimise õiguse või võimaluse taotleda ajutist kaitset nendele Ukraina kodanikele, kes viibisid seaduslikult Belgias, kuid ei vastanud elamisloa pikendamise tingimustele. Luksemburgis said ajutist kaitset taotleda ka need, kes olid Ukrainast lahkunud varem (näiteks juba 2021. aasta detsembris) ning need, kes viibisid enne konflikti algust ELi territooriumil näiteks puhkuse või tööasjade tõttu. Poola pikendas seaduslikult riigis viibivate Ukraina kodanike õigust riiki jääda kuni 24. augustini 2023. Hispaania võimaldas ajutist kaitset taotleda ka enne 24. veebruari ebaseaduslikult riigis viibinud Ukraina kodanikel.

⁶⁰ AT, BE, CY, CZ, ES, FI, FR, IE, LT, LU, LV, NL, SE, SK

Joonis 2. Ajutise kaitse andmise positiivsed otsused ELi liikmesriikides ja Norras soo ja vanuse lõikes, 03.2022–03.2023. Allikas: Eurostat (migr_asytpfm, 08.06.2023)

Viis ELi liikmesriiki muutsid ajutise kaitse direktiivist tulenevalt ka riiklike õigusakte⁶¹. Eestis ja Leedus olid muudatused seotud õigusnormide täpsustamisega seoses nende Ukraina kodanikega, kes viibisid riigis enne täiemahulise konflikti puhkemist ehk enne 24. veebruari 2022. Kuna Poola saabus suur hulk põgenikke transiidiga läbi Moldova, Rumeenia, Ungari ja Slovakkia, võeti 25. märtsil vastu seadusemuudatused, millega kaotati senised piirangud ning võimaldati sõja eest põgenevatel inimestel Poola siseneda ka otse Ukrainast. Kui Hollandis võimaldati algsest ajutist kaitset taotleda ka nendel kolmandate riikide kodanikel, kes omasid Ukrainas tähtajalist elamisluba, siis kasvanud kuritarvitamise riski tõttu viidi sisse seadusemuudatused, millega täpsustati, et ajutist kaitset kohaldatakse üksnes nende Ukrainas tähtajalist ja alalist elamisluba omavate kolmandate riikide kodanike suhtes, kes on registreeritud kohaliku omavalitsuse rahvastikuregistris.

Ajutise kaitse rakendamine Eestis

Vabariigi Valitsus kinnitas Ukraina sõjapõgenikele ajutise kaitse andmise 8. märtsil 2022 vastu võetud korraldusega nr 66 „Ajutise kaitse kohaldamine“⁶², mis jõustus järgmisel päeval. Valitsuse korraldus lähtus Euroopa Nõukogu otsusest aktiveerida ajutise kaitse direktiiv. Korralduse kohaselt kohaldatakse ajutist kaitset nendele isikutele, kes lahkusid sõjalise konflikti tõttu Ukrainast alates 24. veebruarist 2022. aastal ja on saanud Eestisse:

- enne 24. veebruari 2022. aastal Ukrainas elanud Ukraina kodanikud ja nende perekonnaliikmed;
- kodakondsuseta isikud ja muude kolmandate riikide kodanikud kui Ukraina kodanikud, kellel oli Ukrainas rahvusvaheline kaitse või samaväärne riiklik kaitse enne 24. veebruari 2022. aastal ning nende perekonnaliikmed.

61 EE, LT, NL, PL, SK

62 Vabariigi Valitsuse 08.03.2022 korraldus nr 66 „Ajutise kaitse kohaldamine“. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/308032022010>

Pereliikmetena käsitletakse korralduse kohaselt abikaasat, elukaaslast, alaealist vällalist last, teisi lähisugulasi, kes elasid samas leibkonnas ning olid ülalnimetatud isikute ülalpidamisel.

Ajutise kaitse saajale väljastatakse tähtajaline elamisluba kehtivusega üks aasta, mis pakub turvatunnet, sotsiaalseid garantiid ja õiguseid sarnaselt Eesti elanikega – õigus õppida, töötada ja saada seeläbi ka ravikindlustus. Seejuures ei ole ajutise kaitse taotlemine kohustuslik, vaid kõikidel Ukraina kodanikel on õigus Eestis edasi viibida ka ilma ajutist kaitset taotlemata.

Maikuu jõustusid mitmed muudatused välismaalaste seaduses, millega anti muuhulgas Eestisse sisenemise ja riigis viibimise õigus ka nendele Ukraina kodanikele, kes viibisid Eestis enne 2022. aasta 24. veebruari ning kellel polnud võimalik viibimisaluse lõppedes Ukrainasse tagasi pöörduda. Nimetatud seaduslik alus Eestisse saabumiseks ja Eestis ajutiseks viibimiseks kehtib nii kaua, kuni kohaldatakse ajutist kaitset, mis on omakorda seotud Ukrainas valitseva sõjaga.⁶³

Perioodil 2022. aasta veebruari lõpust kuni 2023. aasta märtsi lõpuni registreeris PPA piiril ligi 127 000 sõjapõgenikku, kellest veidi alla poole ehk u 58 000 kasutasid Eestit transiidina liikumisel teistesse ELi liikmesriikidesse.⁶⁴ Aastase perioodi vaates (10.03.2022–10.03.2023) on Eestis ajutist kaitset taotlenud 44 036 inimest, nendest naised 65% ja mehi 35%. Alaealised ehk kuni 18 aastased on taotlejate koguarvust moodustanud kolmandiku ehk 33%.

Kui 24. veebruaril 2022. aastal hoogustunud sõja esimestel kuudel taotlesid ajutist kaitset peamiselt naised ja lapsed ning meeste osakaal täiskasvanud taotlejatest moodustas vaid 10%, siis hiljem hakkas meeste osakaal tõusma. Põgenike liikumist Eestisse soodustas ennekõike soodne geograafiline paiknemine, juba olemasolev Ukraina kogukond ning vene keele oskus elanikkonna seas.

0–17	7279	7378	14 657
18–25	3437	1722	5159
26–35	5420	1899	7319
36–45	5552	2025	7577
46–55	3168	1018	4186
56–65	2206	772	2978
66–75	1246	440	1686
76–85	311	77	388
86–...	73	13	86
Kokku	28 692	15 344	44 036

Joonis 3. Ajutise kaitse taotlejad Eestis soo ja vanuse lõikes, 10.03.2022–10.03.2023. Allikas: PPA

63 Välismaalaste seadus (VMS) § 309¹⁴.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023039?leiaKehtiv>

64 Sotsiaalministeerium (2023). Aasta sõjapõgenikke Eestis.

Kättesaadav: <https://www.sm.ee/aasta-sojapogenikke-estis>

3.3.1 Sõjapõgenike registreerimine

Sõja eest põgenevate inimeste registreerimiseks loiid enamik ELi liikmesriike⁶⁵ spetsiaalsed vastuvõtupunktid ja registreerimiskeskused, mida juhivad kas politsei, piirivalve või muud rändega seotud asutused. Seejuures korraldati keskuste töö mitmes liikmesriigis⁶⁶ viisil, et kõiki esmatahtsaid teenuseid (näiteks esmane info, tervisekontroll, abi majutuse leidmisel) oleks võimalik saada ühest kohast (nn one-stop-shop). Suur põgeniketulv soodustas ka registreerimisprotsessi digitaliseerimist⁶⁷.

Sõjapõgenike registreerimine Eestis

Vabariigi Valitsuse 3. märtsi määrusega nr 19⁶⁸ taaskehtestati ajutine piirikontroll Eesti ja Läti riigipiiril eesmärgiga tagada avalik kord ning korraldada Ukrainast sõjategevuse eest lahkunud põgenike Eestisse sisenemist. Ajutisi kontrollpunkte loodi kokku neli: kolm Valka ja üks Iklasse. Piirikontroll lõpetati 25. mail, kuivõrd Lätist saabuvate põgenike arv vähenes ning rändekanalid muutusid – suur hulk põgenikke hakkas Eestisse saabuma läbi Venemaa. Piirikontroll võimaldas põgenike suurema laine ajal saada ühelt poolt ülevaadet riiki saabunutest ning teisalt suunata põgenikud vajalike teenusteni.⁶⁹

3. märtsil avas Sotsiaalkindlustusamet koostöös PPA, Eesti Pagulasabi ja Tallinna Linnavalitsusega esimese vastuvõtupunkti Tallinnas, peagi ka Rakveres, Tartus, Pärnus ja teistes suuremates keskustes. Vastuvõtupunkti saabunud põgenikud registreeriti ja nende esmane abivajadus kaardistati: leiti majutuskoht, kus toimus ka toitlustamine, registreeriti lasteaia- ja koolikoha vajadus, viidi läbi esmane tervisekontroll (sh võimaldati COVID-19 kiirtestimist ja tervisenõustamist), varustati hügieenitarvete ja muu hädavajalikuga ning jagati infot sotsiaalabi võimaluste kohta. SKA pakkus suuremates keskustes ka psühholoogilist nõustamist ja kriisiabi.⁷⁰ Samuti avas SKA 24/7 avatud infopunktid Tallinna bussijaamas, Pärnus, Tartus ja Jõhvis. Narva piiripunktis abistas sõjapõgenikke kontaktisik, kes aitas abivajajaid Jõhvi jõudmisel.⁷¹

65 AT, BE, BG, CY, CZ, EE, EL, FI, FR, IE, LT, LU, LV, PL, SK

66 CZ, FR, IE, LT, LU, LV, SK

67 BE, CY, EE, EL, FI, HR, LV, SE, SK

68 Vabariigi Valitsuse 03.03.2022 määrus nr 19 "Piirikontrolli ajutine taaskehtestamine". Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/116032022026>

69 Siseministeerium (2022). Valitsus lõpetab homsest ajutise piirikontrolli Eesti-Läti piiril. Pressiteade, 24.05.2022. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/uudised/valitsus-lopetab-homsest-ajutise-piirikontrolli-eesti-lati-piiril>

70 Sotsiaalkindlustusamet (2022). Ukraina sõjapõgenike vastuvõtupunktid avatakse kokku neljas linnas. 09.03.2022. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/ukraina-sojapogenike-vastuvotupunktid-avatakse-kokku-neljas-linnas>

71 Sotsiaalkindlustusamet (2022). Paranevad sõjapõgenike abistamise tingimused Tallinna bussijaamas. 16.06.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/paranevad-sojapogenike-abistamise-tingimused-tallinna-bussijaamas>

3.3.2 Ajutise kaitse saajale elamisloa andmine

Mitmed ELi liikmesriigid väljastavad ajutise kaitse saajatele elamisloa⁷², kuid kaitse staatuse andmiseks on valitud ka teisi lahendusi⁷³. Näiteks väljastatakse Austrias ajutise kaitse saajatele ID-kaart, mis on samaaegselt nii isikut tõendav, reisi- kui ka tööturule juurdepääsu kinnitav dokument. Kaardile on kantud arvukad turvaelemendid ja kiip biomeetriliste andmetega. Tšehhis, Lätis ja Hollandis kasutatakse ajutise kaitse staatuse tõendamiseks passi lisatavat kleebist. Iirimaa, Luksemburgis ja Hispaanias kinnitatakse ajutist kaitset vastava tõendi/tunnistuse väljastamisega.

Ajutise kaitse saajale elamisloa andmine Eestis

Eestis väljastatakse ajutise kaitse saanud isikule tähtjaline elamisluba kehtivusega kuni 1 aasta. Elamisluba annab ajutise kaitse saajale sarnased õigused Eesti elanikuga – ligipääsu sotsiaalteenustele, õiguse töötamiseks ja hariduse omandamiseks. Ajutist kaitset saab taotleda kas PPA teeninduses või mobiilsetes menetluspunktides, kus tehakse taotleja dokumendifoto, võetakse sõrmejäljed ning täidetakse nii ajutise kaitse kui elamisloakaardi taotlus. Üldjuhul tehakse ajutise kaitse andmise otsus kohe.

3.3.3 Ligipääs tööturule

Kõik ELi liikmesriigid on taganud ajutise kaitse saajatele ligipääsu tööturule, osaliselt on rakendatud ka erisätteid⁷⁴. Näiteks kui tavaolukorras on Lätis kolmandate riikide kodanike tööandjad kohustatud registreerima vaba ametikoha riiklikus tööhõiveametis ning tagama, et pakutav palk ei ületaks Läti aasta keskmist brutokuutasu, siis ajutise kaitse saajate värbamisel see nõue ei kohaldu. Enamik liikmesriikidest⁷⁵ on võimaldanud tegutsemist ka füüsilisest isikust ettevõtjana. Kui Belgias pidid sõja eest põgenenud inimesed füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemiseks taotlema esialgu kutsekaarti, siis alates 2022. aasta augustist nõudest loobuti. Osa liikmesriikidest⁷⁶ toetas põgenike tööturule sisenemist ka riigipoolse lastehoiuteenuse pakkumisega. Näiteks Prantsusmaa võimaldas kuni 3-aastastele lastele tasuta lasteaiakohti ning Iirimaa muudeti ligipääs lastehoiule ajutise kaitse saajate jaoks tasukohasemaks.

Peamised liikmesriikide poolt rakendatavad tööturule sisenemist soodustavad meetmed on karjäärinõustamine, töövahendus, keelekursused, kutse- ja ümberõppe toetamine ning rahalised toetused tööandjatele, kes ajutise kaitse saa-

72 AT, BE, BG, CY, DE, EE, EL, FI, FR, HR, HU, IT, LT, LV, MT, PL, PT, SE, SI, SK

73 CZ, ES, IE, LU, NL

74 AT, BE, CZ, EE, HR

75 AT, FR, IE, LV, LT, PL, SE

76 BG, DE, FI, FR, IE, IT, LT, LU, LV, NL, PL, SE, SK

jaid tööle värbavad. Tööturule sisenemise hõlbustamiseks tõlgiti Horvaatias kõik taotlus- ja registreerimisvormid ukraina keelde, koostati ukrainakeelsed voldikud ja käivitati tööhõive võimalusi tutvustav ukrainakeelne veebisait. Lisaks abistasid ajutise kaitse saajaid tööandjatega suhtlemisel ametlikud tõlgid. Leedus on ajutise kaitse saajaid värbavatel tööandjatel võimalik taotleda riigilt tagasi kuni 75% neile makstavast palgast (kuni 1,5-kordse miinimumpalga ulatuses) ja 20% uue töötaja väljakoolitamisele kulunud summast. Nii Lätis kui Leedus lihtsustati täiendava meetmena kutsekvalifikatsioonide tunnustamise menetlusi. Itaalia tegi kutsekvalifikatsioonide tunnustamisel erandi Ukraina arstide, õdede ja õendusabiliste osas.

Ligipääs tööturule Eestis

Eestis jõustusid 24. mail välismaalaste seaduses mitmed olulised muudatused, millega sätestati töötamise erisused nii nendele Ukraina kodanikele, kes viibisid ja töötasid Eestis seaduslikult enne 24. veebruari 2022 kui ka riiki pärast täiemahulise sõja puhkemist saabunud isikutele⁷⁷.

- Ukraina kodanikel, kes viibisid ja töötasid seaduslikult Eestis enne täiemahulise sõja puhkemist, on võimalus jätkata töötamist ka peale lühiajalise töötamise registreerimise lõppemist. Seejuures ei kohaldata nende töötamisele välismaalaste seaduses toodud lühiajalise töötamise sätteid.
- Ukrainast pärast 24. veebruari 2022 sõjalise konflikti tõttu lahkuma pidanud isikute suhtes, kellel on seadusest tulenev õigus riiki saabuda ja riigis viibida, ei kohaldata välismaalaste seaduses toodud lühiajalise töötamise sätteid.
- Mõlemal juhul on tööandja kohustatud töötajatele maksma töötasu, mille suurus on vähemalt võrdne Statistikaameti viimati avaldatud selle tegevusala, kus tööle asutakse, Eesti aasta keskmise brutokuupalga ja koefitsiendi 0,8 korrutisega. Tegevusala keskmise brutokuupalga arvestamisel võetakse aluseks Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK tähtkood.
- Abistava meetmena anti ajutiselt Eestis viibivatele ja mittetöötavatele ülal nimetatud isikutele õigus saada ka Töötukassa poolt korraldatavaid tööturuteenuseid nagu teavitamine tööturu olukorrast, tööturuteenustest ja -toetustest, töövahendus ja karjäärinõustamine.⁷⁸

Muudatuse laiem eesmärk oli toetada nii Eestis viibivate Ukraina kodanike kui ka Ukrainast saabunud isikute iseseisvat toimetulekut. Muudatus võimaldas Eestis juba lühiajaliselt töötavatel Ukraina kodanikel ja nende pereliikmetel jätkata töötamist registreeritud lühiajalise töötamise lõppemisel ilma välismaalaste seaduses sätestatud tingimusteta. Samuti on võimalik Eestisse saabunud isikutel vajadusel töötada ajutiselt kuni püsivama töö leidmiseni. Töötamisele kohaldub töölepingu seadus või võlaõigusseadus ja nendes sätestatud tingimused. Muudatusega

77 Välismaalaste seadus § 309¹⁵. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023039>

78 Välismaalaste seadus § 309¹⁶. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023039>

sätetatud töötasu nõue, millest madalamat palka töötamisel maksta ei tohi, tagab ühelt poolt piisava sissetuleku Eestis toimetulekuks ja teiselt poolt hoiab raskesse olukorda sattunud inimesi võimaliku ärakasutamise eest. Lisaks vähendab muudatus halduskoormust nii tööandjale kui ka PPAle, sest töösuhete alustamiseks või jätkamiseks ei ole tööandjal vaja registreerida lühiajalist töötamist PPA-s.

Alates täiemahulise sõja puhkemisest Ukrainas asus Sotsiaalministeerium koostöös Terviseameti, Haridus- ja Teadusministeeriumi, Keeleameti, Eesti ENIC/NARIC Keskuse, Töötukassa ning Tervishoiu Kõrgkooliga töötama selle nimel, et aidata Eestisse saabunud sõjapõgenikest tervishoiutöötajatel jõuda kiiremini oma erialasele ametikohale. Juunis kuulutas Tallinna Tervishoiu Kõrgkool välja rakenduskõrgharidusõppe vastuvõtu Eestis ajutist kaitset saanud Ukraina sõjapõgenikest kutseharidustasemega õdedele, kes said õpingutega alustada. Ukraina õdede õpperühma avamiseks oli tudengite miinimumarv 15, kuid suurema huvi tõttu alustas 23 esmakursuslast.⁷⁹

Ukraina kodanikud Eesti tööturul

Sotsiaalministeeriumi tellimusel asus Statistikaamet uurima Ukraina kodanike olukorda tööturul⁸⁰. 16. juunil avaldas Statistikaamet esmased andmed, mille kohaselt leidis küllaltki lühikese aja jooksul (märtsist juunini) töö suur osa ajutise kaitse saajatest. Statistikaamet uuendab andmeid pidevalt.

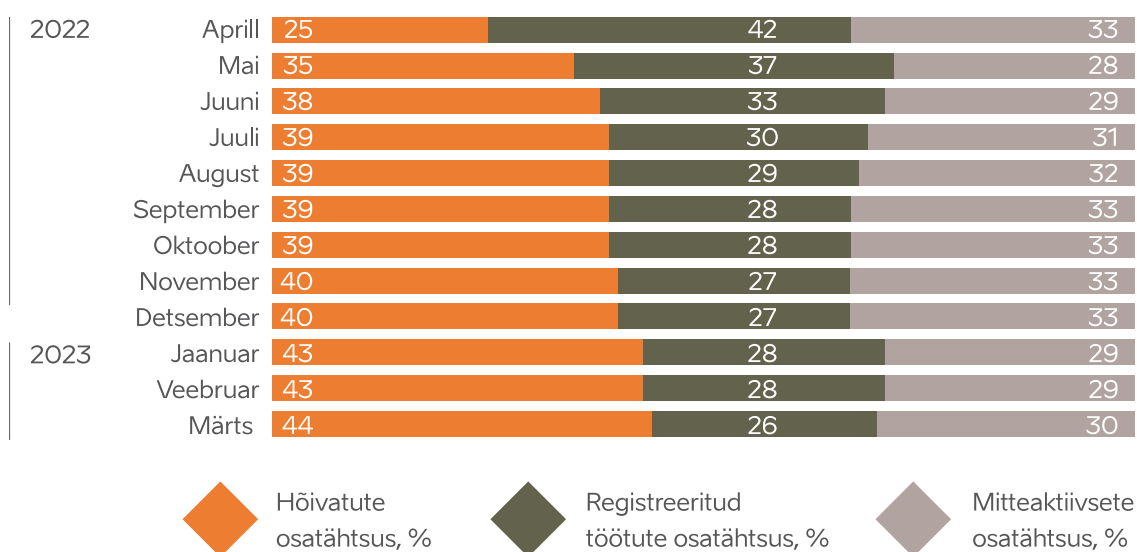
Ukraina kodanikud on rakendust leidnud kõigil ametialadel. Kogu tööturuga võrreldes on Ukraina kodanikke rohkem lihttöölise ning oskus- ja käsitöölise ning vähem juhtide ja tippspetsialistide seas. Kuigi suur osa Ukraina sõjapõgenikest on suhteliselt kõrge haridustasemega, on keeleoskuse puudumine ja kiire vajadus elatise teenimiseks sundinud põgenikke vastu võtma kvalifikatsioonile ja haridusele mittevastavaid töökohti.

Kõige enam asuvad ajutise kaitse saanud Ukraina kodanikud tegevusalade lõikes tööle töötlevasse tööstusesse, sellele järgnevad haldus- ja abitegevused, hulgi- ja jaekaubandus ning majutus ja toitlustus. Ametialade lõikes on enam lihttöölisi, oskus- ja käsitöölisi ning teenindus- ja müügitöötajaid.

20- kuni 64-aastastest ajutise kaitse saanutest töötab 44%, ligi veerand on töötud ning 10% pensioniealised. Seejuures on töötute osatähtsus langustrendis. Umbes kolmandik on tööturul mitteaktiivsed, kuid osa võib töötada mõne muu riigi, sh Ukraina tööandja jaoks näiteks kaugtööna või olla lastega kodune.

79 Sotsiaalministeerium (2022). Dr Heidi Alasepp: Ukraina õdedele on loodud võimalus Eestis erialasel töö jätkata. 28.09.2022. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/uudised/dr-heidi-alasepp-ukraina-odedele-loodud-voimalus-eestis-erialasel-tool-jatkata>

80 Statistikaamet (2022). Statistikaamet avaldas andmed Ukraina kodanikest tööturul. 16.06.2022. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/et/uudised/statistikaamet-avaldas-andmed-ukraina-kodanikest-tooturul>

Joonis 4. Ajutise kaitse saajate olukord tööturul, 24.04.2022–23.04.2023. Allikas: Statistikaamet

3.3.4 Ligipääs majutusele

Kõikides ELi liikmesriikides oli peamiseks prioriteediks ajutise kaitse saajatele sobiva elamispinna ja eluaseme tagamine või vajadusel eluaseme iseseisva leidmise rahaline toetamine. Põgeniketulva vastuvõtmisel oldi leidlikud ning kasutati nii lühi- kui pikaajalisi majutusvõimalusi. Enamik liikmesriike⁸¹ kasutas paralleelselt mitut eluaseme- ja majutuslahendust, peamiselt erakorralist ja ajutist majutust. Mõned ELi liikmesriigid⁸² kasutasid ka olemasolevaid varjupaigataotlejatele ja juba rahvusvahelise kaitse saanud isikutele mõeldud vastuvõtukeskusi ja majutusasutusi. Majutussuutlikkuse tagamiseks ehitati vastavaid hooneid ka juurde ning renoveeriti ja kohandati olemasolevaid. Mitu liikmesriiki⁸³ maksis ajutise kaitse saajatele ka ühekordset toetust püsivama majutuse leidmiseks.

Poola pakkus esmast majutust vastuvõtukeskustes, kuid enamik abisaajatest eelistas elada eramajutuses. Soome võimaldas ajutise kaitse saajatele majutust samal viisil kui rahvusvahelise kaitse taotlejatele. Rootsis tegi valitsus maakondlikele haldusüksustele ülesandeks koostada nimekiri olemasolevatest ja ajutise kaitse taotlejate majutamiseks sobivatest ruumidest. Nimekirja koostamisel loetleti kokku 74 000 elamispinna nii lühi- kui pikaajaliseks majutamiseks. Belgias lähtuti elamispiindade korraldusel kahest etapist: kriisivastuvõtt ning pikaajalisem majutus, millest viimane pidi sõjapõgenikule kättesaadav olema vähemalt kolm kuud ja tagama piisava privaatsuse perekonnaelu elamiseks.

⁸¹ AT, BE, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, LU, NL, PL, SE, SK

⁸² AT, DE, EL, ES, FI, PL, SE, SI, SK

⁸³ BE, BG, CZ, EE, HR, LV, PL

Kõikides liikmesriikides avas sõjapõgenike jaoks oma kodud suur osa kohalikust elanikkonnast. Koostöös valitsusväliste organisatsioonidega asuti mitmes liikmesriigis⁸⁴ eramajutust ka koordineeritult korraldama. Näiteks Hispaanias ja Hollandis asuti erasikute ja organisatsioonide elamispindade pakkumisi vahendama spetsiaalselt loodud veebiplatvormidel ning kuritarvitamise riski vähendamiseks kontrolliti pakkumised eelnevalt üle.

Ajutise kaitse saajate majutuse korraldamine

Lühiuuringu* läbiviimisel tugineti 24 ELi liikmesriigi sisendile ning vaadeldi perioodi alates täiemahulise sõja puhkemisest kuni 1. septembrini 2022. Lühiuuringust selgub, et ajutise kaitse taotlejate majutamiseks on peamiselt kasutatud juba olemasolevaid varjupaigataotlejate vastuvõtukeskuseid või loodud vastava valmidusega hoonetesse uued, hädaabimajutusena aga hotelle ja hosteleid. Suur osatähtsus on era- ja kodumajutusel. Näiteks Slovakkias ja Lätis on see majutuse vorm moodustanud enam kui poole. Hädaabi- või ajutise majutusena on suure põgenike hulga tõttu kasutatud ka telklaid, kämpinguid, spordisaale, munitsipaalhooneid, kloostrid ja laevu. Väljakutsetena on muuhulgas loetletud sobivate hoonete puudust, põgenike soovi asuda elama peamiselt suurlinnadesse, kiireloomulisust, keeletakistust

põgenike vajaduste väljaselgitamisel ning suurt sõltuvust era- ja kodumajutusest, millega võib kaasneda kuritarvitamise ja eksploateerimise risk. Mitmed liikmesriigid toetavad püsivama eluaseme leidmist rahaliselt, makstes kas ühekordset toetust, kohalikega võrdsetel alustel eluaseme toetust või hüvitatakse (osaliselt) üüri- ja kommunaalkulud.

* Lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2022/11/emn-inform-housing-1.pdf>

84 AT, BE, CZ, ES, FR, IE, LU, NL, PL

Ligipääs majutusele Eestis

17. märtsil kiitis Vabariigi Valitsus heaks Ukraina sõjapõgenikega seotud kiireloomuliste, hädavajalike ja ajutise kaitsega seotud kulude katmise⁸⁵. Otsuse alusel kompenseeritakse:

- sõjapõgenikega seotud majutuskulud (Sotsiaalministeerium);
- põgenike vastuvõtu korraldamise ja toetuste, hüvitiste ning sotsiaalteenuste väljamaksmise kulud (Sotsiaalkindlustusamet);
- alus-, üld- ja kutsehariduskulud (Haridus- ja Teadusministeerium);
- eesti keele õppe ja kohanemisprogrammiga seotud kulud (Kultuuriministeerium);
- isikukoodide väljastamise ja ajutise kaitse menetlusega seotud kulud (Siseministeerium);
- sõjapõgenikele vältimatu abi osutamise soetatud kulud ning kulud sõjapõgenike majutamisele suunamiseks (KOVid).

Kuigi esmajärjekorras eelistasid paljud sõjapõgenikud majutada Eestis elavate lähedaste ja tuttavate juures, asus Sotsiaalkindlustusamet korraldama nende lühiajalist majutust, sõlmides erinevates Eesti piirkondades majutuspartneritega vastavaid lepinguid. Tasuta lühiajalist majutust asuti pakkuma erinevates hoonetes ja asutustes, sh hotellides, renoveeritud hooldekodudes, ning lepingud sõlmiti ka Tallink Grupiga. Alates 7. aprillist asus riik põgenikke majutama Tallinki laeval MS Isabelle, mis majutab ligi 2100 inimest ning mis seisis püsivalt sadamas. Erialgu sõlmiti leping 4 kuuks, mida seejärel pikendati ning leping lõpetati 2023. aasta juunis.⁸⁶

Püsivama elukoha leidmiseks avas SKA koostöös Kinnisvara 24-ga aprilli alguses kinnisvaraportaali, kuhu koondati elamispinnad, mida inimesed pakkusid just Ukraina sõjapõgenikele (www.kinnisvara24.ee/ukraini/abi). Uus portaal andis sõjapõgenikele võimaluse endale ise sobivat majutusk kohta valida.⁸⁷ Samuti asus SKA pakkuma sõjapõgenikele sobiva majutuse leidmiseks abi läbi regionaalsete nõustajate. Eesti Pagulasabi asus vahendama eraisikute pakutud majutuskuulutusi ning suunas suuremad majutuspakumised nagu puhkekeskused ja ühiselamud omakorda Sotsiaalkindlustusametile.⁸⁸

85 Vabariigi Valitsus (2022). Valitsus katab sõjapõgenike vastuvõtmisega seotud kiireloomulised kulud. Pressiteade, 17.03.2022. Kättesaadav: <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-katab-sojapogenike-vastuvotmisega-seotud-kiireloomulised-kulud>

86 Sotsiaalkindlustusamet (2022). Sotsiaalkindlustusamet pikendab majutuslepingut Tallinkiga. Pressiteade, 21.07.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/sotsiaalkindlustusamet-pikendab-majutuslepingut-tallinkiga>

87 Sotsiaalkindlustusamet (2022). Ukraina sõjapõgenikele avati püsiva elukoha leidmiseks kinnisvaraportaal. Pressiteade, 06.04.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/ukraina-sojapogenikele-avati-pusiva-elukoha-leidmiseks-kinnisvaraportaal>

88 Eesti Pagulasabi (2022). Kuidas korraldame: majutus Ukraina sõjapõgenikele. Pressiteade, 22.04.2022. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/uudised/kuidas-korraldame-majutus-ukraina-sojapogenikele>

Aprilli keskel saatis SKA kohalikele omavalitsustele halduslepingu projekti, mille alusel asusid omavalitsused hiljem sõjapõgenikele hüvitama üürilepingu sõlmimise, hädavajaliku sisustuse ning maakleritasu kulused. Ajutise kaitse saaja, kelle elukoht on kantud rahvastikuregistrisse ning kellel on olemas tähtajatu või pikaajaline üürileping, saab kohalikest omavalitsusest taotleda üürilepingu sõlmimisega seotud ühekordsete kulude hüvitamist kuni kuue toimetuleku piirmäära ulatuses. Ühekordselt makstava hüvitise suurus on alates 1. juunist 2022 maksimaalselt 1200 eurot. Omavalitsusel on lubatud maha arvata lepingu sõlmimisega seotud halduskuludeks kuni 50 eurot. Tagasiulatuvalt, st enne toimetuleku piirmäära tõstmist, hüvitatakse varasema kuuekordse piirmäära ehk kuni 900 euro ulatuses. Hüvitise taotlemisel tuleb ajutise kaitse saajal esitada üürileping ning kuludokumendid, kui on tehtud eluruumiga seotud kulutusi (näiteks maakleritasu, ettemaks, remondiks vajalike tarvikute või sisustuse ostmise).⁸⁹ Eluasemega seotud kulude kompenseerimiseks nähti riigieelarves ette enam kui 17 miljonit eurot.⁹⁰

Statistikaameti andmetel on suurem osa ajutise kaitse saajatest asunud elama Harjumaale, samuti Tartusse ja Ida-Viru maakonda.

3.3.5 Ligipääs tervishoiuteenustele, sh vaimse tervise teenustele

Kõik ELi liikmesriigid osutasid Ukraina sõja eest põgenevatele inimestele saabumisel erakorralist arstiabi ning osa⁹¹ jagas koheselt ka teavet tervishoiuteenuste kättesaadavuse kohta. Enamik liikmesriikidest⁹² pakkus ajutise kaitse saajatele psühholoogilist abi ning mitmel pool⁹³ avati selleks tasuta nõustamistelefonid.

Näiteks avas Iirimaa 9. märtsil Dublini lennujaamas Ukraina sõjapõgenikele mõeldud vastuvõtupunkti, kus teostati esmane terviseseisundi hindamine ning keerulisemad juhtumid suunati edasi kas kiirabisse või eriarsti vastuvõtule. Kreekas anti sõjapõgenikele enne ajutise kaitse saamist passi alusel ligipääs arsti- ja õendusabi vastuvõtule kõikidesse avalikesse haiglatesse, hooldekodudesse ja rehabilitatsioonikeskustesse. Prantsusmaal kaeti ajutise kaitse saajate arstiabiga seotud kulud läbi spetsiaalse ravikindlustusskeemi. Poolas anti 18-kuuliseks perioodiks ajutise kaitse saajatele kohalike elanikega võrdsetel tingimustel ligipääs kõikidele tervishoiuteenustele. Mitmetes liikmesriikides seoti ravikindlustus aga tööle asumise või töötuna arvele võtmisega.

89 Riigikantselei kriis.ee koduleht: Info Ukraina sõjapõgenikele. Elukoht.

Kättesaadav: <https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/elukoht>

90 Sotsiaalkindlustusamet (2022). Riik toetab sõjapõgenike pikaajalise eluasemega soetud kulude kompenseerimist 17 miljoni euroga. Pressiteade, 26.04.2022.

Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/riik-toetab-sojapogenike-pikaajalise-eluasemega-soetud-kulude-kompenseerimist-17-miljoni>

91 CZ, FI, FR, IE, LU

92 AT, BE, CZ, EE, EL, ES, FI, FR, IT, LT, LU, LV, NL, PL, SE, SK

93 BE, EE, EL, FR, LV, SK

Ajutise kaitse saajate ligipääs teenustele

Lühiuuringu* läbiviimisel tugineti 24 ELi liikmesriigi sisendile ning vaadeldi perioodi alates täiemahulise sõja puhkemisest kuni 1. septembrini 2022. Lühiuuringust selgub, et pea kõik liikmesriigid pakuvad ajutise kaitse saajatele direktiivis sätestatud enam teenuseid, s.o ligipääsu tervishoiuteenustele, sh vaimse tervise teenustele, sotsiaaltoetustele, haridusele, tööturule ning võimaldavad erinevas formaadis rahalisi toetuseid (näiteks ühekordne summa eluaseme leidmisel, üüri- ja kommunaalkulude osaline hüvitamine jm). Võimalikult sujuva tööturule sisenemise tagamiseks on levinuima meetmena rakendatud varasemate oskuste ja kvalifikatsioonide tunnustamist. Enam kui pooled vastanud liikmesriikidest pakuvad ajutise kaitse saajatele lõimumise toetamiseks keelekursuseid. Rakendatud on ka erimeetmeid (kursused

kutsehariduse omandamiseks või kvalifikatsiooni saamiseks vajaliku õppe lõpetamiseks) ning eraldi pööratakse tähelepanu haavatavatele gruppidele nagu alaealised, vägivallaohvrid jt.

* EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/publication/ajutise-kaitse-saajate-ligipaaas-teenustele/>

Ligipääs tervishoiuteenustele Eestis

Eesti korraldas vastuvõtukeskustesse saabunud põgenikele esmase tervisekontrolli, -nõustamise ning COVID-19 kiirtestimise. Vajadusel pakuti esmaabi ning anti edasist infot tervishoiuteenuste võimaluste kohta. Kõigile põgenikele võimaldati täiendav tervisekontroll nakkushaiguste leviku ennetamiseks.

Ajutise kaitse saanud Ukraina sõjapõgenikele on tagatud vältimatu arstiabi, vältimatu hambaravi, COVID-19 testimine ning COVID-19 vaksineerimine ja rahvatervisega seotud tervishoiuteenused. Ravikindlustuse saamine toimub samamoodi nagu teistel Eestis elamisõigust omavatel inimestel, üle ühe kuu kehtiva töölepingu alusel töötaval inimesel või Töötukassas arvele võetud töötul. Sealhulgas on kindlustatutega võrdsustatud lapsed, rasedad, ülalpeetavad abikaasad, osalise ja puuduva töövõimega inimesed, pensionärid, õpilased, üliõpilased ning

usulise ühenduse liikmed. Pärast ravikindlustuse saamist laieneb õigus saada ka plaanilist üld- ja eriarstiabi samadel tingimustel kohalike ravikindlustatud inimestega.⁹⁴ Et sõjapõgenikel oleks kergem Eesti tervishoiusüsteemis orienteeruda, koostas Terviseamet spetsiaalsed infolehed nii ukraina, vene kui eesti keeles⁹⁵.

SKA infopunktides ja majutusasutustes asuti pakkuma psühhosotsiaalset kriisiabi. Psühholoogilist tuge võimaldati ööpäevaringselt kriisitoe telefonilt nii vene, inglise kui eesti keeles ning alates augustist alustasid tööd ka kolm psühholoogi, kes nõustavad abivajajaid ukraina keeles. Lisaks telefoninõustajatele asus juuli algusest SKAse tööle kaks ukrainakeelset psühholoogi, kes pakkusid tuge laevas ja majutusasutustes elavatele sõjapõgenikele, ning veebilehel palunabi.ee⁹⁶ asuti pakkuma võimalust online-nõustamiseks.⁹⁷

Juunis alustasid Haridus- ja Noorteametis tööd viis Ukraina spetsialisti: nõustamisteenuste koordinaator ja neli psühholoogi. Kuni augustini andsid psühholoogid traumapõhist psühholoogilist abi Ukraina sõjapõgenikest lastele ja nende lähedastele. Abivajajad võisid pöörduda mis tahes kohast Eestis, vajadusel sõitsid psühholoogid kohale ka teistesse Eesti paikadesse. Alates augustist alustati koos Rajaleidja kolleegidega tavapäraselt tööd ehk õppenõustamisteenuste osutamist ja koolivälise meeskonna liikmena haridusotsuste tegemist.⁹⁸

3.3.6 Ligipääs haridusele

Kõik liikmesriigid võimaldavad koolikohustuslikel ajutise kaitse saajatel registreeruda riiklikesse koolidesse. Mitu liikmesriiki⁹⁹ eraldas Ukraina laste koolitamiseks haridussüsteemile täiendavaid rahalisi vahendeid. Lõimumise toetamiseks pakuti riigikeele kursusi¹⁰⁰. Näiteks anti Poola koolides käivatele sõjapõgenikest lastele täiendavaid poola keele tunde (kuni 6 tundi nädalas) ning Luksemburgis värvati koolidesse ukraina keelt emakeelena kõnelevaid tugiõpetajaid. Osa liikmesriike¹⁰¹ pakkus ka suviseid keelekursusi. Oluline roll oli ka teavituskampaniatel ja info

94 Tervisekassa koduleht: Ukraina sõjapõgenikule.

Kättesaadav: <https://www.tervisekassa.ee/inimesele/ukraina-sojapogenikele>

95 Terviseameti infolehed on kättesaadavad: https://terviseamet.ee/et/ukraina?fbclid=IwAR11uK-kdyg9_RID43WwXdLiUg6AbVuNbrRhy_EpJC1Sm2FFGiRaklQrskeg

96 Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi koduleht.

Kättesaadav: <https://www.palunabi.ee/et/vaimne-tervis>

97 Sotsiaalkindlustusamet (2022). Sotsiaalkindlustusamet avab ukrainakeelse nõustamisliini.

Pressiteade, 01.08.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/sotsiaalkindlustusamet-avab-ukrainakeelse-noustamisliini>

98 HARNO (2022). Haridus- ja Noorteametis alustasid tööd viis Ukrainast pärit spetsialisti. Pres-

siteade, 21.06.2022. Kättesaadav: <https://www.harno.ee/uudised/haridus-ja-noorteametis-alustasid-tood-viis-ukrainast-parit-spetsialisti>

99 BE, FI, LV, LT, NL, PL, SK

100 AT, BE, CZ, EE, ES, FI, FR, HR, IE, IT, LT, LV, PL, SK

101 AT, BE, EL, IT, LT, LU, PL

kättesaadavaks tegemisel veebi vahendusel. Näiteks loodi Poolas kohe pärast täiemahulise sõja puhkemist teenus, milles ühildati nii vestlusrobot, infotelefon ja spetsiaalne e-post, et kooliealiste laste vanematele ja eestkostjatele hariduse jätkamiseks vajalikku infot jagada.

Keskharidus ja kutseõpe tehti ajutise kaitse saajatele kättesaadavaks samadel tingimustel kohalike elanikega ning mitmes liikmesriigis¹⁰² loodi vastavasisulised teavituskampaaniad ja veebilehed. Näiteks loodi Tšehhis sõjapõgenikele suunatud veebileht, millelt leiab kogu info õpingute jätkamise ning stipendiumite kohta. Mitmes ELi liikmesriigis hõlbustati juurdepääsu kõrgharidusele ka rahaliste toetuste ja/või õppemaksuvabastuste, paindlike vastuvõtukriteeriumide või muude haldustoetuste kaudu. Austrias vabastati Ukraina kodanikest üliõpilased nii kevadkui talvesemestri õppemaksust. Et kõrghariduse omandamise jätkumist toetada, võimaldasid Poola ülikoolid sõjapõgenikel õpinguid jätkata seni läbitud õpinguid tõendavaid dokumente esitamata.

Ligipääs haridusele Eestis

Õppimine Eestis on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik ning välisriigi kodakondsusega koolikohustuslikus eas laps on koolikohustuse täitja. Kõikidele Ukrainast saabunud koolikohustusega lastele leitakse koostöös vastava kohaliku omavalitsusega, kus laps omab sissekirjutust, koolikoht. Ukrainast saabuvatele lastele võimaldatakse õpet eelistatult eesti õppekeelega koolides, vanema soovil on võimalik haridust omandada ka vene õppekeelega koolis.¹⁰³

Aprillis avas Tallinna Linnavalitsus Räägu tänaval Ukraina sõjapõgenikele mõeldud kooli. Esialgus asus koolis õppima ligikaudu 200 last. Õppeaasta lõpuni toimus õpe päevakooli formaadis ehk põhirõhk oli huvitegevusel ja pehmematel õppeainetel.¹⁰⁴ 1. septembril alustas tööd Vabaduse kool, kuhu loodi õppekohad 7.–12. klassi õpilastele vanuses 13–19 aastat. Kooli õppekeel on eesti keel, kuid kuni 40% ulatuses saab koolis õppida õpilase emakeeles Eesti riiklikul õppekaval. Kool pakub õpilastele tuge eesti keele omandamisel keelekümlusmeetodil, samuti õpetatakse koolis ukraina keelt ja kultuuri.¹⁰⁵ Sügisest alustas koolis õpinguid 560 põhikooli- ja gümnaasiumiõpilast, neist 320 põhikooli kolmandas astmes ja 240 gümnaasiumis. Klassides on kokku 20 kuni 22 õpilast, põhikooliastmes on igal klassil kaks klassijuhatajat — üks Ukraina ja teine Eesti taustaga.¹⁰⁶

¹⁰² CZ, EE, FR, HR, IE, IT, PL, SK

¹⁰³ Haridus- ja teadusministeeriumi koduleht: Ukraina sõjapõgenike haridus Eestis. Kättesaadav: <https://hm.ee/ukraina#keskharidus>

¹⁰⁴ ERR (2022). Tallinn avab Räägu tänaval sõjapõgenike lastele esmaspäeval kooli. 06.04.2022. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608556297/tallinn-avab-raagu-tanaval-sojapogenike-laste-esmaspaeval-kooli>

¹⁰⁵ Riigikantselei kriis.ee koduleht: Info Ukraina sõjapõgenikele. Haridus.

Kättesaadav: <https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/haridus>

¹⁰⁶ Haridus- ja teadusministeerium (2022). 560 Ukraina noort alustavad õpinguid Vabaduse Koolis. Pressiteade, 14.10.2022. Kättesaadav: <https://www.hm.ee/uudised/560-ukraina-noort-alustavad-opinguid-vabaduse-koolis>

1. juunist alustas tegevust Ukraina lastele, noortele ja lapsevanematele suunatud haridusalane nõustamisteenus, et aidata leida sobivaimad õppevõimalused alushariduse, üldhariduse ja kutseõppe tasemel ning pakkuda noortele tuge tööalaste valikute tegemisel. Nõustamistuba asub Tallinnas, soovijaid nõustatakse nii kohapeal kui telefoni teel. Noorteinfoportaal Teeviit hakkas noortele infot jagama ka ukraina ja inglise keeles.¹⁰⁷

Aasta jooksul pärast täiemahulise sõja algust on Eesti haridussüsteemis registreerunud Ukraina sõjapõgenike osakaal jagunenud järgmiselt: alushariduses ligikaudu 24%, põhihariduses 65%, gümnaasiumiastmes 5% ning kutsehariduses 6%.¹⁰⁸

Alates juuni keskpaigast avati ajutise kaitse saajatele registreerumine kohustuslikku kohanemisprogrammi¹⁰⁹ (Settle in Estonia – ajutise kaitse moodul). Programmi eesmärk on jagada teadmisi Eesti igapäevatoimingute ja üldise kultuurilise keskkonna kohta. Koolitusel käsitletakse järgmisi teemasid:

- ajutise kaitse staatusega seotud õigused ja kohustused;
- Eestis seadusliku viibimisega seotud õigusteave;
- Eesti riigi toimimine ja ühiskonna alusväärtused;
- tähtsamad ametiasutused ja ajutise kaitse saajatele suunatud teenused;
- e-teenused ja nende kasutamine;
- haridusvaldkonnaga seotud küsimused;
- Eesti tervishoiusüsteem ja ravikindlustus;
- sotsiaalhoolekanne ja tööturuteenused;
- laste ja peredega seotud küsimused;
- transport, liiklus ja liiklemine;
- ülevaade eesti keelest ja kultuurist.

Aprillis asuti ette valmistama keelekursust, mille raames ajutise kaitse saaja omandaks eesti keele oskuse A1 tasemel (100 akadeemilist tundi). Esmajärjekorras valmistati keelekursused riigi poolt ette 10 000 ajutise kaitse saaja koolitamiseks.¹¹⁰

107 Riigikantselei kriis.ee koduleht: Info Ukraina sõjapõgenikele. Haridus. Kättesaadav: <https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/haridus>

108 Haridussilma koduleht: Ukraina sõjapõgenikud Eesti haridussüsteemis. Kättesaadav: <https://www.haridussilm.ee/ee/valdkonnaraportid/ukraina-oppijad-eesti-hariduses>

109 Settle in Estonia koduleht: Kohanemisprogramm ajutise kaitse saajatele. Kättesaadav: <https://www.settleinestonia.ee/programme/temporary-protection-module>

110 Integratsiooni Sihtasutus (2022). Kohanemis- ja keeleõppetugi Ukraina sõjapõgenikele. 16.06.2022.

Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/kohanemis-ja-keeleoppetugi-ukraina-sojapogenikele>

Iseseisvalt keele omandamiseks koondas kogu vajaliku info ja vastavad platvormid Integratsiooni Sihtasutus.¹¹¹

Aprillis kaasas Integratsiooni Sihtasutus seitse täiendavat nõustajat, kes viisid mai- ja juunikuus Ukrainast pärit põgenikele läbi teabetunde. Lisaks moodustati partnerasutuste (PPA, Töötukassa, Terviseamet, Tööinspeksioon, EMTA, Sotsiaalkindlustusamet, Siseministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, ELVL) esindajatest tööühm, kes oli toeks nõustajate koolitamisel ja jooksvate küsimuste lahendamisel ning kes jagasid oma valdkonna alast teavet.

Aprillis kaardistas Eesti Linnade ja Valdade Liit kohalikes omavalitsustes kontaktisikud, kellega asuti infotunde ette valmistama. Infotunde korraldati üheksas maakonnas (Raplamaa, Jõgevamaa, Harjumaa, Järvamaa, Läänemaa, Saaremaa, Võrumaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa) ja veebis. Kokku toimus 33 teabetundi, kus ühtekokku osales ligikaudu 810 inimest. Nende hulgas on ka Facebooki rühmas „Ukraina sõbrad Eestis“ toimunud kolm veebiloengut. Järelevaatamistega kokku on veebitunde vaadatud ligikaudu 4700 korda. Aprillis alustati ka infotundide läbiviimist Ukraina põgenike majutuskeskustes.

3.3.7 Perekonna taasühinemine

Ajutise kaitse saaja pereliikmetel on õigus ajutisele kaitsele vastavalt Euroopa Nõukogu otsuse artikli 2 lõikele 2. Liikmesriikides määratleti pereliikmed aga erinevalt. Näiteks Austrias kuuluvad pereliikmete hulka abikaasad ja registreeritud partnerid, alaealised vallalised lapsed ja muud lähisugulased, kes elasid enne koduriigist lahkumist ajutise kaitse saajaga ühises majapidamises ning olid temast kas täielikult või suurel määral sõltuvuses. Hispaanias kiirendasid perekonna taasühinemise menetlusi läbiviivad ametid protsesse force majeure ehk vääramatut jõu põhimõtet rakendades.

3.3.8 Saatjata alaealised ja vanematest lahutatud lapsed

ELi liikmesriigid¹¹² võtsid laste parimate huvide kaitseks kasutusele mitmeid meetmeid Ukrainast pärit saatjata alaealiste ja eraldatud laste vastuvõtmiseks ja neile erihoolduse tagamiseks. Mõnel juhul eraldati täiendavaid sihtotstarbelisi vahendeid või kohaldati spetsiaalseid menetlusi. Näiteks Belgias sai justiitsministeeriumi eestkosteteenistus lisaraha Ukrainast saabuvate saatjata ja eraldatud laste aitamiseks. Tšehhis kaasati vastuvõtukeskustesse sotsiaaltöötajad, kes kontrollisid iga saatjata alaealise lapse staatust ning tagasid eakohaste ja sobivate menetluste läbiviimise.

¹¹¹ Integratsiooni Sihtasutuse koduleht: Iseseisev õpe ja õppematerjalid.

Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/iseseisev-ope-ja-oppematerjalid>

¹¹² BE, CY, CZ, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, IT, LT, LU, LV, NL, PL, PT, SI, SK, SE

Toimingud saatjata alaealistega Eestis

Saatjata alaealisele tuleb määrata Eestis seaduslik esindaja ehk eestkostja, kes hoolitseb lapse heaolu eest ning esindab teda vajalikes toimingutes (nt toetuste taotlemine, pangakaardi vormistamine, ravi üle otsustamine jms). Kuni eestkostja määramiseni täidab eestkostja ülesandeid kohalik omavalitsus, kuhu laps on sisse kirjutatud (sissekirjutuse puudumisel kohalik omavalitsus, mille halduspiirkonnas laps elab). Aprilli alguses koostas Sotsiaalministeerium kohalikele omavalitsustele Ukraina sõjakriisi infolehe, milles muuhulgas anti infot saatjata alaealistega vajalikest toimingutest.¹¹³ SKA koostas eraldi vormi Ukraina alaealisele eestkoste seadmiseks ja esialgse õiguskaitses taotlemiseks.¹¹⁴

3.3.9 Ukrainasse tagasipöördumine

Mitu liikmesriiki teatas¹¹⁵, et tuginedes ajutise kaitse direktiivis sätestatud, ei too lühiajaline tagasipöördumine Ukrainasse (näiteks olukorra hindamiseks või perekonna külastamiseks) kaasa ajutise kaitse kehtetuks tunnistamist. Belgias loetakse lühiajaliseks külastuseks kuni 3-kuulist Ukrainas viibimist. Pikema eemaloleku korral tuleb elukohajärgset omavalitsust sellest teavitada. Hollandis on lühiajalise Ukrainas viibimise perioodiks kuni 28 päeva. Ungaris tunnistatakse ajutine kaitse kehtetuks üksnes kaitse saaja enda soovil ehk Ukrainasse tagasipöördumine ajutise kaitse kehtivust ei mõjuta. Soome tühistas ajutise kaitse staatuse juhul, kui kaitse saanu lahkus Soomest alaliselt.

Belgias korraldatakse Ukrainasse tagasi pöördujatele tasuta bussireise mitmetesse Ukraina suurematesse linnadesse ning makstakse ka ühekordset rahalist toetust (50 eurot täiskasvanu ja 25 eurot lapse kohta). Prantsusmaa Raudteeamet (SNCF) võimaldab tagasipöördujatele tasuta rongipileteid, kuid üksnes Prantsusmaaga piirnevatesse riikidesse reisimiseks. Kokku on välja antud 42 000 tasuta rongipiletit. Hollandis pakutakse vabatahtlikult tagasipöördujatele nõustamist, abi dokumentide hankimisel ja transpordi korraldamisel. Kreekas teavitati vabatahtlikult tagasipöördujaid Ukrainas valitsevast olukorrast ning võimalikest naasmisega kaasnevatest tagajärgedest.

Ukrainasse tagasipöördumine Eestis

Ukrainas valitseva sõjaseisukorra tõttu vabatahtlikku tagasipöördumist Eestis ei toetata. Lühiajaline Ukrainasse tagasipöördumine ei too kaasa ajutise kaitse kehtetuks tunnistamist, küll aga tuleb nii püsivalt Ukrainasse kui teise riiki liikumisest

¹¹³ Sotsiaalministeeriumi koduleht: Ukraina kriisi infolehed kohalikele omavalitsustele.

Kättesaadav: <https://www.sm.ee/ukraina-kriisi-infolehed-kohalikele-omavalitsustele>

¹¹⁴ Sotsiaalkindlustusameti koduleht: Saatjata alaealised välismaalased.

Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-rahvusvahelise-kaitse-taotlejatele/saatjata-alaealised>

¹¹⁵ BE, CY, CZ, HU, IE, LV, SK

teavitada elukohajärgset kohalikku omavalitsust ja PPA-d. Lisaks soovib PPA tungiva vajaduseta mitte reisida Venemaale. Riigikogu kuulutas 18. oktoobril Venemaa režiimi terroristlikuks¹¹⁶ ning ajutine kaitse on Ukraina kodanikele antud just kaitseks Venemaa tegevuse eest. Venemaale reisimine võib kaasa tuua elamisloa kehtetuks tunnistamise.¹¹⁷

3.4 Meetmed väljaspool ajutise kaitse direktiivi

Mitmed ELi liikmesriigid¹¹⁸ võtsid enne ajutise kaitse direktiivi aktiveerimist kasutusele meetmed, et hõlbustada Ukrainast saabuvate põgenike riiki sisenemist ja seal viibimist, sealhulgas leevendati viisa ja elamisloa nõudeid või loobuti nendest. Näiteks avas Poola 24. veebruaril jalgsi liikumiseks kõik Poola-Ukraina vahelised piiriületuspunktid. Piiriületus oli humaansetel kaalutlustel lubatud ka neile, kel puudusid reisidokumendid. Tšehhis väljastati Ukraina sõjapõgenikele nn eriviisa (varasemalt kehtinud viisa liik), mis võimaldas neil riiki siseneda ja seal viibida ilma varjupaigasüsteemi koormamata. Pärast ajutise kaitse direktiivi aktiveerimist muudeti eriviisa ajutise kaitse alusel välja antavaks viisaks.

Olulisel kohal oli ka inimkaubanduse ennetamine ja tõkestamine.¹¹⁹ Mitmes liikmesriigis käivitati ulatuslikud teavituskampaaniad¹²⁰ ning levitati infolehti, mis sisaldasid teavet inimkaubanduse ohtude ning kättesaadava abi kohta.¹²¹ Poolas trükiti julgeolekuteemadel 500 000 ukraina- ja inglisekeelset infolehte, mis sisaldasid teavet ka inimkaubanduse kohta. Lätis jagati infovoldikuid, et tõsta teadlikkust inimkaubandusele viitavatest ohumärkidest ning anda infot, kuhu abi saamiseks pöörduda. Teised riigid (näiteks Belgia, Soome ja Saksamaa) levitasid teavet internetis. Samuti olid kättesaadavad võimalike inimkaubanduse ohvrite nõustamise abitelefoniid.¹²² Mõnes ELi liikmesriigis¹²³ korraldati asjaomastele asutustele ja teenistustele inimkaubanduse ohvrite tuvastamise koolitusi.

¹¹⁶ Riigikogu (2022). Riigikogu kuulutas Venemaa režiimi terroristlikuks. Pressiteade, 18.10.2022. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/pressiteated/taisakogu/riigikogu-kuulutas-venemaa-reziimi-terroristlikuks/>

¹¹⁷ Politsei- ja Piirivalveameti koduleht: Info seoses sõjaga Ukrainas. Ajutine kaitse Ukraina kodanikele ja nende pereliikmetele. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/juhend/info-seoses-ukraina-sojaga/ajutine-kaitse-ukraina-kodanikele-ja-nende-pereliikmetele>

¹¹⁸ AT, CZ, HU, IE, IT, LV, LT, PL, SK

¹¹⁹ AT, BE, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, LT, LV, MT, NL, PL, PT, SE, SK

¹²⁰ AT, BE, CZ, DE, EL, FR, FI, LV, PL, SK

¹²¹ EE, EL, LT, LU, PL, SK

¹²² EL, PL

¹²³ AT, EE, EL, IE

Eestis rakendatud meetmed väljaspool ajutise kaitse direktiivi

Selleks, et sõjakeerisest põgenevad inimesed saaksid Eestisse siseneda ja riigis viibida, andis PPA juba täiemahulise sõja esimesel päeval ehk 24. veebruaril välja peadirektori korralduse „Ukraina kodanikele Eestisse saabumiseks ja ajutiseks viibimiseks seadusliku aluse andmise kohta”.¹²⁴ Korraldusega võimaldati viisavabalt riiki siseneda ja siin viibida ka nendel Ukraina kodanikel, kel puudus biomeetriline pass, ning pikendati viibimisõigust nendel Ukraina kodanikel, kes viibisid seaduslikult riigis enne 24. veebruari ja kelle viibimisalus oli lõppenud või lähiajal lõppemas. PPA peadirektori käskkiri kehtis 24. veebruarist kuni 30. juunini.

Maikuus anti Ukraina kodanikele ja nende pereliikmetele, samuti Ukrainas rahvusvahelise kaitse saanud isikutele ja nende pereliikmetele ning nendele Ukraina kodanikele, kes viibisid seaduslikult Eestis enne 24. veebruari, riiki sisenemiseks ja riigis viibimiseks seaduslik alus muudatustega välismaalaste seaduses.

Enne ajutise kaitse direktiivi rakendamist (ning ka pärast) võimaldati kõikidel sõja eest põgenenud inimestel taotleda rahvusvahelist kaitset.

Inimkaubanduse kontekstis tehti teavitustööd ka Eestis. Koostöös Justiitsministeeriumi, SKA ja PPAga jagati sõjapõgenikele ukrainakeelseid infolehti¹²⁵ inimkaubandusega seotud ohtudest kõikide oluliste kontaktidega (112, SKA inimkaubanduse ennetamise ja ohvrite abistamise nõuandeliin, ohvriabi kriisitelefoni). Samuti vahendati infot veebi teel asjassepuutuvate ametiasutuste kodulehtede, kriis.ee lehe ja videote¹²⁶ vahendusel, mis andsid juhiseid ja nõuandeid nii abistajatele kui ka vabatahtlikele.

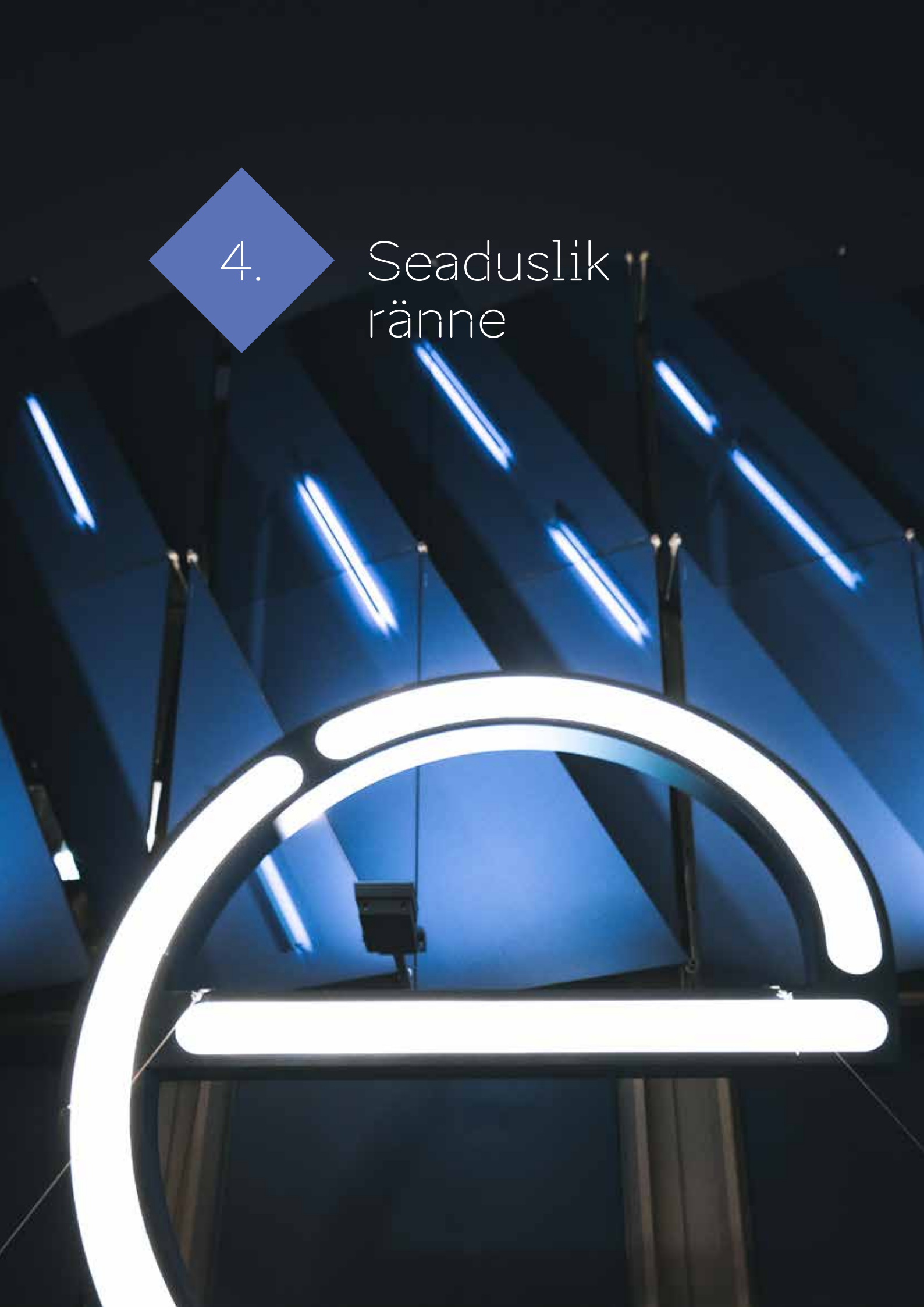
124 Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 24.02.2022 korraldus nr 1.1-4.1/8 Ukraina kodanikele Eestisse saabumiseks ja ajutiseks viibimiseks seadusliku aluse andmise kohta. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/files/dokumendid/korraldused/kor-2022.8-1-.pdf?f898ce89d7>

125 Justiitsministeeriumi infoleht on kättesaadav siit: <https://www.just.ee/media/3199/download>

126 Videod on kättesaadavad siit: https://www.youtube.com/watch?v=9VbYUa-_Xyw&t=1s ning <https://www.youtube.com/watch?v=xuUxzorDR4o>

4.

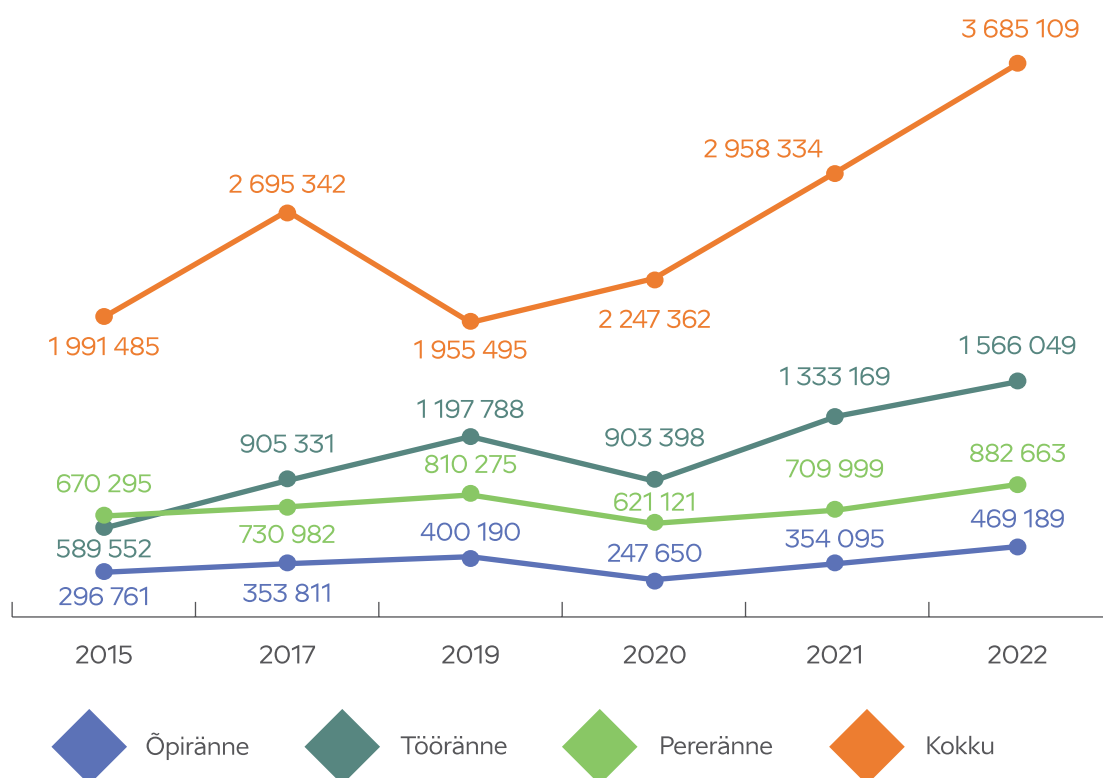
Seaduslik
ränne

4.1 Seaduslik ränne arvudes

Elamislubade statistika

Viimasel kümnendil on Euroopa Liidus väljastatud esmaste elamislubade arv olnud kasvavas trendis kõikide rändeliikide lõikes, langedes vaid 2020. aastal COVID19 pandeemia tõttu. Kõige enam on kasvanud tööranne eesmärgil antud esmaste elamislubade arv ületades nii 2019. kui 2021. aasta taset (vt joonis 5). Kokku väljastati Euroopa Liidu riikides 2022. aastal indikatiivselt 3 685 109 esmast elamisluba (andmestikust on puudu Poola ja Horvaatia ning koondnäitajad on prognoositud nende riikide varasemate aastate andmete põhjal), mida on võrreldes 2021. aastaga 726 775 elamisloa võrra rohkem (+25%). Neist enim väljastati elamislube töötamise eesmärgil (42%). Õpiränne eesmärgil väljastatud elamislubade osakaal kasvas võrreldes 2021. aastaga 33%, pereränne osakaal 24% ning töötamise eesmärgil väljastatud elamislubade osakaal 17%.

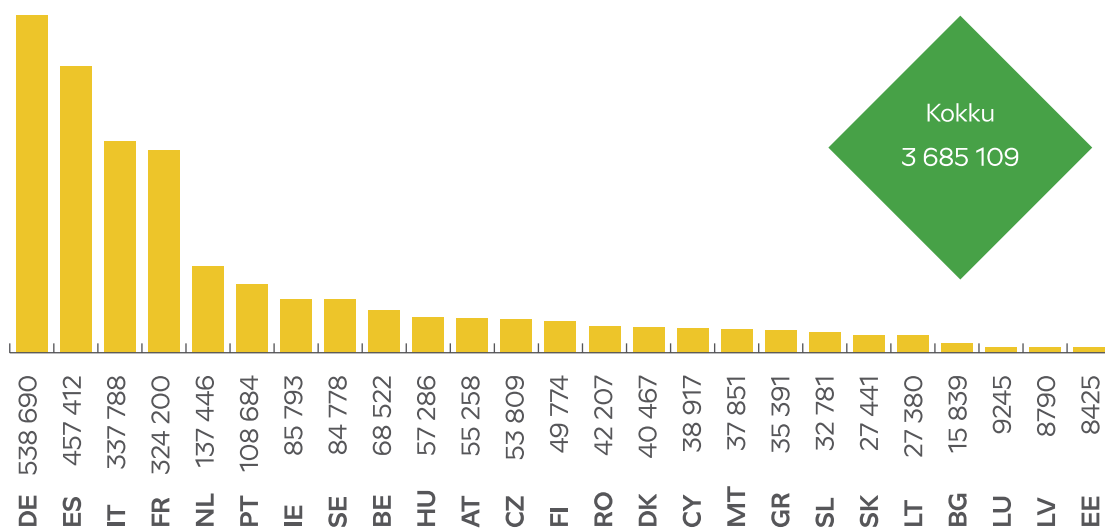

Joonis 5. EL-27 väljastatud esmased elamisload 2015-2022 rändeliikide lõikes.

Allikas: Eurostat (migr_resfirst, 07.08.2023)*

* Poola ja Horvaatia 2022. aasta andmed puuduvad. Koondnäitajad on prognoositud nende riikide varasemate andmete põhjal.

2022. aasta ELi liikmesriikide statistika puhul on oluline märkida, et puuduvad Poola ja Horvaatia andmed – koondnäitajad on Eurostat prognoosinud nende riikide varasemate andmete põhjal. Olemasolevate andmete põhjal väljastati enam esmaseid elamislube Saksamaal (538 690 ehk 15%) ja Hispaanias (457 412 ehk 12%). Enam kui 300 000 elamisluba väljastati ka Itaalias (337 788 ehk 9%) ja Prantsusmaal (324 200 ehk 9%). Nimetatud neljas riigis väljastatud elamisload moodustasid 45% kõikidest EL-s väljastatud esmastest elamislubadest. Võrreldes 2021. aastal väljastatud esmaste elamislubade koguarvuga oli suurim kasv Saksamaal (+190%) ning langus Tšehhis (-28%). Töörände eesmärgil väljastati esmaseid elamislube kõige enam Hispaanias (145 314), haridusrände eesmärgil Prantsusmaal (104 777) ning pererände raames Saksamaal (188 367). Olemasolevale statistikale toetudes väljastati kodakondsuste lõikes esmaseid elamislube kõige rohkem Maroko ja India kodanikele.

Joonis 6. EL-27 väljastatud esmased elamisload liikmesriikide lõikes 2022. aastal.

Allikas: Eurostat (migr_resfirst, 07.08.2022)*

* Poola ja Horvaatia 2022. aasta andmed puuduvad. Koondnäitajad on prognoositud nende riikide varasemate andmete põhjal.

Eestis mõjutas esmakordsete tähtajaliste elamislubade statistikat Ukraina kodanike vaates oluliselt Venemaa täiemahulise agressiooni tõttu kehtestatud sõjaväekohuslaste (18- kuni 60-aastased mehed) riigist lahkumise keeld ning Venemaa ja Valgevene kodanike vaates 8. aprillil vastu võetud Vabariigi Valitsuse määrus „Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene agressiooniga Ukrainas“¹²⁷, millega piirati nimetatud riikide kodanikele tähtajalise elamisloa ja viisade andmist.

¹²⁷ Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 "Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas".

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>

Eestis väljastati PPA andmetel 2022. aastal kokku 5989 esmast tähtjalist elamisloa, mida oli võrreldes 2021. aastaga 98 elamisloa võrra vähem (-1,6%). Rändeliikide lõikes kasvas veidi töötamise (+9,5%) ja pererände (+8,5%) eesmärgil väljastatud elamislubade hulk. Langustrend oli täheldatav nii ettevõtluseks (-20%) kui ka õppimiseks (-49%) väljastatud elamislubade osas. Pea poole võrra vähenenud õppimiseks väljastatud elamislubade hulka mõjutas peamiselt Eesti ülikoolide otsus peatada koostöö Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene kõrgkoolide ning teadusasutustega¹²⁸, samuti 8. aprillil Vabariigi Valitsuse poolt vastu võetud ja täiendatud sanktsioon.

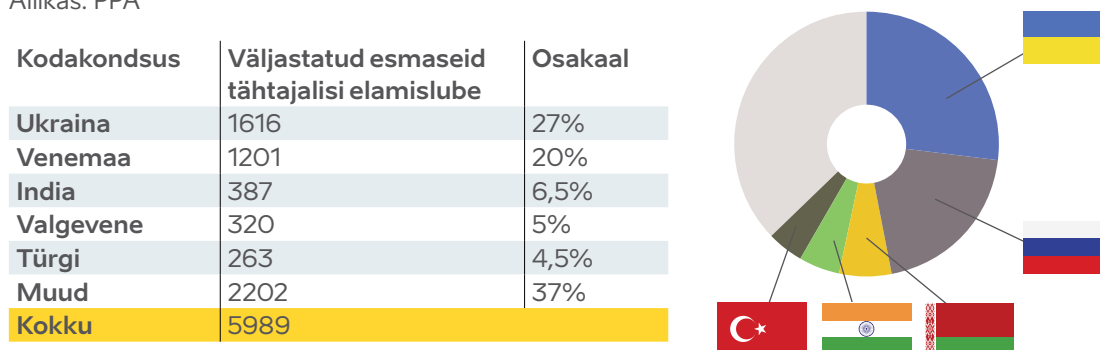
Tabel 1. Esmakordsed tähtjalised elamisload ja elamisõigused rändeliikide lõikes, 2018–2022.
Allikas: PPA

	2018	2019	2020	2021	2022	M	N
Esmakordsed elamisload kokku	4912	5984	4710	6087	5989	3365	2624
Pereränne (abikaasa/lähedase sugulase juurde)	1661	2272	1958	2642	2867	981	1886
Elamisloa õppimiseks	1267	1330	533	1078	551	303	248
Töötamine	1851	2218	2089	2249	2463	1998	465
Elamisloa ettevõtluseks	87	134	111	106	85	70	15
EL kodanike pereliikmed	57	82	106	107	161	45	116
Muu põhjus*	46	30	19	12	23	13	10

*Muu põhjus – kriminaalmenetluses osalemine ja välisleping.

Kõikide rändeliikide lõikes väljastati PPA andmetel 2022. aastal esmaseid tähtjalisi elamisloa kõige enam Ukraina kodanikele (1616), kellele järgnesid Venemaa (1201), India (387), Valgevene (320) ja Türgi (263) kodanikud. Võrdluses 2021. aastaga ning võttes arvesse 24. veebruaril hoogustunud sõda, vähenes Ukraina kodanikele väljastatud esmaste tähtjaliste elamislubade hulk 308 võrra (-19%), Venemaa kodanikele 222 võrra (-18,5%) ning Valgevene kodanikele 117 elamisloa võrra (-36,5%).

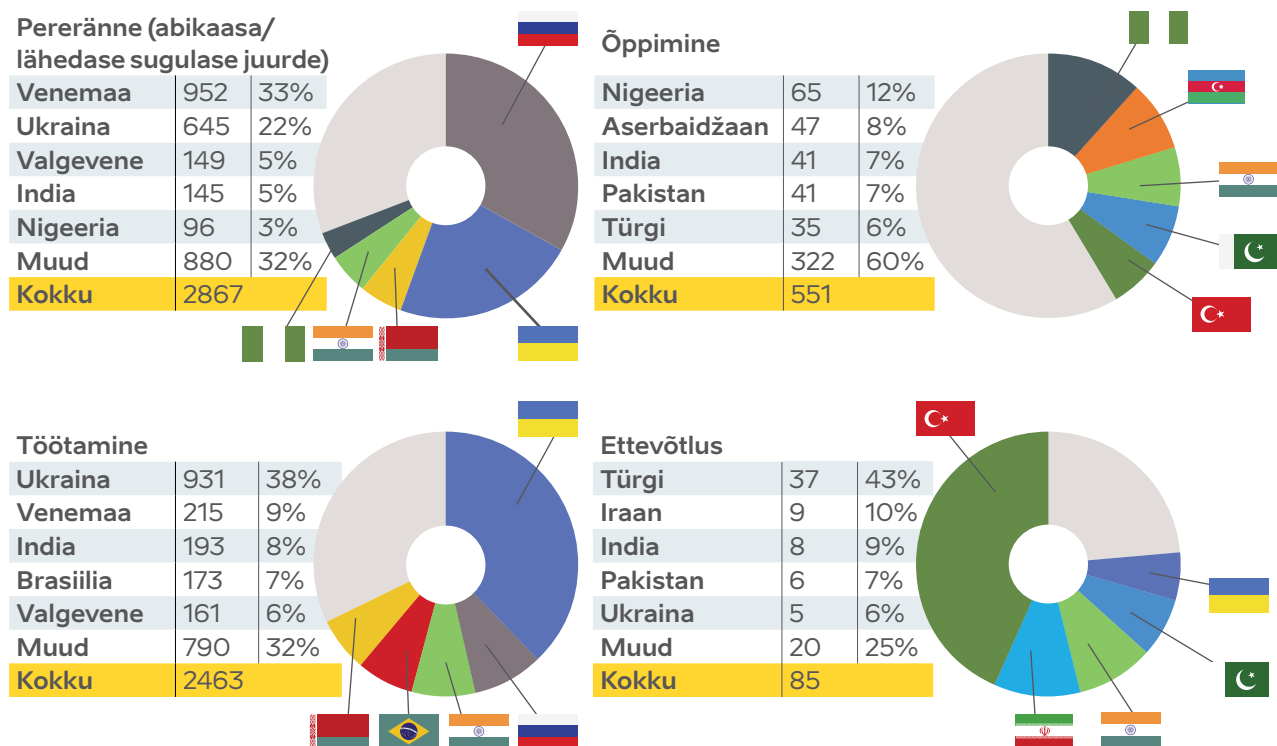
Tabel 2. 2022. aastal väljastatud esmaste tähtjaliste elamislubade TOP 5 kodakondsuste lõikes.
Allikas: PPA

¹²⁸ Tartu Ülikool (2022). Eesti ülikoolid peatavad koostöö Venemaa ja Valgevene kõrgkoolide ja teadusasutustega. Pressiteade, 28.02.2022. Kättesaadav: <https://ut.ee/et/sisu/eesti-avalik-oi-guslikud-ulikoolid-peatavad-koostoo-venemaa-ja-valgevene-korgkoolide-ja>

Ukraina kodanikele väljastati kõige enam tähtjalisi elamislube töötamise eesmärgil, seejuures jäi suurusjärk võrdluses 2021. aastaga üsna samale tasemele (947 elamisluba 2021. aastal ja 931 elamisluba 2022. aastal). Kui eelmisel aastal väljastati Ukraina kodanikele kõige enam esmakordseid tähtjalisi elamislube ka pererände eesmärgil, siis TOP 5 kodakondsuste lõikes tõusid esikohale Venemaa kodanikud, kellele pererände raames väljastatud elamislubade hulk kasvas 15%. Vabariigi Valitsuse poolt rakendatud sanktsioon ja erinevad piirangud muutsid kodakondsuste esiviisikut kõige enam ettevõtluse ja õppimise vallas: mõlema rändeliigi puhul langes Venemaa esiviisikust välja. Ettevõtluseks väljastati kõige enam esmakordseid elamislube Türgi kodanikele (võrdluses 2021. aastaga +362%) ning õppimiseks Nigeeria kodanikele (-51%).

Tabel 3. 2022. aastal väljastatud esmakordsete tähtjaliste elamislubade TOP 5 kodakondsused rändeliikide lõikes. Allikas: PPA

Esmaste elamislubade andmisele kehtib Eestis sisserände piirarv, mis ei tohi ületada aastas 0,1% Eesti alalisest elanikkonnast. Piirarv reguleerib peamiselt töö- ja ettevõtlusrännet kolmandatest riikidest Eestisse ning sinna alla kuuluvad töötamiseks, ettevõtluseks ja välislepingu¹²⁹ alusel antavad tähtjalised elamisload.

Kuivõrd Eestis on tööjõunõudlus viimastel aastatel kasvanud ning tööjõu vajadustest tulenevalt on sisserände piirarv üha kiiremini täitunud, jaotati 2022. aasta piirarv sihistatult, et pakkuda tuge sektoritele, kus spetsialiste kõige enam napib.

¹²⁹ Välislepingute alla kuuluvad Siseministeeriumi, Välisministeeriumi ja Kaitseministeeriumi valitsusalasse jäävad lepingud.

Vastavalt siseministri määrusele¹³⁰ jaotati 2022. aasta sisserände piirarv vastavalt elamisloa taotlemise põhjuse ja elamisloa andmise alusele järgmiselt: 300 tähtjalist elamisluba töötamiseks töötleva tööstuse valdkonnas, 200 ehituse valdkonnas, 100 veonduse ja laonduse valdkonnas, 20 tähtjalist elamisluba ettevõtluseks, 5 välislepingu alusel, 23 töötamiseks etendusametuses loominguilise töötajana etendusametuse seaduse tähenduses ning 26 erialaseks tegevuseks sportlase, treeneri, spordikohtuniku või sporditöötajana vastava spordialaliidu kutsel. Ülejäänud osa 2022. aasta sisserände piirarvust ehk 637 tähtjalist elamisluba jäi vabalt jaotamiseks.

Selleks, et piirarvuga antud võimalusi kasutataks maksimaalselt, sätestati siseministri määrusega, et kui loetletud jaotuskategooriates kehtestatud piirmäärad ei ole 30. septembriks 2022. aastal täitunud, kuulub 10 tähtjalist elamisluba töötamiseks Välisministeeriumi poolt akrediteeritud ajakirjanikuna, 5 töötamiseks loominguilise töötajana, 1 välislepingu alusel ning järelejäänud osa piirmäärdest kuulub vabalt jaotamiseks.

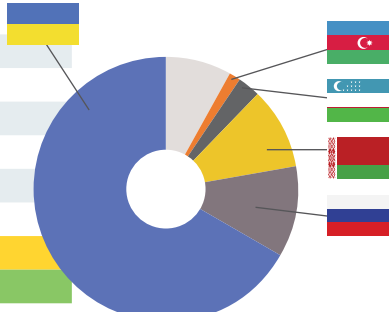
Sisserände piirarvu raames ei olnud 30. septembriks väljastatud kokku 54 tähtjalist elamisluba. Kui 2020. ja 2021. aastal olid sisserände piirarvu TOP 5 kodakondsust samad, siis 2022. aastal kerkisid esiviisikusse India ja Moldova kodanike asemel Usbekistani ja Aserbaidžaaani kodanikud.

Tabel 4. Sisserände piirarvu jagunemine TOP 5 kodakondsuste lõikes, 2020–2021. Allikas: PPA

Kodakondsus	2020. a piirarv	2021. a piirarv
Ukraina	876	858
Venemaa	159	127
Valgevene	121	123
India	23	35
Moldova	13	15
Muud	89	128
Kokku väljastatud elamislube	1281	1286
Piirarv	1314	1315

Tabel 5. Sisserände piirarvu jagunemine TOP 5 kodakondsuste lõikes, 2022. Allikas: PPA

Kodakondsus	2022. a piirarv	Osakaal
Ukraina	858	67%
Venemaa	144	11%
Valgevene	126	10%
Usbekistan	35	3%
Aserbaidžaan	20	1%
Muud	101	8%
Kokku väljastatud elamislube	1284	
Piirarv	1311	

130 Siseministri 17.12.2021 määrus nr 24 „2022. aasta sisserände piirarvu jagunemine elamisloa taotlemise põhjuse ja elamisloa andmise aluse järgi“.

Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/104102022003>

Sisserände piirarvu kohaldamisalast on välja arvatud info- ja kommunikatsiooni- tehnoloogia erialal töötajad ning iduettevõttes töötavad ja iduettevõtlusega tegelevad välismaalased, samuti ei kuulu piirarvu alla pere- ja õpiränne, õppejõuna tööle asumine, suurinvestorina tegutsemine ning töötamine tippspetsialistina. Piirarvu arvestusse ei kuulu ka ELi kodanikud ja nende perekonnaliikmed, Ameerika Ühendriikide, Ühendkuningriigi ja Jaapani kodanikud ega rahvusvahelise kaitse taotlejad.

Pikaajalise elaniku elamisload

Olemasolevate andmete põhjal oli 2022. aastal pikaajalise elaniku elamisloaga kolmandate riikide kodanikke kõige rohkem Hispaanias (2 848 100), Prantsusmaal (2 427 245) ja Itaalias (2 099 216). Võrreldes 2021. aastaga vähenes pikaajalise elaniku elamislubade osakaal kõige enam Soomes (-14,8%) ja Portugalis (-7,3). Osakaal aga kasvas Iirimaa (+18,9%), Maltal (+13,5%) ja Slovakkias (+11,9%).

Tabel 6. Pikaajalise elaniku elamisload Euroopa Liidu riikide lõikes 31.12.2022 seisuga. Allikas: Eurostat (migr_reslong, 14.08.2023)

	2021	2022	%
Austria	311 309	315 787	+1,4
Belgia	221 170	n/a	-
Bulgaaria	59 803	57 511	-3,8
Tšehhi Vabariik	217 560	223 512	+2,7
Saksamaa	2 560 335	2 509 123	-2
Eesti	150 969	150 645	-0,2
Iirimaa	1219	1450	+18,9
Kreeka	198 082	n/a	-
Hispaania	2 802 243	2 848 100	+1,6
Prantsusmaa	2 373 778	2 427 245	+2,3
Horvaatia	11 297	n/a	-
Itaalia	2 003 931	2 099 216	+4,8
Küpros	29 477	29 125	-1,2
Läti	247 718	238 917	-3,6
Leedu	18 756	n/a	-
Luksemburg	15 376	16 184	+5,3
Ungari	n/a	n/a	-
Malta	13 183	14 968	+13,5
Holland	170 296	167 401	-1,7
Poola	154 729	n/a	-
Portugal	81 130	75 191	-7,3
Rumeenia	14 876	15 304	+2,9
Sloveenia	98 390	106 400	+8,1
Slovakkia	22 451	25 116	+11,9
Soome	124 500	106 034	-14,8
Rootsi	309 488	n/a	-
Liechtenstein	4366	4452	+2

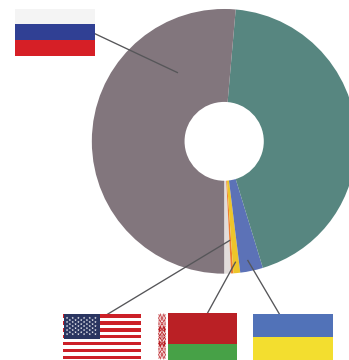
Eestis saavad pikaajalise elaniku elamisluba taotleda need kolmandate riikide kodanikud, kes on tähtajalise elamisloa alusel Eestis püsivalt viis aastat elanud, kelle elukohaandmed on kantud Rahvastikuregistrisse, kellel on ravikindlustus ja

püsiv legaalne sissetulek (nõuet ei kohaldata neile, kes asusid Eestisse elama enne 01.07.1990) ning kes on täitnud integratsiooninõude, osates eesti keelt vähemalt B1 tasemel.

Eestis elas 2022. aastal pikaajalise elaniku elamisloa alusel 147 345 inimest, mida on võrdluses 2021. aastaga 3598 inimese võrra vähem (-2,4%). Valdav osa neist on Venemaa kodanikud (75 827 inimest ehk 51%) või määratlemata kodakondsusega isikud (64 584 ehk 44%). Pikaajalise elaniku elamislubade hulga vähenemise taga on peamiselt määratlemata kodakondsusega isikute arvu kahane mine (võrdluses 2021. aastaga 2098 võrra vähem). Selle peamisteks põhjusteks on isiku surm või Eesti/mõne teise riigi kodakondsuse omandamine. Pikaajalise elaniku elamisloa saajatest kuulub valdav enamus vanusegruppi 60–79 (38%) ja 40–59 (33%). Teistesse vanusegruppidesse kuulub: 0–19 aastat 5%, 20–39 aastat 13% ning 80+ aastat 11%.

Tabel 7. Kehtiva pikaajalise elaniku elamisloaga välismaalaste TOP 5 kodakondsused 2022. aastal. Allikas: PPA

Kodakondsus	Arv	Osakaal
Venemaa	75 827	51%
Määratlemata kodakondsus	64 584	44%
Ukraina	4355	3%
Valgevene	1201	1%
USA	255	0,2%
Muud	1123	0,8%
Kokku	147 345	

Viisastatistika

Euroopa Liidu riikide välisesindustes 2022. aastal väljastatud viisad

ELi liikmesriikide välisesindustele esitati 2022. aastal ligikaudu 7,5 miljonit lühiajalise ehk Schengeni viisa taotlust, mida on 2021. aastaga (2,9 miljonit) võrreldes hüppeliselt ehk 258% rohkem. Siiski ei küündinud arvud pandeemiaeelse ajani, kui näiteks 2019. aastal esitati 17 miljonit lühiajalise viisa taotlust. Kokku väljastati 2022. aastal 5,9 miljonit lühiajalist viisat ehk enam kui kaks korda rohkem kui 2021. aastal (2,5 miljonit), kuid 2019. aastaga (15 miljonit) võrreldes pea kolm korda vähem.

Võrdluses 2021. aastaga esitasid enim taotlusi Türgi (778 409 taotlust, + 186%), Venemaa (687 239, +28%), India (671 928, +415%), Maroko (423 201, +169%) ja Alžeeria (392 053, +179%) kodanikud. Kui Hiina kodanike poolt esitatud taotluste arv kahanes 2021. aastal pea 90%, siis 2022. aastal tegi taotluste arv 27 458 pealt tõusu 92 780-ni (+238%). Võrreldes 2021. aastaga jätkas Aafrika regioonis taotluste arv enim kasvamist Angolas (56 172, +487%), Tuneesias (168 346 +155%) ja Elevandiluurannikul (57 319, +134%), Lähis-Ida riikidest Araabia Ühendemiraatides (187 196, +145%) ja Saudi-Araabias (357 764, +106%) ning Aasia riikidest Tais (208 356, +540%) ja Filipiinidel (152 817, +96%). Ukrainas toimuva sõja valguses kasvas oluliselt Valgevene kodanikele väljastatud lühiajaliste viisade arv (129 893,

+123%). Ukraina kodanikele väljastatud viisade hulk langes aga 194 246-lt 2021. aastal 29 558-ni 2022. aastal (-557%).

Viisa andmisest keeldumiste protsent kasvas võrdluses 2021. aastaga 13,4%-lt 17,9%-le. Viisa andmisest keeldumiste osakaal jäi alla 2,5% näiteks Valgevenes. Seevastu Nigeeria, Pakistani, Senegali, Ghana, Mali ja Sri Lanka kodanike taotlustest lükati tagasi enam kui 40%.¹³¹

Ülevaade Eestis väljastatud lühiajalistest C-liiki ja pikaajalistest D-liiki viisadest

Viisad puudutavat statistikat mõjutas Eestis kõige enam Venemaa agressioon Ukrainas ning sõjategevuse vankumatu hukkamõistu valguses vastu võetud otsused piirata Venemaa ja Valgevene kodanike viisataotluste vastuvõtmist ja viisade väljastamist.

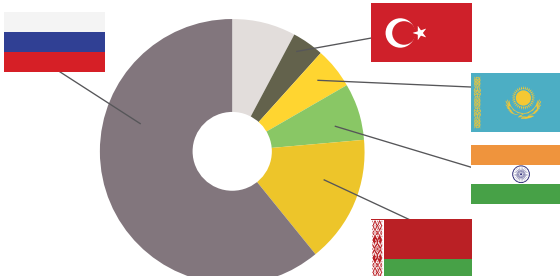
Kokku väljastati 2022. aastal Eesti välisesindustes 19 048 lühiajalist ehk C-liiki viisat, võrdluses 2021. aastaga 20 335 lühiajalist viisat vähem (-51%). Võrreldes 2021. aastaga langesid mahud märkimisväärselt kõikide reisi eesmärkide lõikes väljastatud lühiajaliste viisade osas, välja arvatud sugulaste või sõprade külastamiseks, mis jäi suuresti samale tasemele (-12%). Ärireisi eesmärgil väljastatud viisade hulk langes pea neljakordselt (-74%), spordi eesmärgil pea kolmekordselt (-64%), turismi ja kultuuri eesmärgil enam kui kahekordselt (vastavalt -58% ja -56%). Kodakondsuste lõikes väljastati lõviosa lühiajalistest viisadest Venemaa kodanikele (61%), järgnesid Valgevene (15%), India (7%), Kasahstani (5%) ja Türgi kodanikud (4%).

Tabel 8. Eesti poolt väljastatud lühiajalised ehk C-liiki viisad reisi eesmärkide lõikes, 2021–2022. Allikas: PPA

Aasta	Turism	Sugulaste või sõprade külastus	Ärireis	Sport	Kultuur	C-liiki viisad kokku
2021	17 844	8401	6768	1841	1018	39 383
2022	7535	7402	1756	662	444	19 048

Tabel 9. TOP 5 kodakondsust lühiajaliste (C-viisade) lõikes. Allikas: PPA

Kodakondsus	Kokku	Osakaal
Venemaa	11 623	61%
Valgevene	2934	15%
India	1348	7%
Kasahstan	960	5%
Türgi	710	4%
Muud	1469	8%
Kokku	19 048	

¹³¹ Euroopa Komisjon (2023). Statistics on short-stay visas issued by the Schengen States. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/visa-applications-reach-75-million-eu-and-schengen-associated-countries-258-increase-2021-2023-05-24_en

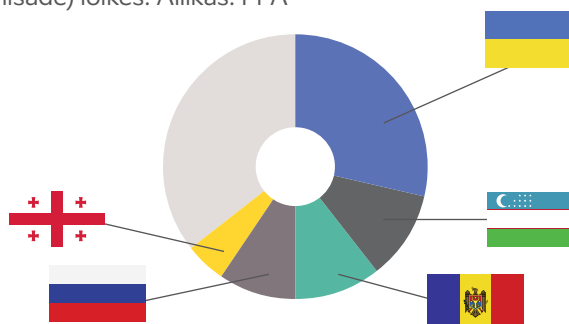
Pikaajalisi ehk D-liiki viisasid väljastati PPA andmetel 15 812, mida on võrdluses eelmise aastaga samuti oluliselt ehk 10 218 viisa võrra vähem (-39%). Kõige enam väljastati pikaajalisi viisasid lühiajalise töötamise eesmärgil (võrdluses 2021. aastaga siiski pea poole vähem, -45%). Vähenes ka teiste reisi eesmärkide lõikes väljastatud pikaajaliste viisade hulk. Tõus oli vaid kaugtöö eesmärgil väljastatud pikaajaliste viisade osas (+26%). Kodakondsuste lõikes väljastati pikaajalisi viisasid kõige enam Ukraina kodanikele (29%), järgnesid Usbekistani (11%), Moldova (10,5%), Venemaa (9%) ja Gruusia kodanikud (5%).

Tabel 10. Eesti poolt väljastatud pikaajalised ehk D-liiki viisad reisi eesmärkide lõikes, 2021–2022. Allikas: PPA

Aasta	Lühiajaline töötamine	Sugulaste või sõprade külastus	Õppimine	Ärireis	Kaugtöö	D-liiki viisasid kokku
2021	20 611	2068	1518	473	151	26 030
2022	11 382	1862	1164	199	191	15 812

Tabel 11. TOP 5 kodakondsust pikaajaliste (D-viisade) lõikes. Allikas: PPA

Kodakondsus	Kokku	Osakaal
Ukraina	4558	29%
Usbekistan	1692	11%
Moldova	1662	10%
Venemaa	1498	9%
Gruusia	822	5%
Muud	5580	36%
Kokku	15 812	

Võrreldes sama perioodiga 2021. aastal, kasvas pärast täiemahulise sõjategevuse algust 24. veebruaril Venemaa kodanike poolt esitatud viisataotluste arv esimese kahe nädalaga viis korda ning Valgevene kodanike taotluste arv enam kui kahekordistus. Taotluseid esitati kõige rohkem Eesti suursaatkondades Moskvas ja Minskis ning Pihkva kantseleis. 10. märtsil otsustas Välisministeerium peatada nii lühiajalise C-liiki kui pikaajalise D-liiki viisataotluste vastuvõtmise Eesti välisesindustes Moskvas, Peterburis, Pihkvas ja Minskis ning välise teenuseosutaja viisakeskustes Venemaa Föderatsioonis ja Valgevenes. Otsuse tingis Venemaa jätkuv sõjategevus Ukrainas, rahvusvahelise olukorra pingelisus ning tehnilised probleemid visiidi- ja teenustasu maksmise korraldamisel. Erandina jätkati viisataotluste vastuvõtmist pereliikmete külastamiseks ja humanitaarkaaluksel.¹³² Alates 5. maist suleti Venemaa korraldusel konsulaaresindused Peterburis ja Pihkvas, mistõttu väljastatakse viisasid vaid Moskva saatkonnas.

¹³² Eesti Suursaatkond Minskis (2022). Alates 10. märtsist 2022 ei ole enam võimalik esitada viisataotlusi Eesti välisesindustes Moskvas, Peterburis, Pihkvas ja Minskis ning välise teenuseosutaja viisakeskustes Venemaa Föderatsioonis ja Valgevenes. Pressiteade, 11.03.2022. Kättesaadav: <https://minsk.mfa.ee/et/alates-10-martsist-2022-ei-ole-enam-voimalik-esitada-viisataotlusi-eesti-valisesindustes-moskvas-peterburis-pihkvas-ja-minskis-ning-valise-teenuseosutaja-viisakeskustes-venemaa-foderatsioonis-ja-valge/>

Viisastatistikat Venemaa ja Valgevene kodanike vaates mõjutas lisaks viisataotluste vastuvõtmise peatamisele ka 8. aprillil vastu võetud Vabariigi Valitsuse määrus „Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene agressiooniga Ukrainas”¹³³, millega piirati nimetatud riikide kodanikele tähtajalise elamisloa ja viisade andmist. Nimetatud sanktsioonimäärust muudeti kolmel korral: erand loodi nii Venemaa kui Valgevene akrediteeritud ajakirjanikele ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia erialasel ametikohal tööle asuvatele Valgevene kodanikele¹³⁴, piirati Venemaa kodanike tähtajalise elamisloa taotlemist õppimise eesmärgil¹³⁵ ning viisade andmist, välja arvatud loetletud eranditele¹³⁶ nagu Eesti kodanikust või Eesti pikaajalist elamisloa omava sugulase või abikaasa külastamiseks ja humaansetel kaalutlustel. 8. septembril võttis Vabariigi Valitsus vastu korralduse¹³⁷, millega piirati alates 19. septembrist 2022 ajutiselt Eestisse sisenemine nendel Venemaa kodanikel, kellel on kehtiv lühiajaline Schengeni viisa. Piirangud kehtivad välispiiri ületusel ja kõikides Eesti rahvusvaheliseks liikluseks avatud piiripunktides – Narva, Luhamaa, Koidula, Tallinna lennujaama ja sadama piiripunktides.

4.2 Seadusliku rände valdkondlikud tegevussuunad

Tegevussuunad Euroopa Liidus

2022. aastal olid ELi liikmesriikide, Norra, Gruusia, Moldova ja Armeenia seadusandlikud ja poliitilised tegevussuunad ajendatud peamiselt kvalifitseeritud tööjõu meelitamisest, et reageerida tööturu vajadustele ja demograafilistele muutustele. Seadusliku rände valdkondlikeks põhieesmärkideks olid jätkuvalt ka digitaliseerimine ja taotlusmenetluste lihtsustamine ning kolmandate riikide kodanike sisene- mise ja elamise reguleerimine.

133 Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 “Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas”
Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>

134 Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määruse nr 42 “Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas” 06.06.2022 muudatused

135 Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määruse nr 42 “Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas” 29.07.2023 muudatused

136 Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määruse nr 42 “Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas” 17.08.2022 muudatused

137 Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korraldus nr 247 „Venemaa Föderatsiooni kodanike riigipiiri ületamise ajutine piiramine”. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/310092022002>

27. aprillil võeti vastu nn oskuste ja talendi pakett (Skills and talents package)¹³⁸, mille raames tutvustas Euroopa Komisjon mitmeid uusi algatusi. Paketiga soovitakse tagada jätkusuutlik ELi seadusliku rände poliitika, mis aitaks ligi meelitada talente ja luua Euroopasse jõudmiseks turvalisi kanaleid, toetaks ELi keskkonnasäästlikku ja digitaalset üleminekut ning aitaks samal ajal muuta Euroopa ühiskonnad sidusamaks ja vastupidavamaks.

Paketi raames esitas Komisjon ettepanekud pikaajaliste elanike direktiivi (2003/109/EÜ) ja ühtse loa direktiivi (2011/98/EL) muutmiseks. Kuigi tegemist on direktiividega, millega pandi paika ELi seadusliku rände õigusraamistik, ei ole õigusaktidega saavutatud neid eesmärgi, milleks aktid algselt vastavalt 2003. ja 2011. aastal vastu võeti: pikaajaliste elanike direktiivi rakendatakse liikmesriikides vähe ning ühtse loa direktiiviga ei ole piisavalt lihtsustatud kolmandatest riikidest pärit töötajatele mõeldud menetlusi.

Ettepanekute eesmärgiks on muuta menetlus tõhusamaks ja kiiremaks, tugevdada ELis juba elavate ja töötavate kolmandate riikide kodanike liikuvust liidu sees, vältida tööjõu ärakasutamist ning luua esimene kogu ELi hõlmav töövahendusplatvorm ehk talendireserv. Kolmandate riikide oskustöölised, kes on huvitatud ELis töötamisest, saavad registreeruda veebiplatvormil ja osaleda ELi talendireservis konkreetse oskustaseme või muude asjakohaste kriteeriumide alusel.

ELi pikaajalise elaniku elamisloa direktiivi muudatusettepanekud:

- pikaajalise elaniku järeltulijal, kes on liikmesriigis sündinud või lapsendatud, võimaldatakse taotleda pikaajalise elaniku elamisluba;
- pikaajalise elaniku elamisloa taotlemine muudetakse paindlikumaks, võimaldades summeerida ELi liikmesriikides elamise perioode. Samuti muudetakse paindlikumaks elamisloa säilitamise tingimused, st lubatakse ELis kauem eemal viibida (praeguse 12 järjestikuse kuu asemel 24 kuud);
- ELi pikaajalise elaniku elamisloa valdaja suhtes kehtestatud teises liikmesriigis pikaajalise elaniku elamisloa saamiseks nõutavat elamise aega vähendatakse viielt aastalt kolmele aastale.

Ühtse loa direktiivi muudatusettepanekud:

- elamisloa taotlemise protsess muudetakse paindlikumaks, võimaldades taotleda elamisluba liikmesriigis kohapeal, kui on olemas seaduslik alus riigis viibimiseks;
- välismaalasel võimaldatakse vahetada elamisloa kehtivusaja jooksul tööandjat ja olla kuni kolm kuud töötütu;
- direktiivi täiendatakse seadusliku töötamise järelevalve ja välismaalaste õiguste kaitse osas.

¹³⁸ Euroopa Komisjon (2022). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Oskustöölised ja andekate inimeste meelitamine ELi. Kättesaadav: eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0657

Tegevussuunad Eestis

Pinged sisepoliitika maastikul viisid Reformierakonna ja Keskerakonna valitsuskoalitsiooni lagunemiseni. 3. juunil tegi peaminister Kaja Kallas presidendile ettepaneku vabastada ametist Keskerakonna ministrid, sh siseministri Kristian Jaani. Lagunemiseni viisid eriarvamused peretoetuste eelnõu osas, aga laiemalt ka Ukrainas toimuva sõjaga ja julgeolekukriisiga seotud vajadus suurendada sõjalisi kulutusi ning jätkata eestikeelsele haridusele üleminekut.¹³⁹ Uus koalitsioonivalitsus Reformierakonna, Isamaa ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonnaga asus ametisse 18. juulil. Siseministri kohale asus Lauri Läänemets Sotsiaaldemokraatlikust Erakonnast. Uue valitsuse kolmeks olulisemaks ülesandeks said Eesti riigi julgeoleku tagamine, üleminek eestikeelsele haridusele ja meetmete rakendamine energiakriisi ohjeldamiseks, et aidata inimestel toime tulla Ukrainas toimuvast sõjast tingitud hinnatõusuga. Olulise koha leidis jätkuvalt Ukraina toetamine kõikidel rahvusvahelistel tasanditel ja Venemaa Föderatsiooni isoleerimine, samuti sõjapõgenike vastuvõtmine ja nende igakülgne toetamine.¹⁴⁰

Rände- ja varjupaigapoliitika vaates jätkasid valitsus, ministriumid ja asjasepuutuvad ametiasutused 2021. aastal heakskiidetud tegevuskavade ja strateegiate elluviimist: „Siseturvalisuse arengukava 2020–2030“¹⁴¹, „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“¹⁴², uuendatud „Eesti 2035“¹⁴³ ja „Vägivallaennetuse kokkulepe 2021–2025“¹⁴⁴. Siseturvalisuse arengukavas on kokku lepitud siseturvalisuse valdkonna eesmärgid, põhimõtted, olulisemad tegevussuunad ning eri poolte rollid aastani 2030. Rändepoliitika vaates on eesmärgiks nii kodakondsus-, rände- kui ka identiteedihalduspoliitika usaldusväärse, innovaatsuse ja inimesekeskse tagamine. Arengukava raames võeti vastu ka alaprogramm „Siseturvalisus 2023–2026“. „Sidusa Eesti arengukava“ raames seatakse eesmärgid ning suunatakse kohanemise ja lõimumise, kodanikuühiskonna, üleilmse eestluse ning nutika rahvastikuarengu valdkonda. Strateegia „Eesti 2035“ on riigi pikaajaline arengustrateegia, mille strateegilised sihid on seotud väärtuspõhiste eesmärkidega. Vägivallaennetuse kokkulepe hõlmab aga eri liiki inimestevahelise vägivalla ennetamist ja tõkestamist, suurem tähelepanu on lastevastasel vägivallal ning uuema teemana on sees ka vanemaealiste vastane ja vaimne vägivald.

139 ERR (2022). Kallas saatis Keskerakonna valitsusest välja. 03.06.2022.

Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608618844/kallas-saatis-keskerakonna-valitsusest-valja>

140 Vabariigi Valitsuse koduleht: Kaja Kallase II valitsuse tegevusprogramm. Kättesaadav: <https://www.valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/tegevusprogramm>

141 Siseturvalisuse arengukava 2020–2030

Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/stak2030>

142 Sidusa Eesti arengukava 2021–2030 Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/sidest>

143 Eesti 2035 Kättesaadav: <https://valitsus.ee/strateegia-est-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>

144 Vägivallaennetuse kokkulepe 2021–2025 Kättesaadav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>

2022. aastat jäi iseloomustama sõda Ukrainas ja Eesti jaoks enneolematult suure põgenike hulgaga toimetulek. Sõda suurendas vajadust panustada elanikkonnakaitsetesse ning selle tarvis eraldati enam kui 90 miljonit eurot. Jätkati idapiiri väljaehitusega ning võeti ette olulisi samme Venemaa mõjusfääri pidurdamise eesmärgil, näiteks suleti mitmed Vene propaganda kanalid ning peatati Vene ja Valgevene kodanikest e-residentide juurdekasv.¹⁴⁵

4.3 Tööränne

Kolmandate riikide töötajate ligimeelitamine tööturu vajaduste katmiseks

Mitmed liikmesriigid muutsid õigusakte tööjõupuuduse leevendamiseks ja riigi atraktiivsuse suurendamiseks kolmandatest riikidest pärit töötajate jaoks.¹⁴⁶ Et võidelda erinevates sektorites elanikkonna vananemisest tingitud tööjõupuudusega, ühtlustati Soomes riiki sisenemisega seotud menetlusprotsesse eesmärgiga 2030. aastaks kahekordistada töörännet ning kolmekordistada välisüliõpilaste arvu. Näiteks võeti Soome välismaalaste seaduses vastu mitmed muudatused seoses pikaajalise ehk D-viisaga, mida saab tulevikus anda ka õpingute, teadustegevuse ja juhtival ametikohal töötamise jaoks ning nimetatute pereliikmetele. Soome Töö- ja Majandusministeerium kinnitas tunnustatud tööandjate nimekirja, kelle juurde tööle asuvatele kolmanda riigi kodanikele saab samuti pikaajalist viisat taotleda. Muudatused jõustuvad 2023. aastal.

Ka Rootsis jõustus mitu seadusandlikku muudatust: võitlemaks töötajate ekspluaateerimise vastu, rakendatakse teatud sektorites pärast tööloa andmist rohkem järelkontrolli ning kõrgelt kvalifitseeritud kolmanda riigi kodanikest töötajatele loodi uus elamisloa liik. Luksemburgis võeti uue algatusena vastu „Work-in-Luxembourg“ platvorm, mis on sihitud sektoritele, kus tööjõupuudus kõige teravamalt tunda annab. Tööotsijad ja tööandjad saavad platvormile sisestada enda profiili ning jälgida esitatud avalduste käiku. Sealne valitsusnõukogu kiitis heaks ka riikliku strateegilise tegevuskava talentide meelitamiseks „Luxembourg Talents Hub“.

Elamisloamenetluse digitaliseerimine ja lihtsustamine

Elamisloamenetluste digitaliseerimine ja lihtsustamine oli 2022. aastal mitme liikmesriigi peamine poliitiline eesmärk¹⁴⁷. Konkurentsivõime kasvatamiseks ja kvalifitseeritud tööjõu meelitamiseks leppis lirimaa valitsus kokku, et töö- ja elamisloamenetluste jaoks töötatakse välja ühtne taotlemise kord. Itaalias jõustus määrus eesmärgiga kiirendada välistöötajate riiki sisenemise ja tööle värbamise menetlusi. Määruse rakendamiseks sõlmiti töö- ja sotsiaalministeeriumi ning mitmete töö-

¹⁴⁵ Siseministeerium (2023). Milline nägi välja Siseministeeriumi 2022. aasta? 30.01.2023.

Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/uudised/milline-nagi-valja-siseministeeriumi-2022-aasta#paasteseaduse-ja-eri>

¹⁴⁶ AT, BE, BG, CZ, EE, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, LU, LV, NL, PL, SE, SK, GE

¹⁴⁷ BE, CZ, EL, ES, FR, IE, PL, SE, SK

andjate organisatsioonide vahel vastastikuse mõistmise memorandum. Armeenias võeti aasta alguses kasutusele töölubade elektrooniline süsteem, mis võimaldab tööandjatel esitada taotlusi välismaalase tööle võtmiseks ning tähtajalise elamisloa väljastamiseks veebi teel. Elektroonilise süsteemi kaudu laekus enam kui 10 000 taotlust.

Eestis jätkati rändemenetluste infosüsteemi ehk RISi arendamist, mille raames luuakse lühiajalise töötamise menetluskeskkond ja muudetakse menetlus täisdigitaliseerituks. Lisaks on kavas RISi arendamise raames luua andmevahetuslahendused teiste riiklike andmekogudega ning ühe-akna-lahendus välismaalase Eestis töötamisega seotud andmete edastamiseks erinevatele riigiasutustele (PPA, Eesti Töötukassa, Tööinspeksioon, Maksu- ja Tolliamet). Samuti on kavas luua iseteeninduskeskkond elamisloa ja elamisõiguse taotluste esitamiseks ning kaasajastada vastavat menetluskeskkonda. Lisaks jätkati migratsioonijärelevalve andmekogu ehk MIGISe arendusega, et tõhustada riikliku järelevalve teostamist ning ennetada ja tõkestada Eestis viibimise, elamise ja töötamise reeglite eiramist. MIGISe I etapi arendused võeti kasutusele 20. juulil 2023 ning järgnevatel aastatel on planeeritud ellu viia MIGISe jätkuarendused eesmärgiga arendada lisafunktsionaalsused ja liidesed teiste andmekogudega.

Kolmandate riikide kodanike riiki sisenemise ja elamisõiguse reguleerimine

Mitmed liikmesriigid muutsid õigusakte kolmandate riikide kodanike riiki sisenemise ja riigis viibimise paremaks reguleerimiseks¹⁴⁸. Austrias võeti vastu iga-aastased kvoodid, millega täpsustati väljastatavate elamislubade maksimaalne arv. Peamise muudatusena ei reguleeri hooajatöölise maksimaalset arvu enam aastane kvoot ehk piirarv, vaid sealse töö- ja majandusministri poolt väljastatav määrus. Itaalias kehtestati 2022. aasta hooajalise, mitte-hooajalise ja füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise piirarvuks 69 700.

Poolas peatati Ukrainas toimuva sõja ja põgenike sissevoolu tõttu ajutiselt elamisloataotluste menetlemise tähtajad, et leevendada hüppeliselt tõusnud menetluskoormust. Austria ja Lirimaa kaotasid järk-järgult COVID-19 pandeemiast tingitud ettekirjutused ja piirangud (näiteks loobuti taotluste esitamisest vaid posti teel või elektrooniliselt). Horvaatia välismaalaste seaduses hakkasid 2022. aastast kehtima varem vastu võetud muudatused, millega täpsustati kolmandate riikide kodanike elamise ja töötamise tingimusi.

Kõrgelt kvalifitseeritud töötajad

Kõrgelt kvalifitseeritud tööränne oli ka 2021. aastal jätkuvalt prioriteet kogu ELis. Mitmed liikmesriigid¹⁴⁹ võtsid kasutusele erinevaid seadusandlikke ja poliitilisi meetmeid kõrgelt kvalifitseeritud siserändajate riiki meelitamiseks ja riigis hoidmiseks. Austrias, Itaalias, Tšehhis ja Bulgaarias loodi seadusandlikud muudatused ELi sinise kaardi direktiivi (2009/50/EÜ) ülevõtmiseks. Soome käivitas kõr-

¹⁴⁸ AT, BE, EL, FI, FR, HR, IE, IT, PL

¹⁴⁹ AT, BG, CZ, DE, EE, FI, FR, IE, IT, LT, LU, SE, SK, NO

gelt kvalifitseeritud töötajatele nn fast track teenuse, mis võimaldab spetsialistidel, alustavatel ettevõtjatel ja nende pereliikmetel saada elamisluba 14 päevaga. liri-maal vähendati arstide tööle asumise soodustamiseks tööloa saamise ajalist piir-rangut viielt aastalt kahele aastale.

Eesti välismaalaste seaduses jõustusid 24. mail muudatused, millega lihtsustus muuhulgas elamislubade taotlemine erialase ettevalmistuse ja kõrgema tööta-suga tippspetsialistist töötajatele. Kui varasemalt kvalifitseerus tippspetsialistiks töötaja, kelle töötasu oli kaks korda suurem kui Eesti keskmine töötasu, siis muu-datuse kohaselt peab töötasu vastama 1,5-kordsele Statistikaameti poolt viimati avaldatud Eesti aasta keskmisele brutokuupalgale. Tippspetsialistidele ei laiene sisserände piirarv, seega tähendab tippspetsialistide palganõude vähendamine praktikas seda, et tööandjatel on võimalik paindlikumalt palgata välismaist töö-jõudu sisserände kvootide täitumisest tulenevate takistusteta.

Jaanuaris tutvustati EASi ja Kredexi ühendorganisatsiooni Work in Estonia välistal-entide kaasamise tegevuskava aastateks 2022–2025, mille kohaselt keskendub programm lisaks IT-spetsialistidele ka inseneride ning laiemalt loodus- ja täppis-teaduste erialade spetsialistide värbamise toetamisele. Tegevuskava raames seati eesmärgiks, et aastaks 2035 oleks Work in Estonia tegevuse otsesel mõjul lisan-dunud vähemalt 3000 kõrgepalgalist välistalenti info- ja kommunikatsiooniteh-noloogia ning loodus- ja täppisteaduste valdkondades ning et Eesti kui atraktiivse elu- ja töökohariigi positsioon rahvusvahelistes võrdlusuuringutes oleks 2020. aasta tulemustest kõrgem.¹⁵⁰

2022. aastal viis SA Kutsekoda läbi OSKA analüüsi „OSKA üldprognoos 2022–2031. Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest“¹⁵¹. Prognoos koostati COVID-19 kriisi, ülemaailmsete tarneras-kuste, Venemaa-Ukraina sõja ning energia- ja majanduskriisi taustal, mis mõju-tavad tööturgu nii lühi- kui ka pikaajaliselt. Prognoosi järgi lisandub töökohti ter-vikuna ennekõike teenuste sektorisse. Järgmise 10 aasta jooksul on töökohtade arvu kasvu oodata info ja side, finants- ja kindlustustegevuse ning tervishoiu ja sot-siaalhoolekande tegevusaladel. Hõive kasvab ka tehnilistel erialadel. Töökohtade arv väheneb prognoosi järgi veonduse ja laonduse, kinnisvara, haldus- ja abitege-vuste ning põllumajanduse, metsanduse ja kalapüügi tegevusaladel. Tervikuna on järgmise 10 aasta prognoositud tööjõuvajadus suurem kui tööturule sisenev põlv-kond suudab ära katta. Seega tuleb toetada paindlikke töö- ja õppimisvõimalusi ning töö- ja eraelu rollide ühildamist, et võimaldada kõikide eagruppide suuremat tööhõivet. Vaja on edendada automatiseerimist ja digitaliseerimist ning vajadusel kaasata välistööjõudu.

150 EASi ja KredEXi ühendasutus (2022). Work in Estonia toob tippspetsialistid Eestisse. 28.01.2022. Kättesaadav: <https://eas.ee/work-in-estonia-toob-tippspetsialistid-estisse/>

151 Rosenblad, Y., Leoma, R., Krusell, S. (2022). OSKA üldprognoos 2022–2031. Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest. Tallinn: SA Kutsekoda. Kättesaadav: <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2023/02/OSKA-Uldprognoos-2022-2031.pdf>

Madala ja keskmise kvalifikatsiooniga töötajad (v.a hooajatöötajad)

Ka madala ja keskmise kvalifikatsiooniga töötajatele loodi 2022. aastal mitmeid uusi meetmeid¹⁵². Belgias muudeti klassifikaatoreid nii, et senised keskmise kvalifikatsiooniga töötajaid käsitletakс kvalifitseeritud töötajatena. Muudatuse eesmärgiks oli parandada töötingimusi teatud kutsealadel ning muuta seeläbi Belgia välis-töötajate jaoks atraktiivsemaks. Tšehhi suurendas tööjõupuuduse tõttu Armeenia, Gruusia ja Põhja-Makedoonia kodanikele ettenähtud kvoote. Slovakkias lihtsustati Valgevene, Serbia, Ukraina, Gruusia jt riikide kodanikest busi- ja veoautojuhtidele viisade andmise korda. Soome tegi jõupingutusi elamisloamenetluse kiiremaks ja läbipaistvamaks saamise nimel, seades töötamiseks mõeldud elamislubade menetlustähtajaks 30 päeva (kiirmenetlus viiakse läbi 14 päevaga).

Eestis võeti 14. mail vastu muudatused välismaalaste seaduses eesmärgiga kor-rastada välismaalaste Eestis töötamise regulatsiooni. Olulisema muudatusena lisati seadusesse uut liiki elamisluba – tähtajaline elamisluba lühiajaliseks töö-tamiseks maksimaalse kehtivusega kuni kaks aastat. Elamisluba saab taotleda seaduslikult Eestis viibiv välismaalane, kes on vahetult enne elamisloa taotlemist töötanud Eestis lühiajalise töötamise registreerimise alusel vähemalt üheksa kuud ning kelle töötamine jätkub lühiajalise töötamise registreerinud tööandja juures. Selline elamisluba on vabastatud sisserände piirarvu alt. Seega saab välismaa-lane edaspidi lühiajaliselt Eestis töötada kuni kolm aastat. Oluline on, et töötamine peab jätkuma sama tööandja juures ning tööandja peab olema usaldusväärne (sh maksma nõuetekohast palka). Seadusemuudatus jõustus 01.01.2023.

24. mail jõustus ka teine oluline muudatus, mille kohaselt võib edaspidi lühiajalise töötamise registreerida üksnes täistööajaga töötamiseks. Erandina ei kehti täis-tööajaga töötamise nõue õpetaja, akadeemilise töötaja, teadlase ja noorsootöötaja osas. Samuti lisandus nõue, et kui välismaalane töötab töötamiseks mõeldud täht-ajalise elamisloa alusel, siis tuleb tööandjal maksta välismaalasele vähemalt Eesti keskmist palka, olenemata töölepingus kokku lepitud töökoormusest. Muudatuste eesmärk on vältida juhtumeid, kus tööandja kasutab osalist tööaega palgakritee-riumist kõrvale hoidmiseks ja seeläbi konkurentsieelise saamiseks.

Hooajatöötajad

Austrias lihtsustati nõudeid töötamiseks turismi, põllumajanduse ja metsanduse sektoris nendele hooajalistele töötajatele, kes on viimase kolme aasta jooksul vähemalt kolm kuud nimetatud valdkondades töötanud. Muudatuste kohaselt saab tööloa taotleda piirarvu väliselt ning ilma tööturule sisenemise testita. Hor-vaatias võeti kasutusele veebipõhine taotluste esitamise keskkond, et hõlbustada elamis- ja tööloade taotluste menetlemist. Irimaal esitati tööloade reguleerimi-sega seoses ettepanek luua hooajaline tööloa eesmärgiga rahuldada lühiajalisi, kuid korduvaid tööhõiveolukordi vastavates sektorites (näiteks turism).

¹⁵² BE, CY, CZ, EE, EL, FI, IE, LT, SK

Ettevõtjad, iduettevõtted ja investorid

2022. aastal toimus mitmeid muutusi ka ettevõtluse, iduettevõtete ja investorite suunal, seda kokku kümnes liikmesriigis¹⁵³. Näiteks vähendati Austrias seadusandlike muudatustega iduettevõtete asutajate vastuvõtmiseks nõutavat minimaalset algkapitali 50 000 eurolt 30 000 eurole. Hollandis pikendati startup-viisa kehtivust ühelt aastalt kahele aastale. Belgias rakendati kolmandate riikide kodanikest ettevõtjatele suunatud meetmeid, et kasvatada iduettevõtete arvu ning meelitada riiki leidlikke ettevõtjaid ja talente.

Eestis jõustusid 2017. aastal välismaalaste seaduse muudatused, millega loodi erisused iduettevõtlusele (nn startup-viisa programm) ning nähti iduettevõtetele ette soodustingimused ettevõtluseks või töötamiseks elamisloa ja viisa taotlemisel ning lühiajalise töötamise registreerimisel. Samuti arvati iduettevõtlusega tegelevad ja seal töötavad välismaalased välja sisserände piirarvu alt. Perioodil 2017–2022 on kokku väljastatud:

- 1719 tähtajalist elamisluba iduettevõttes töötamiseks;
- 473 tähtajalist elamisluba ettevõtluseks iduettevõttes;
- registreeritud 2497 lühiajalist töötamist töötamiseks iduettevõttes;
- väljastatud 502 pikaajalist (D-liiki) viisat iduettevõtluseks.

Võrdluses 2021. aastaga jäi 2022. aastal väljastatud tähtajaliste elamislubade hulk töötamiseks iduettevõttes ning iduettevõtlusega tegelemiseks väljastatud viisade arv üsna samale tasemele. Kasvas lühiajalise töötamise registreerimiste hulk (+23%). Märkimisväärselt kahanes ettevõtluseks iduettevõttes väljastatud tähtajaliste elamislubade hulk (-52%). Iduettevõtluse statistikat mõjutas samuti Vabariigi Valitsuse 8. aprillil vastu võetud sanktsioon, mida kohaldati nii Venemaa Föderatsiooni kui Valgevene kodanike viisa ja elamisloa taotlustele iduettevõtlusega tegelemiseks ja iduettevõttes töötamiseks.¹⁵⁴

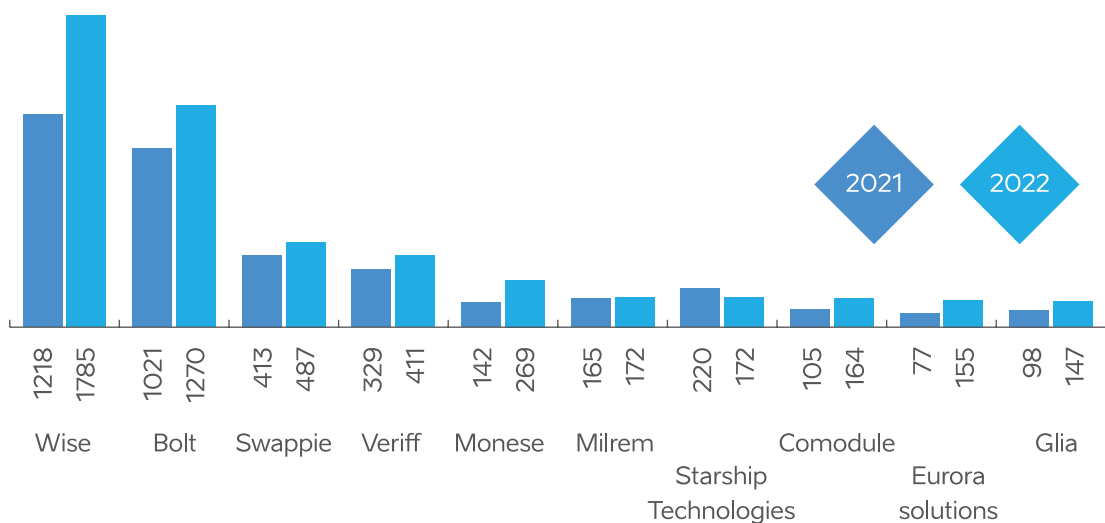
Tabel 12. Iduettevõtluseks väljastatud viisad, tähtajalised elamisload (TA) ja lühiajalise töötamise registreerimised, 2017–2022. Allikas: PPA

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TA elamisload töötamiseks iduettevõttes	73	248	406	297	350	345
TA elamisload ettevõtluseks iduettevõttes	36	82	128	57	115	55
Lühiajalise töötamise registreerimised töötamiseks iduettevõttes	94	235	522	362	575	709
Viisad iduettevõtluseks	71	92	163	68	56	52

¹⁵³ AT, BE, BG, EE, ES, FI, HU, LT, LV, NL

¹⁵⁴ Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 "Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas" § 2.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>

Joonis 7. Top 10 Eesti iduettevõttest tööandjat vastavalt töötajate arvule, 2021–2022.
Allikas: Startup Estonia

Startup Estonia: Eesti startup-ökosüsteemi osaliste rahulolu uuring 2022¹⁵⁵

Startup Estonia (edaspidi SUE) on Eesti startup-kogukonna organisatsioonide, startuppide ja liikmete esindaja ning katusorganisatsioon. Muuhulgas esindatakse kohaliku startup-ökosüsteemi nii Eestis kui välismaal, arendatakse startup-kogukonda, koordineeritakse startup-viisa programmi ning kogutakse sektori statistikat. SUE programmi eesmärgiks on luua Eestile rohkem iduettevõtete edulugusid, arendades selleks nende ökosüsteemi. Ökosüsteemi osapoolteks on iduettevõtted, neile teenuseid pakkuvad tugiorganisatsioonid ehk kogukond, konsultatsiooniettevõtted ja avaliku sektori teenuste pakkujad. Uuringu eesmärgiks oli teostada startup-ökosüsteemi kuuluvate osapoolte rahulolu uuring.

Uuringu sihtgruppideks olid:

- startupid – 1320 iduettevõtet;
- iduettevõtetele teenuseid osutavad organisatsioonid ehk startup-kogukond – ligikaudu 80 organisatsiooni;
- juriidilise nõustamise ja ettevõtluse alustamisega tegelevad konsultatsiooniettevõtted, sh avaliku sektori teenuste pakkujad – ligikaudu 40 asutust.

¹⁵⁵ Rokk, R. M., Parts, R., Jalasto, K., Viks-Binsol, P. (2022). Eesti startup ökosüsteemi osaliste rahulolu uuring 2022. Lõpparuanne. Kättesaadav: <https://media.voog.com/0000/0037/5345/files/L%C3%B5pparuanne%20Eesti%20startup%20%C3%BCsteemi%20osaliste%20rahulolu%20uuring%202022%20EST.pdf>

Uuringu tulemusel tehti muuhulgas alljärgnevad järeldused.

- Teadlikkus Startup Estoniast (SUE) kui institutsioonist on nii iduettevõtete kui ka tugiorganisatsioonide seas kõrge, kuid organisatsiooni eesmärk ning roll Eesti startup-ökosüsteemis ei ole niivõrd selge.
- Iduettevõtted ja tugiorganisatsioonid hindasid SUE poolt pakutavate teenuste vajalikkust erinevalt: vähemalt 55% iduettevõtetest hindas pakutavaid teenuseid kas väga vajalikuks või pigem vajalikuks. Tugiorganisatsioonidest hindasid teenuseid enda organisatsiooni seisukohast vajalikuks või väga vajalikuks 92% vastanutest.
- 38% osalenud iduettevõtetest leidis, et info tugiorganisatsioonide poolt pakutavate teenuste osas on kas raskesti või üldse mitte kättesaadav.
- Üldiselt hindavad startup-ökosüsteemi osapooled omavahelist koostööd heaks ning hästi toimivaks. Parandamist vajab tugiorganisatsioonide ning avaliku sektori koostöö.

Olulise muudatusena lisati välismaalaste seadusesse iduettevõtte kõrval ka kasvuettevõtte kontseptsioon, mis on tegevust kasvatav Eestis registreeritud äriühing, mille eesmärk on sellise suure globaalse kasvupotentsiaaliga, tehnoloogial põhineva, innovaatilise ja korratava ärimudeli edasiarendamine, mis aitab oluliselt kaasa Eesti ettevõtluskeskkonna arengule. Kuni kasvuettevõtte kontseptsiooni loomiseni nägi välismaalaste seadus ette soodustused vaid iduettevõtetele. Iduettevõtteks loetakse seaduse määratlusele vastavaid ettevõtteid, mis on tegutsenud kuni 10 aastat. 10-aastane tegevuse piirmäär seati seetõttu, et selle täitumise järel ei saa iduettevõtet enam tegevust alustava äriühingule kuuluva majandusüksusena käsitleda. Kuna Eestis tegutseb ettevõtteid, mis on innovaatilised ja kiiresti arenevad, kuid iduettevõtluse ehk alustava ettevõtte faasist väljas või peagi 10-aastaseks saamas, tekkis vajadus luua soodsamad tingimused välistöötajate värbamiseks ka enam kui 10 aastat tegutsenud innovaatilistele ja tehnoloogial põhinevatele ettevõtetele.

Kasvuettevõtte peab vastama järgmistele tingimustele:

- on tegutsenud vähemalt 10 aastat;
- Eestis töötab vähemalt 50 töötajat;
- on maksnud Eestis viimasel aastal tööjõumakse vähemalt 1 miljon eurot;
- tööjõumaksude kumulatiivne kasv viimase kolme aasta jooksul on 20%.

Kasvuettevõtetele on lubatud maksta välismaalasele palka, mis on vähemalt 80% Statistikaameti poolt viimati avaldatud Eesti aasta keskmisest brutokuupalgast. Lisaks ei lähe kasvuettevõtte välismaalasele töötajatele väljastatud elamisload siserände piirarvu alla. Muudatus jõustus 1. jaanuaril 2023. aastal.

Alates 2023. aastast saavad enam kui 10 aastat Eestis tegutsenud, kasvuettevõtte määratlusele vastavad ettevõtted palgata välistööjõudu soodsamatel tingimustel. Eesti tehnoloogiaettevõtete jaoks on välistalentide värbamise võimalus oluline, sest kohalikul tööjõuturul napib sobiva kvalifikatsiooniga töötajaid nii äri arendamiseks kui ka ettevõtete kiire kasvu tagamiseks. Eesti tehnoloogiasektor on muutumas järjest olulisemaks tööandjaks ja maksumaksjaks ning riigi jaoks on oluline soodustada idu- ja tehnoloogiaettevõtete peakontorite paiknemist Eestis, et luua uusi töökohti Eestisse ning koguda riigieelarvesse ka nendega seotud maksud. Startup-viisa programmi eeskujul loodud soodustused kasvuettevõttele loovad seega hädavajalikud eeldused, et Eestis edukalt kanda kinnitanud tehnoloogiaettevõtted saaksid kasvada ja areneda just siin ning nende arendusüksused ja peakontorid jääks Eestisse ka tulevikus.

Diginomaadid

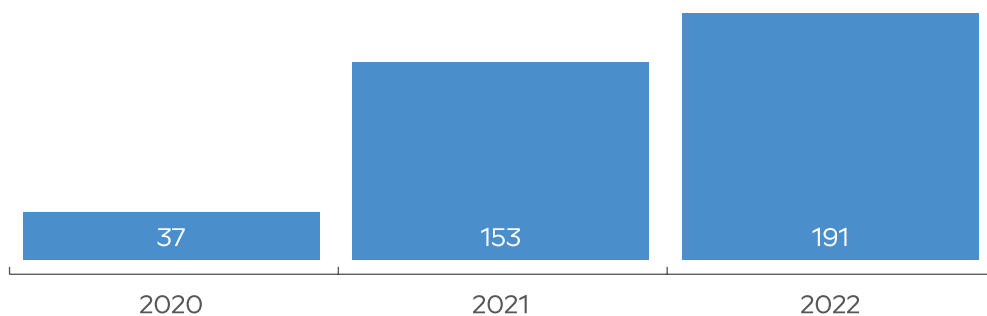
Eestis saab alates 2020. aastast välismaalane taotleda nii lühiajalist kui ka pikaajalist viisat kaugtöö eesmärgil (nn diginomaadi viisat), kui välismaalase Eestis ajutise viibimise eesmärk on töökohustuste täitmine asukohast sõltumatult. 2022. aastal väljastati kaugtöö eesmärgil 191 diginomaadi viisat, mida on 2021. aastaga võrreldes 38 viisa võrra rohkem (+25%). Peamisteks viisa saajateks olid Ameerika Ühendriikide, India, Suurbritannia, Venemaa ja Kanada kodanikud.

Diginomaadid Ungaris

2022. aastal loodi Ungaris uut liiki elamisluba diginomaadidele, mida saavad taotleda need kolmandate riikide kodanikud kes:

- jätkavad töötamist välisriigis registreeritud tööandja juures, kasutades selleks digitaalseid tehnoloogiaid, või kes omab välisriigis registreeritud äriühingus tõendatud osalust ning jätkab äriühingu jaoks töötamist või selle juhtimist digitaalseid tehnoloogiaid kasutades;
- täidab Ungaris elamise ja töötamise tingimusi ning ei kuulu seadusest tulenevalt riigist väljasaatmisele;
- ei tegele Ungaris tulutoova tegevusega ega oma osalust Ungaris registreeritud äriühingus.

Elamisluba väljastatakse kehtivusega kuni üks aasta ning seda on võimalik pikendada veel üheks aastaks. Elamisluba ei laiene pereliikmetele ega kuulu alalise elamisloa saamiseks vajaliku riigis viibimise perioodi arvestusse.

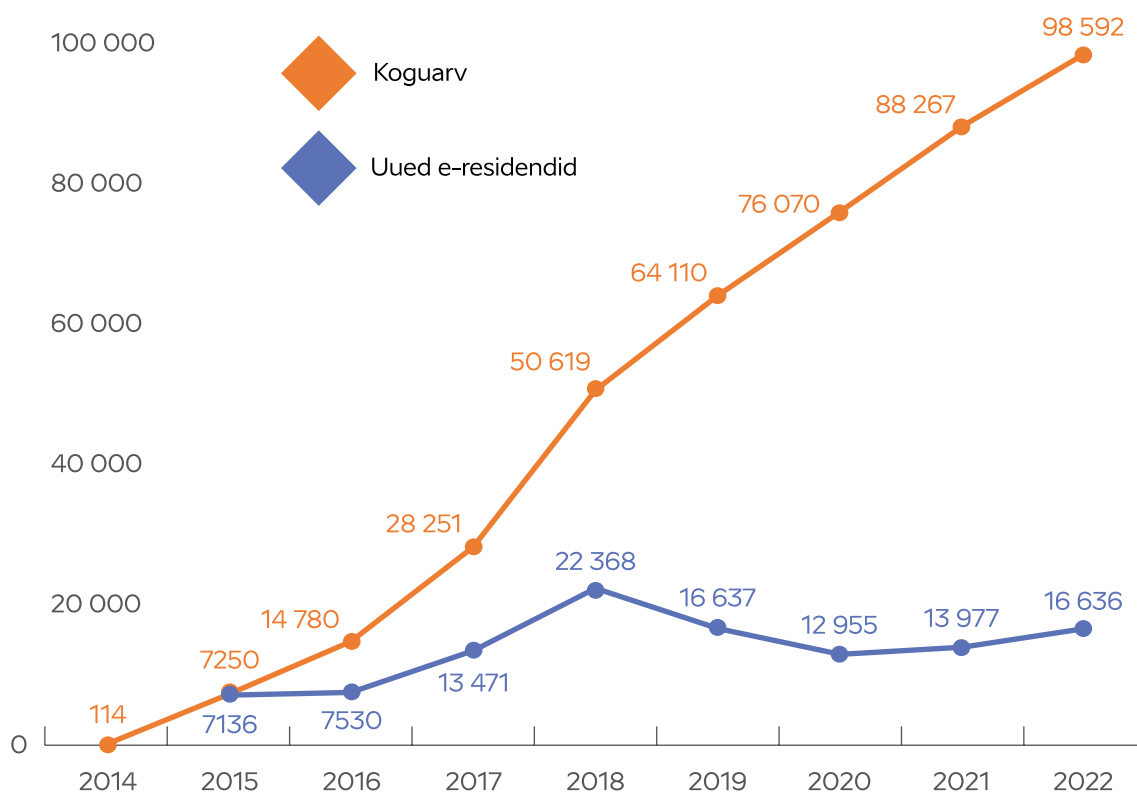

Joonis 8. Kaugtöö eesmärgil väljastatud viisad ehk diginomaadi viisad, 2020*–2022. Allikas: PPA

*Viisataotlusi kaugtöö eesmärgil sai esitada alates 2020. aasta 1. augustist.

E-residentsus

Eesti oli esimene riik maailmas, mis alustas e-residentsuse ehk digitaalse identiteedi teenuse pakkumisega välisriikide kodanikele. Alates 2014. aasta lõpust saavad mitteresidendid taotleda Eesti e-residendi staatust koos e-residendi digi-ID kaardiga, mis on riiklikult tagatud turvaline digitaalne isikutuvastuse võimalus ning annab välismaalasele võimaluse kasutada Eesti e-riigi teenuseid vajaduspõhiselt ja asukohast sõltumata. E-residendi digi-ID võimaldab välismaalasel osaleda Eestis avalik-õiguslikus ja eraõiguslikus asjaajamises, olenemata tema füüsilisest viibimiskohast. e-residendi digi-ID ei anna aga Eestis elamise ega töötamise õigust.

Joonis 9. e-residentide koguarv, 2014–2022. Allikas: PPA

2022. aastal registreeriti 2021. aastaga võrreldes ligikaudu 10% vähem e-residente. Uutel e-residentidel oli kõige sagedamini Hispaania, Ukraina, Saksamaa, Soome ja Türgi kodakondsus. Kui perioodil 2019–2021 oli e-residentide hulgas kodakondsuste lõikes kõige enam Venemaa kodanikke, siis 2022. aastal langesid Venemaa kodanikud esiviisikust välja. 2022. aasta lõpu seisuga oli Eestis kokku 98 592 e-residenti, kellest 86% on mehed ning 14% naised. e-residentide koguarvu vaates on kõige enam Ukraina, Saksamaa, Soome, Venemaa ja Hiina kodanikke.

Ettevõttesiseselt üleviidavad isikud

Mitmed liikmesriigid rakendasid meetmeid ettevõttesiseselt üle viidud töötajate riiki lubamise ja riiki sisenemise hõlbustamiseks¹⁵⁶. Lätis ei pea ettevõtjasiseselt üleviidavad töötajad enam esitama kvalifikatsiooni tõendavad dokumente, välja arvatud juhul, kui nad töötavad vastavalt reguleeritud kutsealal. Slovakkias näeb uus määrus ette, et ümberasustatud kolmandate riikide kodanikele antakse siseriiklik viisa töötamise ajaks (maksimaalse kehtivusega kuni üks aasta). Sama kehtivusajaga antakse viisa ka pereliikmetele, kes võivad viisa kehtivusajal töötada ja õppida.

Töäjõu ärakasutamine ja nn social dumping

Töäjõu ärakasutamise ja nn social dumpingu ennetamine oli mitmete liikmesriikide tegevuskavades olulisel kohal¹⁵⁷. Belgia tegevuskavas nimetati ennetavate meetmetena muuhulgas ulatuslike teavituskampaaniate tegemist, sagedamaid uurimis- ja kontrollkäike ning rahvusvahelist koostööd. Soomes töötati välja valdkonnaüleline strateegia välistöäjõu ekspluateerimise ennetamiseks, mille eesmärk on koondada kõik asjassepuutuvad ametiasutused ja majandussektorite esindusorganisatsioonid. Prantsusmaal tutvustati ebaseadusliku töötamise ennetamise ja vähendamise tegevuskava, mis keskendub ennekõike riskisektoritele ning seab eesmärgiks parema andmevahetuse ja andmete kättesaadavuse. Olulisel kohal on tegevuskavas ka koostöö Euroopa Töäjõuametiga (ELA), et töötada välja ühiste kontrollkäikude mehhanism ja parendada piiriülest koostööd. Norras tutvustati 35-st meetmest koosnevat tegevuskava töötajate õiguste tagamiseks ja ärakasutamise tõkestamiseks. Tegevuskavaga kehtestati riiklikud nõuded hangete läbiviimiseks ning nähti ette senisest enam kontrollkäike läbi asutuste vahelise koostöö parandamise.

Mitmetes liikmesriikides avaldati ka olulisi raporteid ja aruandeid¹⁵⁸. Näiteks avaldati Itaalias aruanne „Põllumajandus- ja toiduainetööstuses töötavate sisserän-

¹⁵⁶ FI, LT, LV, SK

¹⁵⁷ BE, CY, HR, FI, FR, IE, IT, LT, LV, NL, SK, GE, NO

¹⁵⁸ IE, IT, NL

dajate eluasemetingimused¹⁵⁹, milles esitati omavalitsustes läbi viidud uuringu tulemused välistöajõu kohtlemise ja neile võimaldatud tingimuste kohta. Hollandis avaldati tööajõu ärakasutamise seirearuanne, kuhu on koondatud info just riskisektorite kohta.

Eestis jõustusid tööajõu kuritarvitamise ärahoidmiseks 24. mail mitmed välismaalaste seaduse muudatused, mis aitavad PPAI tegeleda tõhusamalt nende ettevõtetelega, kes ei täida seadusest tulenevaid nõudeid ja saavad seeläbi konkurentsieelise. Näiteks lisandus seadusesse säte, mis annab PPAIle õiguse teha tööandjale ettekirjutus, kui tööandja ei täida oma kohustust maksta välismaalasele töötamise eest välismaalaste seaduses sätestatud tasu. Ettekirjutuse võib teha tagasiulatuvalt kogu töötamise aja kohta, mil tööandja välismaalasele nõuetekohast tasu ei maksnud. Kui tööandja jätab ettekirjutuses määratud tähtajaks tasu maksmata, lõpeb välismaalase Eestis töötamise õigus järgmisest päevast ja PPAI on õigus kohaldada tööandja suhtes sunniraha kuni 32 000 eurot.

Lisaks jõustusid veel mitmed muudatused, mis aitavad vastutusele võtta seadust rikkuvaid ettevõtteid ja nende juhatuse liikmeid või muid esindajaid, kellele oli vastava kohustuse täitmine delegeeritud.

Kahepoolsed tööajõu kokkulepped

Mitmed liikmesriigid sõlmisid kahepoolsed kokkulepped tööajõu haldamiseks ja kolmandate riikide töötajate vastuvõtmise hõlbustamiseks¹⁶⁰. Austria ministrite nõukogu asus läbirääkimisi pidama Indiaga, et sõlmida rände- ja liikuvuspartnerlusleping just üliõpilaste, teadlaste, oskustöölise ja nende pereliikmete vaates. Ka Soome tihendas koostööd Indiaga – allkirjastati vastastikune tööajõu deklaratsioon. Teiste oluliste koostööriikidena märgiti ära Vietnam, Brasiilia ja Türgi, kellega rakendatavad meetmed tulevad arutlusele 2023. aastal. Saksamaa Föderaalne Tööhõiveamet sõlmis 10. mail Jordaaniaga vahenduslepingu tulevaste öendus-töötajate värbamiseks. Sarnaselt Austriale ja Soomele allkirjastati ka Saksamaa ja India vahel rände- ja liikuvuspartnerlusleping.

Prantsusmaa, Itaalia ja Slovakkia sõlmisid erinevaid kahepoolseid kokkuleppeid seoses noorte liikumisega. Näiteks jõustus Prantsusmaa ja Ecuadori vaheline leping, mille kohaselt võimaldatakse töö ja puhkuse programmist (Holiday Work Programme) osa võtta 300-l noorel mõlemast riigist. Itaalia ja Kanada sõlmisid lepingu, mille raames võimaldatakse lihtsustatud viisil riikidevahelist liikumist 2000-le 18- kuni 35-aastasele noorele. Sarnase vastastikuse kokkuleppe sõlmisid ka Kanada ja Slovakkia (350-le noorele aastas).

¹⁵⁹ Helpdesk anticaporalato (2022). Published the Report “The housing conditions of migrants working in the agri-food sector” of the Ministry of Labor and Social Policies and of the National Association of Italian Municipalities. 18.08.2022.

Kättesaadav: <https://www.helpdeskanticaporalato.org/published-the-report-the-housing-conditions-of-migrants-working-in-the-agri-food-sector-of-the-ministry-of-labor-and-social-policies-and-of-the-national-association-of-italian-municipalities/>

¹⁶⁰ DE, EL, FI, FR, IT, SK

IOM-i projekt „Displaced Talent for Europe (DT4E)“

Tegemist on 3-aastase ELi poolt rahastatava pilootprojektiga (2021–2024), mille eesmärk on luua kutseoskuste ja ametialase liikuvuse viisid Jordaania ja Liibanoni ümberasustatud talentide ning Belgia, Iirimaa, Portugali ja Ühendkuningriigi erasektori vahel. Toetatakse vähemalt 250 talendi ja nende perekonna liikumist ühest riigist teise, pakkudes sealjuures individuaalset lahkumiseelset ja saabumisjärgset tuge.

Kutseoskuste liikuvuse partnerlused ja muud algatused

Viis Euroopa rändevõrgustiku liikmesriiki märkis, et kutseoskuste ja ametialase liikuvuse partnerlused (ingl. k Skills Mobility Partnerships) on tõhus vahend arengu soodustamiseks kolmandates riikides.¹⁶¹ Näiteks käivitas Belgia agentuur Enabel partnerluse Elevandiluurannikuga, et võimaldada selle raames ametialast liikuvust 120-le andekale ettevõtjale. Belgia osales aktiivselt ka Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) pilootprojektides „Displaced Talent for Europe“¹⁶² ja „MATCH“¹⁶³, mille raames viidi erinevates Aafrika riikides läbi oskuste arendamise koolitusi ning milles osales kokku 375 talenti (kaheksa neist värvati koheselt erinevate Euroopa ettevõtete poolt tööle).

Saksamaa allkirjastas Indiaga rände- ja liikuvuspartnerluslepingu, et ennetada ebaseaduslikku rännet, tõhustada tagasisaatmist ning soodustada tudengite, praktikantide ja spetsialistide liikuvust. Iirimaa Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna strateegia raames laiendati stipendiaatide programmi kuuest Ladina-Ameerika riigist pärit taotlejatele. Leedu laiendas projekti „Digital Explorers“¹⁶⁴ ulatust ning võimaldas Nigeeria, Keenia ja Armeenia kodanikel külastada nii Leedut, Lätit kui Eestit, et omandada uusi oskusi just info- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdkonnas.

Lühiajalise töötamise registreerimine ja tähtjalised elamisload töötamiseks Eestis

Kui 2021. aastal registreeriti Eestis 32 927 lühiajalist töötamist, siis 2022. aastal ületas number vaid veidi COVID-19 pandeemia aegset aega 2020. aastal. 2022. aastal registreeriti 24 380 lühiajalist töötamist, mida on 8547 võrra vähem kui 2021. aastal (-26%) ja 2270 võrra rohkem kui 2020. aastal (+10%). Varem moodustas Ukrainast pärit tööjõud ligikaudu 70% kõikidest lühiajalise töötamise regist-

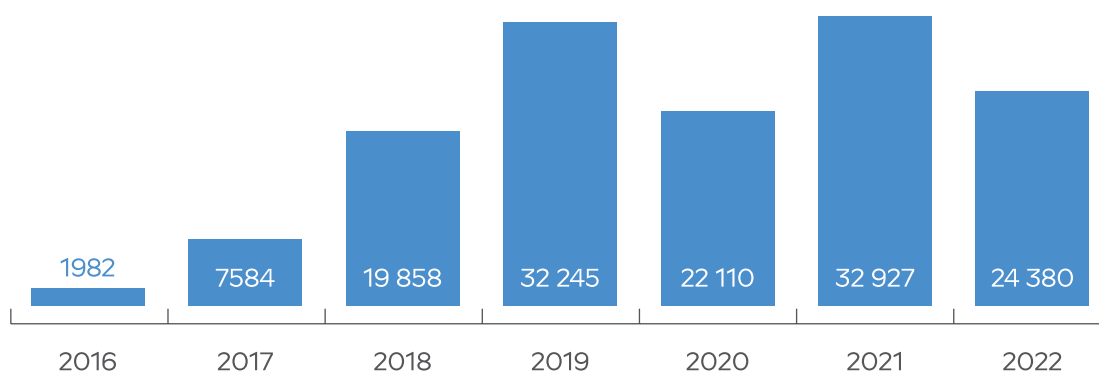
¹⁶¹ BE, DE, FR, IE, LT

¹⁶² Kättesaadav: <https://belgium.iom.int/displaced-talent-europe-dt4e>

¹⁶³ Kättesaadav: <https://belgium.iom.int/match>

¹⁶⁴ Kättesaadav: <https://digitalexplorers.eu/#>

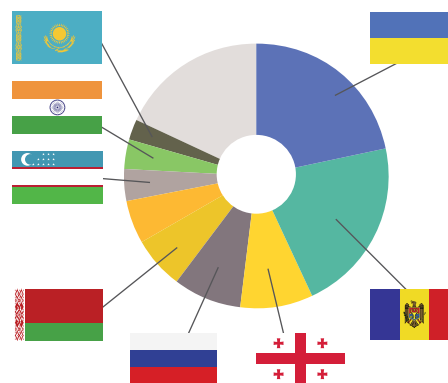
reerimistest. 2022. aastal avaldas nii statistiliselt kui ka tööjõu vaates kõige enam mõju aga Venemaa agressioon Ukraina vastu: Ukraina kodanikud moodustasid kõikidest lühiajalise töötamise registreerimistest alla poole ehk 47% (11 440) ning võrdluses 2021. aastaga vähenes nende osakaal enam kui poole võrra ehk 52% (2021. aastal oli Ukraina kodanikke 23 572 ehk 72%).

Joonis 10. Lühiajalise töötamise registreerimised 2016–2022. Allikas: PPA

Tabel 13. Lühiajalise töötamise registreerimised TOP 10 kodakondsuse lõikes, 2022. Allikas: PPA

Kodakondsus	Lühiajalise töötamise registreerimisi	
Ukraina	11 434	47%
Usbekistan	2833	12%
Moldova	2750	11%
Gruusia	1161	5%
Venemaa	1080	4%
Valgevene	839	3%
Kõrgõzstan	658	3%
Tadžikistan	531	2%
India	445	2%
Kasahstan	341	1%
Muud	2308	10%
Kokku	24 380	

Lühiajalise töötamise registreerimist mõjutas ka Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 vastu võetud sanktsioon¹⁶⁵, millega piirati Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene kodanikele nii viisade kui elamislubade väljastamist töötamise eesmärgil. Kui nii 2020. kui ka 2021. aastal moodustasid Valgevene kodanikud kõikidest lühiajalise töötamise registreerimistest ligikaudu 6% ning Venemaa kodanikud ligikaudu 5%, siis 2022. aastal langes kodakondsuste TOP 5 lõikes Valgevene välja ning Venemaa kodanikud moodustasid 4% (1080 lühiajalise töötamise registreerimist). TOP 5 kodakondsuse hulka tõusid Ukraina järel Usbekistan (2833, 12%), Moldova (2752, 11%) ja Gruusia (1161, 5%).

¹⁶⁵ Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 "Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas".
Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>

Tabel 14. Lühiajalise töötamise registreerimised Ukraina, Valgevene ja Venemaa kodakondsuste lõikes, 2020–2022. Allikas: PPA

Kodakondsus	2020		2021		2022	
Ukraina	15 779	71%	23 572	72%	11 440	47%
Valgevene	1371	6%	1855	6%	839	3%
Venemaa	1056	5%	1801	5%	1080	4%
Muud	3850	17%	5699	17%	11 021	46%
Kokku	22 110		32 927		24 380	

Töandja põhitegevusala järgi on esiviisik olnud alates 2017. aastast sama: kõige enam asutakse tööle ehituse, töötleva tööstuse, põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi, muude teenindavate tegevuste ning veonduse ja laonduse valdkonda.

Tabel 15. Lühiajalise töötamise registreerimised töandja põhitegevusala järgi, 2019–2022. Allikas: PPA

Töandja põhitegevusala	2019	2020	2021	2022
Ehitus	10 879	7628	10 204	8432
Töötlev tööstus	7270	7628	9737	5737
Põllumajandus, metsamajandus, kalapüük	3234	2613	3629	2198
Muud teenindavad tegevused	2530	1484	1932	1515
Veondus ja laondus	2063	1560	1964	1544
Muud	6269	1197	5461	4954
Kokku	32 245	22 110	32 927	24 380

Esmaseid tähtjalisi elamislube töötamiseks väljastati 2022. aastal kokku 2463 (võrreldes 2021. aastaga +9,5%), neist meestele 1998 (81%) ja naistele 465 (19%). Töandja põhitegevusala lõikes asuti kõige enam tööle info ja side ning töötleva tööstuse valdkonda. Kõige enam tähtjalisi elamislube töötamiseks anti Ukraina, Venemaa, India, Brasiilia ja Valgevene kodanikele.

Tabel 16. Esmased tähtjalised elamislood töötamiseks töandja põhitegevusala lõikes, 2019–2022. Allikas: PPA

Töandja põhitegevusala	2019	2020	2021	2022
Info ja side	483	346	618	680
Töötlev tööstus	492	618	417	526
Muud teenindavad tegevused	313	324	295	318
Ehitus	277	190	235	219
Veondus ja laondus	96	94	150	99
Muud	554	517	534	621
Kokku	2215	2089	2249	2463

4.4 Õpiränne

Mitu ELi liikmesriiki ja Gruusia teatasid meetmetest, mille eesmärk on meelitada ja hoida rahvusvahelisi talente¹⁶⁶, sealhulgas suurendada kõrgharidussüsteemide rahvusvahelistumist ning lihtsustada kolmandatest riikidest pärit üliõpilaste vastuvõtu- ja sisseastumisprotsesse.

Neli ELi liikmesriiki¹⁶⁷ rakendas peamise prioriteedina kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegilisi meetmeid. Näiteks Soomes, kus riigi eesmärk on 2030. aastaks rahvusvaheliste üliõpilaste arvu kolmekordistada, jõustasid mitmed muudatused üliõpilaste sisseastumise lihtsustamiseks. Sealhulgas üliõpilaste ja nende pereliikmete jaoks tähtajalise elamisloa muutmine püsivaks elamisloaks, õpingute ajal töötamise õiguse suurendamine 25 tunnilt 30 tunnile nädalas ning töötaja loa pikendamise pärast õpingute lõpetamist ühelt aastalt kahele aastale. Iirimaa plaaniti 2023. aastal käivitada rahvusvaheline haridusmärk (International Education Mark IEM) kui kvaliteedimärk, mida antakse riiklikele standarditele vastavatele kõrghariduse ja ingliskeelse hariduse pakkujatele, et tagada rahvusvahelistele üliõpilastele kvaliteetne kogemus alates sisseastumisest kuni programmi lõpetamiseni.

Mitmes ELi liikmesriigis¹⁶⁸ ja Gruusias oli prioriteediks ka sisseastumisprotsessi ja välisüliõpilaste registreerimise lihtsustamine. Näiteks Gruusias muudeti kolmanda riigi kodanikele õppimisõiguse andmise eeskirju ja menetlust nii, et protsess oleks kiirem, lihtsam ja paindlikum. Horvaatia ja Itaalia teatasid rahvusvaheliste üliõpilaste kvalifikatsiooni tunnustamise hõlbustamise meetmetest. Sloveenias laiendati seadusemuudatustega allikaid, mida saab esitada tõendamaks, et üliõpilane vastab elatusvahendite piisavuse tingimusele.

Neli ELi liikmesriiki teatasid rahvusvahelistele teadlastele suunatud meetmetest, sealhulgas muutustest elamislubade eeskirjades ja teadustööle järgnevas tegevuses.¹⁶⁹ Soomes kavandatud seadusemuudatused, mis on osa üldisest eesmärgist muuta Soome rahvusvaheliste teadlaste jaoks ligitõmbavamaks, hõlmavad pikemaid elamislubasid ja lihtsustatud eeskirju piisava sissetuleku korral. Prantsusmaal võeti kasutusele doktorantidele ja välisriikide valitsuste teaduritele mõeldud teadustegevuse luba.

Eestis 14. mail vastuvõetud välismaalaste seaduste muudatuste pakett puudutas ka välismaalasi, kes asuvad Eestisse õppima. Näiteks viidi sisse nõue, et kõrgharidustasemes õppimiseks võib anda viisa ja elamisloa üksnes juhul, kui välismaalane asub õppima õppeasutusse, mis on institutsionaalselt akrediteeritud. Selle abil hinnatakse kõrgkooli juhtimise, töökorralduse, õppe- ja teadustegevuse ning õppe- ja uurimiskeskonna vastavust õigusaktidele ning kõrgkooli eesmärkidele ja arengukavale. Piirangu eesmärk on vältida olukorda, kus institutsionaalset akre-

¹⁶⁶ AT, BE, ES, FR, HR, FI, IE, IT, LT, SK, SI, GE

¹⁶⁷ ES, FI, IE, SK

¹⁶⁸ ES, HR, FI, FR, IT, LT, SI, SK, GE

¹⁶⁹ BE, FI, FR, LT

diteeringut mitteläbinud kõrgkool püüab oma majanduslikku seisu parandada paljude välisüliõpilaste vastuvõtmisega ning kus välismaalastele lubatakse küll õppimisvõimalusi, aga tegelikkuses võib kõrgkoolil olla probleeme, mille tagajärjel võib nende tegevuse sundkorras lõpetada. Seejuures ei pruugi õppeasutus võtta edasist vastutust riiki saabunud välismaalaste või nende juba tehtud kulude või saamata jäänud õpingute eest.

Teine oluline seadusemuudatus puudutab õppimiseks antud tähtajalise elamisloa kehtetuks tunnistamist nii tähtajalist elamisluba omaval välismaalasel kui tema abikaasal juhul, kui välismaalane on jätnud õppekava nõutavas ulatuses täitmata või õpingud katkestanud. Sel juhul lõpeb välismaalase tähtajalise elamisloa kehtivus 30 päeva pärast õpingute nõutavas ulatuses täitmata jätmist või õpingute katkestamist nii välismaalasel kui tema pereliikmel (vastavalt kas abikaasa või lähedane sugulane). 30 päeva on mõistlik aeg, mille jooksul välismaalane jõuab korraldada oma Eestist lahkumise või taotleda uut seaduslikku alust Eestis elamise jätkamiseks (nt elamisluba töötamiseks).

2022. aastal moodustasid välistudengid 11% kogu Eesti üliõpilaskonnast. 2022/2023 õppeaastal võeti vastu 1484 välisüliõpilast, mis tähendab eelneva aastaga võrreldes 15%-list langust. Eelneval õppeaastal õppis Eestis 5072 tase- meõppe välistudengit. Kümne suurima saatjariigi vaates langes vastuvõtt kõige enam Venemaa (-68%), Läti (-35%) ja Aserbaidžaani (-34%) üliõpilaste numbrites ning tõusis Ukrainast (+222%) ja Türgist (5%) tulnute osas. Kolmandatest riikidest pärit tudengeid õpib Eestis kokku umbes 70% ning Euroopa Liidu riikidest pärit välistudengeid umbes 30%.¹⁷⁰ Pea poole võrra vähenenud õppimiseks väljastatud elamislubade hulka mõjutas peamiselt Eesti ülikoolide otsus peatada koostöö Venemaa Föderatsiooniga ja Valgevene kõrgkoolide ning teadusasutustega¹⁷¹, samuti 8. aprillil vastu võetud Vabariigi Valitsuse määrus „Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooniga ja Valgevene agressiooniga Ukrainas“¹⁷².

170 HARNO (2022). Analüüs: välistudengite arv Eesti kõrgkoolides on pisut langenud. 20.12.2022. Kättesaadav: <https://harno.ee/uudised/analuus-valistudengite-arv-eesti-korgkoolides-pisut-langenu>

171 Tartu Ülikool (2022). Eesti ülikoolid peatavad koostöö Venemaa ja Valgevene kõrgkoolide ja teadusasutustega. Pressiteade, 28.02.2022. Kättesaadav: <https://ut.ee/et/sisu/eesti-avalik-oi-guslikud-ulikoolid-peatavad-koostoo-venemaa-ja-valgevene-korgkoolide-ja>

172 Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 " Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooniga ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas". Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>

Üleminek eestikeelsele haridusele

Laiemas plaanis oli oluline Riigikogu poolt 2022. aasta lõpus heaks kiidetud üleminek eestikeelsele haridusele. Põhimõttelise otsusega sätestatakse, et kooli ja lasteasutuste õppekeel on eesti keel. Üleminek eestikeelsele haridusele algab lasteaedades ning 1. ja 4. klassis 2024. aastal ja kestab koalitsioonileppesest lähtuvalt kuni 2030. aastani. Selleks on vaja suurendada kõigil õppetasetel eestikeelse õppe mahtu ning tagada vajaliku eesti keele oskusega haridustöötajate olemasolu. Gümnaasiumis ja kutsekeskhariduse õppekavade alusel läbi viidavas õppes võib õppeaastatel 2024/2025 kuni 2029/2030 olla muu keele osakaal kuni 40% kooli õppekavas määratud õppe mahust. Kool on kohustatud tagama ülemineku eestikeelsele õppele 10. klassis hiljemalt 2030/2031, 11. klassis hiljemalt 2031/2032 ja 12. klassis hiljemalt 2032/2033 õppeaastaks. Kutseõppeasutustes puudutab muudatus kutsekeskhariduse õppekava järgi õppivaid õpilasi. Õppeasutuste juhid peavad vastavalt seadusele oskama eesti keelt C1-tasemel 2023. aasta 1. augustist. Õpetajatele ja tugispetsialistidele rakendatakse eesti keele oskuse nõuet kvalifikatsiooninõudena alates 2024. aasta 1. augustist. Kui vastavalt ülemineku ajakavale toimub õpe eesti keeles, peab õpetaja eesti keelt valdama C1-tasemel.¹⁷³

4.5 Pereränne

Mitmed ELi liikmesriigid¹⁷⁴ parandasid kolmandate riikide kodanike perekonnaga taasühinemise võimalusi, et aidata rahuldada tööturu vajadusi või viia need vastavusse ELi kohtupraktikaga. Küpros ja Soome tegutsesid selle nimel, et hõlbustada kõrgelt kvalifitseeritud töötajate perekonna taasühinemist. Küprosel soodustab ettevõtete ja talentide ligimeelitamise uus strateegia perekonna taasühinemist, võimaldades abikaasadele vaba ja otsest juurdepääsu palgatööle nn tööturuteisti läbimata. Soomes kohaldati spetsialistide ja alustavate ettevõtjate elamislubade väljastamise kiirmenetlust ka nende eelpool nimetatud rühmade pereliikmete suhtes. Slovakkias võib kolmanda riigi kodanik, kellele on antud ajutine elamisluba perekonna taasühinemise eesmärgil, asuda tööle pärast üheksat järjestikust kuud (varasemalt 12 kuud) Slovakkias elamist.

Belgia, Saksamaa ja Holland viisid oma perekonna taasühinemist käsitlevad riiklikud õigusaktid ja tavad vastavusse Euroopa Kohtu otsustega.¹⁷⁵ Belgias viis välismaalaste amet oma praktika kooskõlla Euroopa Liidu Kohtu praktikaga, sealhulgas perekonna taasühinemise võimalike abisaajate kategooriate osas. Hollandis muudeti perekonna taasühinemist puudutavat seadusandlust nii, et see võimal-

¹⁷³ Haridus- ja teadusministeeriumi koduleht: Eestikeelsele õppele üleminek.

Kättesaadav: <https://www.hm.ee/uleminek>

¹⁷⁴ BE, CY, DE, ES, FI, FR, LT, NL, SK

¹⁷⁵ Euroopa Kohtu otsus liidetud kohtuasjades C-273/20 ja C-355/20 seoses perekonna taasühinemisega. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CJ0273>

dab teatud tingimustel ka kasulastel kasuvanemate juurde elama asuda. Prantsusmaal peavad perekonna taasühinemise taotlejad alates 2022. aastast esitama tunnistuse selle kohta, et nad ei ela Prantsusmaal polügaamiliselt (juhul kui taotleja on abielus ja polügaamiat lubava riigi kodanik) ning allkirjastatud avalduse, et asutakse järgima Prantsusmaa vabariiklike väärtusi.

Seoses Venemaa Föderatsiooni kodanikele kehtestatud viisade andmise piirangutega nähti Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 sanktsiooniga¹⁷⁶ ette ka erandid nendele Venemaa Föderatsiooni kodanikele, kellele nimetatud määrust ei kohaldata ehk:

- kes külastavad Eestis elavat Eesti kodanikust või Eesti pikaajalist elamisluba omavast isikust otsejoones alanejat või ülenejat sugulast või abikaasat;
- kes külastavad Eestis elavat Eesti kodanikku või Eesti pikaajalist elamisluba omavat isikut, kellega kasvatatakse ühist alaealist last;
- kes on Eestis asuva diplomaatilise esinduse või konsulaarasutuse töötajad või nende pereliikmed;
- kelle Eestisse saabumine on vajalik humaansetel kaalutlustel.

Sarnased erandid viidi sisse ka Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korraldusse¹⁷⁷, millega piiratakse ajutiselt Venemaa Föderatsiooni kodanike riigipiiri ületamist. Riigipiiri on lubatud ületada nendel Venemaa kodanikel, kes:

- külastab Eestis elavat Eesti kodanikust või Eesti pikaajalist elamisluba omavast isikust otsejoones alanejat või ülenejat sugulast või abikaasat;
- kes külastab Eestis elavat Eesti kodanikku või Eesti pikaajalist elamisluba omavat isikut, kellega kasvatatakse ühist alaealist last;
- kes on Euroopa Liidus, Euroopa Majanduspiirkonnas või Šveitsi Konföderatsioonis asuva diplomaatilise esinduse või konsulaarasutuse töötaja või tema pereliige;
- kelle Eestisse saabumine on vajalik humaansetel kaalutlustel.

¹⁷⁶ Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 "Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas". Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>

¹⁷⁷ Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korraldus nr 247 "Venemaa Föderatsiooni kodanike riigipiiri ületamise ajutine piiramine". Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/310092022002>

5.

Rahvusvaheline
kaitse

5.1 Rahvusvaheline kaitse arvudes

UNHCRi kohaselt kasvas eelmisel aastal maailmas vägivaldsete konfliktide, tagakiusamise, inimõiguste rikkumiste või looduskatastroofide tõttu sunniviisiliselt enda kodudest lahkunud inimeste arv 21%, ulatudes aasta lõpus rekordilise 108,4 miljonini. Rohkem kui 1 inimene 74st on olnud sunnitud enda kodust põgenema ning ligi 90% neist elavad madala või keskmise sissetulekuga riikides. 2022. aasta veebruaris alanud Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse põhjustas suurima sundrändekriisi alates Teisest maailmasõjast. Sõja esimestel päevadel lahkus Ukrainast rohkem kui 200 000 sõjapõgenikku ning aasta lõpuks oli sunniviisiliselt ümber asunud 11,6 miljonit inimest, kellest 5,9 olid jäänud Ukrainasse ning 5,7 olid lahkunud naaberriikidesse ja kaugemale.¹⁷⁸

Samal ajal, kui Ukraina sõda põhjustas 2022. aastal ajaloo ühe suurima põgenikekriisi, jätkusid või süvenesid konfliktid ka teistes maailma osades. Tõsist mõju tsiviilelanikkonnale täheldati Afganistanis, Burkina Fasos, Kesk-Aafrika Vabariigis, Kongo Demokraatlikus Vabariigis, Etioopias, Mosambiigis, Myanmaris, Nicaraguas, Kesk-Ameerika põhjakolmnurgas (Guatemala, El Salvador ja Honduras), Saheli piirkonnas, Süürias ja Venezuelas.¹⁷⁹

Rahvusvahelise kaitse saaja on inimene, kellele on antud pagulasseisund või täiendava kaitse seisund.

Pagulase staatus antakse inimesele, kelle puhul on tuvastatud põhjendatud tagakiusu kartus rassi, usu, rahvuse, ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse alusel ning talle on antud rahvusvaheline kaitse 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsiooni alusel.

Täiendav kaitse antakse välismaalasele, kes ei kvalifitseeru pagulaseks, kuid kelle väljasaatmine või kodumaale tagasisaatmine võib talle kaasa tuua tõsise ohu (näiteks surmanuhtlus, piinamine, muu ebainimlik või inimväärikut alandav kohtlemine ja karistamine, rahvusvaheline või riigisisene relvakonflikt).

Ajutine kaitse antakse välismaalasele, kes kuulub Euroopa Liidu Nõukogu otsusega kehtestatud ajutise kaitse saajate hulka. Sellist kaitse liiki kasutatakse, kui väga suur hulk inimesi on sunnitud oma päritoluriigist sõja või muu ohtliku olukorra tõttu lahkuma.

Humanitaarsetel kaalutlustel vastuvõtt on liikmesriigi riiklike õigusaktide alusel antav „kaitse“, mis ei ole Euroopa Liidu tasandil harmoneeritud ja mida kõik liikmesriigid ei rakenda.

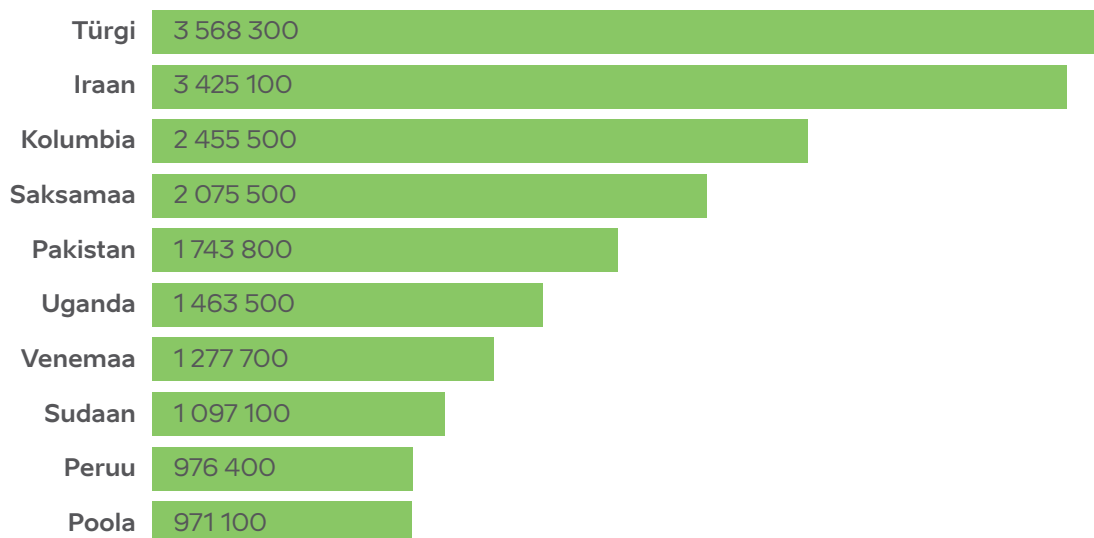
¹⁷⁸ UNHCR (2023). Global Trends, Forced Displacement in 2022.

Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>

¹⁷⁹ EUAA (2023). Asylum Report 2023.

Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

2022. aasta lõpus elas enim põgenikke Türgis, Iraanis, Kolumbias, Saksamaal ja Pakistanis.

Joonis 11. Põgenike ja sunniviisiliselt kodust lahkunud inimeste peamised vastuvõtavad riigid.
Allikas: UNHCR

2022. aastal esitati maailmas rekordiliselt 2,6 miljonit rohkem rahvusvahelise kaitse taotlusi kui eelneval aastal ning seda rohkem kui 155 riigis. Enam kui kaks viiest rahvusvahelise kaitse taotlusest esitati Ladina-Ameerika ja Kariibide, täpsemalt Kuuba, Nicaragua ja Venetsueela kodanike poolt. Samas sarnaselt eelmistele aastatele pärines ka 2022. aastal 87% põgenikest vaid kümnest riigist, sealjuures üle poole põgenikest on pärit vaid kolmest riigist. Suurim arv põgenikke pärines endiselt Süüriast (6,5 miljonit), kellest suurem osas asub Süüria naaberriikides, eelkõige Türgis (3,5 miljonit), Liibanonis (814 700) ja Jordaania (660 900). Suurim kasv põgenike arvus toimus aga Ukraina kodanike seas, kes 2022. aasta lõpuks moodustasid 16% maailma põgenikest. Samuti suurenes eelmisel aastal märkimisväärselt Afganistani kodanikest põgenike arv, keda oli aasta lõpuks hinnanguliselt 5,7 miljonit, sealjuures suurem osa asuvad naaberriikides Iraanis ja Pakistanis.

180

2022. aasta lõpus elas 58% sunniviisiliselt ümber asunud inimestest enda päritoluriigis. Sõda Ukrainas ja konfliktid Kongo DVs, Etiopias ja Myanmaris tõid kõik kaasa vähemalt miljoni inimese riigisisese ümberasumise. Lisaks pidi täiendavalt 32,6 inimest enda kodudest lahkuma looduskatastroofide tõttu, milles kannatasid enim vähem arenenud riigid ja väikesed saareriigid. Kliimakriisid mõjutavad eba-proportsionaalselt palju kogukondi, kes on juba niigi haavatavas olukorras. Paljudel neist puuduvad võimalused toime tulla vaenuliku keskkonnaga, enda ära

180 UNHCR (2023). Global Trends, Forced Displacement in 2022.

Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>

elamiseks või põhjustavad sissetulekute teenimiseks kasutatavate loodusvarade ammendumine vastandumist erinevate kogukondade vahel, mis võib sageli süvendada olemasolevaid pingeid, põhjustades omakorda vägivaldseid konflikte. Üle 70% põgenikest ja sunniviisiliselt ümber asunud inimestest on pärit kliimatundlikest riikidest nagu Afganistan, Kongo DV, Süüria ja Jeemen. Kliima tõttu ümberasumine toimub sageli riigisiselt, kuid ka piiriüleselt. 2022. aastal olid miljonid inimesed sunnitud põgenema põua ja nälja tõttu Somaaliast, põua tõttu Kesk-Ameerika „kuivast koridorist“, tsüklonite tõttu Mosambiigist ning üleujutuste tõttu Afganistanist, Burkina Fasost, Kamerunist, Pakistanist jne. Väljakutse neile inimestele kaitse pakkumisel seisneb selles, et keskkondlikel põhjustel ümber asunud inimeste osas puudub õiguslik definitsioon ning kriteeriumid, mille alusel nad kaitsele kvalifitseeruksid.¹⁸¹

Kui suurem osa inimestest, kes on sunnitud enda kodudest lahkuma, sooviksid koju tagasi minna, on see enamasti võimatu. UNHCRi andmetel raporteerisid enda koju naasmisest vaid 339 300 põgenikku, mis tähendab, et iga tagasipöördunud inimese kohta lisandus 22 põgenikku. Samas oli 2022. aastal ka kaks positiivset arengusuunda. Esiteks lõppesid vägivaldsed kokkupõrked Põhja-Etiopias, mis võimaldas ligi kahel miljonil riigisisel põgenikul koju naasta. Teiseks sõlmiti relvarahu Jeemenis, mis lõppes küll 2022. aasta oktoobris, kuid millest peeti siiski suures osas kinni.

Ka 2023. aasta ei tööta tulla rahulikum, sest aasta esimeses pooles on juba teatatud vähemalt 1 miljoni inimese kodudest lahkumisest Somaalias seoses konfliktide, üleujutuste ja põuaga. Aprillis puhkes aga relvastatud konflikt Sudaanis, millel on laastav mõju elanikkonnale ning mis on juba kaasa toonud vähemalt 1,2 miljoni inimese täiendava ümberasumise. Samuti on märkimisväärselt kasvanud enda kodudest lahkuma sunnitud inimeste arv Myanmaris ja Kongo DVs.

Ülemaailmne energia- ja toormehindade hüppeline tõus on mõjutanud negatiivselt paljusid juba niigi hapras seisus riike, näiteks Saheli piirkonda, kus miljonid inimesed vajavad humanitaarabi, sealhulgas üle 10 miljoni lapse. Seda olukorda on veelgi süvendanud COVID-19 pandeemia pikaajalised mõjud. Kuigi pandeemia piiravad meetmed on kogu maailmas leevendatud, hakatakse alles mõistma selle pikaajalist mõju maailma elanikkonna heaolule. Pandeemia ja sellega kaasnenud piirangute mõju on olnud eriti terav haavatavatele elanikkonnarühmadele, nagu kodudest põgenema sunnitud inimesed. Näiteks on sotsiaalmajanduslike tagatiste puudumisel lapsed üha enam kokku puutunud tõsiste inimõiguste rikkumiste, nagu laste relvastatud rühmitustesse värbamine ja sooline vägivald.¹⁸²

¹⁸¹ EUAA (2023). Asylum Report 2023.

Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

¹⁸² UNHCR (2023). Global Trends, Forced Displacement in 2022.

Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>

Sunniviisiliselt ümberasunud inimeste olukorra parandamine Euroopa Liidust väljaspool asuvates vastuvõtu- ja transiitriikides¹⁸³

Üle 100 miljoni inimese maailmas on olnud sunnitud enda kodust lahkuma. Paljud neist jäävad naaberriikidesse, mis on enamasti madala või keskmise sissetulekuga piirkonnad. Kuna vastuvõtval riikidel puudub sageli võimekus või ressursid pakkuda põgenikele vajalikku humanitaarabi, on rahvusvaheline abi äärmiselt oluline. Euroopa Liidu üheks välismõõtmeliseks eesmärgiks on nii ebaseadusliku rände algpõhjustega tegelemine kui ka vastuvõtva riikide stabiliseerimine läbi igakülgse humanitaarabi. Rändevõrgustiku analüüsis keskenduti 20 Euroopa Liidu liikmesriigi strateegiatele ja parimatele praktikatele, kuidas rahuldada nii ümberasustatud inimeste kui vastuvõtva riigi pikaajalised (sotsiaalmajanduslikud) vajadused ning milliseid algatusi on selleks ellu viidud.

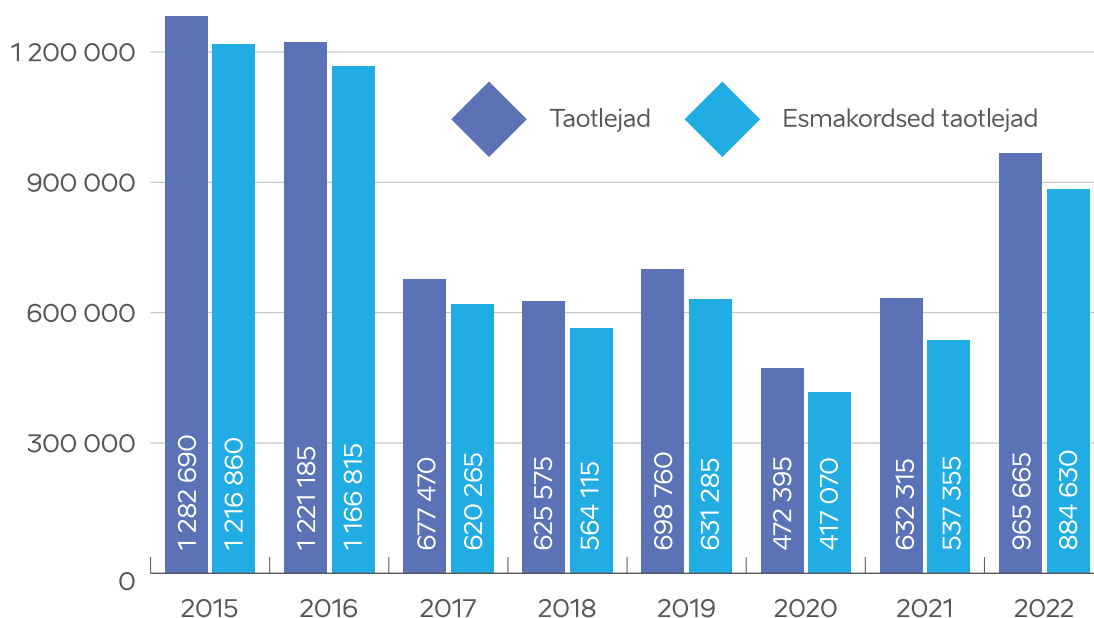
Belgias, Tšehhis, Saksamaal ja Hollandis on välja töötatud eraldi strateegia ümberasunud inimeste olukorra parandamiseks vastuvõtu- ja transiitriikides. Nendel riiklikel strateegiatel on ka konkreetsed eesmärgid, mis ulatuvad rändehaldamise toetamisest ja sunniviisilise ümberasumise algpõhjustega tegelemisest kuni inimõiguste edendamiseni. Teistel liikmesriikidel spetsiifilisi strateegiaid ei ole, kuid teemat katavad laiemad riiklikud arengu- või rändestrategieid või poliitika. Liikmesriikide lõikes on strateegiate fookuses erinevad geograafilised piirkonnad. Kui mõne riigi strateegia katab mitut riiki ja piirkonda, siis teistel (näiteks Saksamaa) on fookus limiteeritud vaid riikidega, mis on kõige enam mõjutatud konfliktist Süürias.

Pooled uuringus osalenud riikidest on rakendanud ja/või rahastanud spetsiaalseid algatusi, et parandada sunniviisiliselt ümberasunud inimeste olukorda. Need tegevused hõlmavad näiteks hariduse, kutsekoolituse, tööalaste võimaluste ja elatise teenimise toetamist, aga näiteks ka psühholoogilist tuge. Need algatused katavad mitmeid geograafilisi piirkondi nagu Lähis-Ida, Aafrika Sarv, Põhja-Aafrika, Ida-Aasia, kesk- ja Ida-Euroopa/Lääne Balkan ja Ladina-Ameerika. Algatusi rakendatakse koostöös erinevate partneritega nagu kohalikud mittetulundusühingud, rahvusvahelised organisatsioonid, ÜRO, riiklikud ja kohalikud ametiasutused.

¹⁸³ EMN Eesti lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/publication/umbrasustatud-elanike-valjavaadete-parandamine-elist-valjaspool-asuvates-vastuvotu-ja-transiitriikides/>

Liikmesriigid tõid välja ka edutegurid, mis on aidanud kaasa initsiatiivide paremale rakendamisele. Peamiseks teguriks nimetati humanitaar-arengu-rahu seose (triple nexus)¹⁸⁴ lähenemist, samuti mitmeaastast, paindlikku ja prognoositavat rahastust ja vastuvõtva kogukonna kaasamist. Riigid märkisid lisaks, et koostöö tugevdamisele aitavad kaasa piirkondlikud võrgustikud, rahastatavate organisatsioonide kokkutoomine, et neile infot jagada ja koostöö edendamine globaalse pagulasraamistiku raames.

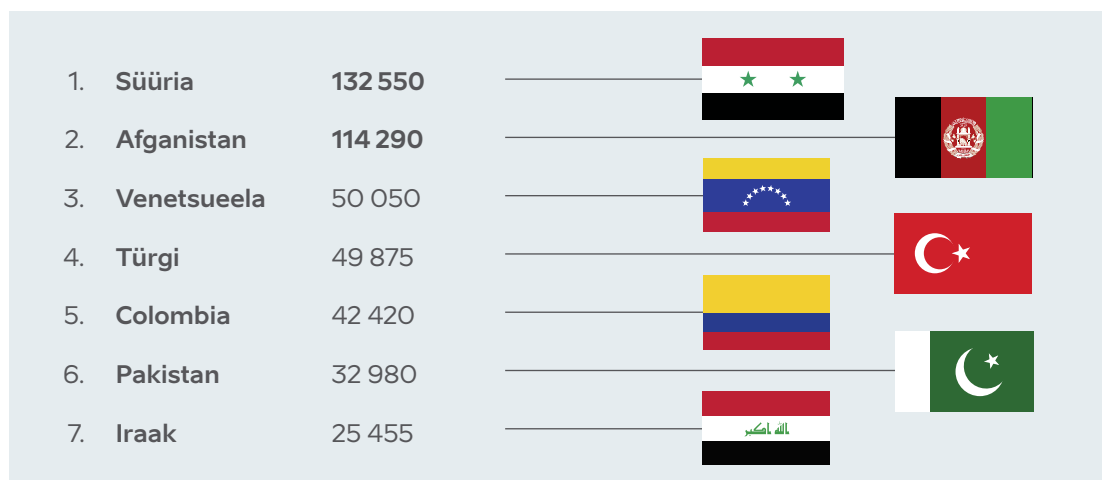
Enamik liikmesriike, välja arvatud Malta, Leedu, Läti ja Ungari, seisid 2022. aastal silmitsi rahvusvahelise kaitse taotluste arvu kasvuga ning pidid samal ajal toime tulema ajutise kaitse saajate registreerimisega. Eelmisel aastal esitati Euroopa Liidus oluliselt rohkem rahvusvahelise kaitse taotlusi kui varasematel aastatel. Eurostati andmetel esitati 2022. aastal ELi liikmesriikides 965 665 rahvusvahelise kaitse taotlust, millest esmakordseid taotlejaid oli 884 630. Võrreldes 2021. aastaga esitati ELi liikmesriikides 52,7% rohkem rahvusvahelise kaitse taotlusi, mis on ligi viiendiku võrra rohkem kui 2019. aastal enne COVID-19 pandeemiat, ning 64% rohkem esitati esmakordseid taotlusi. Samas ei ületanud taotluste arv 2015. ja 2016. aasta rekordtasemeid. Endiselt on taotlejate seas tugevas ülekaalus mehed (684 955), kes moodustasid umbes 71% kõikidest taotlejatest. Taotlejad olid pigem nooremaealised, kuna umbes pooled olid vanuses 18–35 aastat ja üks neljandik olid nooremad kui 18 aastat.

Joonis 12. Rahvusvahelise kaitse taotlejad ja esmakordsed taotlejad EL-27 riikides, 2015–2022. Allikas: Eurostat, migr_asyappctza (26.06.2023)

184 OECD (2019). DAC Recommendation on the Humanitarian–Development–Peace Nexus. OECD/LEGAL/5019. Kättesaadav: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5019#backgroundInformation>

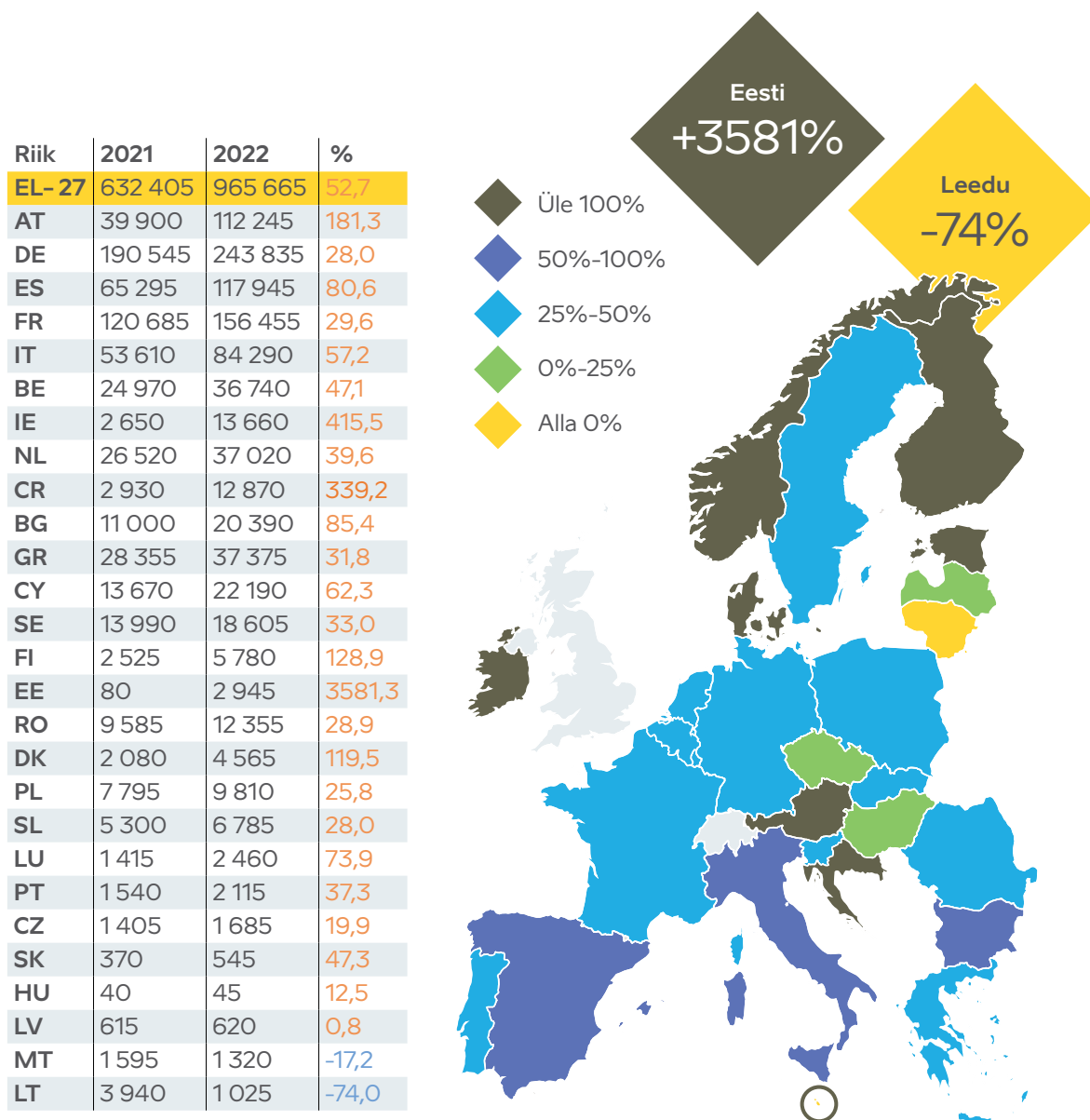
Kui 2015. ja 2016. aasta rekordilise taotluste arvu taga olid peamiselt Süüria, Afganistani ja Iraagi kodanike esitatud taotlused, siis eelmisel aastal oli selles osas pilt tunduvalt kirjum. Kõige rohkem rahvusvahelise kaitse taotlusi esitasid sarnaselt eelnevatele aastatele Süüria kodanikud (132 550), kellele järgnesid Afganistani kodanikud (114 290). Erinevalt 2021. aastast tõusis enim taotlusi esitanud kodanike hulka uuesti Venetsueela kodanikud (50 050), kellele järgnesid Türgi ja Kolumbia kodanikud. Kui 2022. aastal oli Süüria ja Afganistani kodanike esitatud taotluste arv kõrgeim alates 2016. aastast, siis Türgi, Venetsueela ja Kolumbia kodanike taotluste arv oli kõrgeim läbi ajaloo.

Joonis 13. Esmakordsete rahvusvahelise kaitse taotlejate kodakondsused TOP 7 2022. aastal.
Allikas: Eurostat, migr_asyappctza (26.06.2023)

2022. aastal kasvas enamikus ELi liikmesriigis rahvusvahelise kaitse taotlejate arv, sealjuures toimus kõige suurem taotluste arvu kasv Eestis (+3581). Nagu ka varasematel aastatel esitati enim rahvusvahelise kaitse taotlusi Saksamaal (234 835). Saksamaale järgnesid Prantsusmaa (156 455, +29,6%), Hispaania (117 945, +80,6%) ja Austria (112 245, +181%). Lisaks Eestile ja Austriale nägid väga suurt taotluste kasvu Lirimaa (+415%) ja Horvaatia (+339%). Kõige vähem taotlusi esitati ELi liikmesriikidest Ungaris (45, +12,5%), kellele järgnesid Slovakkia (545) ja Läti (620). Kõige suurem langus taotluste arvus leidis aset Leedus (-74%) ja Maltal (-17,2%).

2022. aastal tegid ELi liikmesriikide varjupaigaasutused ligikaudu 632 000 esimese astme otsust, mis oli viiendiku võrra rohkem kui 2021. aastal. Samal ajal esitati 2022. aastal ligi poole võrra rohkem taotlusi, eriti aasta teisel poolel. Enim otsuseid väljastasid Saksamaa ja Prantsusmaa, kelle otsused moodustasid umbes poole kõikidest otsustest. Neile järgnesid Hispaania, Itaalia ja Austria. Eestis tehti rekordarv otsuseid, mille põhjustas peamiselt erakordselt suur Ukraina kodanikest taotlejate arv. Enamik esimese astme otsuseid tehti Süüria ja Afganistani kodanike taotluste suhtes.

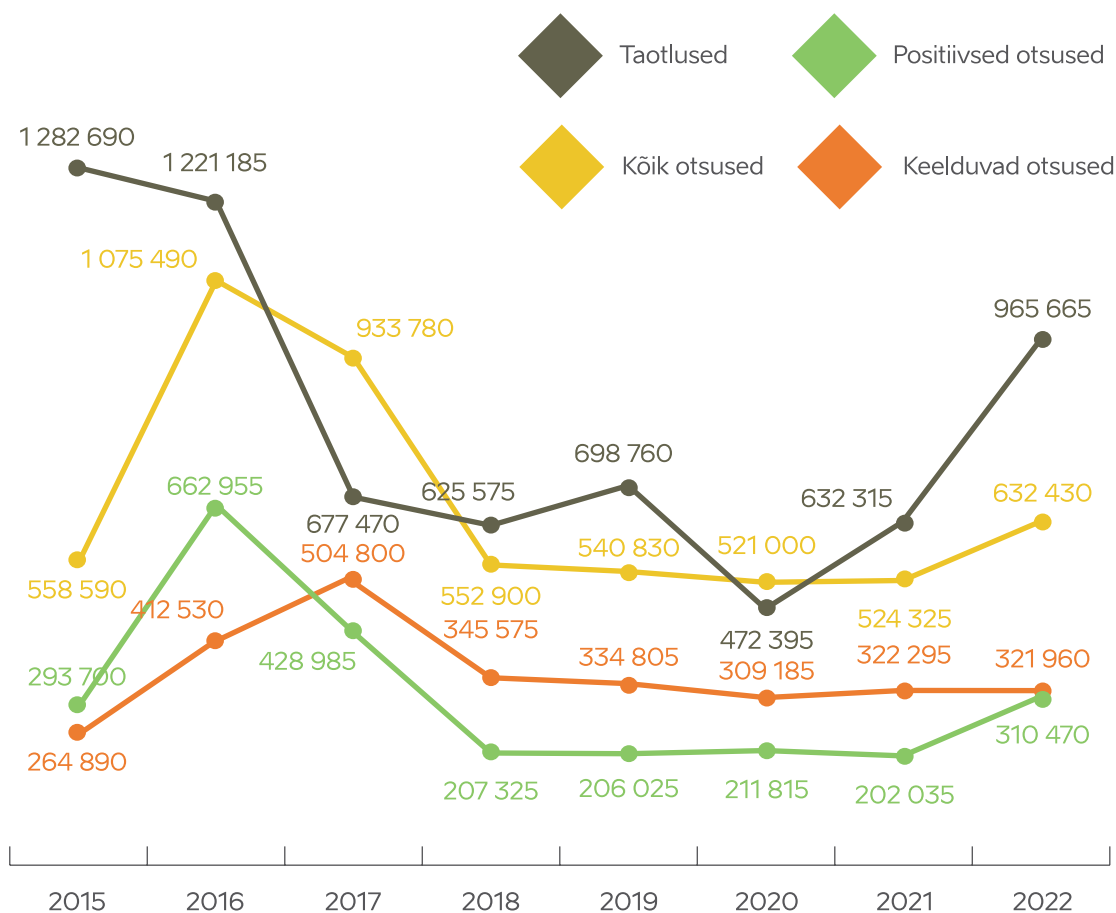
Joonis 14. Rahvusvahelise kaitse taotlused EL-27 riikides 2018–2022.
Allikas: Eurostat, migr_asyappctza (26.06.2023)

2022. aastal võeti ELi liikmesriikides kõikides instantsides tagasi umbes 140 000 taotlust, mis oli kaks korda rohkem kui 2021. aastal ja suurim tagasivõtmiste arv alates 2016. aastast. Vähemalt neli viiendikku kõigist 2022. aastal tagasi võetud taotlustest olid kaudsed. On võimalik, et varjupaigataotleja võtab oma taotluse kaudselt tagasi ühest ELi liikmesriigist, et esitada taotlus uuesti teises ELi liikmesriigis, osutades seega teisele rändele teistesse ELi liikmesriikidesse.¹⁸⁵

Positiivseid otsuseid tehti 2022. aastal ELi liikmesriikides 310 470, mis moodustab umbes pool kõikidest otsustest ja mis on ka ligi 100 000 otsust rohkem kui eelneval aastal. Pagulase staatus anti 142 905 (46% kaitse saajatest) ja täiendav kaitse 101 715 (32,8%) inimesele. Ülejäänud taotlejad said kaitse riikliku regulatsiooni alusel (humanitaarsetel alustel). Enim kaitset humanitaarsetel alustel andsid Saksamaa, Hispaania ja Itaalia.

¹⁸⁵ EUAA (2023). Asylum Report 2023.

Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

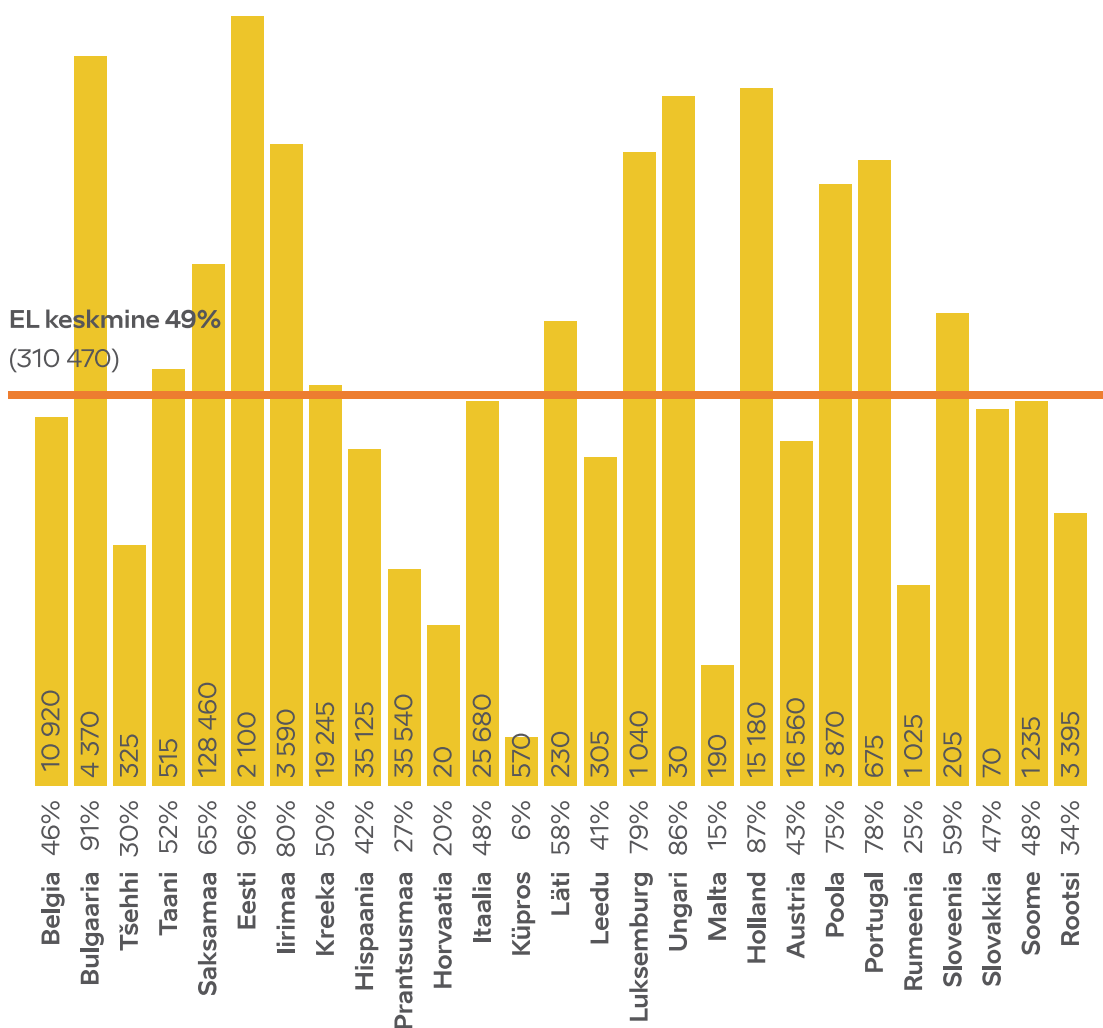

Joonis 15: Rahvusvahelise kaitse taotlejad ja kõik esmatasandi otsused EL-27, 2015–2022.
Allikas: Eurostat, migr_asyappctza (11.07.2023)

Kõige suurem positiivsete otsuste osakaal esimese astme otsuste seas oli Süüria kodanikel (94%). Neile järgnesid ukrainlased (90%) ja eritrealased (85%). Arvuliselt oli Euroopas enim kaitsesajajaid jätkuvalt Süüria kodanike seas (100 715), kellele järgnesid Afganistani (70 635) ja Venetsueela (22 050) kodanikud.

Tabel 17. Positiivsed rahvusvahelise kaitse otsused 2022. aastal ELi liikmesriikides enim positiivseid otsuseid saanud kodakondsuste kaupa. Allikas: Eurostat, migr_asydcfsta (26.06.2023)

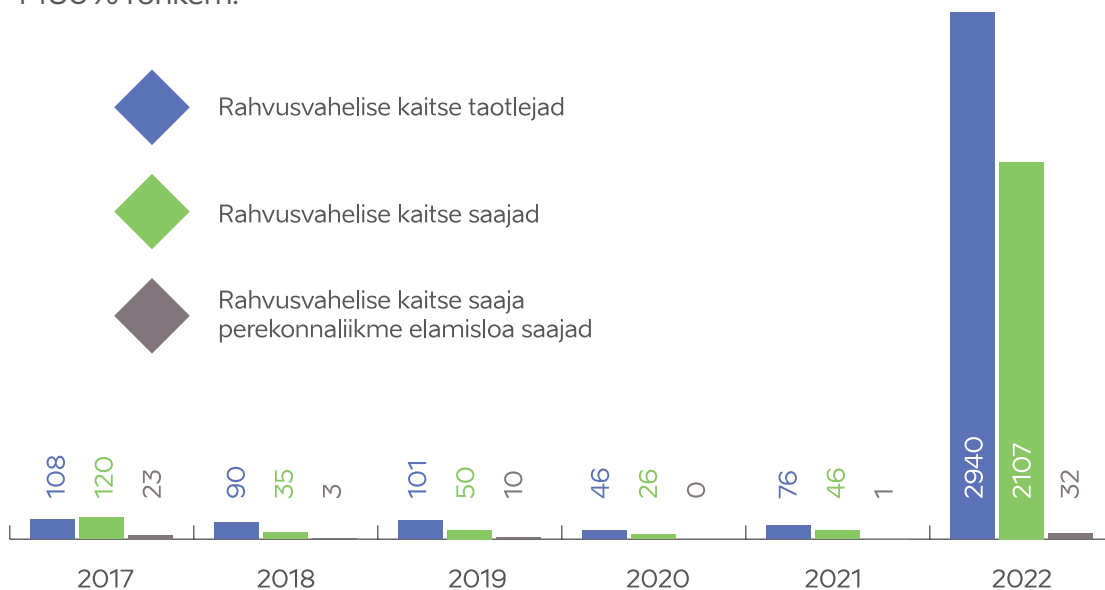
	Kokku positiivseid otsuseid 2021	Kokku positiivseid otsuseid 2022	Positiivsete otsuste osakaal 2022	Kokku otsuseid 2022
Kokku	202 035	310 470	49%	632 430
Süüria	61 390	100 715	94%	106 915
Afganistan	35 900	70 635	85%	83 145
Venetsueela	14 285	22 050	76%	28 905
Somaalia	7510	9870	62%	16 040
Iraak	7495	9455	35%	26 785
Eritrea	7465	7350	85%	8615
Ukraina	1445	7760	90%	8605

Joonis 16. Positiivsete otsuste osakaal kõikidest otsustest 2022. aastal EL-27 riikides.
Allikas: Eurostat, migr_asydcfsta (27.09.2022)

Alates 1997. aastast, mil Eesti ratifitseeris 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooni ja 1967. aasta New Yorgi protokoll, on Eestis rahvusvahelist kaitset (v.a ajutist kaitset) taotlenud 4264 välismaalast ning rahvusvaheline kaitse on antud kokku (pagulase staatus ja täiendava kaitse staatus) 2709 inimesele, kelle hulgas on ka 213 rändekava alusel saabunud ja kaitse saanud inimest. Neist on pagulase staatus saanud 407 inimest ja täiendava kaitse staatus 2302 inimest. Rahvusvahelise kaitse saanud välismaalase perekonnaliikme elamisluba on antud kokku 129 inimesele. 2019. aastal otsustas Eesti mitte jätkata ümberasustamise ja -paigutamise tegevustega ning seega 2022. aastal Eestisse ümberasustamise ja -paigutamise alusel elama ei asunud. Kõige enam on Eestilt rahvusvahelist kaitset saanud Ukraina, Süüria, Venemaa ja Afganistani kodanikud.

Kui varasematel aastatel on Eestis nii rahvusvahelise kaitse taotlejate kui ka kaitse saajate arv püsinud suhteliselt madal, siis seoses Ukraina sõjaga kasvas 2022. aastal nii taotlejate kui ka kaitse saajate arv märkimisväärselt. Eelmisel aastal esitati Eestile 2940 esmast rahvusvahelise kaitse taotlust, mis on 3800% rohkem võrreldes 2021. aastaga, mil esitati 76 taotlust. Pagulase staatuse said 62 inimest ning täiendava kaitse 2045 inimest. Võrreldes 2021. aastaga anti rahvusvahelist kaitset 4480% rohkem.

Joonis 17. Rahvusvahelise kaitse taotlejate ja kaitse saajate arv Eestis (2018–2022). Allikas: PPA

Rekordtasemele tõusnud rahvusvahelise kaitse taotlejad on peamiselt need Ukraina kodanikud, kes ei vasta ajutise kaitse saamise tingimustele, kuna nad on Eestisse saabunud või Ukrainast mujale lahkunud enne 2022. aasta 24. veebruari. 2022. aastal taotluse esitanud täisealistest taotlejatest 78% olid varasemalt Eestis töötanud lühiajalise töötamise (LTR) raames, neist ligi pooltel oli LTR jätkuvalt kehtiv.¹⁸⁶

Rahvusvahelise kaitse sisu – tähtajaline elamisluba

Rahvusvahelise kaitse liik	Elamisloa pikkus	Elamisloa pikendamine
Pagulane	3 aastat	3 aasta kaupa
Täiendav kaitse	1 aasta	2 aasta kaupa
Ajutine kaitse	1 aasta	6 kuud + 6 kuud + 1 aasta

¹⁸⁶ Politsei- ja Piirivalveameti riskianalüüs 2023.

Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/riskianalueues>

5.2 Tegevussuunad rahvusvahelise kaitse valdkonnas

Tegevussuunad Euroopa Liidu tasandil

Kui COVID-19 meetmed mõjutasid rahvusvahelise kaitse valdkonda varasematest aastatest mõnevõrra vähem, siis rändesurve Vahemere piirkonna riikidele,¹⁸⁷ Lääne-Balkani rändeteel ja ELi välispiiril Valgevenega¹⁸⁸ mõjutas jätkuvalt riikide rände- ja varjupaigasüsteeme.

Venemaa sissetung Ukrainasse põhjustas Euroopas viimaste aastakümnete suurima sundrände. Ukrainast pärit ümberasustatud inimeste suur hulk ja ajutise kaitse direktiivi aktiveerimine¹⁸⁹ suurendasid juba niigi suurt survet ELi liikmesriikide vastuvõtusüsteemidele.¹⁹⁰ 2022. aastal varjupaigavaldkonnas toimunud muutuste peamised ajendid olid vajadus tugevdada vastuvõtusüsteeme ning parandada varjupaigamenetluste tõhusust ja reageerimisvõimet.

2022. aastal oli rände- ja varjupaigalepe¹⁹¹ (edaspidi „lepe“) jätkuvalt oluline ELi ja riikliku tasandi poliitikakujundajate jaoks, kes soovisid uute väljakutsetega toimetulekuks varjupaiga- ja rändesüsteeme reformida. Euroopa Liidu Nõukogu eesistujariikide Prantsusmaa ja Tšehhi Vabariigi aktiivse tegevusega ja Euroopa Komisjoni koordineerimisel tehti 2022. aastal märkimisväärseid edusamme rände- ja varjupaigaleppes sisalduva reformipaketi edendamisel ning EL+ riikide¹⁹² vahelise praktilise koostöö tõhustamisel. Selle tulemusena võttis Nõukogu 2022. aasta juunis vastu läbirääkimise volitused taustauuringute¹⁹³ ja Eurodac¹⁹⁴ määruste kohta

187 Med5: Kreeka, Malta, Küpros, Itaalia ja Hispaania

188 EMN Annual Report on Migration and Asylum 2022.

Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/rande-ja-varjupaigapoliitika-aastaraport-2022/>

189 Nõukogu direktiiv 2001/55/EÜ, 20. juuli 2001, miinimumnõuete kohta ajutise kaitse andmiseks ümberasustatud isikute massilise sissevoolu korral ning meetmete kohta liikmesriikide jõupingutuste tasakaalustamiseks nende isikute vastuvõtmisel ning selle tagajärgede kandmisel. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32001L0055>

190 BE, DE, IE, IT, NL

191 Lepe näol on tegemist õigusaktide kogumikuga, milles on 2023. aasta juulis 8 määrust ja 1 direktiiv. Neist seitse on 2023. aasta juuli seisuga Euroopa Parlamendi menetluses, üks on Nõukogu menetluses ja üks on vastu võetud

192 EL+ riigid raporti kontekstis on EL liikmesriigid, Norra, Island, Šveits ja Liechtenstein

193 Euroopa Komisjon (2020). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse kolmandate riikide kodanike taustakontroll välispiiridel ning muudetakse määrusi (EÜ) nr 767/2008, (EL) 2017/2226, (EL) 2018/1240 ja (EL) 2019/817. COM/2020/612. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:612:FIN>

194 Euroopa Komisjon (2020). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse biomeetriliste andmete võrdlemise Eurodac-süsteem määruse (EL) nr XXX/XXX [varjupaiga- ja rändehalduse määrus] ja määruse (EL) nr XXX/XXX [ümberasustamise määrus] tõhusaks kohaldamiseks, et tuvastada ebaseaduslikult riigis viibivad kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud, ning mis käsitleb liikmesriikide õiguskaitseasutuste ja Europoli taotlusi sõrmejälgede andmete võrdlemiseks Eurodac-süsteemi andmetega õiguskaitse eesmärgil ning millega muudetakse määrust (EL) 2018/1240 ja määrust (EL) 2019/818. COM(2020) 614. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2016:272:FIN>

ning oma üldise lähenemisviisi Schengeni piirieskirjade läbivaatamise ettepaneku kohta.¹⁹⁵ Lõpule viidi läbirääkimised vastuvõtutingimuste direktiivi uuestisõnastamise¹⁹⁶ ja kvalifikatsioonitingimuste määruse¹⁹⁷ üle. Need ettepanekud ootavad nüüd vastuvõtmist, kui kõik teised leppe ettepanekud on lõpetatud. 7. septembril 2022 saavutati kokkulepe Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu viie rotatsiooni korras vahetuva eesistujariigi ühise tegevuskava¹⁹⁸ osas. Tegevuskava pani aluse tihedamale dialoogile leppe üle ning ajendas varjupaigaküsimuste ja rände haldust käsitlevate pooleliolevate õigusaktide läbirääkimised lõpule viima¹⁹⁹ 2024. aasta kevadeks.

Justiits- ja siseasjade komisjoni (JSK) 9.-10. juuni 2022. aasta²⁰⁰ istungil kiitsid 18 ELi liikmesriiki,²⁰¹ Norra, Šveits ja Liechtenstein heaks solidaarsusdeklaratsiooni, mis näeb ette ajaliselt piiratud vabatahtliku solidaarsusmehhanismi.²⁰² Mehhanismiga nähakse ette solidaarsuse väljendamine liikmesriikidele, kelle varjupaiga- ja vastuvõtusüsteemidele avaldatakse erilist survet ümberpaigutamiste, rahaliste toetuste ja muude toetusmeetmete kaudu. Näiteks saaksid ümberpaigutamistest kasu liikmesriigid, kes tegelevad Vahemere ja Atlandi ookeani lääneosa rändeteel otsingu- ja päästeoperatsioonide järgsete maaletoiemetamistega.

Ühendamiseks liikmesriike ja ELi asutusi ning koordineerimaks abi andmist seda vajavatele liikmesriikidele lõi Euroopa Komisjon 2022. aasta märtsis pilootprojekti nn vabatahtliku solidaarsusplatvormi (Solidarity Plaform).

19. jaanuaril 2022. aastal jõustus Euroopa Liidu Varjupaigaameti loomise (EL

¹⁹⁵ EUAA (2023). Asylum Report 2023.

Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

¹⁹⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega sätestatakse rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtu nõuded (uuesti sõnastatud) COM/2016/O465 final – 2016/O222 (COD). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PCO465>

¹⁹⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule ja millega muudetakse nõukogu 25. novembri 2003. aasta direktiivi 2003/109/EÜ pikaajalistest elanikest kolmandate riikide kodanike staatuse kohta. COM(2016) 466. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PCO466>

¹⁹⁸ Joint Roadmap of the European Parliament and Rotating Presidencies of the Council on the organisation, coordination, and implementation of the timeline for the negotiations between the co-legislators on the CEAS and the New European Pact on migration and asylum. Kättesaadav: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220907RES39903/20220907RES39903.pdf>

¹⁹⁹ EMN Annual Report on Migration and Asylum 2022.

Kättesaadav: <https://www.emn.europa.eu/publication/rande-ja-varjupaigapoliitika-aastaraport-2022/>

²⁰⁰ Justiits- ja siseküsimuste nõukogu HA Council, 9-10 juuni 2022. Kättesaadav: <https://www.europeansources.info/record/justice-and-home-affairs-council-9-10-june-2022/>

²⁰¹ BE, BG, CY, CZ, DE, EL, ES, FI, FR, HR, IE, IT, LT, LU, MT, NL, PT, RO

²⁰² Euroopa Komisjoni koduleht: Relocation: EU solidarity in practice.

Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/relocation-eu-solidarity-practice_en

2021/2303)²⁰³ määrus ja Euroopa Varjupaigaküsimuste Tugiametist (EASO) sai täieõiguslik ELi amet. Tänu oma uutele volitustele sai Euroopa Liidu Varjupaigamet (EUAA) ELi liikmesriikidele rohkem operatiivset ja tehnilist abi pakkuda, jälgida paremini varjupaiga- ja vastuvõtusüsteemide toimimist, soodustada ELi mittekuuluvate riikide suutlikkust ning samuti toetada ELi liikmesriike ja assotsieerunud riike ümberasustamiskavadega. EUAA tegevustoetust saavate riikide arv kasvas 2022. aastal lausa 13 ELi liikmesriigini,²⁰⁴ kuhu on lähetatud üle 1500 töötaja. Amet pakus toetust ka Moldovas.²⁰⁵ Lisaks on EUAA tegemas ettevalmistusi, et tulla toime uuenenud mandaadi alusel liikmesriikide seirega CEAS rakendamisel. See võimaldab EUAAI tuvastada puudusi liikmesriikide varjupaiga- ja vastuvõtu kohustustes ning võimaldab koostöös liikmesriikidega lahenduste leidmist.²⁰⁶

Riiklikud tegevussuunad

2022. aastal viisid enamik liikmesriike, Gruusia, Moldova ja Armeenia läbi poliitilisi ja seadusandlikke muudatusi rahvusvahelise kaitse valdkonnas. Enamik neist hõlmasid tegevusi varjupaigasüsteemide ja menetluse täiustamiseks. Luksemburg sätestas oma muudetud põhiseaduses õiguse varjupaigale.

Rahvusvahelise kaitse taotluste arvu suurenemine koos miljonite ajutist kaitset vajavate Ukrainast saabunud ümberasustatud isikute arvuga suurendas survet esimese astme menetlemise võimekusele. Mitmed muudatused olid tingitud rahvusvahelise kaitse taotluste arvu tõusust ja vajadusest võimalusel kehtestada erakordsed meetmed võimaliku massilise sisserändega toimetulemiseks. Ukraina sõja tõttu kasvanud uute saabujate arv suurendas survet vastuvõtusüsteemidele ning mitmed liikmesriigid olid sunnitud kasutama olemasolevaid varjupaigataotlejate vastuvõtukeskusi või erakorralist majutust ajutise kaitse saajate majutamiseks.²⁰⁷ Algatati uute töötajate värbamine ja asutuste ümberkorraldamine ning loodi täiendavaid territoriaalseid büroosid, et suurendada kohalolekut ja hõlbus-tada juurdepääsu varjupaigamenetlusele ja pädevatele asutustele. Mõned EL+ riigid kehtestasid prioriteetide seadmise põhimõtted ja suunised teatavate profiilide jaoks, pikendasid tähtaegu esimeses kohtuastmes otsuse tegemiseks ning lühendasid või jätsid välja menetluse teatavad etapid, kui tulemus oleks taotlejale soodne. Menetluste täiustamiseks ja kiirendamiseks töötasid mitmed riigid välja uued taotluste hindamise üldsuunised ja võtsid vastu uued eeskirjad konkreetse profiili ja kodakondsusega taotlejate esitatud juhtumite kohta.²⁰⁸

203 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus 2021/2303, mis käsitleb Euroopa Liidu Varjupaigametit ja millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 439/2010.

Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R2303>

204 AT, BE, BG, CY, CZ, EL, ES, IT, MT, NL, LT, RO, SI

205 EUAA (2023). Almost 1 million asylum applications in the EU+ in 2022. Pressiteade, 22.02.2023. Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/news-events/almost-1-million-asylum-applications-eu-2022>

206 EUAA koduleht: What we do. Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/about-us/what-we-do>

207 EMN Annual Report on Migration and Asylum 2022.

Kättesaadav: <https://www.emn.europa.eu/publication/rande-ja-varjupaigapoliitika-aastaraport-2022/>

208 EUAA (2023). Asylum Report 2023.

Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

Kolm ELi liikmesriiki²⁰⁹ teatasid konkreetsetest tegevussuundadest seoses varjupaigamenetlusele juurdepääsuga. Belgia otsustas registreerimis- ja vastuvõtumenetluse lahku lüüa, et suurendada Brüsseli saabumiskeskuse tõhustust ja vältida rahvahulki taotlejate suure arvu tõttu. Alates 29. augustist 2022 pidid taotlejad end esmalt registreerima migratsiooniametis ning seejärel ilmuma saabumiskeskusesse, kus anti eesõigus alaealistele, lastega peredele ja haavatavatele taotlejatele. Kreekas said kolmanda riigi kodanikud ja kodakondsuseta isikud alates 31. augustist end migratsiooni ja varjupaigaministeriumi veebisaidil oleva spetsiaalse platvormi kaudu elektrooniliselt registreerida ja broneerida aja oma rahvusvahelise kaitse taotluse registreerimiseks Thessaloniki-Diabata või Attica-Malakasa hoones.

Mitmed ELi liikmesriigid võtsid vastu uusi õigusnorme, mis võimaldavad neil tegutseda ennetavalt ja reageerida tõhusalt erakorraliste olukordade puhul, nagu massiline sisseränne. Ka Eesti tegi selles vallas muudatusi. 2022. aasta augustis võeti vastu välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse (VRKS) muudatused seoses rahvusvahelise kaitse taotluste esitamisega massilise sisserände olukorras. Muudatuse kohaselt võib PPA massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorras ohu korral avalikule korrale või riigi julgeolekule lugeda välismaalase rahvusvahelise kaitse taotlejaks, kui ta esitab taotluse kindlaksmääratud asukohas. Muudatuse põhjuseks oli vajadus anda PPAle võimalus oma ressursside optimeerimiseks määrata/piirata rahvusvahelise kaitse taotlemise ja menetlemise kohad (Leedu-Valgevene 2021. aasta piirikriisi valguses). Muudatused näevad muuhulgas ette tõhusama kohtumenetluse korraldamise. Samuti muudeti menetlust reguleerivat määrust ning sätestati rahvusvahelise kaitse alusel antud elamislubade pikendamise taotlemine elektroonses iseteeninduses.

Soome kehtestas erandolukordadeks seadusandlikud muudatused ja võimaluse valitsuse otsusega võimaldada varjupaigataotluste vastuvõtmise tsentraliseerimine kindlaksmääratud piiriületuspunktis ja rahvusvahelise kaitse taotlejate suunamine kohta, kus ametiasutused saavad olukorraga kõige paremini toime tulla. Leedu muutis oluliselt oma varjupaigataotluste esitamise õiguslikku raamistikku, et lahendada mõned praktilised probleemid, nagu teatud protseduuride läbiviimiseks vajalike seadmete puudumine (nt Eurodaci sõrmejälgede andmine) ja ebapiisavad inimressursid konsulaarasutustes.²¹⁰

Ajendatuna vajadusest toetada rahvusvahelise kaitse taotlejate (eriti haavatavate taotlejate) juurdepääsu administratiiv- ja õigusabile, kohaldasid mõned ELi liikmesriigid meetmeid, et parandada juurdepääsu teabele ja õigusnõustamisele varjupaigamenetluses²¹¹ ning suulisele tõlkele²¹². Kui Tšehhi Vabariik muutis tingimusi

209 Kreeka, Belgia, Prantsusmaa

210 EMN Annual Report on Migration and Asylum 2022.

Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/rande-ja-varjupaigapoliitika-aastaraport-2022/>

211 BG, CZ, DE, LT, MT

212 BG, LV

nii, et õigusnõustamist saaksid pakkuda ainult advokaadid, siis Saksamaa püüdis parandada õigusabi andmist LGTBQI+ ja teistele haavatavatele varjupaigataotlejatele. Leedu kehtestas kohustuse teavitada varjupaigataotlejaid riigi tagatud õigusabi andmisest.

Mitmed liikmesriigid ja Gruusia²¹³ võtsid kasutusele digitaalseid tehnoloogiaid, et parandada varjupaigamenetluse toimimist, sealhulgas loodi digitaalsed võimalused, kuidas taotlejaid enda varjupaigamenetlusest teavitada, uuendati andmebaase, et menetlejad saaksid teha kaugtööd. Rootsi laiendas enda digitaalseid lahendusi, et käsitleda migratsioonikohtule esitatud kaebusi, samuti töötati välja lahendused tõlkide broneerimiseks ja neile arвете esitamiseks. Menetluste digitaliseerimise peamised ajendid olid haldusülesannete sujuvamaks muutmine, menetluse aja lühendamine ja kuluefektiivsus. Ka Eestis valmis veebruaris RAKS (rahvusvahelise kaitse andmise register) uuendatud versioon. Uued arendused hõlmasid kohtumenetluste andmete lisamist, päritoluriigi teabe saamise automatiseeritud protsessi jms, et paremini hallata rahvusvahelise kaitse taotluste menetlustoimikuid ja tagada edasine protsesside automatiseerimine.

Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka ja Iirimaa võtsid kasutusele meetmed varjupaigataotluste kiiremaks menetlemiseks. Saksamaa tegeleb enam kui 38 000 varem edasi lükatud varjupaigataotlusega, mis on esitatud taotlejalt, kellele Kreeka ametiasutused on juba andnud rahvusvahelise kaitse. Prantsusmaa lühendas varjupaigataotluste menetlemise tähtaegu pärast seda, kui OFPRA sai täiendavad töötajad. Varjupaigataotluste läbivaatamiseks kulub praegu keskmiselt 148 päeva, võrreldes 487,6 päevaga 2021. aastal ja 447 päevaga 2020. aastal. Prantsusmaa presidendi seatud eesmärk 2023. aastaks on 60 päeva. Seoses Venemaa sõjaga Ukrainas uuendasid mitmed riigid, sealhulgas Eesti, enda turvaliste kolmandate riikide nimekirja ja eemaldasid Ukraina nimekirjast.

Ka Eesti kohaldas Ukraina kodanikele kiirendatud menetlust. Kui tavapäraselt kestab rahvusvahelise kaitse menetlus kuni kuus kuud, siis Ukraina kodanike puhul on menetlus läbi viidud kiirendatud korras ja kestab kuni kuu aega. Ukraina kodanikest rahvusvahelise kaitse taotlejatele võimaldati majutus ja toimetulekutoetust.²¹⁴ Kuna rahvusvahelise kaitse taotluste arv kasvas 2022. aastal järsult, optimeeriti PPA tööprotsesse ning osad ametnikud asusid menetlema vaid Ukrainaga seotud taotlusi. Lisaks suurendati PPAs üksust, kes menetleb nii rahvusvahelise kaitse kui ka ajutise kaitse taotlusi 3-lt inimeselt 12-le.²¹⁵

2022. aasta pakkus seoses vastuvõtusüsteemidega rohkelt väljakutseid, sest need pidid teenindama mitte ainult suurenenud hulka rahvusvahelise kaitse taotlejaid, vaid ka miljoneid ajutist kaitset vajavaid inimesi. Peamiseks probleemiks jäi

²¹³ BE, CZ, EE, EL, FR, LV, MT, SE, GE

²¹⁴ EMN Annual Report 2022 on Migration and Asylum in Estonia. National report (part 2). Kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2023/07/arm-2022-part-ii-estonia-final-1.pdf>

²¹⁵ Ibid.

endiselt piisava arvu majutuskohtade puudumine, kuigi liikmesriigid jätkasid märkimisväärsete investeeringute tegemist vastuvõtusuutlikkuse suurendamiseks. See hõlmas uute ja/või erakorraliste vastuvõtuasutuste loomist ning olemasolevate asutuste kohandamist, suurendades vabade kohtade või personali arvu või nende keskuste renoveerimist. Austrias määrati kõigisse föderaalsetesse vastuvõtukeskustesse, kus majutati lapsi, lastekaitseametnik. Eesti taasavas ja kohandas peredele varjupaigataotlejate majutuskeskuse. Saksamaa viis läbi pilootprojekti koos organisatsiooniga Save the Children, et pakkuda (saatjaga) põgenikele ja nende peredele esmasest vastuvõtukeskuses paremat juurdepääsu laste ja noorte hoolekandesüsteemile.

Luksemburg püüdis pidevalt parandada laste ja perede elutingimusi vastuvõtukeskustes. Mõned riigid suurendasid rahvusvahelise kaitse taotlejatele makstavat põhitoetust, et kajastada toiduainete hindade ja elukalliduse tõusu või lahendada muid probleeme põhihoolduse valdkonnas. Belgia avas 14 uut vastuvõtukeskust ja kaks lühiajalist erakorralist vastuvõtukeskust, mis aitasid puudujääke tasandada. Holland teatas seadusandlikust ettepanekust, mis seab omavalitsustele juriidilise kohustuse tagada rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtmine. Itaalia eraldas rohkem rahalisi vahendeid vastuvõtuvõime suurendamiseks, Rootsi aga suurendas varjupaigataotlejate varajase integreerimise meetmete rahastamist.²¹⁶ Mõned riigid võtsid vastuvõtusüsteemi tugevdamiseks ühendust uute sidusrühmadega, näiteks kodanikuühiskonna organisatsioonide, kohalike omavalitsuste, katastroofide ohjamise või erasektori tihedama kaasamise kaudu.

Eesti Pagulasabi käivitas EL AMIF rahastu ja Siseministeriumi toel projekti „MyAdapter“²¹⁷, et edendada kolmandate riikide kodanike, eelkõige rahvusvahelise kaitse saajate ja pererände alusel Eestis viibijate oskusi ning arendada nende kohanemist soodustavat keskkonda. Pärnu Rahvusvahelise Maja, Tartu Rahvaülikooli ja Tallinna Rahvaülikooli koostöös pakuti neile huvialatunde, mis toetasid eesti keele õpet. Tartus, Pärnus ja Rakveres toimus ligikaudu 170 üritust. Vaimse tervise valdkonnas käivitas Eesti Pagulasabi koostöös MTÜga Peaasi²¹⁸ vaimse tervise spetsialistidele suunatud NET-teraapia koolituse, eesmärgiga parandada Eesti võimekust pakkuda põgeniku taustaga inimestele sobivat teraapiavormi keeruliste traumade korral. Koolitusel osaleb 20 spetsialisti ja eesmärk on aidata kuni 5000 põgeniku taustaga inimest.²¹⁹

²¹⁶ EMN Annual Report on Migration and Asylum 2022.

Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/rande-ja-varjupaigapoliitika-aastaraport-2022/>

²¹⁷ Eesti Pagulasabi koduleht: #myadapter: adaptation activities for third-country nationals.

Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/en/projects/myadapter-adaptation-activities-third-country-nationals>

²¹⁸ MTÜ Peaasi Kättesaadav: <https://peaasi.ee/>

²¹⁹ Eesti Pagulasabi (2022). Ukraina pagulastele avatakse kohanemisprogramm, kust saavad tuge ligi 5000 põgenikku. 26.09.2022. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/uudised/ukraina-pagulastele-avatakse-kohanemisprogramm-kust-saavad-tuge-ligi-5000-pogenikku>

Eesti Inimõiguste Keskus²²⁰ suurendas tööd põgenikega õigusabi valdkonnas. Keskus nõustas 2022. aastal 20 korda rohkem inimesi kui varasematel aastatel keskmiselt ehk õigusabi ja nõustamist sai üle 2000 inimese ning tegeleti 18 strateegilise juhtumiga.

Majutusvõimaluste paindlikkus rahvusvahelise kaitse kontekstis²²¹

Kuigi rahvusvahelise kaitse taotlejate arv Euroopa Liidus ei ole veel jõudnud 2015–2016 aastate tasemele, tõusis 2021. aastal taotlejate arv võrreldes eelneva aasta 34% ning 2022. aastal 54%. Põhjuseid oli mitmeid – Valgevene piirikriis, Afganistani valitsuse langemine, Covid-19 piirangute kaotamine ja Ukraina sõda. Pidev taotlejate arvu kasv tõi esile vajaduse kohaldada paindlikku lähenemist taotlejate majutusvõimalustele.

Euroopa Liidu liikmesriikides on harmoniseeritud vastuvõtu nõuded reguleeritud vastuvõtudirektiiviga²²². Erakorralisteks olukordadeks, kui majutuskohtadest on puudus, näeb direktiiv ette meetmeid ajutiseks majutuseks. Liikmesriigid on seda võimalust kasutanud, majutades taotlejaid nii telkides, ehituskonteinerites kui ka võimlates.

Selleks, et toime tulla suurenenud majutusvajadusega, on liikmes- ja vaatlajariigid loonud täiendavad vastuvõtukeskusi või suurendanud olemasolevate asutuste majutuskohtade arvu. Samuti on riigid suurendanud paindlikkust rahalises mõttes suurendades vastuvõtule ja majutusele vajaminevaid rahalisi ressursse ning osad riigid on jaganud rahvusvahelise kaitse taotlejaid piirkondlikult enda territooriumil. Kõikidel riikidel oli mingisugune puhver, et toime tulla suurenenud sisserändega. Majutuskohtade puudusele on toonud leevendust ka eramajutajad ja majutuskohad perekondade juures. See leidis peamiselt aset Venemaa agressiooni tõttu Ukrainas, mis tõi kaasa märkimisväärselt kasvanud vajaduse majutuskohtade järele.

²²⁰ Eesti Inimõiguste Keskus Kättesaadav: <https://humanrights.ee/>

²²¹ EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/uus-emn-inform-majutusvoimaluste-paindlikkus-rahvusvahelise-kaitse-kontekstis/>

²²² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2013/33/EL, 26. juuni 2013, millega sätestatakse rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtu nõuded (uuesti sõnastatud). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033>

5.3 Ümberasustamine ja ümberpaigutamine Euroopas

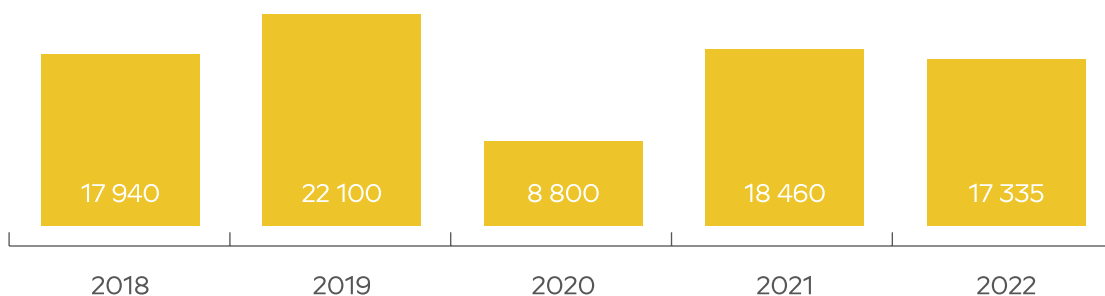
Ümberpaigutamine

2022. aastal osales ümberpaigutamise tegevustes kokku 13 liikmesriiki ja Schengeniga assotsieerunud riiki, kes lubasid ümber paigutada 8000 kaitset vajavat taotlejat Küprosel, Kreekast, Itaaliast, Maltalt ja Hispaaniast. 2022. aasta lõpuks oli ümber paigutatud 255 inimest.

Ümberasustamine ja humanitaarsetel alustel vastuvõtu programmid

Pärast ümberasustamise tegevuste vähenemist COVID-19 pandeemia ajal hakkasid riigid 2021. ja 2022. aastal programme järk-järgult taastama. Sellega seoses jätkasid EL+ riigid pingutusi oma kohustuste täitmiseks. See nõudis prioriteetide ja programmide kohandamist vastavalt aasta jooksul tekkinud uutele väljakutsetele, nagu jätkuv kriis Afganistanis ja ümberasustatud isikute massiline saabumine Ukrainast. Terav surve riiklikele vastuvõtusüsteemidele põhjustas viivitusi paljude EL+ riikide ümberasustamisega seoses antud lubaduste täitmises. Humanitaarsetel põhjustel vastuvõtmise valdkonnas keskendusid pingutused peamiselt Afganistani kodanike saabumisele. Jällegi rakendati asjakohaseid algatusi koostöös kodanikuühiskonna organisatsioonidega.²²³

Mitmed ELi liikmesriigid²²⁴ teatasid nii õiguslikest kui ka poliitilistest muudatustest seoses ümberasustamise ja humanitaarsetel alustel vastuvõtu programmidega. Kui mitmed riigid suurendasid kvoote, et täita olemasolevaid ümberasustamise lubadusi, siis teised²²⁵ olid sunnitud kvoote vähendama tulenevalt survest vastuvõtusüsteemidele. Võrreldes 2021. aastaga võtsid EL liikmesriigid 2022. aastal vähem inimesi vastu. Kõige rohkem võttis ümberasustatud kolmanda riigi kodanikke vastu Rootsi (5010), kellele järgnesid Saksamaa (4775) ja Prantsusmaa (3200).

Joonis 18: Ümberasustatud kolmanda riigi kodanike arv ELis 2018–2022.
Allikas: Eurostat, migr_asyresa (26.06.2023)

²²³ EUAA (2023). Asylum Report 2023.

Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

²²⁴ BE, DE, ES, FI, FR, IE, IT, LT, NL, SE, SI

²²⁵ BE, FR, NL

Ümberasustamine, humanitaarsetel põhjustel vastuvõtmine ja sponsorlusprogrammid²²⁶

Enamik rändevõrgustiku liikmesriike on aastatel 2016–2022 rakendanud ümberasustamise programme. Valdavalt on kehtestatud riiklikul tasandil aastased või mitmeaastased kvoodid vastuvõetavate põgenike arvu kohta. Mõnes riigis (nt Itaalias) määratakse ümberasustamise kvoodid tulenevalt Euroopa Komisjoniga sõlmitud kokkuleppes. Kvoote võib mõjutada ka eluaseme-, hoolekande- ja vastuvõtuteenuste võimekus (nt Prantsusmaal).

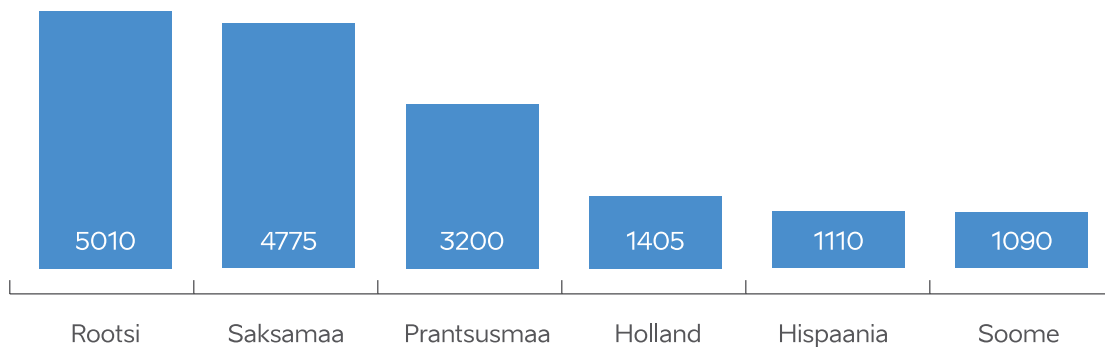
Ligikaudu pooled rändevõrgustiku liikmesriikidest on viimase kaheksa aasta jooksul rakendanud humanitaarsetel põhjustel vastuvõtmist. Kui ümberasustamiseks on isikul vaja enne riiki saabumist UNHCR suunamist ja rahvusvahelise kaitse staatust, siis humanitaarsetel põhjustel riiki lubamisel võib ta olla suunatud ka teiste üksuste poolt ning rahvusvahelise kaitse saab anda pärast riiki saabumist. Valdavalt kasutati humanitaarsetel põhjustel vastuvõtmise programmi Afganistani kodanike ja nende perede evakueerimiseks pärast Afganistani valitsuse langemist 2021. aasta augustis, mil ELi liikmesriigid evakueerisid riigist ligikaudu 22 000 afgaani. Eesti võttis aastatel 2021–2022 vastu 24 evakueeritud afgaani.

Lisaks on Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa, Iirimaa ja Hispaania rakendanud sponsorlusprogramme, millega kohalikud kogukonnad saavad pagulasi ümberasustamisel täiendavalt rahastada ja toetada. Need ei ole eraldiseisvad riiki sisenemise programmid, vaid ümberasustamise ja/või humanitaarsetel põhjustel vastuvõtmise programmide osad. Näiteks Saksamaal saavad sponsorlusprogrammist abi vaid ümberasustatud isikud. Programmi ei võeta inimesi, kellel on juba Saksamaaga tihe side, kuna neil on juba piisavalt head väljavaated lõimumiseks. Samuti ei kaasata programmi saatjata alaealisi, meditsiiniliste erivajadustega või raskelt traumeeritud isikuid, kuna nemad saavad tõhusamat tuge riigi poolt pakutavatest toetusmeetmetest. Sponsorühenduse ja ümberasustatud isiku kokku viimisel võetakse arvesse nende keeleoskust, pakutava eluruumi suurust ning selle asukohta (nt lasteaia, kooli jm lähedust). Sponsorlusprogrammi eesmärk ei ole ainult kodanikuühiskonna aktiivsem kaasamine, vaid ka ümberasustamise programmi vastuvõtuvõime suurendamine.

Peamised ümberasustamise, humanitaarsetel põhjustel vastuvõtmise ja sponsorlusprogrammidega seotud väljakutsed on ebastabiilne julgeolekuolukord mõnes esmase varjupaiga riigis, eluasemepuudus ja kõrge ümberasustamise programmidest väljalangevus.

²²⁶ EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel:

<https://www.emn.ee/ilmus-uus-emn-inform-umbersustamine-humanitaarsetel-pohjustel-vastuvotmine-ja-sponsorlusprogrammid/>

Joonis 19. Ümberasustatud kolmanda riigi kodanike arv 2022. aastal, TOP 5 vastuvõtavad riigid.
Allikas: Eurostat, migr_asyresa (06.06.2023)

Seoses olukorraga Afganistanis suurendasid mitmed riigid enda vastuvõtmise kvote või andsid lubadusi 2023. aastaks. Näiteks suurendas Soome enda kvooti 1050-lt 1500-ni. Prantsusmaa teatas, et alates 2021. aasta maist ja pärast Talibani võimuhaaramist Afganistanis on Prantsusmaa osalenud Afganistani kodanike evakueerimisel operatsiooni APAGAN kaudu.²²⁷ 2022. aasta aprilli seisuga oli evakueerimisoperatsioonist osa saanud 4517 inimest, kellele lisandus veel 2580 Afganistani kodanikku, kes said pikaajalise viisa.

lirimaal on välja töötatud Afganistani kodanikele suunatud vastuvõtuprogramm, mille alusel saavad inimesed, kelle vabadus või turvalisus on ohus, ajutise elamisloa olenemata sellest, kas nad elavad Afganistanis või selle naaberriikides, ja kelle lähedane pereliige elab lirimaal. Perekondade taasühinemise ja perekondlikel põhjustel viisataotluste kõrval on see programm täiendav võimalus Afganistani kodanike pereliikmetele lirimaale elama asumiseks. Ajavahemikus 16. detsember 2021 kuni 11. märts 2022 laekus programmile kokku 528 taotlust. 2022. aasta lõpuks oli kinnitusi väljastatud 81.

Samal ajal teatasid näiteks Belgia, Prantsusmaa ja Holland, et pidid vähendama lubatud ümberasustatud inimeste arvu seoses riigi vastuvõtuvõimekusega. Belgia võttis seetõttu 2022. aastal vastu vaid 71 inimest. Prantsusmaa vähendas lubatud inimeste arvu 5000-lt 3000 inimeseni. Holland peatas ajutiselt ümberasustamise ELi-Türgi kokkuleppe raames, kuna ei saanud inimestele majutust tagada.

2021. aasta augustis otsustas Eesti valitsus ümber asustada ja pakkuda kaitset kokku 30-le Afganistani kodanikule: 1) kuni viis isikut ja nende vahetut pereliiget, kes on töötanud NATO heaks; 2) kuni viis isikut ja nende vahetut pereliiget, kes on töötanud Euroopa Liidu heaks; 3) kuni 20 isikut ja nende vahetut pereliiget, kes on töötanud Afganistanis koos Eesti organisatsioonidega ja aidanud ellu viia Eesti välispoliitilisi eesmärke Afganistanis. 2022. aasta lõpu seisuga evakueeriti Afganistanist Eestisse 24 inimest.

²²⁷ Prantsusmaa Siseministeerium (2023). Opération APAGAN: accueillir les réfugiés menacés par les Talibans. 23.01.2023. Kättesaadav : <https://accueil-integration-refugies.fr/operation-apagan-accueillir-les-refugies-menaces-par-les-talibans/>

5.4 Saatjata alaealised

Vaatamata EL liikmesriikide pingutustele parandada varajast tuvastamist, suunamist ja järelmeetmete võtmist, muutus erivajadustega isikute tuvastamine ning kõige haavatavamate isikute õigeaegne majutamine ja toetamine küllastunud vastuvõtusüsteemide taustal veelgi keerulisemaks. Lisaks märkisid mitmed liikmesriigid ja kodanikuühiskonna organisatsioonid, et rahvusvahelise kaitse taotlejad saabusid ELi halvemas tervislikus seisundis kui varasematel aastatel.²²⁸

ELis registreeritud saatjata alaealiste arv oli 2022. aastal jätkuvalt suur. Eurostati andmetel registreeriti 2022. aastal 39 520 saatjata alaealise varjupaigataotlust, mis on ligi 57% rohkem kui eelneval aastal. Kaks kolmandikku saatjata alaealiste taotlustest moodustasid vaid kaks kodakondsust: umbes pooled taotlused esitasid afgaanid (17 670) ja umbes 9600 taotlust esitasid süürlased. Kõige rohkem saatjata alaealiste varjupaigataotlusi esitati Austrias (13 275), Saksamaal (7275) ja Hollandis (4205).

Joonis 20. Saatjata alaealiste esitatud varjupaigataotlused 2017–2022.
Allikas: Eurostat, migr_asyunaa (12.07.2023)

Pagulasseisund või täiendav kaitse anti peaaegu kõikidele Süüria saatjata alaealistele. Seevastu Bangladeshist saabunud alaealistele tehtud positiivsete otsuste osakaal oli väga väike (6%).

²²⁸ EUAA (2023). Asylum Report 2023.

Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>

Paljud tegevussuunad ELi tasandil, mis mõjutasid 2022. aastal just lapsrändajaid, olid tingitud Venemaa sõjast Ukraina vastu ja sellest tulenevast naiste ja eelkõige laste massilisest ümberasumisest.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet avaldas 2022. aastal eestkostesüsteemide aruande ning ²²⁹ajakohastatud käsiraamatu lapse õigustega seotud Euroopa õiguse kohta.²³⁰

2022. aastal toimusid ELi tasandil mitmed edasimineked, et üldiselt kaitsta lapsi, sealhulgas saatjata alaealisi. Euroopa Komisjon avaldas uue määruse ettepaneku laste seksuaalse kuritarvitamise ennetamiseks ja sellega võitlemiseks,²³¹ sealhulgas internetis, ning rõhutas, kui oluline on, et teenuseosutajad kasutaksid tehnoloogiad laste seksuaalse kuritarvitamise avastamiseks, sellest teatamiseks ja veebist kõrvaldamiseks.

2021. aastal vastu võetud ELi lapse õiguste strateegia²³² osana asutas Euroopa Komisjon 2022. aastal ELi laste õiguste võrgustiku. Võrgustik käivitati ametlikult 31. märtsil ja selle eesmärk on edendada heade tavade vahetamist ja vastastikust õppimist ELi liikmesriikide, komisjoni ja teiste laste õigustega tegelevate osapoolte vahel.²³³

ELi liikmesriigid, Gruusia ja Norra keskendusid 2022. aastal suuresti saatjata alaealiste kaitse, hoolduse ja järelhoolduse tugevdamisele. Mitmed riigid kohandasid ka oma tuvastamis- ja registreerimismenetlusi kolmandate riikide kodanike jaoks, kes väidavad end olevat saatjata alaealised. Näiteks töötas Bulgaaria välja olulised süsteemsed muudatused. Riigi-, piirkondliku ja kohaliku tasandi lastekaitseasutustel ning teistel vastutavatel asutustel ja organisatsioonidel on nüüd konkreetne ülesanne tuvastada saatjata alaealised ja lapsed, kes on enda perekonnast eraldatud ja tagada nende õigused, kindlustades neile sobivad elamistingimused, juurdepääsu tervishoiule, haridusele, sotsiaaltoetusele ja kohanemisele.

229 FRA (2022). Guardianship systems for unaccompanied children in the European Union: developments since 2014. Kättesaadav: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/guardianship-systems-children-update#publication-tab-0>

230 FRA (2022). Handbook on European law relating to the rights of the child. Kättesaadav: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/handbook-european-law-child-rights>

231 Euroopa Komisjon (2022). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse eeskirjad laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks ja tõkestamiseks. COM/2022/209. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0209>

232 Euroopa Komisjon (2021). The EU Strategy on the Rights of the Child and the European Child Guarantee. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en

233 Euroopa Komisjon (2022). EU Network for Children's Rights. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-network-childrens-rights_en#:~:text=Documents-,The%20Network%20%E2%80%93%20what%20is%20it%3F,2022%20by%20Vice%20President%20%C5%A0uica.

Belgia, Kreeka ja Rootsi teatasid kadunud saatjata alaealistega seonduvatest meetmetest. Kuna Belgias jäävad iga-aastaselt kadunuks suur hulk saatjata alaealisi, töötas valitsus eestkostjatele välja juhised, kuidas toimida, kui saatjata alaealine kaob. Rootsi valitsus tegi riiklikule tervise- ja hoolekandeametile, Rootsi Migratsiooniametile ja Rootsi Politseiametile ülesandeks viia läbi kolmeaastane uurimisprojekt saatjata alaealiste kadumise probleemi osas.

Suurenenud rändesurve tõttu pidid mitmed liikmesriigid parandama saatjata alaealiste vastuvõtusüsteemi, peamiselt suurendades majutuskohtade kvantiteeti ja kvaliteeti. Belgias suurendas Fedasil oluliselt saatjata alaealiste vastuvõtu võimekust, luues täiendavalt 536 kohta ja palgates täiendavaid töötajaid. Sellele vaatamata ei suutnud Fedasil 2022. aasta oktoobris majutada kõiki saabunud saatjata alaealisi ning neile otsiti alternatiivseid majutuslahendusi. Sarnased väljakutsed olid ka Hollandis, kus majutuskohtade puuduse tõttu viidi saatjata alaealised täisealiste majutuskeskusesse kolm kuud enne nende täisealiseks saamist.

2022. aastal uuendasid mitmed riigid ka vanuse määratlemise menetlust ja uuendasid sellekohast seadusandlust.²³⁴ Näiteks uuendasid nii Küpros kui ka Kreeka EUAA juhendamisel enda vanuse määratlemise menetlust ja vahendeid. Prantsusmaal muudeti seadusandlust, et tõhustada vanuse hindamise menetlust läbi uue kohustusliku menetluse. Uus seadus keelab ka teistkordse vanuse määramise, kui see on juba ühe korra läbi viidud. Belgias otsustati ajutiselt mitte testida noori, kes on enda sõnul alaealised, kuid migratsiooniametil on nende alaealisuse osas kahtlusi.

Eestis pöörati 2022. aastal suuremat poliitilist tähelepanu saatjata alaealiste teemale seoses Venemaa sõjalise agressiooniga Ukraina vastu. Tihenes koostöö PPA, SKA ja kohalike omavalitsuste vahel, samuti jagati infomaterjale ning toimusid kaks kohalikele omavalitsustele suunatud koolitust seadusliku esindaja või eestkostja määramise ja omavalitsuste rolli eripäradest.

Eestisse saabus väike arv Ukrainast pärit saatjata alaealisi, kes paigutati riiklikku lastekaitseüsteemi eesmärgiga hinnata nõuetekohaselt nende vajadusi ja selgitada välja alaealise individuaalne juhtumiplaan. Laste kultuuriliste ja keeleliste vajaduste säilitamiseks ja arendamiseks võeti nende lastega töötava personali hulka tööle ka töötajaid Ukraina elanikkonna hulgast.

234 CY, FR, IT, MT, NL, SE

Saatjata alaealiste üleminek täiskasvanuikka²³⁵

Noore inimese täiskasvanuikka üleminek viitab üldjuhul olukorrale, kus noor saab 18-aastaseks ehk jõuab täiskasvanuikna ning alustab iseseisvat elu ühiskonna täisväärtusliku liikmena. Saatjata alaealised seisavad silmitsi kahekordse üleminekuga: nad ei saa mitte ainult alaealisest täiskasvanuks, vaid muutuda võib ka nende õiguslik staatus, mis võib mõjutada nende õigust riigis viibida või nende juurdepääsu haridusele, eluasemele, tööhõivele, teenustele ja toetusele.

EL on aastakümneid aktiivselt tegutsenud saatjata alaealiste õiguste kaitsmise nimel ning ELis varjupaika taotlevatele noortele on tagatud mitmed õigused ja antud menetluslikud tagatised kogu varjupaigamenetluse jooksul ning sõltuvalt menetluse tulemusele ka menetluse järgselt. Ent ELi seadusandluses ei ole sätestatud ühtseid tagatisi ega õigusi, mis toetaksid saatjata alaealiste täiskasvanuikna üleminekut. Seepärast on saatjata alaealiste täiskasvanuks saamisega seotud õigused ja tingimused ELis ja Norras väga erinevad.

Saatjata alaealistel, kellel on (ajutine) alaealisusega seotud staatus (mis on kasutusel pooltes liikmesriikides ja Norras), ei pruugi 18-aastaseks saamisel enam olla mingit õiguslikku alust riiki jäämiseks. Siiski on näiteks kümnes liikmesriigis olemas alternatiivne võimalus nende olukorra seadustamiseks. Täiskasvanuks saamine võib mõjutada ka neid, kelle suhtes on veel käimas staatuse määramise menetlus, eriti kui alaealisus oli üks staatuse saamise põhjuseid. See on siiski haruldane olukord ja enamikul juhtudel ei järgne otseseid tagajärgi menetlusele. Saatjata alaealised loetakse tagasisaatmise puhul naasmisdirektiivi artikli 10 kohaselt haavatavaks isikuks, ent nad võivad siiski saada tagasisaatmisotsuse enne 18-aastaseks saamist. Kaks kolmandikku liikmesriikidest kas ei tee saatjata alaealistele tagasisaatmisotsust enne nende täisealiseks saamist või kui nad seda teevad, siis tavaliselt ei jõustata seda enne 18-aastaseks saamist.

Kuigi enamikul liikmesriikidel puudub riiklik strateegia saatjata alaealiste täiskasvanuikna ülemineku toetamiseks, pakuvad enam kui pooled neist piiratud aja jooksul pärast täisealiseks saamist mingis vormis jätkuvat toetust ja teenuseid. Selline „järeelhooldus“ tähendab tavaliselt seda, et noortel täiskasvanutel võimaldatakse jääda oma senisesse elupaika, lõpetada õpingud või saada toetust tööturule sise-

õigusele. See on siiski haruldane olukord ja enamikul juhtudel ei järgne otseseid tagajärgi menetlusele. Saatjata alaealised loetakse tagasisaatmise puhul naasmisdirektiivi artikli 10 kohaselt haavatavaks isikuks, ent nad võivad siiski saada tagasisaatmisotsuse enne 18-aastaseks saamist. Kaks kolmandikku liikmesriikidest kas ei tee saatjata alaealistele tagasisaatmisotsust enne nende täisealiseks saamist või kui nad seda teevad, siis tavaliselt ei jõustata seda enne 18-aastaseks saamist.

Kuigi enamikul liikmesriikidel puudub riiklik strateegia saatjata alaealiste täiskasvanuikna ülemineku toetamiseks, pakuvad enam kui pooled neist piiratud aja jooksul pärast täisealiseks saamist mingis vormis jätkuvat toetust ja teenuseid. Selline „järeelhooldus“ tähendab tavaliselt seda, et noortel täiskasvanutel võimaldatakse jääda oma senisesse elupaika, lõpetada õpingud või saada toetust tööturule sise-

235 EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel:

<https://www.emn.ee/uus-emn-inform-saatjata-alaealiste-uleminek-taiskasvanuikka/>

nemiseks. Kolmanda sektori organisatsioonidel on samuti oluline roll (täiendava) toetuse pakkumisel – näiteks pakutakse nii peagi täiskasvanuks saajatele kui ka hiljuti 18-aastaseks saanutele keelekursuseid ning õiguslast-, sotsiaal ja/või psühholoogilist nõustamist.

Üldiselt on ELi liikmesriigid ja Norra kogenud sarnaseid väljakutseid saatjata alaealiste täiskasvanuks saamise toetamisel ning toovad esile eelkõige vajaduse parandada 18-aastaseks saavate isikutele elukoha pakkumist ning vajaduse tõhustada teenuseid ja toetust neile, kes on just täisealiseks saanud.

Saatjaga alaealiste ärakuulamisõigus rahvusvahelise kaitse menetluses²³⁶

Euroopa Liidus esitati 2021. aastal alaealiste nimel ligikaudu 190 000 rahvusvahelise kaitse taotlust, millest vaid 10% esitasid saatjata alaealised ise. Liikmesriigid võimaldavad saatjaga alaealistele eraldiseisvat rahvusvahelise kaitse vestlust, võttes arvesse lapse vanust, vanemlikku nõusolekut, küpsusastet ja lapse nõusolekut. Liikmesriigid kasutavad erinevaid lähenemisviise selgitamiseks välja, kas saatjaga alaealist tuleks eraldi intervjuerida. Mõnes riigis intervjueritakse last vaid erandkorras, teistes kutsutakse nad aga automaatselt vestlusele. Laste intervjuerimisel kasutatakse erinevaid meetmeid, mis aitavad tagada laste parimaid huve. Näiteks kohandatakse keelekasutust lapse vanusele, tagatakse konfidentsiaalsus ning vestlusi viivad läbi eriväljaõppega menetlejad lapsesõbralikus keskkonnas.

Vanemate või täisealise saatjaga riiki saabunud lapse taotluse menetlemine võib võimaliku huvide konflikti tõttu keeruliseks osutuda. Näiteks ei pruugi mõnel juhul laps soovida täiskasvanu juuresolekul kõigest rääkida või vastupidi, vanemad ei soovi lapsega kaitse taotlemise asjaolusid jagada. Mitmed riigid on täheldanud väljakutseid saatjata alaealiste võimalustes enda arvamust väljendada peamiselt miinimumvanuse nõude ja vanemliku nõusoleku tõttu, mis võivad olla takistuseks lapse ärakuulamisel isegi siis, kui see on tema parimates huvides. Sellises olukorras kaasatakse sotsiaaltöötaja või lastekaistespetsialist.

²³⁶ EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/emn-inform-saatjaga-alaealiste-arakuulamisõigus-rahvusvahelise-kaitse-menetluses/>

Teised haavatavad rühmad

ELi liikmesriigid võtsid meetmeid haavatavate rühmade, näiteks vägivalla ohvrite ja eelkõige sool põhineva vägivalla ohvrite tuvastamiseks ja kaitsmiseks. See hõlmas uute suuniste kehtestamist ja uute majutuskeskuste loomist rahvusvahelise kaitse taotlejatele, kes on lesbid, geid, biseksuaalid, trans- ja intersoolised ja kväärid (LGBTIQ).

Saksamaa tõhustab LGBTIQ* rahvusvahelise kaitse taotlejate kaitset

2022. aastal võttis Saksamaa LGBTIQ* rahvusvahelise kaitse taotlejate kaitse tugevdamiseks kasutusele mitmeid meetmeid. Föderaalvalitsus võttis novembris vastu tegevuskava seksuaalse ja soolise mitmekesisuse kaitsmiseks. See sisaldab soovitusi kuues valdkonnas (õiguslik tunnustamine, kaasamine, turvalisus, tervishoid, nõustamis- ja kogukonnastruktuuride tugevdamine, rahvusvahelised suhted) sealhulgas meetmed, kuidas kaitsta LGBTIQ* põgenikke vägivalla eest. Samuti vaadatakse üle selle rühma varjupaigamenetlus, et tagada võrdsed õigused, koolitatakse vastuvõtutöötajaid, rahastatakse vastuvõtukeskusi ja LGBTIQ*-probleemide uuringuid. Saksamaa leiab, et LGBTIQ* põgenikel on oma päritoluriigis tagakiusamise oht, olenemata sellest, kas nad väljendavad avalikult oma seksuaalset sättumust ja soolist identiteeti või mitte. Uus juhis ütleb selgelt, et LGBTIQ* põgenikke ei tohi mingil juhul suunata diskreetsele elule nende päritoluriigis.

Holland muutis enda juhiseid inimeste tagasisaatmise suhtes, kellel võivad esineda meditsiinilised probleemid

Holland kehtestas välismaalaste seaduse rakendavates juhistes kaks kohtupraktikal põhinevat muudatust seoses inimestega, kellel on terviseprobleemid ja keda soovitakse tagasi saata. Kui taotleja viitab meditsiinilistele probleemidele, mis takistavad tema väljasaatmist seadusliku rände menetluses ja ametivõimud on saanud inimese tuvastada, peab IND võtma taotleja poolt esitatud infot päritoluriigis vajaliku meditsiinilise abi saamisel arvesse isegi juhul, kui taotleja ei esita isikut tõendavat dokumenti. Varasemalt pidi taotleja isik olema eelevalt ametlike isikut tõendavate dokumentide alusel tõendatud enne, kui asuti uurima arstiabi võimaluste kohta. Muudatused olid seotud ka teabega, mida välisriigi kodanik peab esitama tõenduseks, et arstiabi ei ole talle päritoluriigis kättesaadav. Selle hindamiseks on vajalik, et välismaalane esitab infot kohaliku ravi maksumuse, enda finantsolukorra, võimaluse kohta võtta tervisekindlustus, palgaootuste ja pereliikmete võimaluse kohta ravi eest tasuda. Vajalike dokumentide esitamise tähtaega pikendati kahelt nädalalt neljale nädalale, kuna teavet tuleb koguda päritoluriigist.

6.

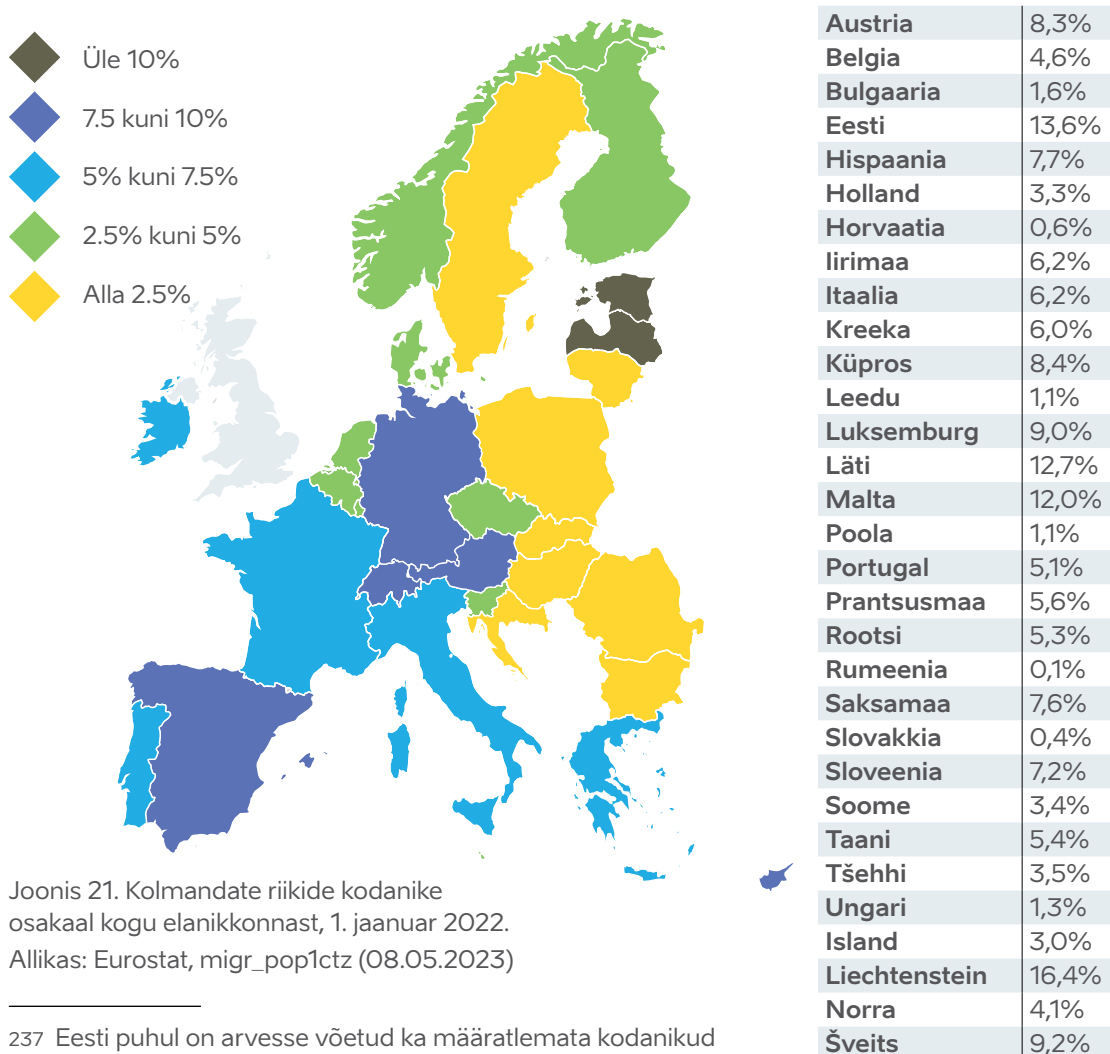
Kohanemine ja lõimumine

6.1 Euroopa Liidu ülesed tegevussuunad

Sidus ja kaasav ühiskond on Euroopa Liidu üks baasväärtustest ning sisserändajate kohanemise ja lõimimise toetamine aitab sellise ühiskonna ülesehitamisele kaasa. Samuti aitab sisserändajate lõimimine kaasa majandusarengule, ära hoida ja lahendada demograafilisi probleeme, kaitsta inimõigusi ning tagada stabiilsus ja julgeolek.

2022. aastal moodustasid kolmandate riikide kodanikud keskmiselt 5,5% Euroopa Liidu liikmesriikide elanikkonnast (Joonis 21). Kõige suurema osa rahvastikust moodustasid kolmandate riikide kodanikud Eestis (13,6%), Lätis (12,7%) ja Maltal (12%), kõige väiksema Slovakkias (0,4%) ja Horvaatias (0,6%).²³⁷ Aasta jooksul need osakaalud aga kasvasid, kuna Ukrainas 24. veebruaril alanud täiemahulise sõja tõttu oli aasta lõpuks põgenenud Ukrainast teistesse riikidesse hinnanguliselt 5,7 miljonit inimest, kellest suur osa saabus Euroopa Liidu riikidesse²³⁸.

Joonis 21. Kolmandate riikide kodanike osakaal kogu elanikkonnast, 1. jaanuar 2022.
Allikas: Eurostat, migr_pop1ctz (08.05.2023)

²³⁷ Eesti puhul on arvesse võetud ka määratlemata kodanikud ja Läti puhul mittekodanikud (non-citizens)

²³⁸ UNHCR (2023). Global Trends, Forced Displacement in 2022.
Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>

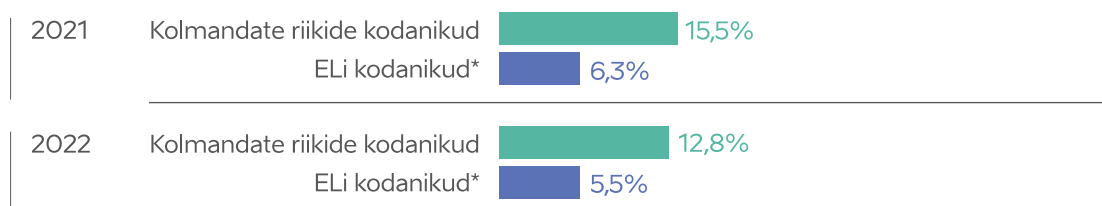
Kolmandate riikide kodanike toimetulek Euroopa Liidus on jätkuvalt liikmesriikide kodanikest kehvem ning võrreldes 2021. aastaga ei toimunud 2022. aastal Euroopa Liidu kolmandate riikide kodanike lõimumise keskmistes näitajates suuri muutusi. Näiteks võrreldes 2021. aastaga vähenes 2022. aastal 1,9 protsendipunkti võrra vahe kolmandate riikide kodanike ja kohalike ELi kodanike töötuse määras ning 2 protsendipunkti võrra vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse riskis. Samas suurenes veidi lõhe kolmandate riikide kodanike ja kohalike ELi kodanike tööhõives (1,4 protsendipunkti võrra).²³⁹

Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse risk Euroopa Liidus

Allikas: Eurostat, ILC_PEPS05N (03.07.2023)

Töötuse määr Euroopa Liidus

Allikas: Eurostat, Ifsa_urgan (03.07.2023)

Tööhõive määr Euroopa Liidus

Allikas: Eurostat, Ifsa_ergan (03.07.2023)

* Ainult raporteerinud ELi riigi (mitte teiste liikmesriikide) kodanikud

²³⁹ Eurostat, ILC_PEPS05N, Ifsa_urgan ja Ifsa_ergan (03.07.2023)

2022. aastal avalikustatud Eurobaromeetri küsitluse „Sisserändajate lõimumine Euroopa Liidus“ tulemuste kohaselt on eurooplaste hoiakud ja isiklikud kogemused sisserändajate osas võrreldes 2017. aastaga paranenud ning suur enamus eurooplastest tunneb end sotsiaalsel kokkupuutel sisserändajatega mugavalt.²⁴⁰ Samuti peab enamik inimesi (70%) integratsiooni kahesuunaliseks protsessiks, milles nii vastuvõttev ühiskond kui kohalikud elanikud omavad tähtsat rolli. Investeerimist sisserändajate lõimumisse riigi poolt peetakse oluliseks (69% vastanutest) ning umbes pooled vastanutest (53%) leidsid, et nende riigi valitsus teeb piisavalt selleks, et soodustada sisserändajate lõimumist ühiskonda. Samas ei ole inimeste teadlikkus rände ja integratsiooni teemadest viie aastaga paranenud. 2022. aastal pidas vaid 38% küsitlusele vastanutest end rände ja integratsiooni teemadel hästi informeerituks. Peamiselt (56% vastajatest) saadakse infot traditsiooniliste meediakanalite kaudu (television, raadio, ajalehed), harvem sotsiaalmeediast ja -võrgustikest (15%).

Lõimumise ja kohanemise toetamiseks jätkas Euroopa Liit 2022. aastal lõimumise ja kaasamise tegevuskava 2021–2027 rakendamist. Tegevuskava järgi lasub vastutus sisserändajate lõimumise osas liikmesriikidel, kuid EL on loonud hulganisti meetmeid, toetamaks riiklikke, regionaalseid ja kohalikke ametiasutusi lõimumislaste tegevuste edendamisel.

Rahalist toetust pakkuvatest meetmetest jätkati 2022. aastal Euroopa Liidu ühtekuuluvust ja Euroopa territooriume toetava taasteabi programmiga (REACT-EU), mille 10 miljardi suurune rahastus toetab COVID-19 pandeemiast taastumisele, sh sisserändajate lõimumisele suunatud meetmeid.²⁴¹ Toetamaks haavatavate rühmade integratsiooni, avas Euroopa Komisjon 2022. aasta veebruaris Euroopa Varjupaiga, Rände ja Integratsioonifondi (AMIF) projektitaotlusvooru eesmärgiga kaasrahastada riikidevahelisi projekte, mis toetavad kolmandate riikide kodanikest inimkaubanduse ohvrite lõimimist²⁴².

Lisaks rahalist tuge pakkuvatele meetmetele toetati liikmesriike sisserändajate lõimumisel ka kogemuste vahetamise ning erinevate sisserändajate lõimumisega tegelevate organisatsioonide kaasamise kaudu. 2022. aasta veebruaris avaldas Euroopa Komisjon sünteesraporti 2021. aastal toimunud ja kogemuste vahetamisele suunatud integratsioonikonverentsi esitlustest. Raportis keskendutakse uudenduslikele lähenemistele sisserändajate lõimimisel, sh tööturul vajaminevate oskuste prognoosimine, toe pakkumine sisserändajatele töö ja sobiva eluaseme leidmisel,

240 Euroopa Komisjon (2022). Integration of immigrants in the European Union. Special Eurobarometer 519 Report. November – December 2021.

Kättesaadav: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2276>

241 Euroopa Komisjoni koduleht: REACT-EU (Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe). Kättesaadav: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/react-eu_en

242 Euroopa Komisjon (2022). AMIF project grants: Assistance, support and integration of third-country national victims of trafficking in human beings.

Kättesaadav: https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/amif-project-grants-assistance-support-and-integration-third-country-national-victims_en

naissoost sisserändajate tööhõive suurendamine, sisserändajate ja nende laste ühiskonda kaasamine haridussüsteemi kaudu ja sisserändajate oskuste ja kvalifikatsiooni dokumenteerimine, kaardistamine ning kvalifikatsioonide vastavuse ja vajaminevate oskuste hindamine Europassi portaali kaudu.²⁴³ 20.-21. oktoobril 2022 toimus ka seitsmes Euroopa Rändefoorum, mis on osa korrapärasest konsulteerimisest ning dialoogi pidamisest kodanikuühiskonna ja sisserändajate organisatsioonidega ning mille seekordseks teemaks oli noorte kaasamine kui eduka lõimimise võti.²⁴⁴ Aruteludes keskenduti noorte sisserändajate ligipääsule haridusele ja koolitustele, noorte pagulaste lõimumisega seotud väljakutsetele ja meetmetele, legaalsele rändele, õpirändele, noorte tööjõu mobiilsusele, noorte sisserändajate osalemisele ja kaasamisele, aga ka avalikkuse suhtumisele sisserändajatesse.

2022. aasta oktoobris kuulutas Euroopa Komisjon 2023. aasta Euroopa oskusteaastaks (*The Year of Skills 2023*), mille laiem eesmärk on tõsta ELi konkurentsivõimet, andes uue hoo elukestvate õppele ning tõstes tööjõu kvalifikatsiooni. Ühe oskusteaasta tegevusena nähakse kolmandatest riikidest pärit oskustöölise ja kõrgelt kvalifitseeritud töötajate ligimeelitamist ning sisserändajate kvalifikatsioonide hindamist, tunnustamist ja kinnitamist, et nad saaksid Euroopa Liidu tööturul rakendada kogu oma potentsiaali, aga ka osaleda elukestvas õppes.²⁴⁵

Eraldi teemana kerkis esile 2022. aastal Ukrainast sõja eest põgenenud inimeste toetamine. 2022. aasta märtsis võttis Euroopa Komisjon vastu CARE meetme (*Cohesion Action for Refugees in Europe*)²⁴⁶, mille eesmärgiks on võimaldada liikmesriikidel pakkuda erakorralist abi Venemaa sõja eest Ukrainast põgenenud inimestele, nt tööturule sisenemisel ja oskuste arendamisel, lasteaiakohtade leidmisel, aga ka toiduabi ja psühholoogilise nõustamise näol.

2022. aasta teisel poolaastal oli Euroopa Liidu nõukogu eesistujariigiks Tšehhi, kes tulenevalt Ukraina põgenike toetamise vajadusest seadis üheks eesistumise prioriteediks pagulaskriisi juhtimise ja rõhutas Euroopa riikide koostöö olulisust

243 Euroopa Komisjon (2022). Integration of migrants: Spotlight on skills intelligence and learning, housing, women and children.

Kättesaadav: https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/integration-migrants-spotlight-skills-intelligence-and-learning-housing-women-and-children_en

244 Euroopa Komisjon (2022). European Migration Forum – 7th meeting. Kättesaadav: <https://www.eesc.europa.eu/en/agenda/our-events/events/european-migration-forum-7th-meeting>

245 Euroopa Komisjon (2022). European Year of Skills 2023.

Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-year-skills-2023_en

246 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2022/562, 6. aprill 2022, millega muudetakse määrusi (EL) nr 1303/2013 ja (EL) nr 223/2014 seoses ühtekuuluvusmeetmetega pagulaste toetamiseks Euroopas (CARE). 08.04.2022. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R0562>

põgenike pikaajalisel lõimimisel liikmesriikide ühiskondadesse.²⁴⁷ 2022. aasta detsembris uuendasid Euroopa Komisjon ja selle viis sotsiaal- ja majanduspartnerit²⁴⁸ kohustust lõimida pagulasi, aga ka teisi sisserändajaid tööturule.²⁴⁹ Selleks tugevdatakse partnerlussuhteid ning muudetakse pagulaste ja sisserändajate oskuste ning kvalifikatsiooni hindamise, tunnustamise ja kinnitamise protseduurid lihtsamaks ja arusaadavamaks. Selline koostöö tugevdamine erinevate tööturu osapoolte vahel on Euroopa Komisjoni lõimumise ja kaasamise tegevuskava 2021–2027 üks peamisi prioriteete, mille eelisena nähakse erinevate riikide ja erinevate tasandite (riiklik, piirkondlik ja kohalik) sidusrühmade kaasamist ja kokku toomist.

6.2 ELi liikmesriikide tegevussuunad

Kohanemise ja lõimumise valdkonnas domineerisid ELi liikmesriikides 2022. aastal Ukraina põgenike vastuvõtu ja nende kohanemise toetamisega seotud seadusandluse, poliitika- ja praktikamuudatused. ELi riigid pidid laiendama olemasolevaid sisserändajate kohanemise ja lõimumise toetamiseks loodud teenuseid, et pakuda suurele arvule riiki saabunud põgenikele mitmekülgset abi. Enamikus riikides võeti selleks vastu uusi seadusakte ja eraldati täiendavat rahastust, et võimaldada teenuseid ja tegevusi senisest laiemalt pakuda. Täpsemalt saab Ukrainast sõja eest põgenenud inimeste kohanemisest lugeda 3. peatükist.

Ukraina põgenike kohanemise toetamise kõrvalt jätkati ka varasemalt paika pandud sisserändajate kohanemist puudutavate strateegiate ja tegevuskavade vastuvõtmist. Näiteks ajakohastasid 2022. aastal peaaegu kõik ELi liikmesriigid²⁵⁰, aga ka Gruusia, Moldova ja Norra oma kolmandate riikide kodanike lõimumispoliitikat ja töötasid välja meetmed eesmärgiga meelitada ligi rahvusvahelisi talente ning edendada lõimumist eelkõige piirkondlikul ja kohalikul tasandil. Lisaks jagati ümber vastutus erinevate asutuste vahel, pakuti kohanemisprogramme ja keelekursusi ning toetati sisserändajate ligipääsu tööturule, eluasemele ja ühiskonnaellu laiemalt.

²⁴⁷ EU22.CZ. (2022). Europe as a Task: Rethink, Rebuild, Repower. Programme of the Czech Presidency of the Council of the European Union.

Kättesaadav: <https://czech-presidency.consilium.europa.eu/media/ddjjqOzh/programme-cz-pres-english.pdf>

²⁴⁸ Euroopa Ametiühingute Konföderatsioon (ETUC), Euroopa tööandjate katuseorganisatsioon BusinessEurope, avalikke ja ühiskonnale olulisi teenuseid osutavate ettevõtete esindusorganisatsioon SGI Europe, Euroopa käsitöö ning väikese ja keskmise suurusega ettevõtete liit SMEUnited

²⁴⁹ Euroopa Komisjon (2022). Proposal for a decision of the European Parliament and of the Council on a European Year of Skills 2023. COM(2022) 526 final. Brussels, 12.10.2022.

Kättesaadav: https://commission.europa.eu/system/files/2022-12/COM_2022_526_1_EN_ACT_part1_v6.pdf

²⁵⁰ AT, BE, BG, CZ, CY, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, LU, LV, MT, NL, PL, PT, SE, SI, SK

Innovatsioon keeleõppes

2022. aastal saabus ELi liikmesriikidesse suur arv Ukraina põgenikke, mistõttu kasvas vajadus tagada kiirelt ligipääs kohanemis- ja lõimumisteenustele, sh keeleõppele. Üheks võimaluseks on digitaliseerida kohanemist ja lõimumist toetavad tegevused ja katsetada innovaatiliste õppemeetodite kasutamist, millega tehti algust juba COVID-19 pandeemia ajal. Eesti Kultuuriministeeriumi tellitud päringuga uuriti Euroopa rändevõrgustiku liikmesriikidelt, milline on nende kogemus virtuaalõpetajate, tehisintellekti ja krattide kasutamisega keeleõppes. Valdaval osal riikidel selles valdkonnas veel kogemust ei ole, kuid Itaalia, Belgia ja Soome on tehisintellekti kasutamist keeleõppes katsetanud.

Itaalia haridusministeerium on käivitanud rahvusvahelise projekti „AI4T – Artificial Intelligence for and by Teachers“, mille eesmärgiks on koolitada õpetajaid tehisintellekti teemadel, et soodustada selle kasulikku, teadlikku ja eetilist kasutamist õppetöö läbiviimisel.²⁵¹ Projekti soovitakse kaasata ligikaudu 350 kooli Euroopas, lisaks Itaaliale ka Prantsusmaal, Iirimaa, Sloveenias ning Luksemburgis.

Belgias on kasutusel „My Speech“ keeleassistent, mis toetab õpetajaid mitmekeelsetes klassiruumides (õpilased vanuses 12–18 aastat).²⁵² „My Speech“ monitoorib õpilaste hääldust, rõhuasetust, tempot ja grammatilisi vigu. Samuti on mitmekeelsetes klassiruumides kasutusel tehisintellekti poolt koostatud subtiitrid, mida kuvatakse õpilaste arvutiekraanidel kui nad teineteisega vestlevad. Kirjaliku ja suulise keele kombineerimine aitab flaami keelt veel mitte oskavatel õpilastel palju paremini tunni sisu ja vestlusega järke pidada.

Soomes Lapimaa rakenduskõrgkoolis katsetati projekti *KulttuuriOsaaja*²⁵³ raames õenduse eriala tudengite seas soome keele vestlusoskuste parandamist virtuaalreaalsuse abil. Lisaks on Soomes kasutusel erinevad veebipõhised keskkonnad iseseisvaks soome keele õppimiseks digimeetodite abil, nt *Yleisradio*, *Ylen Kielikone*²⁵⁴, *Puhuts-suomee*²⁵⁵, või *Finsku*²⁵⁶.

251 PNSD (2022). Artificial Intelligence for and by Teachers – AI4T. Kättesaadav: https://scuoladigitale.istruzione.it/scenari_cpt/artificial-intelligence-for-and-by-teachers-ai4t/

252 Amai Vlaanderen (2023). amai-project rond Werk. Kättesaadav: <https://amai.vlaanderen/projecten/project-werk>

253 Partanen, R., Koutonen, J., Jalonen, J., Hurd, J. & Taikina-aho, J.-M. (2022). Opi suomea juttelemalla VR-hahmon kanssa! – VR-simulaatiopeli maahanmuuttajataustaisten sairaanhoitajaopiskelijoiden kieli- ja ammattiosaamisen tukena. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 13(6). Kättesaadav: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-marraskuu-2022/opi-suomea-juttelemalla-vr-hahmon-kanssa-vr-simulaatiopeli-maahanmuuttajataustaisten-sairanhoitajaopiskelijoiden-kieli-ja-ammattiosaamisen-tukena>

254 Yle Kielikoulu – Yle Språkskolan koduleht. Kättesaadav: <https://yle.fi/aihe/kielikoulu-sprakskolan#english>

255 Puhutsä suomee? – Spoken Finnish Online materials. Kättesaadav: <https://sites.google.com/view/puhekielikurssi/puhekielen-verkkokurssi>

256 REACTORED koduleht: Opi suomen kielen alkeet tehokkaasti. Kättesaadav: <https://reactored.com/finsku-fi/>

Lätis on 2021. aastast kasutusel elektrooniline tehisintellektil põhinev keeletuvasustlahendus, mis tagasisidestab Läti kodakondsuse taotlemisest huvitatud inimesele tema Läti hümni tundmise oskust. Hümni esitamise järel kuvab tehisintellekt lausunud teksti koos vigade kirjeldusega.

Mitmed riigid²⁵⁷ võtsid erilise tähelepanu alla rahvusvahelise kaitse saajate lõimimise, kas uute tegevusavade või üksikute kohanemist toetavate tegevuste näol. Näiteks pikendas Austria rahvusvahelise kaitse saajatele kohustusliku tutvustuskursuse kestust, Belgia võttis vastu „Üheskoos elamise kava“, toetamaks kohalikke omavalitsusi lõimumise edendamisel ning Hispaanias toetatakse rahvusvahelise kaitse saajate sportlikku tegevust. Horvaatia pealinn Zagreb võttis 2022. aasta jaanuaris vastu uue tegevuskava rahvusvahelise kaitse taotlejate ja kaitse saajate lõimimiseks²⁵⁸, edendas koostööd teenuseid pakkuvate organisatsioonidega ja käivitas linna teenuseid ja tegevusi tutvustava sissereändajatele suunatud kodulehe integration.zagreb.hr.

Belgia, Küpros, Eesti, Prantsusmaa, Holland ja Moldova jagasid ümber lõimumispoliitikaga seotud kohustusi riiklike, piirkondlike ja kohalike ametiasutuste vahel. Näiteks Hollandis vastutavad uue integratsiooniseaduse järgi lõimumise eest kohalikud omavalitsused. Sissereändajad, kellele seadus rakendub, on kohustatud osalema ühiskonnas esimesel võimalusel, eelkõige Hollandis töötamise kaudu. Kohalik omavalitsus koostab igale sissereändajale isikliku kohanemisplaani. Uue seadusega tõstetakse lõimumiskohustusega sissereändajate nõutav keeletase A2 tasemelt B1 tasemeni. Täiendavalt kohalduvad nüüd keelenõue ka Türgi kodanikele, kes olid varasemalt keelenõudest vabastatud.²⁵⁹

257 AT, BE, DE, EE, FR, HR, IT, LV, SK, MO

258 Zagrebi linnavalitsus (2022). Kcijski plan grada Zagreba za integraciju tražitelja međunarodne zaštite i osoba kojima je je odobrena međunarodna zaštita za 2022. godinu.

Kättesaadav: [http://web.zagreb.hr/sjednice/2021/sjednice_skupstine_2021.nsf/0/C12586DFO03A998EC12587C00048FOA9/\\$FILE/O2%20Prijedlog%20akcijskog%20plana.pdf](http://web.zagreb.hr/sjednice/2021/sjednice_skupstine_2021.nsf/0/C12586DFO03A998EC12587C00048FOA9/$FILE/O2%20Prijedlog%20akcijskog%20plana.pdf)

259 Hollandi valitsus (2021). Wet inburgering 2021.

Kättesaadav: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/inburgeren-in-nederland/nieuwe-wet-inburgering>

Naississerändajate integratsioon Euroopa Liidus ja Norras²⁶⁰

Sisserändajatest naised seisavad silmitsi nn topelt ebasoodsate tingimustega, mis tuleneb nii naiseks kui ka sisserändajaks olemisest. Kui sisserännanud naisel on veel muid „takistusi“ (väikesed lapsed, lõpetamata haridustee, keeleoskuse puudumine), siis seisavad nad silmitsi lausa kolmekordselt ebasoodsate tingimustega. 2022. aastal avaldas Euroopa rändevõrgustik uuringu „Naississerändajate integratsioon Euroopa Liidus ja Norras“, milles analüüsitakse naississerändajate lõimumist takistavaid tegureid, liikmesriikide integratsioonipoliitikate ja -meetmete suunatust naississerändajatele ning COVID-19 pandeemia negatiivsete tagajärgede leevendamise meetmeid.

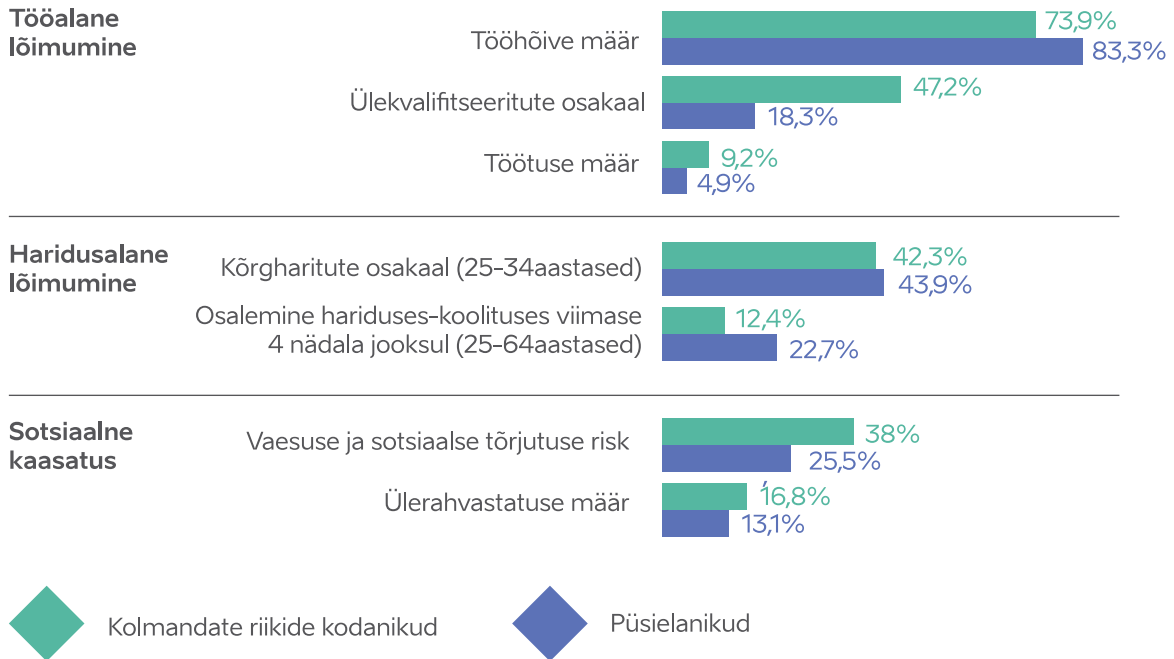
Uuring tõi välja mitmed naississerändajate lõimumist takistavad tegurid: tööalased takistused (sh palgalõhe, üle kvalifitseeritus, kvalifikatsioonitõendite puudumine); diskrimineerimine ja rassism; piiratud ligipääs peretoetustele, sh lastehoiule ja keelebarjäär, mis takistavad naiste ligipääsu tööturule; sotsiaalsete võrgustike puudumine, mis suleb sisserändajatest naised sageli koduseinte vahele. Uuringu tulemusel selgus, et 11 liikmesriigis on eraldi naistele suunatud integratsioonipoliitikat. Sisserändajatest naiste lõimumise parandamiseks on töötatud välja erinevaid meetmeid, sh tööturule sisenemise toetamine (mentorlus, kutseõpe, keeleõpe, sotsiaalne ettevõtetus), teadlikkuse tõstmine pakutavatest lõimumismeetmetest (keskused, infopunktid, kursused), teadlikkuse tõstmine töö- ja eraelu ühitamisest (koolitused), spetsiaalselt naistele suunatud lõimumismeetmed (emakoolid, naiseringid, spordiüritused, psühholoogiline tugi jne). Saksamaa ja Iirimaa löid spetsiifilised poliitikameetmed, et vähendada COVID-19 pandeemia negatiivset mõju naississerändajatele. Meetmed hõlmasid sisserändajatest naiste nõustamist, otseabi andmist erinevate vabaühenduste poolt, elamislubade pikendamist ja tööturule juurdepääsuga seotud meetmeid.

6.3 Tegevussuunad Eestis

2022. aasta Eurostati andmed kolmandate riikide kodanike kohanemise kohta Eestis näitavad, et sisserändajate tööturul, hariduselus osalemise ja sotsiaalse kaasatuse näitajad jäävad oluliselt alla põhirahvastiku omadele ning need erinevused ei ole võrreldes 2021. aastaga oluliselt muutunud. Näiteks oli kolmandate riikide kodanike tööhõive määr 2022. aastal 73,9% ning Eesti püsielanikel 83,3%, mis annab 10,6 protsendipunktilise erinevuse. Kolmandate riikide kodanike seas oli oluliselt rohkem töötuid (9,2%) kui püsielanike seas (4,9%) ning ka vaesuse- ja sotsiaalse tõrjutuse riskiga kolmandate riikide kodanike osakaal (38%) oli oluliselt kõr-

260 Uuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/publication/naiste-integratsioon-euroopa-liidus-ja-norras-poliitikad-ja-meetmed/>

gem kui Eesti püsielanikel (25,5%). Võrreldes püsielanikega oli kolmandate riikide kodanike seas ka oluliselt rohkem inimesi, kes tegid tööd, mis oli madalam nende kvalifikatsioonist (72,2% vs 18,3%) (joonis 22).

Joonis 22: Lõimumise näitajad Eestis, 2022

Allikas: Eurostat, edat_ifs_9911, trng_ifs_12, edat_ifse_01, lfsa_ergan, lfsa_eoqgan, lfsa_urgan, ilc_peps05n, ilc_lvho15 (08.05.2023)

Eesti poliitikakujundamises ning kohanemise ja lõimumise valdkonna tegevustes toimus 2022. aastal mitmeid edasiminekuid. 2022. aastal jätkus aasta varem Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud „Sidus Eesti 2021–2030“ arengukava täitmine. 2022. aasta oktoobris kinnitas Vabariigi Valitsus sidususe plaani 2022–2023, mille laiemaks eesmärgiks on tagada Ukrainas toimuva sõja taustal ühiskonna stabiilsus ja sidusus, võimalike konfliktide ennetamine ning tugevate kogukondadevaheliste suhete edendamine. Selleks on ministriumid kokku leppinud neli alaeesmärki ja nende suunas liikumiseks vajalikud tegevused, mida järgmise 16 kuu jooksul ellu viia. Arengukava eest vastutavad Kultuuriministeerium, Siseministeerium ja Välisministeerium.

Sidususe plaani neli alaeesmärki aastateks 2022–2023 on:

- (1) ühine info- ja väärtusruum,
- (2) hooliv ja ühtne riik,
- (3) eestikeelne ja -meelne haridus,
- (4) kogukondlikkus ja ühtekuuluvustunne.

Eesmärkide sõnastamisel on juhitud „Sidusa Eesti arengukava 2030“ üldeesmärgist muuta Eesti järgmisel kümnendil senisest sidusamaks ja kaasavamaks ühiskonnaks. Arengukavaga seatakse eesmärke ja suunatakse nii rahvastiku kestlikkuse, kodanikuühiskonna, üleilmse eestluse ning kohanemise ja lõimumise valdkonda kui ka nendega tihedalt seotud tulemusvaldkondi.

Lisaks strateegiliste eesmärkide seadmisega seotud tegevustele toimus 2022. aastal ka rohkelt praktilisi tegevusi. Näiteks alates 2022. aasta märtsist korraldas Johannes Mihkelsoni Keskus koostöös Siseministeeriumi ja Kultuuriministeeriumiga üle Eesti kohanemis- ja lõimumisteemalisi teabepäevi, mille eesmärgiks oli toetada kohalike omavalitsuste ja nende poolt hallatavate asutuste töötajaid igapäevatöös, tutvustada riigi poolt pakutavaid tegevusi ja võimalusi Eestisse tagasi pöördujatele, uussisserändajatele ja vähelõimunud püsielanikele.²⁶¹ 2022. aasta vältel korraldati üle Eesti kokku 25 teabepäeva, kus Integratsiooni Sihtasutus tutvustas muuhulgas erinevaid sihtasutuse teenuseid ja toetusi.

Seoses suure Ukrainast saabunud põgenike arvuga laiendas Integratsiooni Sihtasutus 2022. aasta aprillis oma nõustamisteenust, et hakata põgenikele pakkuma üle Eesti, aga ka veebi vahendusel teabetunde. Täpsemalt saab sellest lugeda 3. peatükis.

²⁶¹ Johannes Mihkelsoni Keskus (2021). Rände-, kohanemis- ja lõimumisteemalised teabepäevad.

Kättesaadav: <https://www.jmk.ee/rande-kohanemis-ja-loimumisteemalised-teabepaevad/>

Tegevussuunad Tallinna linnas ja rändekeskuse loomine

2022. aasta märtsis loodi Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti alla uussisserändajate kohanemise osakond.²⁶² Osakonna loomine tulenes vajadusest läheneda Ukraina põgenike abistamisele linna tasemel senisest süsteemsemalt ja kliendikeskselt. Niine tänaval Tallinnas pakuti esmalt Tallinna linna toel Ukraina põgenikele mitmekülgset abi, kaasates nii linna erinevate ametiasutuste kui ka riiklike teenuste spetsialiste, nt linna registreerimistoimingud, toidupakkide jagamine, toimetulekutoetuse taotlemine, haridus- või lastekaitsespetsialisti nõustamine, aga ka Töötukassa nõustamine, Eesti Pagulasabi kohanemise grupid, Inimõiguste Keskuse nõustamine, Rahvaülikool keeleõppe asjus. Ajapikku on tegevuste ja teenuste koosseis muutunud ning ka sihtrühm laienenud, mistõttu on tegevus koondu nud rändekeskuse nime alla. Aasta lõpus hakati rändekeskuse koosseisu otsima koordinaatorit, kes võtaks keskses juhtumikorraldaja rolli, et pakkuda kliendikeskset lähenemist. Samuti luuakse erinevate ametnike võrgustikud, selgitamaks välja, millised murekohad on klientidel eri valdkondades (nt tööturg, haridus, jne) tekkinud ning kuidas olukorda süsteemselt parandada.

²⁶² Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti 29.08.2022 käskkiri nr T-15-1/22/11 "Uussisserändajate kohanemise toetamise osakonna põhimäärus".

Kättesaadav: <https://teele.tallinn.ee/documents/118539/view#preview>

7.

Kodakondsus ja kodakondsusetus

7.1 ELi liikmesriikide tegevussuunad

2021. aastal sai Eurostati andmetel Euroopa Liidu liikmesriikides naturalisatsiooni korras kodakondsuse kokku ligikaudu 703 200 kolmanda riigi kodanikku, mis on 12% enam kui 2020. aastal.²⁶³ ELi liikmesriikidest andsid kõige enam kodakondsust Hispaania, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia ja Rootsi. Kodakondsuse saajate seas oli kõige enam varasemalt Maroko, Süüria, Albaania, Türgi ja Brasiilia kodakondsust omanud inimesi.²⁶⁴

Täpne kodakondsuseta isikute arv ei ole teada ning seda on ka raske välja selgitada, kuid UNHCR andmetel elas Euroopa riikides 2022. aasta lõpu seisuga ligikaudu 600 000 kodakondsuseta isikut.²⁶⁵ Eurostati andmetel oli 2022. aastal ELi liikmesriikides kokku 53 147 kodakondsuseta isikut ja 302 740 isikut, kelle kodakondsus on teadmata.²⁶⁶

Kodakondsuse saamist peetakse lõimumistekonnal üheks oluliseks motivaatoriks ning kodakondsuse saamise järel saab inimene õigused ja kohustused, mis on aluseks tema suhtele kodakondsusjärgse riigiga. Seepärast muudavad riigid ka oma seaduseid või praktikat, et kõrvaldada seadusandluse ja menetlusnormide vahel leiduvaid lahknevusi või muuta kodakondsuse saamise protsessi sujuvaks, näiteks lihtsustades isiku riigis viibimise tõendamise protseduure. Viimaste aastate ELi liikmesriikide kodakondsuse valdkonna tegevussuunad on peamiselt keskendunud kodakondsuse saamise protseduuri ligipäätavuse ja kodakondsuse saamist toetavate teenuste kättesaadavuse parendamisele. Samuti on muudetud erinevate lõivude või menetluskulude tasumise korraldust või digitaliseeritud erinevaid kodakondsuse saamise platvorme või protseduure.

Kuna kodakondsuse valdkond ei kuulu Euroopa Liidu pädevusse, ei toimunud 2022. aastal ka ELi tasandil valdkondlikke uuendusi. Küll aga toimusid ELi liikmesriikides, Gruusias ja Moldovas mitmed kodakondsuse taotlemisega seonduvad muudatused, nt täpsustused menetlusprotseduurides, uued sisulised kodakondsuse taotlemise nõuded, varasemate piirangute ja teatavate kodakondsuse omandamise võimaluste kaotamine. Peamiseks kodakondsuse valdkonna teemaks oli kodakondsuse taastamine või omandamine põlvnemise alusel. Oluliseks muudatuste tegemise ajendiks kodakondsuspoliitikas oli ka kodakondsusetuse küsimus ja selle mittevastavus rahvusvahelistele standarditele.

Otsese põlvnemise küsimus põhjustas muudatusi Austria, Hispaania, Luksemburgi ja Slovakkia õigusaktides. Näiteks Austrias on alates aprillis jõustunud seaduse-

263 Kuna Eurostat avaldab naturaliseerinud isikute statistika üheaastase viibega, on siin toodud statistika 2021. aasta seisuga.

264 Eurostat (2023). Acquisition of citizenship statistics. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Acquisition_of_citizenship_statistics

265 UNHCR koduleht: Statelessness Around the World.

Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/statelessness-around-the-world.html>.

266 Eurostat, migr_pop1ctz (03.07.2023)

muudatusega²⁶⁷ võimalik saada Austria kodakondsus lihtsustatud korras isikutel, kes deporteeriti Austriast enne 9. maid 1945, või varasematel Austria kodanikel, kellel ei olnud võimalik Austriasse tagasi pöörduda vahemikus 30. jaanuar 1933 kuni 9. mai 1945, või neil, kelle vanem suri natsipartei tegevuse tõttu enne 9. maid 1945. Hispaania võttis aga vastu uue seaduse, mis hõlbustab Hispaania kodakondsuse saamist välismaal sündinud Hispaania kodanike järeltulijatele, kes pärast Hispaania kodusõda pagendati ja kes kaotasid oma Hispaania kodakondsuse või loobusid sellest.

Mitmed riigid²⁶⁸ tegid muudatusi ja täpsustusi kodakondsuse taotlemise nõuetes. Slovakkia ja Soome viisid sisse muudatused keelenõuetes, kus Slovakkia lihtsustas kodakondsuse taotlemise menetlust keeleeksamid juba sooritanud taotlejatele ning Soome tõstis kodakondsuseks nõutava keeleoskuse B1-tasemele. Belgias muudeti kodakondsuse taotlemiseks vajalikke sotsiaalse lõimumise tingimusi selliselt, et puuetega inimestel ja lapsehoolduspuhkusel viibinud emadel oleks neid hõlpsamini võimalik täita. Norra pikendas kodakondsuse taotlemiseks vajalikku residentsusperioodi seitsmelt aastalt (viimase kümne aasta jooksul) kaheksale aastale (viimase 11 aasta jooksul).

Edasimineked toimusid ka kodakondsuse andmises investeringute alusel. Bulgaaria kaotas 2022. aasta aprillis kodakondsuse saamise võimaluse riigis tehtud investeringute alusel ning sellega jäi Malta ainsaks riigiks ELis, kes sellist kodakondsuse skeemi rakendab. Aprillis saatis Euroopa Komisjon Maltale põhjendatud arvamuse²⁶⁹ seoses n-ö „kuldse passi“ programmiga, märkimaks, et selline skeem anda kodakondsus investeringute alusel ilma ühtegi muud seost riigiga omamata on vastuolus ELi seadustega. Kuigi Malta tühistas 2022. aastal Ukrainas toimuva sõja tõttu skeemi rakendamise Venemaa ja Valgevene kodanikele, plaanib ta sellega jätkata teiste riikide kodanike osas. Maltalt rahuldava vastuse saamata jäämise tõttu pöördus Euroopa Komisjon 2022. aasta septembris sel teemal Euroopa Kohtusse.²⁷⁰

Eesti, Holland ja Läti tegid muudatusi kodakondsuse äravõtmist puudutavates õigusaktides. Eestis ja Lätis täpsustati kodakondsuse äravõtmise protseduuri seoses Venemaa sõjaga Ukrainas. Lätis võib isikult kodakondsuse ära võtta, kui ta on seotud Venemaa sõjategevusega ning tal on topeltkodakondsus, ent vältimaks kodakondsusetuse tekkimist ei saa kodakondsust ära võtta ühe kodakondsusega isikult. Hollandis pikendati ajavahemikku, mille möödudes topeltkodakondsust

267 Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich (2022). Bundesgesetz, mit dem das Staatsbürgerschaftsgesetz 1985 geändert wird. 13.04.2022. Kättesaadav: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2022_I_48/BGBLA_2022_I_48.pdf

268 SK, FI, BE, NO, BG, SE

269 Euroopa Komisjon (2022). 'Golden passport' schemes: Commission proceeds with infringement case against Malta. Pressiteade, 06.04.2022. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2068

270 Euroopa Komisjon (2022). Investor citizenship scheme: Commission refers MALTA to the Court of Justice. Pressiteade 29.09.2022. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_5422

omav isik kaotab automaatselt oma Hollandi kodakondsuse 10-lt aastalt 13-le aastale.

Paar riiki tegi muudatusi kodakondsuse taotlemise menetlusprotseduurides. Näiteks Kreekas lühendati Kreeka kõrgkoolis õppimise alusel kodakondsuse saamise otsuse tegemise aega ühelt aastalt poolele aastale, lisaks täpsustati, et rahuldamata võib jätta õppimise alusel tehtud kodakondsuse taotluse juhul, kui taotlejale on esitatud süüdistus või talle on määratud vanglakaristus. Prantsusmaa digitaliseeris kodakondsuse taotlemise menetlusprotseduuri.

Kodakondsuseta isikute suure arvu tõttu on mitmetes Euroopa Liidu riikides²⁷¹ aga ka Gruusias seatud prioriteediks nende arvukuse vähendamine, luues võimalusi oma riigis viibimine seadustada või kodakondsus määratleda. Austria, Holland ja Soome tõstasid küsimuse siseriiklike õigusaktide vastavusse viimisest kodakondsusetuse vähendamise konventsiooniga. Näiteks pikendas Austria ajavahemikku, mille jooksul Austrias sündinud ja sünnist saadik kodakondsuseta²⁷² isik võib taotleda kodakondsust kahelt aastalt kolmele aastale. Soome esitas kodakondsuseta isikute staatust käsitleva õigusaktide eelnõu kaotamiseks kodakondsuseta isikute praegune liigitus „endast sõltumatutel põhjustel kodakondsuseta“ ja „vabatahtlikult kodakondsuseta“, et tekitada üksainus määratlus.²⁷³ Hollandis võeti vastu uus kodakondsusetuse tunnistamise seadus, millega saab kodakondsusetuse tunnistamise protseduuri algatada iga vähemalt viis aastat Hollandis viibinud inimene.²⁷⁴ Samuti on neil inimestel, kes on Hollandis juba viis aastat elanud õigus taotleda Hollandi kodakondsus lihtsustatud protseduuri raames. Mitmed muudatused puudutasid ka kodakondsuseta alaealistele kodakondsuse andmist. Belgias on kodakondsuse puudumine nüüd piisav põhjus lapsele Belgia kodakondsuse andmiseks ning Hollandis võimaldati alla 21-aastastel Hollandis sündinud kodakondsuseta isikutel saada Hollandi kodakondsus lihtsustatud menetluse kaudu. Isik peab tõendama, et ta on vähemalt viis aastat püsivalt Hollandis elanud ja et tal ei oleks olnud võimalust saada mõne teise riigi kodakondsust. Gruusias alustati aprillis n-ö ükselt-uksele kampaaniaga, et tuvastada ja dokumenteerida kodakondsuseta isikuid.²⁷⁵ Samuti tühistati Gruusia valitsuse otsusega kodakondsuse omandamise riigilõiv.²⁷⁶

271 AT, BE, CZ, FI, NL

272 Isik peab olema saanud täiskasvanuks

273 Toimunud poliitiliste arengute tõttu eelnõuga edasi ei liigutud

274 Hollandi esindajatekoja koduleht: Wet vaststellingsprocedure staatloosheid.

Kättesaadav: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?cfg=wetsvoorstedetails&qry=wetsvoorstel%3A35687>

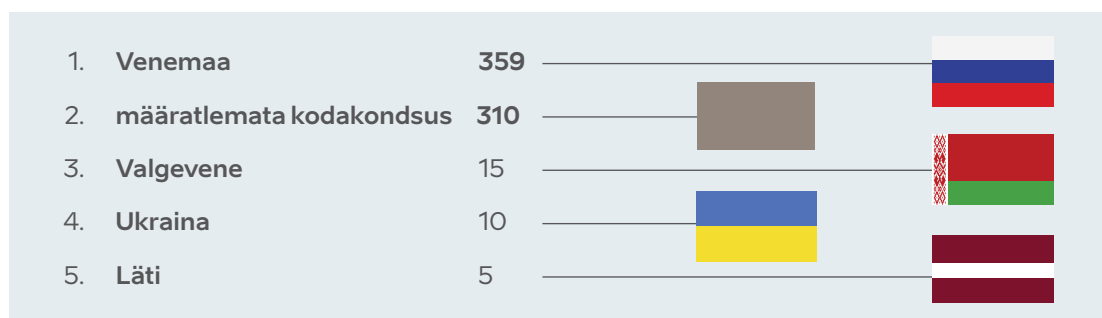
275 Gruusia Justiitsministeeriumi riigiteenuste arendusagentuuri koduleht: Riigiteenuste arendusagentuur sõlmis UNHCRiga lepingu ükselt-uksele kampaania läbiviimiseks (Google tõlge).

Kättesaadav: https://sda.gov.ge/?us_portfolio=18274

276 Gruusia valitsuse 21.04.2022. resolutsioon "Avalik-õigusliku juriidilise isiku – Riigiteenuste Arendusagentuuri ja volitatud asutuse konsulaarametniku – osutatavate teenuste tingimuste, nende teenuste eest määratava tasu suuruse ja tasude maksmise viisi kinnitamise kohta" (Google tõlge). Kättesaadav: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5443968>

7.2 Tegevussuunad Eestis

2022. aastal esitati PPA andmetel 1313 taotlust Eesti kodakondsuse saamiseks, mis on 456 taotluse võrra ehk 53% rohkem kui 2021. aastal. Taotlejatest olid 56% naised ja 44% mehed. Naturalisatsiooni korras anti 2022. aastal Eesti kodakondsus 804 inimesele, mis on 188 võrra ehk 19% vähem kui 2021. aastal. Naturalisatsiooni korras kodakondsuse saanutest 56% olid naised ja 44% mehed. 2022. aastal naturaliseerunud isikutest 66 olid määratlemata kodakondsusega inimeste lapsed, kes said kodakondsuse sünni hetkest. Naturalisatsiooni korras kodakondsuse saanud isikute seas olid valdavalt varem Vene Föderatsiooni kodakondsuse (45%) ja määratlemata kodakondsusega (39%) inimesed. Teiste riikide kodanikud taotlesid oluliselt harvem Eesti kodakondust (Valgevene 2%, Ukraina 1%, Läti <1%).

Joonis 23. Kodakondsuse taotlejate endine kodakondsus. (Allikas: Siseministeerium)

Kodakondsuse temaatikaga seoses toimus Eestis 2022. aastal mitmeid edasiminekuid, mis hõlmasid nii seadusloomet kui ka praktilisi tegevusi.

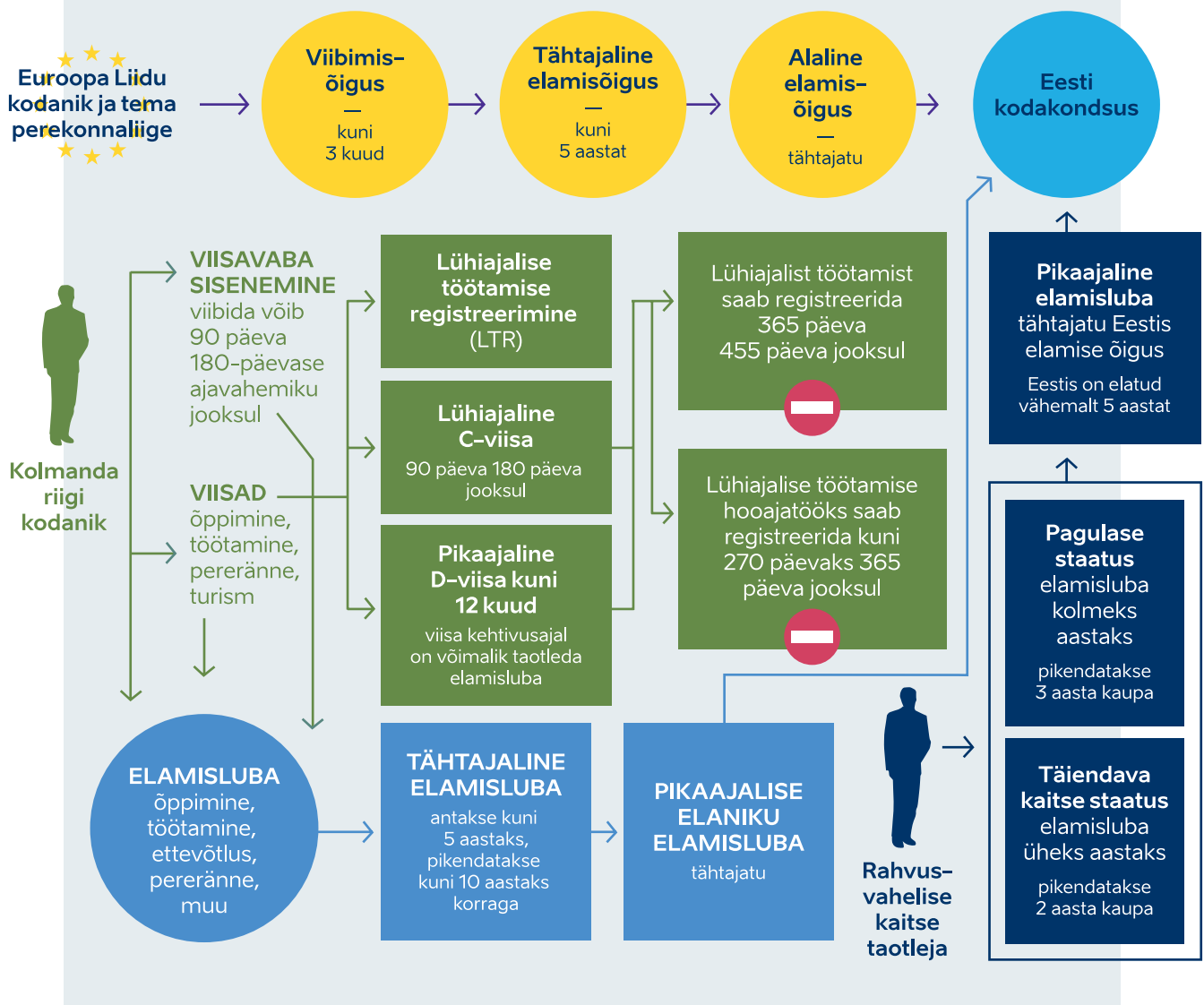
Ajendatuna Venemaa sõjast Ukraina vastu jõustus 2022. aasta augustis kodakondsuse seaduse muutmise seadus²⁷⁷, millega täpsustati naturalisatsiooni korras saadud kodakondsuse äravõtmise võimalust juhul, kui isik võetakse välisriigi või sõjalise organisatsiooni riigiteenistusse või sõjaväeteenistusse ning selline teenistus on seotud ohuga avalikule korrale või riigi julgeolekule. Kui varem tuli isikult, kes on ilma Vabariigi Valitsuse loata astunud teise riigi riigi- või sõjaväeteenistusse kodakondsus ära võtta, siis nüüdsest võib kaalutlusotsuse alusel kodakondsuse ära võtta, kui isik on astunud välisriigi riigi- või sõjaväeteenistusse või luure- või julgeolekuteenistusse või relvi valdavasse ja sõjaväeliselt korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavasse välisriigi organisatsiooni ja kui see kujutab ohtu avalikule korrale või riigi julgeolekule. Näiteks võimaldab see kaalutlusotsusega võtta Eesti kodakondsus inimestelt, kes lähevad Ukrainasse Venemaa sõjaväe poolele sõdima, ning mitte võtta kodakondsus neilt, kes lähevad Ukrainasse sõdima Ukraina poolele. Seaduse kohaselt saab valitsus naturalisatsiooni korras Eesti kodakondsuse saanud inimeselt kodakondsuse võtta ka juhul, kui inimene on süüdi mõistetud inimsusevastastes või agressioonikuritegudes.

²⁷⁷ Kodakondsuse seaduse muutmise seadus. Kättesaadav: www.riigiteataja.ee/akt/104082022003

Kodakondsuse taotlemine Eestis

Eesti kodakondsuse:

- omandab sünniga laps, kelle sündimise ajal vähemalt üks tema vanematest on Eesti kodanik;
- saab naturalisatsiooni korras isik, kes on täitnud kodakondsuse seaduses sätestatud tingimused kodakondsuse saamiseks ning kui tema suhtes ei esine kodakondsuse andmisest keeldumise aluseid;
- saab taastada isik, kes on kaotanud Eesti kodakondsuse alaealisena;
- saab alates 2016. aastast automaatselt naturalisatsiooni korras Eestis sündinud laps tema sünni hetkest alates, kui tema vanemad ei ole ühegi riigi kodanikud ja on lapse sünni hetkeks elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat.

Kodakondsuse taotlemise protseduuri lihtsustamiseks ning kodakondsuse taotlemiseks vajaliku keeleoskuse omandamiseks tegi Integratsiooni Sihtasutus (INSA) 2022. aastal mitmeid jätkutegevusi. Kodakondsuse taotlemise protseduuri lihtsustamiseks ja selgitamiseks andis INSA välja uuendatud juhise „6 sammuga Eesti kodanikuks“²⁷⁸, mille trükiversiooni jagati Politsei- ja Piirivalveametis ja Haridus- ja Noorteametis. 2022. aastal jätkas Integratsiooni Sihtasutus programmi „Keeleõpe Eesti kodakondsuse taotlemiseks“²⁷⁹ pakkumist, mis on tuntud ka n-ö keeleõppelepingute sõlmimisena.

Kodakondsusetusega seonduvalt alustas Eesti Inimõiguste Keskus ÜRO Pagulasameti rahastusel 2022. aastal õigusabi pakkumist inimestele, kellel ei ole ühegi riigi kodakondsust.²⁸⁰ Keskus ootab enda poole pöörduma inimesi, keda riik on kodakondsuse puudumise tõttu ebavõrdsest kohelnud, nt kui inimene on ilma jäetud riiklikust abist või elamisloast, teda on takistatud naturalisatsiooni korras kodakondsuse taotlemisel või riigist välja saadetud.

Kodakondsuseta laste üritus Tallinnas

7. detsembril toimus Tallinnas EMN Eesti ja EMN Luksemburgi ühisüritus „Laste õigus kodakondsusele“. Üritus korraldati Euroopa rändevõrgustiku kodakondsusetuse teemalise platvormi (*European Migration Network Platform of Statelessness*) raames, mille eesmärgiks on avalikkuse teadlikkuse tõstmine kodakondsuseta inimeste teemal ja erinevate riikide huvirühmade koondamine. Kohtumise põhifookus oli lastel ning käsitleti erinevaid praktikaid kodakondsuse andmisel ja saamisel, kodakondsuseta jäämise ohutegureid ja kodakondsuse või selleks vajalike dokumentide taotlemise bürokraatlikke takistusi.

Kohtumise esimeses paneelis tegid ettekanded Euroopa Nõukogu, Euroopa rände- ja siseasjade peadirektoraadi ning Hollandi justiitsministeeriumi esindajad. Teises paneelis esinesid Gruusia justiitsministeeriumi ja Eesti siseministeeriumi esindajad, Euroopa rändevõrgustiku Soome ja Iirimaa kontaktpunktide esindajad ning Flaami integratsiooni agentuuri esindaja.²⁸¹

²⁷⁸ Integratsiooni Sihtasutuse koduleht: Juhendmaterjal on kättesaadav siit:

<https://integratsioon.ee/sites/default/files/2022-10/6%20Steps%20to%20Becoming%20an%20Estonian%20Citizen.pdf>

²⁷⁹ Integratsiooni Sihtasutuse koduleht: Keeleõpe Eesti kodakondsuse taotlemiseks.

Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/keeleope-eesti-kodakondsuse-taotlemiseks>

²⁸⁰ Loe rohkem Inimõiguste Keskuse kodulehelt:

<https://humanrights.ee/2022/02/kodakondsuseta>

²⁸¹ EMN Eesti ürituse inglisekeelne kokkuvõte on kättesaadav siit:

<https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2022/10/summary-of-the-event.pdf>

Integratsiooni Sihtasutuse programm „Keeleõpe Eesti kodakondsuse taotlemiseks“

Programm on mõeldud inimestele, kes soovivad taotleda Eesti kodakondsust ning sooritada eesti keele B1-taseme eksami (mis on nõutud kodakondsuse taotlemiseks). Keeleõppeleping võimaldab Eesti kodakondsuse taotlemisest huvitatud inimesel õppida eesti keelt tasuta kuni B1-taseme saavutamiseni. Lepingu sõlmimisega võtab inimene kohustuse omandada keel B1-tasemel ning esitada taotlus Eesti kodakondsuse saamiseks ühe aasta jooksul peale keeleeksami sooritamist. Keeleõppelepingu sõlminud inimesele, kellele on keeleõppes osalemiseks antud tasustamata õppepuhkust, makstakse ühe keeleoskustaseme kohta 20 kalendripäeva hüvitist tema keskmise palga alusel. Hüvitise arvutamise ülemmäär on Eesti aasta keskmine brutokuupalk. Programmis saavad osaleda järgmistele tingimustele vastavad inimesed:

- vähemalt 15-aastased (lepingu sõlmimiseks 15- kuni 18-aastasega peab andma nõusoleku tema vanem või eestkostja);
- elanud vähemalt viis aastat Eestis elamisloa või elamisõiguse alusel;
- pole viimase kahe aasta jooksul õppinud eesti keelt programmides, mida rahastab või kaasrahastab riik;
- pole Eesti kodakondsuse saamist välistavaid asjaolusid (vastavalt kodakondsuse seaduse § 21 lg 1).

2022. aastal oli programmis 447 õppekohta. Aasta jooksul jõudsid 84 inimest B1-keele tasemeni ning 75 programmis osalenud inimest omandas Eesti kodakondsuse. Alates programmi käivitamisest 2019. aastal on programmiga liitunud üle 1000 inimese ning neist ligikaudu 300 on omandanud Eesti kodakondsuse. 2022. aasta oktoobris viis Integratsiooni Sihtasutus läbi ka teavituskampaania programmi tutvustamiseks. Seejärel sai INSA ühe kuu jooksul 800 uut taotlust programmis osalemiseks.

8.

Üleilmne eestlus

Rahvastikuregistri andmetel elas 2023. aasta alguses alaliselt välisriikides 123 613 Eesti kodanikku, mis on 2% enam kui aasta varem. Kõige suuremad Eesti kodanike kogukonnad asuvad Soomes (54 766), Venemaal (18 958), Suurbritannias (9619) ja Saksamaal (5718). Välismaal alaliselt elavatest Eesti kodanikest oli mehi 45%, naisi 55%, kuni 18-aastaseid 25%, 19- kuni 75-aastaseid 72% ning vanemaid kui 75 aastat 3%.²⁸² Seega on võrreldes Eesti elanikkonnaga välismaal elavate kodanike seas veidi rohkem nooremaid inimesi. Ent Eesti päritolu inimeste arv, st inimesed, kes Eesti kodakondsust tingimata ei oma, kuid kes määratlevad end eestlastena või on Eestist lahkunute järeltulijad on oluliselt suurem – hinnanguliselt kuni 200 000 inimest, mis on Eesti rahvaarvuga võrreldes märkimisväärne hulk.²⁸³ Eestisse naaseb aastas umbes 7000 Eesti päritolu inimest ning viimastel aastatel on tagasipöördujate arv kasvanud²⁸⁴, mistõttu on kasvanud ka nõudlus tagasipöördumist toetavate teenuste järele.²⁸⁵

Diasporaa uurimine, sellega suhtlemine ning selle identiteedi ja kuuluvustunde edendamine on riigi jaoks tähtis mitmel põhjusel. Esiteks võib diasporaa mängida olulist rolli koduriigi majandusarengus. Paljud diasporaa liikmed hoiavad tugevaid sidemeid oma päritolumaaga ja panustavad aktiivselt selle majandusse rahaülekannete, investeeringute ja äriliste ettevõtmiste kaudu. Teiseks võib diasporaa toimida ka koduriigi olulise eestkõnelejana maailmas, mis on iseäranis oluline väikeriikide puhul. Nad saavad edendada oma päritoluriigi huve, kultuuri ja väärtusi, olles sillaks oma uue asukohariigi ja päritolumaaga vahel. Kolmandaks on diasporaal sageli väärtuslikud oskused ja teadmised, mille edasiandmine päritoluriiki naasmise korral võib soodustada innovatsiooni ja arengut.

2022. aastal avaldatud Balti Uuringute Instituudi uuringu „Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal“²⁸⁶ kohaselt ei ole Eesti väliskogukonnad Eestist võõrandunud, vaid on vaimselt ja osati ka füüsiliselt Eestiga tugevalt seotud. Kuigi enamik võõrsil elavatest eestlastest on oma eluga uues asukohariigis rahul (92%) ja tunnetab sealse kogukonnaga kuuluvustunnet (77%), püsib nende kuuluvusutunne ka Eestiga tugev (83% peab lähedustunnet Eestiga väga lähedaseks või pigem lähedaseks). Lastega peredest soovib suur osa eesti kultuuri ja kombeid (87%) oma lastele edasi anda ning umbes kaks kolmandikku soovib

282 ERR (2022). Soomes elab üle 40 000 hääleõigusliku Eesti kodaniku. 01.02.2022.

Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608485417/soomes-elab-ule-40-000-haaleoigusliku-ees-ti-kodaniku>

283 Sidusa Eesti arengukava 2021–2030. Kättesaadav: <https://www.kul.ee/siduseesti2030>

284 Ibid.

285 Ibid.

286 Kaldur, K., Pertsjonok, A., Derevski, R., Jurkov, K., Khrapunenko, M., Podgoretskaya, D., Kivistik, K., Toomik, K., Vogel, E., Henahan, R. (2022). Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal. Tartu: Balti Uuringute Instituut

säilitada ka oma Eesti kodakondsust. Samas on Eesti väliskogukond väga mitmekesine ning esinevad märkimisväärsed erinevused hoiakutes nii vanuserühmade lõikes kui põlvkondade vahel. Isegi kui suurel enamusel Eesti väliskogukonnast on emakeeleks eesti keel, on ligi viiendikul tegelik eesti keele oskus nende endi hinnangul alla nn emakeele tasemel kõneleja taseme. Lisaks näitavad uuringu tulemused, et väliskogukonnas esineb palju erinevaid lahendamist ootavaid väljakutseid: nt informatsiooni vahendamine, kogukonnaorganisatsioonide toetamine, laste ja täiskasvanute eesti keele õppimise ning tagasipöördumise toetamine.

Huvitavat infot välismaal elava eestlaskonna kohta annab ka 2022. aastal avaldatud Austraalia 2021. aasta rahvaloenduse tulemused²⁸⁷, mille kohaselt on 11 589 Austraalia elanikul Eesti päritolu, mis on 21% enam kui viis aastat varem läbi viidud rahvaloenduse järgi. Seega on Austraalia eestlaskond kasvamas. Kõige enam kasvab eestlastest põlvnevate inimeste osakaal Lääne-Austraalias, aga ka Uus Lõuna Wales'is.²⁸⁸

Alates 2021. aasta märtsist koordineerib üleilmse eestluse valdkonda Välisministeerium, kuid tegevustesse panustavad ka Kultuuriministeerium ning selle haldusalas olev Integratsiooni Sihtasutus ja Haridusministeerium, samuti Eesti suursaadkondades töötavad kultuuriesindajad. Valdkonna eesmärgid ja tegevuskava on sätestatud peamiselt „Välispoliitika arengukavas 2030“, „Üleilmse eestluse tegevuskavas aastateks 2022–2025“ ja „Sidusa Eesti arengukavas 2030“.²⁸⁹

9. juulil 2020. aastal Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud „Välispoliitika arengukava 2030“ toob ühe eesmärgina tugeva sideme hoidmise välisriikides elava eestlaskonnaga. Eesmärgi saavutamiseks tõhustatakse konsulaar- ja e-teenuste kättesaadavust, sh tõstetakse inimeste teadlikkust nendest teenustest ning soodustatakse võõrsil asuva eestlaste kogukonna panuse kasvu Eesti ühiskonnaellu ja arengusse, sh rakendatakse ühtset diasporaapoliitikat, tõhustatakse ja toetatakse kontaktide ja võrgustike loomist, edendatakse majanduskoostööd ja julgustatakse Eestisse investeerimist. Olulisemad võõrsil elavate eestlastega seonduvate tegevuste mõõdikud on Välisministeeriumi eksperdihinnang konsulaarteenuste klientsõbralikkusele ja vastavus e-riigi mainele (algase 2020. aastal 45%, sihttase 2030. aastaks 100%), väliseestlaste valimisaktiivsus (algase 2019. aastal 8,3%, sihttase 2030. aastaks $\geq 8,3\%$), Eestis sündinud isikute tagasipöördumine (algase 2019. aastal 3,2%, sihttase 2030. aastaks $\geq 3,2\%$) ning Välisministeeriumi eksperdihinnang Eesti esindatusest maailmas ja teenuste kättesaadavusest välisriikides (algase 2019. aastal 64%, sihttase 2030. aastaks 100%).

287 Australian Bureau of Statistics koduleht: Census.

Kättesaadav: <https://www.abs.gov.au/census>

288 Globalestonian.com (2022). Ligi 12 000 austraallasel on eesti päritolu. 06.11.2022.

Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/ligi-12-000-austraallasel-est-para-tolu>

289 Eesti välispoliitika arengukava 2030.

Kättesaadav: <https://www.vm.ee/ministeerium-riiklik-protokoll-press/est-valsipoliitika-arengukava-2030>

EESMÄRK

Väljaspool Eestit elav eestlaskond kannab Eesti identiteeti, osaleb Eesti ühiskonna- ja kultuurielus ning Eestisse tagasipöördumine on oodatud ja vajalikul määral toetatud. Eestit toetavad ja väärtustavad inimesed aitavad kujundada Eesti positiivset kuvandit maailmas, tutvustada kultuuri, edendada majandust ning rahvusvahelisi suhteid.

1. TEGEVUS SUUND

Eesti identiteedi edendamine ja säilitamine välismaal

- arendame ühist infovälja;
- hoiame ja edendame eesti kultuuri välismaal;
- laiendame ja mitmekesistame eesti keele õppimisvõimalusi välismaal;
- säilitame vaimset ja materiaalselt eesti kultuuripärandit.

2. TEGEVUS-SUUND

Eestisse tagasipöördumise ning Eesti eluga (taas)kohanemise toetamine

- tagame tagasipöördumist toetavad teenused ja nende arenduse;
- koondame teadmuse diasporaa- poliitika ja tagasipöördujate kohta ning suurendame teadlikkust ühiskonnas;
- kaasame enam kohalikke omavalitsusi ja parandame nende suutlikkust;
- sihtrühmaga töötamisel.

3. TEGEVUSSUUND

Välismaal elava eestlaskonna ja Eesti sõprade kaasamine ühiskonna ellu ja arengusse, koostöö edendamine ning kvaliteetsete teenuste tagamine

- tagame kvaliteetsed konsulaar teenused välisesindustes ja välisesinduste suureneva rolli kohaliku eestlaskonna kaasamisel;
- kaasame enam välismaal elavaid Eesti päritolu noori;
- aitame kaasa eesti kultuuri rahvusvahelistumisele;
- julgustame ja toetame kodanikualgatust ning edendame rahvadiplomaatiat.

Joonis 24. „Sidusa Eesti arengukava 2030“ üleilmse eestluse edendamise seotud alaeesmärk, tegevussuunad ja tegevused.

2021. aasta lõpus kinnitas Vabariigi Valitsus „Välispoliitika programmi 2022–2025“ raames ka üleilmse eestluse tegevuskava aastateks 2022–2025, mis toetab keh-tiva „Välispoliitika arengukava 2030“, kui ka „Sidusa Eesti arengukava 2030“ eesmärkide saavutamist. Tegevuskava ja „Sidusa Eesti arengukava 2030“ too-vad üleilmse eestluse toetamiseks välja kolm tegevussuunda: (1) väljaspool Eestit elava eestlaskonna Eesti identiteedi edendamine; (2) väljaspool Eestit elava eest-laskonna Eesti ühiskonna- ja kultuurielus osalemise toetamine; (2) Eestisse tagasi-pöördumise toetamine. Täpsemaid tegevusi tegevussuundade lõikes vt jooniselt 24. „Sidusa Eesti arengukava 2030“ üleilmse eestluse toetamise mõõdikuks on välismaal elavate eestlaste ühtekuuluvustunne Eestiga, mis 2021. aastal oli 84% ning mille sihttase 2030. aastaks on seatud $\geq 90\%$.²⁹⁰

Üleilmse eestluse ja välisriikides elavate eestlaste Eestisse tagasipöördumise toe-tamiseks on viimastel aastatel viidud riigi toetusel ellu mitmeid tegevusi.

Infovahetuse vallas on olulisemad tegevused korralised üleilmse koostöökomis-
joni kohtumised ja virtuaalfoorumid ning üleilmse eestluse veebileht Global Est-
onian. 2019. aastal moodustati Vabariigi Valitsuse korraldusel ülemaailmse eestluse
koostöökomisjon, mille eesmärk on tagada parem koostöö Eesti riigiasutuste ja
eestluse hoidmisega välismaal tegelevate organisatsioonide vahel. Komisjoni kuu-
luvad mitmed riigi esindajad, nt välis-, kultuuri-, sise- ja sotsiaalkaitseminister ning
Integratsiooni Sihtasutuse esindaja, aga ka väliseesti seltside ja ühenduste esinda-
jad. 2023. aasta juunis toimus Välisministeeriumis koostöökomisjoni järjekordne
kohtumine, kus arutati üleilmse eestluse tegevuskava rakendamist ning valdkonna
edasist arendamist.²⁹¹

Alates 2021. aasta aprillist korraldab Välisministeerium eestlastele üle maailma
suunatud virtuaalfoorumeid, milles tutvustatakse erinevaid välismaal elavate eest-
lastega seotud teemasid, sh Välisministeeriumi diasporaad puudutavaid tegevusi
ja plaane. Näiteks 2022. aasta mais ja detsembris toimunud virtuaalfoorumitel
arutleti, kuidas on muutunud julgeolekuolukord Euroopas mõjutanud Eestit, mis
kasu on eestlasel välismaal Eesti riigi e-teenustest ning kas neid võimalusi ikka
piisavalt teatakse ja kasutatakse, kui palju välismaal elava eestlase hääl Riigikogu
valimiste kontekstis loeb, kas välismaalt on võimalik Eesti ühiskonna asjades kaasa
rääkida ning ühise inforuumi võimalikkusest.

2022. aasta detsembris korraldas Välisministeerium Tallinnas Meediaruum 2022
mõttetalgud, kuhu kutsuti esimest korda kokku diasporaad väljaannete toimetajad
ning Eesti väliskogukondade teabevahendajad ja ajakirjanikud. Esindatud olid dias-
poraad väljaannete toimetajad Saksamaalt, USAst, Kanadast, Rootsist, Austraaliast,

290 Allikana kasutatakse Eesti väliskogukondade ja tagasipöördumisega seonduvat uuringut

291 Globalestonian.com (2022). Välisministeeriumis toimus üleilmse eestluse koostöökomisjoni
kohtumine. 30.09.2022. Kättesaadav: [https://globalestonian.com/et/news/valisministeeriu-
mis-toimus-uleilmse-estluse-koostookomisjoni-kohtumine](https://globalestonian.com/et/news/valisministeeriu-
mis-toimus-uleilmse-estluse-koostookomisjoni-kohtumine)

Venemaalt/Eestist ja eesti ajakirjanikud Itaaliast, Türgist, Kanadast ning koha pealt

Eestist. Arutleti selle üle, kuidas nišiväljaandena tagada originaalne sisu, kuidas ajalehe või ajakirja väljaandmist ära majandada ning milliseid rahastusmudeleid oma tegevuse ülalpidamiseks kasutatakse.²⁹²

Uudiste ja infovahetuse parendamiseks toetab riik erinevaid meediaväljaandeid. 2020. aastal algatati väliseesti ajakirjanduse toetusmeede, mille raames rahastatakse tegevusi, mis toetavad väliseesti ajalehetoimetuste jätkusuutlikkust rahvuskaaslaste kogukondades uudiste ja informatsiooni vahendamisel, Eestiga ühtekuuluvustunde tugevdamisel ning eesti keele või kultuuri hoidmisel ja arendamisel. Näiteks 2022. aastal toetati ligi 33 tuhande euroga kuute väliseesti väljaannet.²⁹³ Lisaks toetatakse 2011. aastal algselt eraalgatusel loodud veebilehte globalestonian.com, mille eesmärk on tihendada suhtlust kõigi eestlaste vahel üle maailma, vahendades infot eestlastele välismaal ja üleilmselt mõtleivatele eestlastele Eestis. Infot jagatakse asjakohaste toetuste ja stipendiumite, keeleõppimisvõimaluste, noortele suunatud tegevuste, väliseesti kogukondade, Eestisse elama tulemise ning ettevõtlusega alustamise ja e-residentsuse kohta. Olulise osa veebilehest hõlmavad uudised ja sündmuste kalender.

Eesti kultuuripärandi ja identiteedi hoidmiseks on toetatud mitmeid välisriikides elavatele eestlastele suunatud ettevõtmisi. 2022. aasta kevadtalvel alustati Torontos Eesti maja KESKUS (*International Estonian Centre*) ehitustöödega. KESKUS saab selle valmimisel (planeeritud aastasse 2024) olema Kanada eestlaskonnale kohaks, kus tutvustatakse Eesti kultuuripärandit ja kus edendatakse Eesti innovatsiooni.²⁹⁴

Iga-aastaselt toetab riik ka väliseesti kultuuriseltse, haridusprojekte ning kogukondade eestlust ja Eestiga ühtekuuluvust hoida aitavaid projekte. Näiteks toetati 2022. aastal välisriikides tegutsevate eesti kultuuriseltside tegevust kokku 40 tuhande euroga. Toetusmeetme eesmärk oli aidata kaasa välismaal tegutsevate eesti kultuuriseltside tegevusele, eesti keele ja kultuuri hoidmisele ja Eesti identiteedi säilimisele.²⁹⁵ Samuti toetati 2022. aastal ligi 65 tuhande euroga tegevusi, mis suurendavad ühtekuuluvustunnet Eesti ja väliseesti kogukondade vahel, näiteks väliseesti kultuuri-, äri- ja teadusprojektid või erinevad üritused ning ise-

292 Globalestonian.com (2022). Quo vadis, diasporaa ajakirjandus? 15.12.2022.

Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/quo-vadis-diasporaa-ajakirjandus>

293 Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2022). Kuus väliseesti ajalehte saavad KÜSKI toetuse.

16.05.2022. Kättesaadav: <https://kysk.ee/kuus-valiseesti-ajalehte-said-kuski-toetuse/>

294 KESKUS International Estonian Centre koduleht.

Kättesaadav: <https://www.estoniancentre.ca/>

295 Globalestonian.com (2022). INSA toetab sel aastal 19 rahvuskaaslaste kultuuriseltside projekti välisriikides. 27.04.2022. <https://globalestonian.com/et/article/insa-toetab-sel-aastal-19-rahvuskaaslaste-kultuuriseltside-projekti-v%C3%A4lisriikides>

äraniis noortele suunatud ja noorte osalusel toimuvad tegevused.²⁹⁶ Kõige rohkem toetust (126 tuhat eurot) said aga haridusprojektid: emakeelepäevad, eesti keele ja kultuuri tunnid, õhtukoolid, pühapäeva- ja beebiringid, erinevad regulaarsed töötodad, lastelaagrid, teatripäevad. Lisaks on Haridus- ja Teadusministeerium toetanud eesti keele ja kultuuri õpet Riia Eesti põhikoolis, Petseri lingvistilises gümnaasiumis, Ülem-Suetuki põhikoolis ning mujalgi.^{297 298}

Mitmeid tegevusi ja praktikamuudatusi on ellu viidud ka tagasipöördumise valdkonnas. Seoses üleilmse eestluse tegevuskava vastuvõtmisega 2021. aasta detsembris laiendati alates 2022. aastast tagasipöördumisetootuse andmise tingimusi. Kui varem said lastega peredele mõeldud rahalist tagasipöördumisetootust taotleda inimesed, kes olid Eestist eemal viibinud kümme aastast, siis nüüd alandati seda ajapiiri seitsmele aastale. Lisaks kui varem ei kohaldatud pikka aega võõrsil viibimise nõuet kuni 30aastastele välismaal magistri- ja doktoriõppe läbinud inimestele, siis nüüd tõsteti vanusepiir 40 eluaastale.²⁹⁹

Nii 2021. kui ka 2022. aastal andis Integratsiooni Sihtasutus välja eesti- ja ingliskeelsed trükised „Tagasi tulemised“, mis koondab Eestisse naasmise praktilise info ja tagasitulijate lood.³⁰⁰ Kogumik toob esile läbilõike tagasitulijate tegemistest ja kohanemisest ning annab palju praktilist infot uue elu alustamiseks Eestis, nt kus ja kuidas alustada eesti keele õppimist, kuidas leida endale sobiv töö, kuidas leida lapsele koolikoht jm küsimused.

Aastatel 2016–2023 on Eesti Teadusagentuur (ETAG) Euroopa Regionaalarengu Fondi toel toetanud igal aastal Eesti teadlaste tagasipöördumist Eestisse.³⁰¹ Välisriigis teadustöö tegemine on teaduse oluline osa, kuid enamik välisriiki suundunud teadlasi kodumaale naasta ei plaani, kuigi pole seda ka välistanud.³⁰² Välismaal töötanud inimesel on võrreldes Eestis olnutega keerulisem leida sobivat töökohta

296 Integratsiooni Sihtasutus (2022). Riigi toetusega saavad eestlased üleilma põnevaid projekte ellu viia. Pressiteade, 18.11.2022. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/riigi-toetusega-saavad-eestlased-uleilma-ponevaid-projekte-ellu-viia>

297 Eesti Instituut (2022). Haridusprojektide taotlusvooru tulemused 2022 II. Kättesaadav: <https://ekkm.estinst.ee/haridusprojektide-taotlusvooru-tulemused-2022-ii/>

298 Globalestonian.com (2022). Eesti Instituut jagas väljaspool Eestit elavatele lastele eesti keele õpetamiseks 60 000 eurot. 15.06.2022. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/eesti-instituut-jagas-valjaspool-eestit-elavatele-lastele-eesti-keele-opetamiseks-60-000-eurot>

299 Integratsiooni Sihtasutus (2022). Tagasipöördumisetootuse taotlemise tingimused on muutunud. 22.02.2022. Kättesaadav: <https://www.integratsioon.ee/tagasipoordumisetootuse-taotlemise-tingimused-muutunud>

300 Integratsiooni Sihtasutus (2022). Ilmus kogumik „Tagasi tulemised 2022“. 23.12.2022. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/ilmus-kogumik-tagasi-tulemised-2022>

301 Eesti Teadusagentuuri koduleht: Mobilitas Pluss tagasipöörduva teadlase toetus. Kättesaadav: <https://etagee/rahastamine/mobiilsustoetused/mobilitas-pluss-mobiilsustoetused/tagasituleva-teadlase-toetus/>

302 Kindsiko, E., Vadi, M., Täks, V., Loite, K., Kurri, K. (2017). Eesti doktorite karjääriritee ja seda mõjutavad tegurid. Tartu: Tartu Ülikool

Eesti teadus- ja arendusasutustes või ka osaleda uurimistoetuste taotlemisel, sest puudub vajalik kontaktvõrgustik oma uurimisrühma loomiseks. Samuti võivad ümberasumisel tekkida tülikad olme probleemid. Seega aitab toetusmeede soodustada rahvusvahelisel tasemel ajude ringlust, kus lisaks välisriiklaste Eestisse tulemisele toetatakse välisriikidesse tööle läinud eestlaste naasmist Eesti teadus-süsteemi. 2022. aastal toetati meetme raames 11 teadlase Eestisse naasmist.³⁰³

³⁰³ Globalestonian.com (2022). Eesti Teadusagentuur innustab Eesti teadlasi naasma Eesti teadusesse. 13.06.2022. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/eesti-teadusagentuur-innustab-eesti-teadlasi-naasma-eesti-teadusesse>

9.

Ebaseaduslik ränne

9.1 Üldised EL tegevussuunad

Alates 2022. aastast seisab maailm silmitsi mitme kriisiga korraga ehk tekkinud on nn „globaalne multikriis“, mis tähistab pöördepunkti nii ülemaailmses kui ka Euroopa rände ajaloos. Uue rändekeskonna kujundajaks on ühelt poolt varasem pikaajaline ning jätkuvalt halvenev majanduslik ja demograafiline olukord sisse-rändajate päritoluriikides, kliimamuutused, mis panevad inimesi koduriikidest välja rändama, kasvav geopoliitiline konkurents, rände instrumentaliseerimine hübriidse agressiooni vahendina ning Venemaa sõjaline sissetung Ukrainasse, mis on paisanud valla suure humanitaarkatastroofi.³⁰⁴

2022. aastat kui vahetult Covid-19 pandeemia järgset aega iseloomustab nii seadusliku rände (sh mobiilsuse) kui ebaseadusliku rände oluline kasv. ELi liikmesriikides registreeriti 2022. aastal ebaseaduslike piiriületuste 64%-line kasv. Samas rändemahtude suurenemine ei ole ainult ELis nähtav tendents. Näiteks Ameerika Ühendriikides kasvas ebaseaduslike piiriületuste arv 41% ja Suurbritannias ligi 60% võrreldes aasta varasemaga.³⁰⁵ Seega püsib rändesurve jätkuvalt kõrge, mille tulemusel on teema muutunud paljude riikide peamiseks poliitiliseks prioriteediks.

2022. aastal ajendas paljusid ELi liikmesriike tõhustama oma piirikontrolli meetmeid (sh muutama viisarežiimi ja taaskehtestama EL kontrolli sisepiiridel) sõjaline sissetung Ukrainasse, jätkuv rändevoo Lääne-Balkani rändeteel ning sellega kaasnev sisse-rändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamise ja piiriülese kuritegevuse oht.

Seoses Venemaa agressiooniga Ukrainas otsustas EL Nõukogu Venemaaga sõlmitud viisalihtsustuslepingu täielikult peatada.³⁰⁶ Euroopa Komisjon esitas ajakohastatud suunised viisamenetluste kohta Vene Föderatsiooni kodanikele ja kutsus ELi liikmesriike üles tugevdama oma piirikontrolli.³⁰⁷ Lisaks tutvustas Euroopa

304 ICMPD (2023). Migration Outlook 2023. Ten migration issues to look out for in 2023. Origins, key events and priorities for Europe Kättesaadav: https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf

305 Deutsche Welle (2023). UK: Record number of migrants cross the Channel in 2022. 01.01.2023. Kättesaadav: <https://www.dw.com/en/uk-record-number-of-migrants-cross-the-channel-in-2022/a-64257510>

306 Euroopa Nõukogu otsus (EL) 2022/1500, 9. september 2022, mis käsitleb Euroopa Ühenduse ja Venemaa Föderatsiooni vahelise Euroopa Liidu ja Venemaa Föderatsiooni kodanikele viisade väljastamise lihtsustamise lepingu täitmise täielikku peatamist. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dec/2022/1500/oj>

307 Euroopa Komisjon (2022). Communication from the European Commission 1. Updating guidelines on general visa issuance in relation to Russian applicants following Council Decision (EU) 2022/1500 of 9 September 2022 on the suspension in whole of the application of the Agreement between the European Community and the Russian Federation on the facilitation of the issuance of visas to the citizens of the European Union and the Russian Federation; and 2. Providing guidelines on controls of Russian citizens at the external borders. Kättesaadav: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C\(2022\)7111&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C(2022)7111&lang=en)

Komisjon ELi Lääne-Balkani rändetee tegevuskava³⁰⁸, mille eesmärk on koostöö tugevdamine rände ja piirihalduse valdkonnas, ning ELi Kesk-Vahemere rändetee tegevuskava,³⁰⁹ milles pakutakse välja meetmed Vahemere keskosa rändeteel esinevate vahetute probleemide lahendamiseks. EL Nõukogu võttis vastu otsuse Schengeni acquis' täieliku kohaldamise kohta Horvaatias alates 1. jaanuarist 2023, mis laiendas piirikontrollivaba Schengeni ala ning muutis Horvaatia ja Sloveenia vahelised välispiirid sisepiirideks.³¹⁰

9.2 Ebaseaduslik ränne arvudes

Ebaseaduslikud piiriületused

Frontex'i andmetel kasvasid ebaseaduslikud piiriületused Euroopa Liidu välispiiridel hüppeliselt ka 2022. aastal, mil registreeriti enam kui 330 000 ebaseaduslikku piiriületust. Seda on 64% enam kui 2021. aastal, mil registreeriti 200 101 ebaseaduslikku piiriületust. See on kõrgeim arv alates 2016. aasta rändekriisist, kui tabati üle poole miljoni ebaseadusliku piiriületaja.³¹¹ Samuti on see teine aasta järjest, mil pärast 2020. aastat (mida peetakse pandeemia tõttu madala ebaseadusliku sisse-rändega aastaks) oli ebaseaduslik sisseränne järsus kasvutrendis.

2022. aastal oli peamiseks ebaseaduslikuks rändeteeks Lääne-Balkani rändetee, mis moodustas kogumahust ligi poole. Süürlased, afgaanid ja tuneeslased moodustasid ebaseaduslikest sisserändajatest kokku ligi 47%, samas kahekordistus võrreldes eelmise aastaga süürlaste arv, kasvades ligikaudu 94 000 isikuni. Naised moodustasid vähem kui ühe kümnendiku ebaseadusliku rände juhtumitest, samas alaealiste osakaal võrreldes varasema aastaga langes veidi, moodustades ligi 9% koguarvust.

Frontex'i andmetel sisenes alates 24. veebruarist 2022 kuni aasta lõpuni ELi maismaapiiri kaudu Ukrainast ja Moldovast erakordselt suur arv kolmandate riikide kodanikke, ligi 13 miljonit Ukraina sõjapõgenikku (keda ei arvata ebaseaduslike sisserändajate hulka, kuna neil oli seaduslik alus (ajutise kaitse direktiivi rakendumine) ELi sisenemiseks. Sama perioodi jooksul lahkus EList samade piirilõikude kaudu (kas ajutiselt või pikaajaliselt) ligi 10 miljonit Ukraina kodanikku.

308 Euroopa Komisjon (2022). ELi Lääne-Balkani rändetee tegevuskava. 05.12.2022.

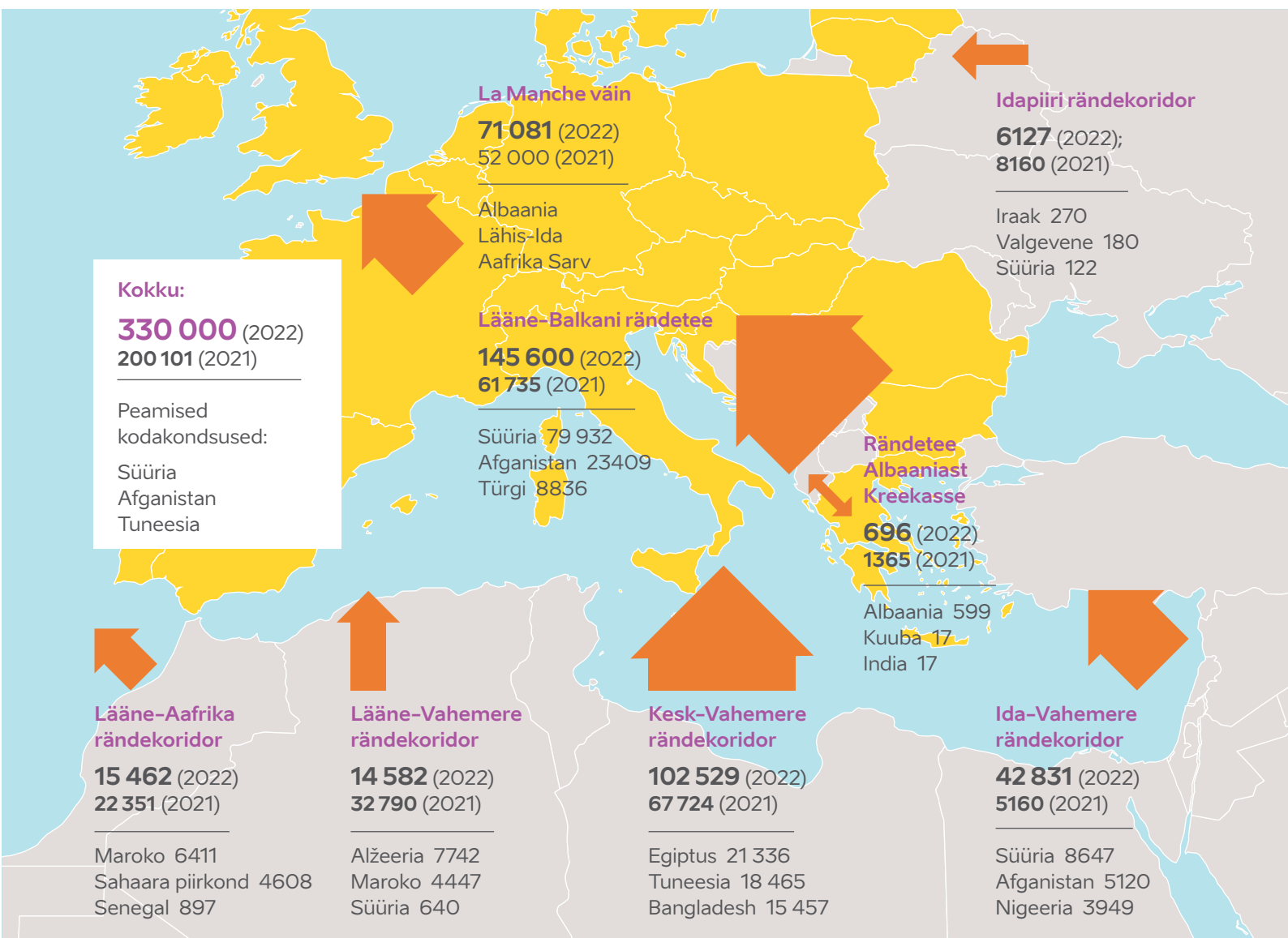
Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-western-balkans_en

309 Euroopa Komisjon (2022). ELi tegevuskava Vahemere keskosa rändetee kohta. 21.11.2022.

Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-central-mediterranean_en

310 Euroopa Nõukogu otsus (EL) 2022/2451, 8. detsember 2022, Schengeni acquis' sätete täieliku kohaldamise kohta Horvaatia Vabariigis. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dec/2022/2451/oj>

311 Ibid.

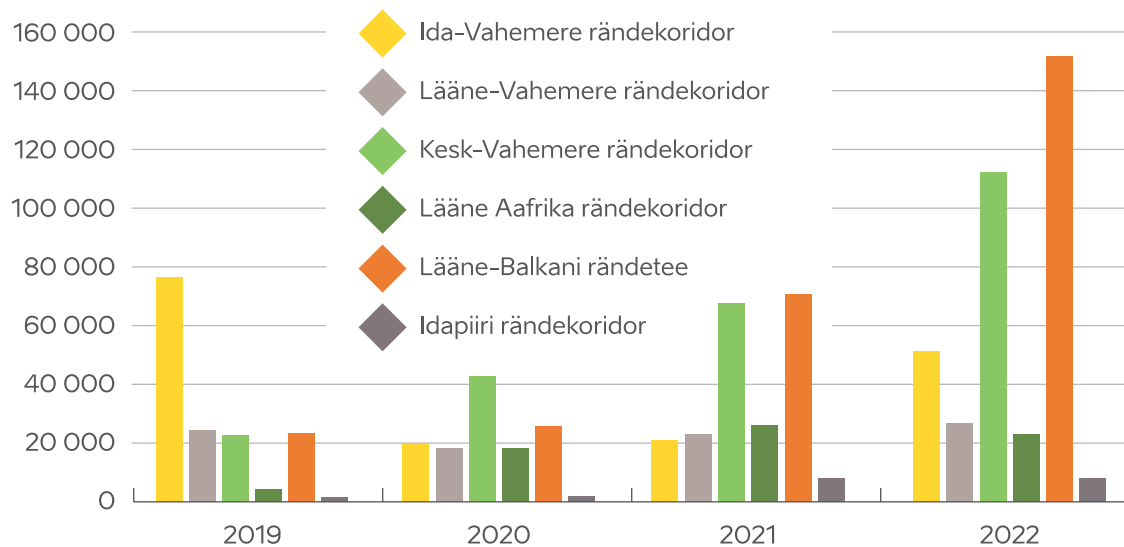

Joonis 25. Ebaseaduslikud piiriületused Euroopa Liidu välispiiril, 2022 Allikas: Frontex uudiskiri³¹²

Pärast Venemaa agressiooni Ukrainas ning Venemaale sanktsioonide kehtestamist on suurenenud ebaseaduslikud piiriületused ning rahvusvahelise kaitse taotluste esitamine Venemaa kodanike poolt. Sarnane trend on Valgevene kodanike puhul, kes soovivad oma riigist lahkuda ning püüavad ebaseaduslikult piiripunktide vahelise ala kaudu ELi siseneda.

³¹² Frontex (2023). EU's external borders in 2022. Uudiskiri, 13.01.2023.

Kättesaadav: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-s-external-borders-in-2022-number-of-irregular-border-crossings-highest-since-2016-YsAZ29>

Joonis 26. Ebaseaduslikud piiriületused Euroopa Liidu välispiiril 2019–2022
Allikas: ICMPD (2022) Migration Outlook 2023³¹³

Frontexi andmetel tuvastati 2022. aastal Lääne-Balkani rändeteelt 145 600 ebaseaduslikku piiriületust, mis on 136% enam kui 2021. aastal. See oli ka enim kasutatud ebaseadusliku rände tee (alates 2015. aastast ei ole sellel rändeteel nii palju sisserändajaid tabatud) ja moodustas ligikaudu pool kõigist tuvastatud ebaseaduslikest piiriületustest 2022. aastal. Kõige enam tuvastati sel rändeteel Süüria, Afganistani ja Türgi kodanikke, aga rändeteed kasutasid ka rahvused, kes varem on seda rändeteed kasutanud vähem, näiteks tuneeslased, indialased ja burundilased.

Vahemere keskosa rändeteed kaudu (Türgist Kreekasse ja Bulgaariasse või mere- teed pidi Itaaliasse) kasvas ebaseaduslik sisseränne enam kui poole võrra, ulatudes üle 100 000 rändesuhtumini. Peamiselt saabusid sellelt rändeteelt Egiptuse, Tuneesia ja Bangladeshi kodanikud, kes saabusid sellesse piirkonda Liibüast (kus nad viibisid alates 2017. aastast).

2022. aastal tuvastati Vahemere idaosa rändeteelt umbes 42 800 ebaseaduslikku piiriületust, peamiselt süürlaste, afgaanide ja nigeerlaste poolt. Selle rändeteed kaudu saabujate arv kasvas ligi kahekordselt võrreldes 2021. aastaga, kuid jäi siiski alla 2019. aasta näitajate.

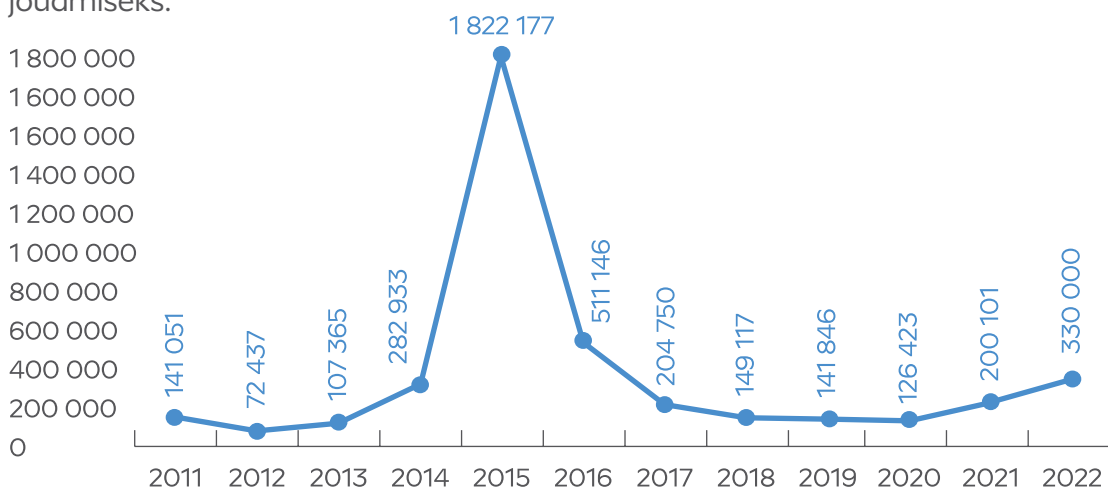
Vahemere läänepoolsel rändeteel vähenes 2022. aastal rändesuurve ja tuvastati ebaseaduslike sisserändajaid ligikaudu viiendiku võrra vähem kui eelmisel aastal. Kuigi 80% ebaseaduslikest sisserändajatest on pärit Loode-Aafrika riikidest, Sahara-taguse Aafrika kodanikud, aga nende seas oli ka Süüria kodanikke.

³¹³ ICMPD (2023). Migration Outlook 2023. Ten migration issues to look out for in 2023. Origins, key events and priorities for Europe Kättesaadav: https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf

Lääne-Aafrika rändetee kaudu tabati 2022. aastal 15 460 saabujat, mis on 31% vähem kui 2021. aastal. Rohkem kui kaks kolmandikku avastatud sisserändajatest olid pärit Marokost ja erinevatest Sahara-tagusest riikidest.

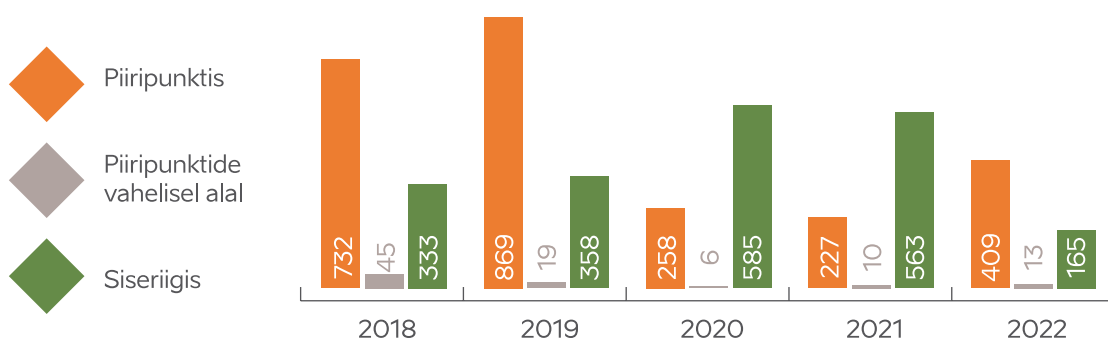
La Manche'is väinast väljumisel avastati üle 71 000 ebaseadusliku piiriületaja ning registreeriti üle 50 erineva rahvuse, enamik neist olid pärit Lähis-Idast, Albaaniast ja Aafrika Sarve piirkonnast.³¹⁴

Kui Lääne-Aafrika, Lääne-Vahemere ning Kesk-Vahemere rändeteel liikuvaid sisserändajaid sunnib rändele eelkõige kehv majanduslik olukord Egiptuses, Tuneesias, Marokos, Alžeerias ning taga-Sahara riikides, siis Ida-Euroopa rändeteed mõjutab jätkuvalt Valgevene ja Venemaa rände instrumentaliseerimine ELi suunal. Balkani teekonda mõjutab oluliselt Serbia viisalihtustusrežiim, mida kasutavad aktiivselt ära Tuneesia, Burundi, India, Kuuba ja Türgi kodanikud. Kokku tabati ebaseaduslikult rändelt Serbia kaudu üle 120 000 inimese. Ka Venemaa kodanikud kasutavad pärast sanktsioonide kehtestamist Serbiat transiidina Euroopasse jõudmiseks.

Joonis 27. Ebaseaduslikud piiriületused EL välispiiril piiripunktide vahelisel alal, 2011-2022

Allikas: Frontex uudiskiri³¹⁵

Joonis 28. Eestis ebaseaduslikult rändelt avastatud isikud 2018–2022, Allikas: PPA

314 Frontex (2023). EU's external borders in 2022. Uudiskiri, 13.01.2023.

Kättesaadav: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-s-external-borders-in-2022-number-of-irregular-border-crossings-highest-since-2016-YsAZ29>

315 ibid

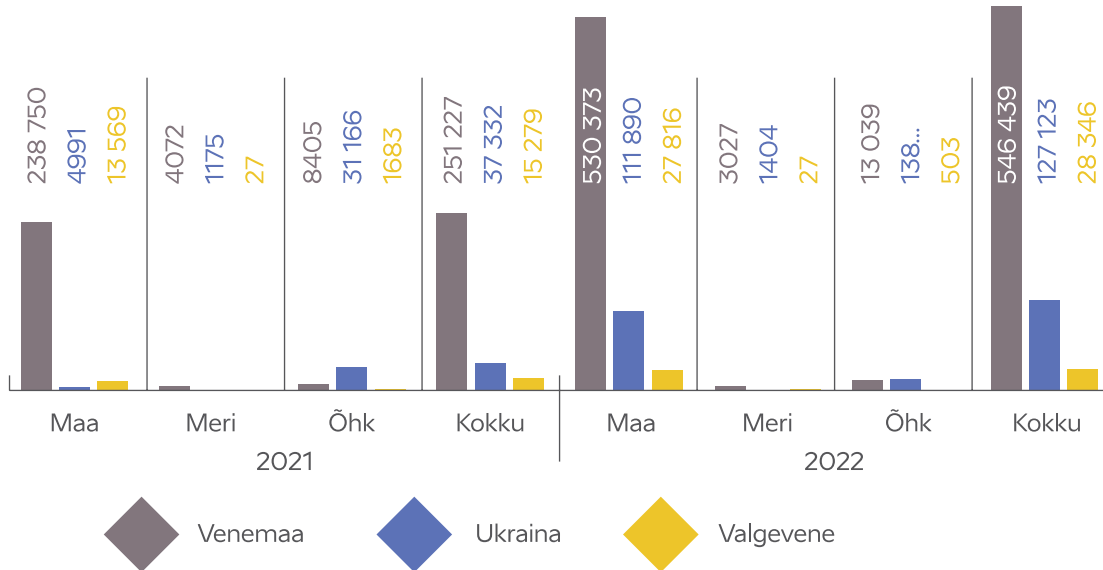
2022. aastal tabati Eestis maismaapiiril ebaseaduslikult rändelt ligi 400 isikut (kasv võrreldes 2021. aastaga 119%), sh piiripunktide vahelisele alal ehk rohelisel piiril 13 isikut (kasv võrreldes 2021. aastaga 30%). 2022. aastal tabati maismaapiiril piiripunktides ebaseaduslikult rändelt kõige enam Venemaa (138) ja Ukraina (78) kodanikke, lisaks tabati Moldova (39), Valgevene (11) ja Kuuba (9) kodanikke. Peamine ebaseadusliku rände põhjus oli Venemaa Föderatsiooni kodanikel (kuni sanktsioonide kehtestamiseni) viisa väärkasutamine ja asjakohaste dokumentide puudumine. Peale sanktsioonide kehtestamist tõkestati neid Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korralduse nr 247³¹⁶ alusel. Ebaseaduslikult rändelt piiripunktis tabatud Ukraina kodanike puhul oli tegemist Venemaal elavate isikutega, kes soovisid Schengenisse reisida või minna tööle. Tihti oli neil topeltkodakondsus, mida nad piiril varjasid, olles tegelikkuses Vene Föderatsioonis elanud juba pikemat aega. Rohelisel piiril avastatud rändejuhtumitega olid seotud Venemaa kodanikud (9), Maroko (1) ja Ukraina (3) kodanikud.

Kolmandate riikide kodanike välispiirilt Eestisse sisenemiste arvu mõjutas 2022. aastal oluliselt olukord Ukrainas. Piiriületuste arv, võrreldes 2021. aastaga, kasvas 135%, seda peamiselt kahe asjaolu tõttu: Ukraina sõjapõgenike saabumine Eestisse ning Covid-19 reisiirangute kaotamine (Vene Föderatsiooni pool kaotas Covid-19 reisiirangud alates 15.07.2022, Eestis Vabariigi Valitsus tunnistas välispiiridel sisenemise erireeglid seoses Covid-19 pandeemiaga kehtetuks 17.06.2022). Vene Föderatsiooni kodanike piiriületuste arv kasvas pidevalt kuni 2022. aasta augusti keskpaigani. Olukord muutus oluliselt, kui alates 18. augustist keelduti neile Vene Föderatsiooni kodanikele Eestisse sisenemisest, kelle reisi eesmärk oli turism, äri, sport või kultuuritegevus.³¹⁷ Vene Föderatsiooni kodanike piiriületuste arv vähenes veelgi 2022. aasta septembrist, kui Eesti keelustas koos Läti, Leedu ja Poolaga Venemaa kodanikele välispiirilt riiki sisenemise Schengeni lühiajalise viisaga. Samuti mõjutasid piiriületuste kasvu suurenenud kaubaveod (veoautod) Venemaalt, kuna nende tavapärased liikumisteed läbi Ukraina ja Valgevene läksid kinni.

Kõige enam suurenes isikute piiriületuste arv maismaapiiril (võrreldes 2021. aastaga 181%), seejärel merepiiril (võrreldes 2021. aastaga 123%) ja õhupiiril (võrreldes 2021. aastaga 61%). Maismaapiiriületuste arvu suurenemist mõjutas Ukrainast sõjategevuse eest põgenenud isikute arv nii meie välispiiril kui sisepiiril.

³¹⁶ Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korraldus nr 247 „Venemaa Föderatsiooni kodanike riigipiiri ületamise ajutine piiramine“. Korraldusega piiratakse alates 19.09.22 ajutiselt Eestisse sisene mine neil Venemaa Föderatsiooni kodanikel, kellel on kehtiv lühiajaline Schengeni viisa. Piirangud kehtivad välispiiri ületusel ja kõikides Eesti rahvusvaheliseks liikluseks avatud piiripunktides – Narva, Luhamaa, Koidula, Tallinna lennujaama ja sadamate piiripunktides. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/310092022002>.

³¹⁷ Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 „Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas“. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/117082022015>

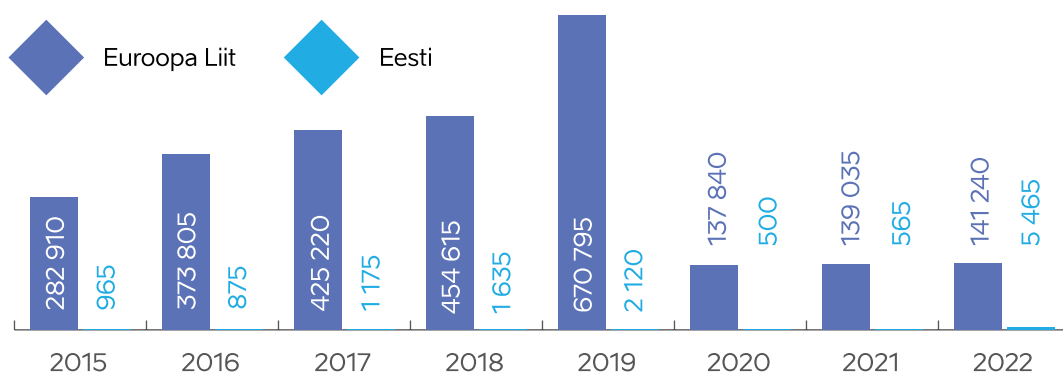

Joonis 29. TOP 3 kolmandate riikide kodanike piiriületused Eestisse sisenemisel, 2021–2022. Allikas: PPA

Kolmandate riikide kodanikest, kes sisenesid Eestisse, moodustasid 2022. aastal TOP 3 Vene Föderatsiooni, Ukraina ja Valgevene kodanikud, kelle piiriületused kasvasid 2022. aastal võrreldes eelneva aastaga vastavalt Vene Föderatsiooni kodanike kogupiiriületuste arv 117%, Ukraina kodanike arv 240% ja Valgevene kodanike arv 85%.

Riiki sisenemise keeld välispiiril

Sarnaselt eelmise aastaga püsis ELis ka 2022. aastal suhteliselt madal nende kolmandate riikide kodanike arv, kellel keelati ELi välispiiril riiki siseneda, kasvades võrreldes 2021. aastaga ligi 1%. Peamine põhjus oli kas endiselt kehtivad riikide piiriületuse piirangud seoses COVID-19 pandeemiaga või ELi liikmesriikide kehtestatud sanktsioonid Venemaa kodanike reisimisele, mille tulemusel on reisimine oluliselt vähenenud.

Joonis 30. Kolmandate riikide kodanike arv, kellel keelati Euroopa Liitu siseneda, 2015–2022. Allikas: Eurostat, migr_eirfs (15.08.2023)

Enim keelduti Euroopa Liidus kolmandate riikide kodanikele riiki sisenemine Poolas (kus registreeriti 23 330 sisenemise keeldu), Ungaris (üle 15 780) ja Horvaatias (11 800).

Enim keelati ELi sisenemine Ukraina kodanikele (28 890 sisenemise keeldu), mis võrreldes 2021. aastaga langes 43%. Ukrainlaste sisenemise keeldu peamised põhjused olid: ELis viibimise tähtaja ületamine (mis moodustas 27% kõigist ukrainlaste sisenemise keeldudest ELis), kehtiva viisa või elamisloa puudumine (moodustas 21% keeldudest) ja riigis viibimise eesmärk või tingimused ei olnud põhjendatud (20% keeldudest). Ukraina kodanike sisenemiskeeldude statistika langustrend muutus hüppeliselt alates Venemaa täiemahulise sõjalise agressiooni algusest Ukrainas. ELi sisenemise keeldude arv oli kõrge ka Albaania kodanike (15 630) ja Venemaa kodanike (10 860) puhul.³¹⁸

Peamine põhjus ELi sisenemise lubamisest keelduda oli jätkuvalt see, et reisi eesmärk ja tingimused ei olnud tõendatud, isikul puudus kehtiv viisa või elamisloa ning isikule on mõne liikmesriigi poolt väljastatud sissesõidukeeld Schengeni või ELi liikmesriikide territooriumile.

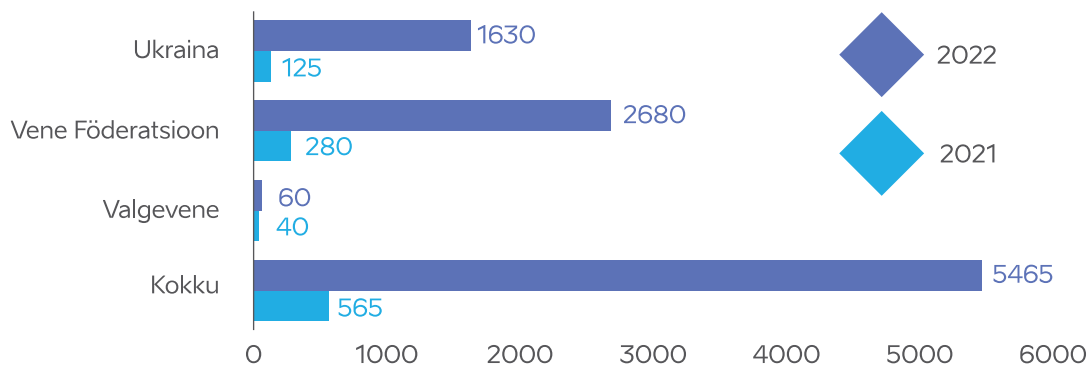
Kui ajavahemikus 2020–2021 keelati Eesti välispiiril sisenemine peamiselt COVID-19 leviku tõkestamise ja sellega seotud reisipiirangute tõttu³¹⁹, siis 2022. aastal oli ränne maismaapiiril otseselt seotud Venemaa sõjategevusega Ukrainas, mille tagajärjeks oli nii Ukraina ja Venemaa kodanike täiendav liikumine piiril kui ka selle liikumise tõkestamine. Ukraina kodanike puhul oli tegemist inimestega, kes ei olnud sõjapõgenikud (nad olid eelnevalt pikaajaliselt elanud Venemaal, suur osa neist omasid ka Venemaa ja Ukraina topeltkodakondsust). Kui 2021. aastal tõkestati PPA andmetel Eesti välispiiril 1650 kolmanda riigi kodaniku riiki sisenemine³²⁰, siis oluliselt kasvanud rändemahtude tingimustes takistati 2022. aastal riiki sisene mine 5465 isikul, mis on 2021. aastaga võrreldes 231% enam.

2022. aastal olid Eestis peamised kolmandate riikide kodanikud, kelle riiki sisenemine välispiiril tõkestati, Venemaa Föderatsiooni kodanikud (49% kõigist keeldumistest, aasta varem 79% kõikidest keeldumistest), Ukraina kodanikud (30% kõikidest keeldumistest) ja Valgevene kodanikud (1% keeldumistest). Venemaa kodanike puhul oli peamiseks keeldumise põhjuseks Venemaa kodanikele rakendatavad sanktsioonid.

318 Eurostat (2023). Immigration law enforcement in the EU: 2022 figures. 05.05.2023. Kättesaadav: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230505-2>

319 Vabariigi Valitsuse 16. mai 2020. a korralduse nr 169 „Riigipiiri ületamise ajutine piiramine COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse SARS-CoV-2 uue puhangu ennetamiseks“. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/331032022004>

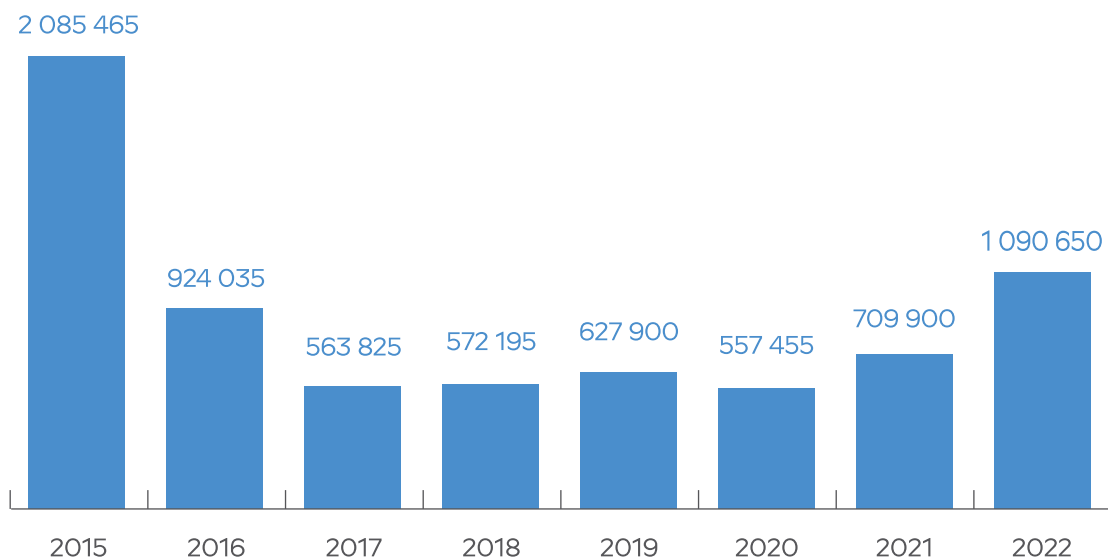
320 Eurostati andmetel tõkestati 565 isiku riiki sisenemine. PPA ja Eurostati andmete vahe tuleneb põhjusest, et PPA andmed sisaldavad riiki sisenemise takistamise alusena ka Vabariigi Valitsuse korralduse nr 169 VV riiki sisenemise keeldumisi. Eurostati andmetes see ei kajastu.

Joonis 31. TOP 3 kodakondsust, kellele keelduti andmast sisenemise luba Eesti välispiiril, 2021–2022 Allikas: Eurostat, MIGR_EIRFS

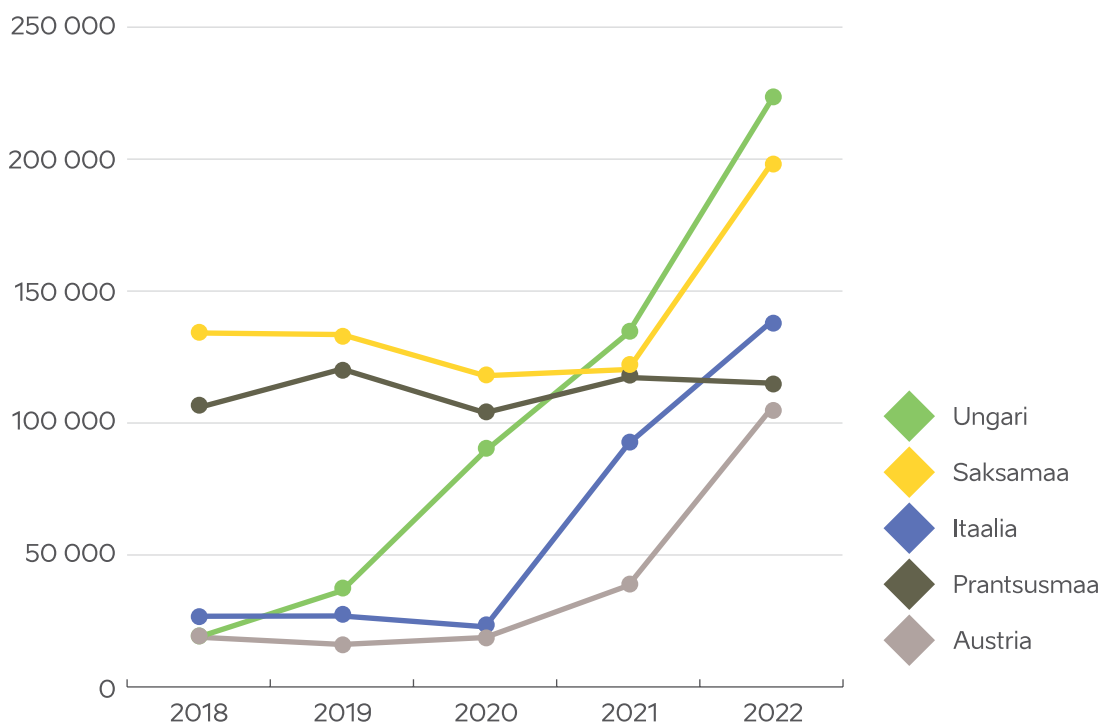
Isikule, kelle riiki sisenemine tõkestatakse Eesti välispiiril, väljastatakse sisenemiskeeld, mille andmed registreeritakse riiklikus piiriinfosüsteemis PIKO.

Seadusliku aluseta Euroopas viibivate kolmandate riikide kodanike arv kasvas 2022. aastal võrreldes eelmise aastaga 59%, varasemalt 679 730 isikult enam kui 1 miljoni isikuni.

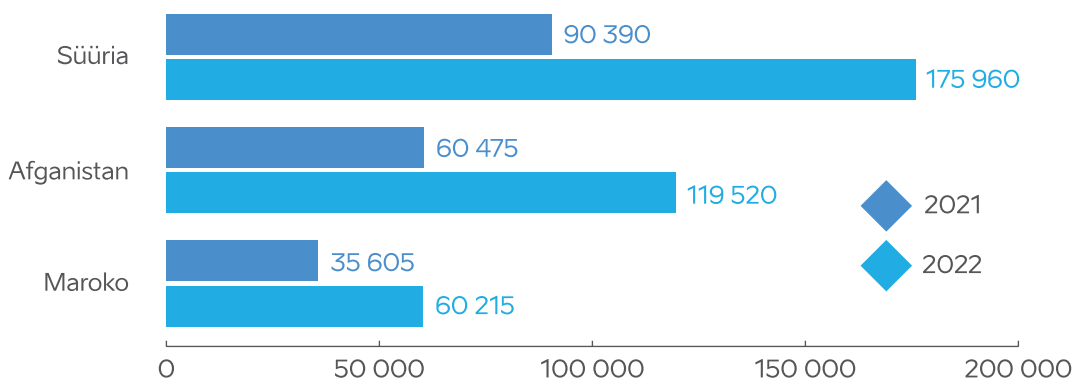
Joonis 32. Seadusliku aluseta Euroopa Liidus viibivate kolmandate riikide kodanike arv, 2015–2022, Allikas: Eurostat_migr_eipre (15.08.2023). Läti ja Rumeenia andmed puuduvad

Kõige enam tabati seadusliku aluseta Euroopas viibimas kolmandate riikide kodanikke Ungaris (222 515), Saksamaal (198 310), Itaalias (138 420) Prantsusmaal (115 120), Austrias (105 545) ja Hispaanias (68 100). Sealjuures näitab statistika viimastel aastatel Ungaris, Itaalias ja Austrias olulist tõusutrendi, Saksamaal ja Prantsusmaal on aga viimastel aastatel püsinud stabiilsed näitajad. Kõige vähem oli seadusliku aluseta viibivaid isikuid Maltal, Iirimaa, Taanis ja Lätis, kus registreeriti alla 1000 kolmanda riigi kodaniku, kellele ei olnud seaduslikku alust riigis viibida.

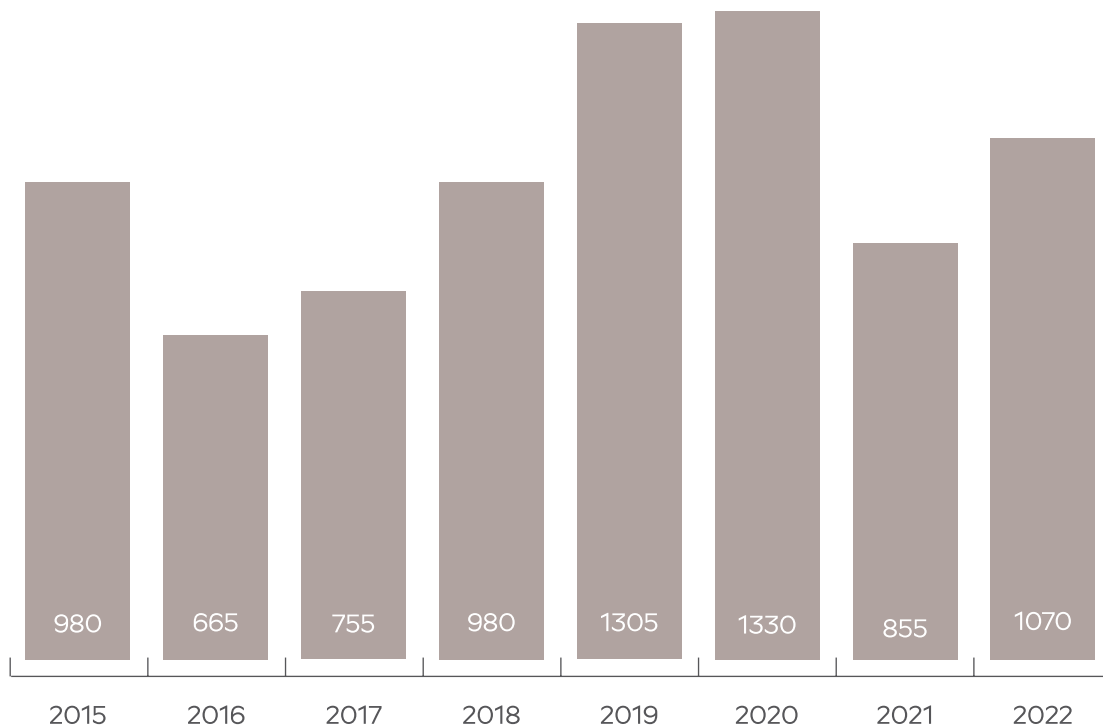
Joonis 33. TOP 5 riiki, kus on perioodil 2018–2022 tabatud enim seadusliku aluseta viibivad isikuid Allikas: Eurostat, migr_eipre (15.08.2023)

Enim kasvas seadusliku aluseta Euroopa Liidus viibinud kodanike arv Süüria kodanike (175 960 isikut, kasv võrreldes eelmise aastaga 95%), Afganistani (119 520 isikut, kasv 98%) ja Maroko kodanike (60 215, kasv %) osas.

Joonis 34. Seadusliku aluseta EL-27 riikides viibivate isikute TOP 3 kodakondsused, Allikas: Eurostat, migr_eipre (15.08.2023)

Eurostat andmetel avastati 2022. aastal Eestis 1070 ebaseaduslikult siin viibinud kolmanda riigi kodanikku, mis on 25% enam kui aasta varem, mil avastati ebaseaduslikult riigis viibimiselt 855 isikut. Nende hulgas oli enim Venemaa Föderatsiooni (380 ehk 35% koguarvust), Moldova (120 ehk 11% koguarvust) ja Ukraina (75 ehk 7% koguarvust) kodanikke.

Joonis 35. Seadusliku aluseta Eestis viibivate kolmandate riikide kodanike avastamine, 2015–2022, Allikas: Eurostat, migr_eipre (17.06.2023)

9.3 Tegevussuunad ELis ja Eestis ebaseadusliku rände tõkestamisel ja ennetamisel

Selleks, et paremini reageerida ebaseadusliku rände suurenemisele Vahemere keskosa ja Lääne-Balkani rändeteel, võttis Euroopa Komisjon 2022. aasta novembris vastu kaks tegevuskava³²¹. Lääne-Balkani rändeteel tegevuskavas, mis koosneb 20 operatiivmeetmest, on esitatud neli prioriteetset sammast, mille eesmärk on parandada piirihaldust, võidelda sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu, edendada koostööd tagasivõtmise ja tagasisaatmise valdkonnas ning ühtlustada viisapoliitikat. Vahemere keskosa tegevuskava prioriteediks on seatud koostöö tugevdamine partnerriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega ning otsingu- ja päästeoperatsioonide koordineerimise tõhustamine.

Kogu 2022. aasta jooksul jätkasid ELi liikmesriigid ebaseadusliku rändega tegelemiseks tihedat koostööd ELi ametitega, eelkõige Frontexi ja Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ameti Europoliga. EL alustas Lääne-Balkani riikidega uusi

³²¹ Euroopa Komisjon (2022). EU Action Plan for the Central Mediterranean. 21.11.2022.

Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-central-mediterranean_en; ja

Euroopa Komisjon (2022). EU Action Plan for the Western Balkans. 25.11.2022.

Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-western-balkans_en

läbirääkimisi Frontexiga tehtava koostöö osas³²² ning ELi liikmesriigid tõhustasid koostööd ja teabevahetust Frontexiga Euroopa piiride valvamise süsteemi (EURO-SUR) raames.³²³ Võitlus sisserrändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamise vastu oli valdkondadevahelise kuritegevusega seotud ohte käsitleva Euroopa platvormi (EMPACT) 2021–2025 üks kümnest põhiprioriteedist. Platvorm on riigipõhine algatus, mida Euroopa Liidu Nõukogu tunnustas 2021. aastal rahvusvahelise kuritegevuse ohtude tuvastamise ja nendega tegelemise alalise vahendina.³²⁴

Euroopa Liidu Nõukogu võttis vastu läbirääkimisvolitused Eurodaci ja taustakontrolli määruse ettepanekute kohta, mis võimaldas Euroopa Parlamendil ja nõukogul alustada Eurodaci teemalisi institutsioonidevahelisi läbirääkimisi, samal ajal kui Euroopa Parlament võttis seisukoha taustakontrolli määruse suhtes.³²⁵ Mõlemad ettepanekud esitas Euroopa Komisjon 2020. aastal ELi rände- ja varjupaigaleppe osana.

Eestis olid 2022. aastal piirihalduses märksõnadeks meetmed, mis võeti vastu seoses Vene Föderatsiooni sõjalise agressiooniga Ukrainas (eelkõige Vabariigi Valitsuse sanktsioonide paketi kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas ning Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korraldus nr 247 Venemaa Föderatsiooni kodanike riigipiiri ületamise ajutise piiramise kohta). Samuti jätkas Eesti oma ida- ja kagupiiril välispiiri ehitustöödega. Venemaa täiemahulise sõjalise agressiooniga Ukrainas kaasnes massiline ukrainlaste sisserränne ELi, mille tõttu taaskehtestas Eesti ajutiselt alates 03.03.2022 Eesti Vabariigi ja Läti Vabariigi riigipiiril piirikontrolli. Piirikontrolli taaskehtestamise eesmärk oli tagada avalik kord ja korraldada Ukrainast sõjategevuse eest lahkuvate Ukraina kodanike Eestisse sisenemist. Selleks, et tulla edukalt toime suurenevate rändemahtudega, rakendas Eesti esmakordselt põgenike massilisest sisserrändest põhjustatud hädaolukorra lahendamise plaani.

322 Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2022). Border management: Council authorises the opening of negotiations with four Western Balkans partners on Frontex cooperation. Pressiteade, 18.11.2022.

Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/18/border-management-council-authorises-the-opening-of-negotiations-with-four-western-balkans-partners-on-frontex-cooperation/>

323 Euroopa Komisjon rakendusmäärus (EL) 2021/581, 9. aprill 2021, Euroopa piiride valvamise süsteemi (EUROSUR) olukorrapiltide kohta. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R0581&qid=1618306409753>

324 Europol (2022). EU Policy Cycle — EMPACT. 20.01.2022.

Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>

325 Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2022). Asylum and migration: the Council approves negotiating mandates on the Eurodac and screening regulations and 21 States adopt a declaration on solidarity. Pressiteade, 22.06.2022.

Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/22/migration-and-asylum-pact-council-adopts-negotiating-mandates-on-the-eurodac-and-screening-regulations/>

9.3.1 Piirihaldus ja välispiirikontrolli meetmed

Tegevussuunad ELis ja Eestis

Kui COVID-19 pandeemiast tulenevad riskid 2022. aasta suve alguseks vähenesid, leevendasid mitmed ELi liikmesriigid pandeemia vastu võitlemiseks kehtestatud piirihalduspiiranguid või tühistasid need täielikult.³²⁶ Ukrainas toimuv sõjaline konflikt ja sellest tulenevad julgeolekuriskid said 2022. aastal välispiirikontrolli arengu peamiseks fookuseks.

Mitmed ELi liikmesriigid peatasid Venemaa Föderatsiooniga sõlmitud reisimise lihtsustamise lepingud ja kehtestasid meetmed, et piirata reisimist Venemaalt või Valgevenest.³²⁷ Leedus jäi püsima Valgevene piiril aset leidva konflikti alguses välja kuulutatud ja mitu korda pikendatud erakorraline seisukord, millega kehtestati terve rida riigipiiri tugevdamise meetmeid, sealhulgas loodi võimalus relvajõudude kaasamiseks. Poola võttis samuti vastu meetmeid, et muuta ebaseaduslike piiriületuste olukorda ja turvaintsidente Valgevene piiril ning karmistas üldiselt Venemaa kodanikele kehtestatud sisenemiskiiranguid.

Naaberriikides Lätis ja Leedus 2022. aastal toimunud muudatused olid osaliselt seotud Valgevene 2021. aastal alguse saanud piirikriisi järel vastu võetud meetmetega. Läti pikendas 2021. aastal välja kuulutatud eriolukorda, et tugevdada kontrolli oma piiri üle mitmes Venemaa Föderatsiooniga piirnevas piirkonnas ja võidelda Valgevene piiril ebaseaduslike piiriületuste arvu suurenemisega. Läti ja Leedu jätkasid oma välispiirile füüsiliste tõkete paigaldamist, Leedu lõpetas piiritõkete paigaldamise 2022. aasta augustis. Samuti oli Soomes 2022. aastal seadusemuudatuste ajendiks rände instrumentaliseerimine ja sellega seotud julgeolekumõjud, samuti üldine massilise sisserände oht. Muudatustega kehtestati piiripunktide sulgemise, piiriliikluse piiramise ja varjupaigataotluste vastuvõtmise tsentraliseerimise tingimused.

Kreeka ja Itaalia jätkasid riiklike projektide elluviimist, et tugevdada piirikontrolli ja järelevalve suutlikkust, keskendudes piiriülese kuritegevuse ja sisserändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamise vastu võitlemisele ning üldiselt ebaseaduslike rändevoogude kontrollimisele.

Bulgaaria kehtestas juhendi piiriületuspunktides läbi viidava kontrolli korra kohta ning Slovakkia Vabariik kiitis heaks oma 2023. aasta riikliku Euroopa integreeritud piirihalduse strateegia. Horvaatia ja Sloveenia vahelised välispiirid muutusid sisepiirideks, kui Horvaatia liitus täielikult Schengeni alaga.

Et tugevdada Eesti võimekust välispiiri kaitsmisel, jõustus 16.08.2022 riigipiiri seaduse³²⁸ ja sellega seotud seaduste muudatus, mille eesmärk on tagada massilise

³²⁶ BE, CZ, EE, ES, FI, LU

³²⁷ CZ, EE, FI, LT, LV, PL

³²⁸ Riigipiiri seadus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106082022013>

sisserände olukorras avalik kord ja riigi julgeolek, võttes igati arvesse Euroopa Liidu ja rahvusvahelise õiguse tavasid. Tõuke seaduse muudatuseks andis 2021. aastal alanud ning 2022. aastal jätkunud Valgevene hübriidrünnak ELi välispiiril, eelkõige Lätis, Leedus ja Poolas. Seaduse muudatusega loodi võimalus, et teatavatel tingimustel on võimalik keelduda rahvusvahelise kaitse taotluste vastuvõtmisest, juhul kui isikud on riigipiiri ületanud ebaseaduslikult ning riigis on ametlikult välja kuulutatud massilisest sisserändest ja ebaseaduslikust riiki sisenemisest põhjustatud hädaolukord. Sel juhul saadetakse isikud kohe tagasi neile lahkumisetekirjutust tegemata ning sissesõidukeeldu rakendamata. Kohene tagasisaatmine on lubatud ainult juhul, kui see ohustab avalikku korda või riigi julgeolekut ning kui isik ei ole püüdnud riiki siseneda ja rahvusvahelise kaitse taotlust esitada piiripunkti kaudu. Alati ja iga juhtumi puhul hinnatakse isiku väljasaatmise keelu aspekte.³²⁹

Muudatus tugines Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika lahendile, mis sätestas, et olukordades, kus riik on võimaldanud isikule tegeliku ja tõhusa juurdepääsu seaduslikule riiki sisenemisele, kuid isikud on ületanud piiri omavoliliselt, suurel hulgal ja jõudu kasutades, tekitades raskesti kontrollitava ja avalikku turvalisust ohustava olukorra, ei saa riik vastutada sellistele isikutele õiguskaitse garantiide tagamise eest (Euroopa Inimõiguste Kohtu suurkoja otsus 13. veebruari 2020. aasta otsus kohtuasjas N.D ja N.T vs. Hispaania (hagiavaldused nr 8675/15 ja 8697/15), punktid 201, 231 ja 242). Seadusemuudatus näeb ette, et isikute väljasaatmine on lubatud üksnes juhul, kui see on kooskõlas inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 3 ning ÜRO pagulasseisundi konventsiooni artiklitega 32 ja 33. Riigipiiri seaduse § 9¹⁰ lõige 5 annab PPAle õiguse lubada kolmanda riigi kodanik Eestisse humanitaarsetel kaalutlustel.

Alates 1. veebruarist 2022 muutus Eesti piiridel meremehe viisa väljastamise praktika ning piiril saab taotleda viisat üksnes ettenägematutel asjaoludel, mida peab tõendama (nt ootamatud meeskonnavahtused, meeskonnaliikme haigestumised). Viisa taotlemist meremehele peab edaspidi alustama saatkonnast või saatkonna välise teenuseosutaja keskustest. Taotlus esitatakse saatkonda tööülesandeid täitvate meremeeste puhul maksimaalselt üheksa kuud enne kavandatud töö algust ning üldjuhul mitte hiljem kui 15 kalendripäeva enne planeeritava töö algust. Põhjendatud kiireloomulistel üksikjuhtudel võivad konsulaaresindused lubada esitada taotluse ka hiljem kui 15 kalendripäeva. Seega võimaldab viisaeeskiri meremehel taotluse sisse anda juba kuni 9 kuud enne planeeritavat tööd ning sellisel juhul väljastatakse isikule viisa kuni aastase kehtivusajaga. Jätkuviisad on võimalik saada ka pikema kehtivusajaga. Antud praktikamuudatus tõi kaasa Eesti piiridel meremeestele väljastatavate viisade arvu vähenemise.

329 Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse § 17¹: Välismaalast ei tohi välja saata riiki, kuhu väljasaatmine võib välismaalase suhtes kaasa tuua inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 3, ÜRO piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastase konventsiooni artiklis 3 nimetatud tagajärje või surmanuhtluse kohaldamise. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022022>

Eesti rakendas esmakordselt põgenike massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorra lahendamise plaani ning selle rakenduskava

Eesti aktiveeris esmakordselt põgenike massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorra lahendamise plaani (HOLP) ning selle rakenduskava 11. märtsil 2022. aastal, et paremini koordineerida massilist sõjapõgenike rändevoogu Ukrainast. HOLPi kasutuselevõtmisel lõi PPA ühendstaabi, kuhu kuulusid Sotsiaalkindlustusameti, Päästeameti, Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskuse, Kaitseliidu, Maksu- ja tolliameti, Sotsiaalministeeriumi, Terviseameti ning teiste asutuste esindajad.

Alates 24. veebruarist kuni 31. detsembrini 2022 saabus Eestisse üle 100 000 inimese, kellest umbes 46% olid liikumas transiidil Eestist edasi Soome ja ligi 54% soovisid jääda Eestisse. Eestile oli selline olukord erakordne ning rändel olevate isikute mahu koordineerimine enneolematu. Eesti andis 2022. aasta jooksul ajutise kaitse 41 871 taotlejale, kellest 27 465 (65,6% taotlejate koguarvust) olid naised ja 14 406 (34,4% taotlejate koguarvust) olid mehed. Taotlejate üldarvust 14 396 (32%) olid alaealised.

Erakorralise olukorra tõttu rakendati HOLP-plaani ja selle rakenduskava, mis oli küll mõeldud eelkõige välispiiril massilise sisserände olukorra lahendamiseks, aga oli nüüd kasutusel ka sisepiiril. Plaani täiendati pidevalt, vastavalt olukorra muutumisele.

Eesti rakendas rida meetmeid, et tulla edukalt toime massilise sõjapõgenike sisserände koordineerimisega, nagu:

- Kuna HOLPi lahendamist juhivad PPA, siis aktiveeriti PPA juures 24. veebruaril 2022 strateegiline staap. HOLPi aktiveerimine annab PPA-le seadusliku aluse ja õiguse käsuliiniks oma partnerasutuste/organisatsioonidega, et iga asutus saaks keskenduda oma tööülesannete täitmisele oma valdkonna piires.
- Märtsist kuni maini taaskehtestati sisepiiridel Eesti Vabariigi ja Läti Vabariigi riigipiiril piirikontroll. Piirikontrolli taaskehtestamise eesmärk oli tagada avalik kord ja korraldada Ukrainast sõjategevuse eest põgenevate Ukraina kodanike Eestisse sisenemist. PPA suunas asutusesiseselt lisaressursse piiridele, et abistada sõjapõgenikke Eestisse saabumisel, esmasel registreerimisel ja vastuvõtuteenustele suunamisel. Loodi esmased vastuvõtupunktid.
- Tugevdati Eesti välispiiri (nii füüsilist piiritõkendit), kui paluti lisajõude Frontexilt, et toetada PPA patrull- ja monitoorimise võimekust välispiiril. Alates 20. märtsist on Eestis abiks Frontexi ühisoperatsiooni raames ligi 20 piirivalvurit teistest liikmesriikidest. Samuti kaasati piirile Eesti Kaitseliidu abijõude. Ajutiselt olid Eesti välispiiril PPAI abiks isikute kaitsevajaduse tuvastamisel ka Ukraina piirivalvurid.

- PPA kaasas kriisi lahendamisse oma reservametnikud ameti seest (ligi 200 ametnikku), kes olid eelnevalt koolitatud, et tulla toime massilise sisserände olukorraga.
- Oluline roll oli ka kriisikommunikatsioonil, et teavitada ja hoida avalikkust pidevas infoväljas.

PPA lõpetas 2022. aasta mai keskel massilise sisserände hädaolukorra lahendamise plaani rakendamise, andes sõjapõgenike abistamise juhtrolli tagasi Sotsiaalkindlustusametile (SKA).

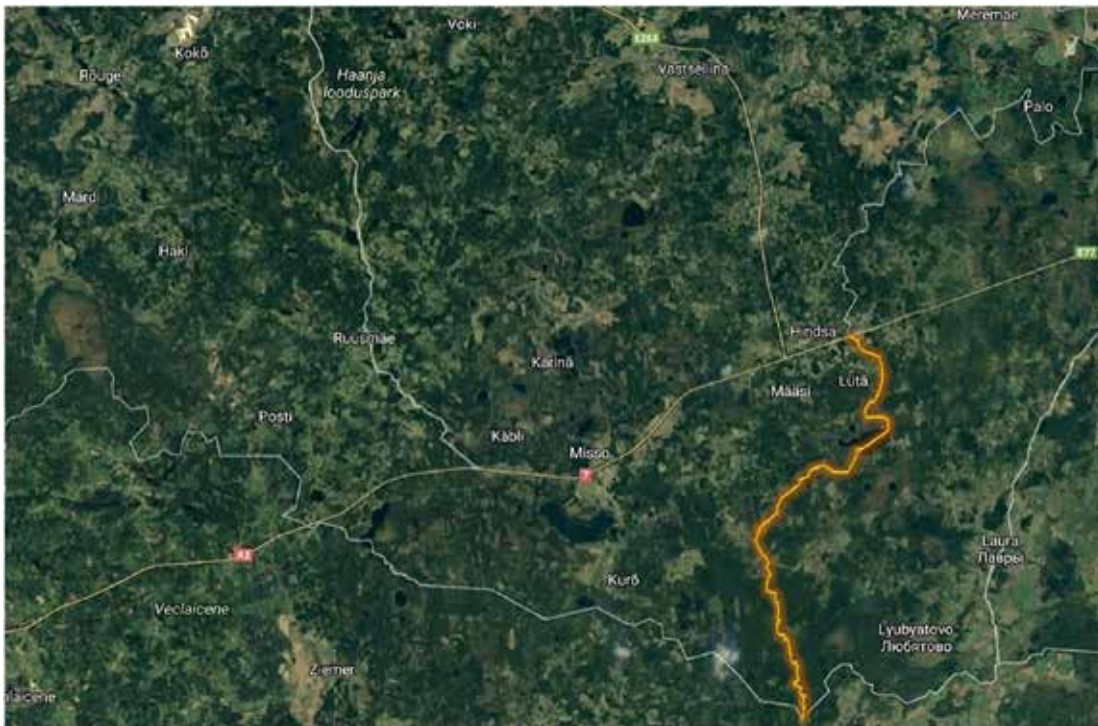
Seoses Venemaa sõjalise agressiooniga Ukrainas tugevdas Eesti oma piirihaldust ja võimekust välispiiril Venemaa Föderatsiooniga. Eesti rakendas esmakordselt põgenike massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorra lahendamise plaani ning selle rakenduskava, et hallata massilise sisserände voogusid ning PPA juhtimisel koordineerida teiste asutuste tegevusi. Tegevuskava rakendamine oli oluline, kuna suure arvu välismaalaste riiki saabumine tekitas mitmeid lisavajadusi isikute registreerimisel, vastuvõtmisel, majutamisel ja muude teenuste pakkumisel. PPA juurde loodi staap, mis vastutas nii rände- kui sotsiaalkriisi lahendamise eest.

Rändevoogude paremaks haldamiseks Eesti idapiiril Narva ja Luhamaa piiripunktis tulid novembris ja detsembris PPAle appi viis Ukraina piirivalvurit, kes aitasid tuvastada piiril neid isikuid, kes vajasisid kaitset, ning takistada nende isikute sisene mine, kellel ei olnud alust kaitset saada. Ukraina piirivalvurite tööd toetas Frontex.

Alates 28. novembrist suleti siseministri otsusega ajutiselt ehitustöödeks Narva-2 piiripunkt. Piiripunkti ajutine sulgemine ei olnud seotud välispiirilt tulenevate julgeolekuriskidega, kuna see oli ka eelnevalt avatud ainult Euroopa Liidu kodanikele ja kolmandate riikide kodanikele, kellel oli kehtiv Eesti elamisluba ning Eesti määratlemata kodakondsusega isikutele. Ehitustööde käigus automatiseeritakse piiripunkt täielikult, paigaldades automaatsed piirikontrollisüsteemi väravad (ehk ABC väravad).

Eesti kagupiiri piiriehitus

Eesti jätkas kagupiiri väljaehitamist ka 2022. aastal. Alates 31. jaanuarist 2019, mil PPA kuulutas välja hanke kagupiiri esimese etapi ehitustöödeks, mis hõlmas patrull- ja juurdepääsuteede, takistus- ja loomaaia, liivariba, elektrivarustuse, andme-sideühenduse ja muu rajamist (va seire- ja valveseadmed), on lõpuni viidud 23,5 km piirilõik, mis kulgeb mööda Võrumaa piirialasid kolme riigi piiripunktist Luhamaa piiripunktini. Riskihinnangute kohaselt on just see kõige problemaatilisem piirilõik, kus piirijuhtumite arv on keskmisest suurem. Esimese etapi piiriehituse tööd valmisid 16. juunil 2022.

Joonis 36. Esimeses etapis kagupiiri väljaehitus alates kolme riigi piiripunktist Luhamaa piiripunktini. Allikas: PPA koduleht

PPA kodulehelt leiab ka videod sellest, kuidas on muutunud piiriala patrullteed³³⁰ ja uus väljaehitatud piiritakistus.³³¹

Tugevdamaks Eesti välispiiri, paigaldas PPA koostöös Eesti Kaitsevägega 2022. aasta novembris ligi 30 km ajutist piiritõket Eesti idapiirile.

330 Politsei- ja Piirivalveameti koduleht Kättesaadav siit: <https://youtu.be/kOlibyOBOYg>

331 Politsei- ja Piirivalveameti koduleht Kättesaadav siit: <https://youtu.be/LgOKWrbO9Mw>

9.3.2 Schengen ja sisepiirikontrolli rakendamine ELis ja Eestis

2022. aastal ELis suurenenud rändevoogudest tulenevad julgeolekuriskid ajendasid mitut liikmesriiki³³² kehtestama 2022. aastal sisepiirikontrolli. Näiteks Austria kehtestas pärast riskide hindamist, mille käigus tuvastati riigis ebaseadusliku rände kanal, salakaubavedu ja terrorioht, ajutiselt piirikontrolli oma piiridel Slovakkia Vabariigi, Sloveenia ja Ungariga. Prantsusmaal tulenes siseriikliku piirikontrolli ajutine taaskehtestamine samuti ebaseadusliku piiriületuse suurenemisest välispiiridel. Tšehhi Vabariik taaskehtestas sisepiirikontrolli, et võidelda suurenenud rändevoogudega Lääne-Balkani rändeteel. Kuigi Ungari ei taaskehtestanud sisepiirikontrolli, suurendati politsei kohalolekut Slovakkia Vabariigi piiril, et parandada ebaseadusliku rände tuvastamist.

Eesti taaskehtestas alates 2. märtsist Ukrainast saabunud põgenike sissevoolu tõttu ajutiselt piirikontrolli Eesti-Läti piiril, kuid lõpetas selle alates 24. maist, kui rändeteed muutusid ja Ukraina sõjapõgenikud hakkasid sisenema Venemaa kaudu.

2022. aastal võeti Eestis vastu politsei ja piirivalve seaduse³³³ muudatus. Muudatuse eesmärk oli täpsustada asutusi, kellel on EES süsteemi (riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteem liikmesriikide välispiire ületavate kolmandate riikide kodanike andmete ja sisenemiskeelu andmete registreerimiseks) andmetele juurdepääs kontrollimiseks, parandamiseks, täiendamiseks, kustutamiseks jne. Seadusemuudatus jõustub kuupäeval, mille Euroopa Komisjon määrab Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2017/2226 artikli 66 lõike 1 alusel kuupäevaks, millest alates EES tegevust alustab. Muudatused riiklikes õigusaktides tulenevad vahetult kohaldatavast määrusest (EL) 2017/2226.³³⁴

Lisaks esitati 2022. aastal Riigikogule politsei ja piirivalve seaduse muutmise eelnõu, millega määratakse ETIAS-e (Euroopa reisiinfo ja -lubade süsteem) üksuse jaoks pädev riigiasutus, täpsustatakse süsteemi kasutamise ja andmete ETIAS-ist kustutamise seotud küsimusi jne. Seadusemuudatus jõustub päeval, mil Euroopa Komisjon otsustab, et ETIAS alustab tegevust. Muudatused siseriiklikes õigusaktides tulenevad otsekohalduvast määrusest (EL) 2018/1240³³⁵.

³³² AT, CZ, DE, EE, ES, FR, SE, NO

³³³ Politsei ja piirivalve seadus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/127052022028>

³³⁴ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2017/2226, 30. november 2017, millega luuakse riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteem liikmesriikide välispiire ületavate kolmandate riikide kodanike riiki sisenemise ja riigist lahkumise andmete ja sisenemiskeeluandmete registreerimiseks ning määratakse kindlaks riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteemile õiguskaitse eesmärgil juurdepääsu andmise tingimused ning millega muudetakse Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni ning määruseid (EÜ) nr 767/2008 ja (EL) nr 1077/2011. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A32017R2226>

³³⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2018/1240, 12. september 2018, millega luuakse Euroopa reisiinfo ja -lubade süsteem (ETIAS) ning muudetakse määrusi (EL) nr 1077/2011, (EL) nr 515/2014, (EL) 2016/399, (EL) 2016/1624 ja (EL) 2017/2226. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1240>

Mis on Schengeni hindamine?

Schengeni ala on piirikontrollita ala, mis tagab piirikontrollita liikumise üle 400 miljonile Schengenis seaduslikult viibivale inimesele. Schengenisse kuulub enamus ELi liikmesriike v.a Küpros, Bulgaaria, Iirimaa ja Rumeenia ning neli selle alaga ühinenud välisriiki (Norra, Island, Šveits ja Liechtenstein). Värskeim Schengeni alaga liitunud liige on Horvaatia, liitudes 1. jaanuaril 2023.

Schengeni hindamissmissioonide eesmärk on kontrollida, kas liikmesriikides rakendatakse Schengeni konventsioonis kokkulepitud põhimõtteid ehk nn Schengen acquis´d täielikult ning et kontroll välispiiridel on tõhus, järjepidev, õigeaegne ning liikmesriikide poolt läbipaistvalt kohaldatud. Schengeni lepinguosaliselised on kokku leppinud:

- sisepiiridel kontrolli kaotamises, mille kompenseerib välispiiride tõhusam kontroll;
- ühtne reeglistik välispiiride ületamisel;
- lühiajaliste viisade väljastamist ja viisaruum laiemalt;
- piirivalveametnike töö ühine koordineerimine ja väljaõpe;
- ühtsete reeglite kehtestamine varjupaigataotlejate;
- õigus järelevalvele ja õiguslane koostöö;
- Schengeni Infosüsteemi (SIS) loomine.

Kuna lepinguosaliselised on võtnud endale kohustuse täita ülalnimetatud leppepunkte, siis Schengeni hindamis- ja järelevalvemehhanism jälgibki Schengeni acquis´ rakendamist.

Schengeni hindamist viivad läbi hindamistiimid, mis koosnevad teiste liikmesriikide valdkonna ekspertidest, Euroopa Komisjoni esindajatest ning vaatlejatest, kuhu kuuluvad teiste ELi institutsioonide esindajad. Iga Schengeni liikmesriiki hinnatakse 7-aastase (varasemalt viie aasta tagant) hindamistsükli jooksul vähemalt kaks korda. Eestit on 2023. aastal ees ootamas uus Schengeni hindamine. Viimati toimus Eesti hindamine 2018. aasta sügisel. Hinnatavad valdkonnad on välispiir, politseikoostöö, tagasisaatmine, SIS/Sirene, andmekaitse ja viisa valdkond. Samuti toimub sellel aastal temaatiline hindamine, mille eesmärk on välja selgitada liikmesriikide parim praktika võitluses narkokaubandusega.

Mitmed ELi liikmesriigid parandasid oma riiklikke Schengeni hindamismehhanisme³³⁶ ja moodustasid eksperthindajate rühmad.³³⁷ Kaheksa ELi liikmesriiki läbis Schengeni hindamissiooni³³⁸ või muu riikliku hindamise.³³⁹ Mõned ELi liikmesriigid koostasid poliitika dokumente või tegid varasematele hindamiste alusel normatiivseid muudatusi. Näiteks Küpros, Malta ja Holland koostasid tegevuskavad, millega kehtestati parandusmeetmed 2021. aasta hindamissioonide käigus tuvastatud puuduste kõrvaldamiseks. Eesti viis 2018. aasta hindamise tulemuse viimased väiksemad muudatusettepanekud ellu 2022. aastal.

Valgevene rändekriisi jätkumine Euroopa välispiiril

Ka 2022. aastal (jätkub ka 2023. aastal) oli EL sunnitud tegelema instrumentaliseeritud rändega Valgevene ELi välispiiril. Vene Föderatsioon ja Valgevene jätkavad lendude organiseerimist Põhja-Aafrikast ja Lähis-Idast, et toimetada ebaseaduslikud sisserändajad EL välispiirile, mille kaudu nad saaksid edasi liikuda ELi suunas. Selliste lennureiside korraldamisega stimuleeritakse ühelt poolt isikute nõudlust liikumise järele, pakkudes neile nii majutust kui transporti ELi välispiiridele, ning teisalt suurendatakse toetust marsruuti korraldavate kaubitsejate võrgustikele. Takistades Ukraina teravilja väljavedu Aafrika riikidesse, planeeris Venemaa 2022. aastal toidukriisi, mis oleks kahjustanud ELi poliitilist toetust Ukrainale, kuna oleks käivitanud suuremahulise ebaseadusliku rände ELi suunal.³⁴⁰

EL algatas 2021. aasta detsembris rände instrumentaliseerimise määruse eelnõu³⁴¹, mille eesmärk oli asendada senised liikmesriikide ad hoc lahendused instrumentaliseeritud rändele, ELi ühtse lähenemisega. Eelnõu kehtestab esmakordselt rände ärakasutamise ehk instrumentaliseerimise mõiste. Samuti luuakse esmakordselt püsiv raamistik selle kohta, millised on erandlikud ajutised menetluslikud reeglid varjupaigamenetluseks ja tagasisaatmiseks rände ärakasutamise olukorras ning reeglid nende rakendamiseks, et takistada massilist ja vägivaldset ebaseaduslikku sisserännet enda välispiiri kaudu. Samuti hõlmas see meetmeid ebaseadusliku rände teavitamise kohta, humanitaarabi, tugevdatud piirihaldust, kiirendatud piiriprotseduure ja kinnipidamist (kooskõlas asjakohaste ELi õigusaktidega), kuid samuti tugevdatud ja tasakaalustatud partnerlusi sisserändajate päritolu- ja transiirdiriikidega. Kuigi Nõukogu võttis 2022. aasta juunis vastu ühise seisukoha Schengeni piirieskirja reformi kohta, jäid liikmesriigid siseministrite nõukogul häälteena-

³³⁶ BE, FI, LT, SK

³³⁷ BE, FI, SK

³³⁸ BE, DE, ES, FR, LU, MT, NL

³³⁹ BG, DE, LT

³⁴⁰ ICMPD (2023). Migration Outlook 2023. Ten migration issues to look out for in 2023. Origins, key events and priorities for Europe. Kättesaadav: https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf

³⁴¹ Euroopa Komisjon (2021). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, mis käsitleb rändajate ärakasutamise olukordi rände- ja varjupaigaküsimuste valdkonnas. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2021%3A890%3AFIN>

museta (peamise põhjusena nähti Euroopa ühtse varjupaigasüsteemi standardite nõrgenemist), ning määruse eelnõu jäi seetõttu vaid eelnõuks. 2023. aastal on plaanis määruse eelnõu uuesti läbi vaadata ning jätkata tööd kõikide vastuvõtavate tingimuste loomisega, pidades silmas, et instrumentaliseerimine tõenäoliselt jätkub ka lähiaastatel ning nõuab liikmesriikidelt ühist lähenemist.³⁴² 2023. aasta märtsis lepiti SCIFA³⁴³ kohtumisel kokku, et rände ärakasutamise (instrumentaliseerimise) määrus ja kriisihalduse määrus ühendatakse ning luuakse ühine meetmete kataloog.

ELi liikmesriigid on ebaseadusliku rände ennetamiseks võtnud kasutusele mitmesuguseid meetmeid. Nii näiteks võtsid Eesti, Läti, Leedu ja Poola ehk riigid, kes puutuvad oma välispiiril kokku potentsiaalsete ohtudega, vastu julgeolekupõhiseid lähenemisviise, et ohjeldada Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene põhjustatud riske. Näiteks ehitas Poola riiklikele julgeolekuohtude lahendamiseks nii füüsilisi kui ka elektroonilisi tarasid Venemaa ja Valgevene piirile, mis aitasid ära hoida ka ebaseaduslike sisserändajate massilist sissevoolu pärast 2021. aasta Valgevene algatatud rändekriisi. Soome seadusemuudatused võimaldasid ehitada piiritsooni tõkkeid, sh piiritarasid.³⁴⁴

9.3.3 Ebaseadusliku rände tõkestamine ja seaduslike rändekanalite kuritarvitamine ELis ja Eestis

Ebaseaduslikule rändele kaasaaitamise vältimiseks muutsid mitmed ELi liikmesriigid oma seadusi, mis hõlmavad sisserändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetajate vastutusele võtmise menetluste lihtsustamist, nende tegevusele rangemate karistuste määramist ning ebaseadusliku rände vastu võitlemist.³⁴⁵ Samuti suurendati operatiivtõhususe tõstmiseks piirihaldussuutlikkust.³⁴⁶

Pärast ebaseadusliku rände enneolematut suurenemist 2022. aasta teisel poolel tegi Tšehhi Vabariik ettepaneku muuta oma kriminaalkodeksit, et kehtestada sisserändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetajatele rangemad karistused, teha tagasisaatmisotsuseid „tagasisaatmatutele“ ebaseaduslikult piiri ületanutele ja

342 ICMPD (2023). Migration Outlook 2023. Ten migration issues to look out for in 2023. Origins, key events and priorities for Europe. Kättesaadav: https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf

343 Strateegiline sisserände-, piiride ja varjupaigakomitee

344 Valgevene-EL välispiiri tüli vahetuks alguseks võib lugeda 23. mail 2021. aastal Ateenast Vilniusesse teel olnud Ryanair lennu 4978 sunnitud peatumist Minskis. Valgevene poliitilisest ebastabiilsusest lähtuvalt võttis EL vastu piiravad meetmed ning sanktsioonid Valgevene finantssektori suhtes. Vastumeetmena hakkasid 2021. a juunis Valgevene valitsusega seotud asutused turundama ebaseaduslikele sisserändajatele teekonda Iraagist läbi Valgevene Saksa- maale

345 BE, CZ, EE, NL

346 BE, DE, HU, NL, PT, SI, SK

suurendada vastuvõtuvõimekust. Holland esitas samuti seadusandliku ettepaneku, et lihtsustada väljaspool riigi territooriumi toimuva ebaseaduslikult üle piiri toimetamise eest vastutavate kolmandate riikide kodanike vastutusele võtmist. Mitu ELi liikmesriiki teatas meetmetest eesmärgiga suurendada operatiivtöhusust ELi välispiiril, eelkõige seoses ebaseadusliku rände suurenemisega Lääne-Balkani rändeteel.³⁴⁷ Ungari asutas kiirreageerimis- ja eripolitsei raames uue piirikaitseorgani ning Ungari lõunapiiril Serbiaga liitus politseiga rahvusvaheline kontingent. Lisaks suurendas Ungari Ungari-Serbia piirilõigule rajatud ajutise tõkke kõrgust. Saksamaa võttis juhtrolli EMPACTi 2022–2025³⁴⁸ prioriteediks olevas võitluses sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamises ning koordineeris seetõttu ühisoperatsioone teiste ELi liikmesriikide ja ametitega, et võidelda rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise võrgustike vastu. Samuti on Saksamaa (koos Austriaga) ühiselt juhtinud Europoli Lääne-Balkani tööühma.

Samuti löid mõned ELi liikmesriigid ebaseaduslikult üle piiri toimetamise vastase luure- ja operatiivkoostöö tõhustamiseks koostööpartnerluse.³⁴⁹ 2022. aasta detsembris kutsusid Holland, Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa, Ühendkuningriigi ja Põhja-Iirimaa sise- ja/või rändeministreid üles koostama ühisavaldust, et tugevdada veelgi koostööd ebaseadusliku rände ja sisserändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise vastu võitlemisel. Slovakkia ühines Tšehhi Vabariigi ja Ungari vahelise ühise uurimiserühma loomist käsitleva lepinguga, mille eesmärk on eelkõige Lääne-Balkani rändetele keskendudes hõlbustada rahvusvahelist koostööd sisserändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamise uurimisel ja selle eest vastutusele võtmisel.

Et parandada Eesti valmisolekut reageerida massilise sisserände olukordadele, korraldasid PPA ja Eesti Kaitseliit 14.-18. septembril 2022 ühise õppuse „Müür“, et harjutada hädaolukorra lahendamise plaani elluviimist massilise sisserände korral. Õppus toimus peamiselt Narva linna lähiümbruses ja Alutaguse vallas.

Õppus sisaldas ka olukorra logistika korraldamist, abi taotlemist Euroopa Liidu Varjupaigaametilt (EUAA) ja koostööd kohtutega. Õppusel harjutati erinevaid massilise sisserände stsenaariume, samuti seda, kuidas koordineerida institutsioonide vahelist koostööd, kuidas läbi viia erinevaid protseduure (alates menetluspunktide loomisest kuni isikute tervisekontrollini). Kokku oli õppusel üle 400 osaleja PPAst, Kaitseliidust ja Kaitseväest, Päästeametist, Häirekeskusest ja teistest seotud partnerorganisatsioonidest. Õppus viidi läbi AMIF2021-23 projekti „Riiki massiliselt sisenevate isikute vastuvõtu ja tagasisaatmise võimekuse tõstmine“ raames.

Seoses rändesurvega Eesti välispiirile palus PPA oma patrull- ja seiretegevuse toetamiseks ning tugevdamiseks esmakordselt lisaressursse Frontexilt. Alates 2022.

347 DE, HU

348 Euroopa Liidu Nõukogu (2023). Council conclusions setting the EU's priorities for the fight against serious and organised crime for EMPACT 2022-2025. 09.03.2023.

Kättesaadav: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7101-2023-INIT/en/pdf>

349 BE, CZ, FR, DE, HU, NL, SK

aasta märtsist alustas Frontexi ühisoperatsiooni raames Eestis tegevust 20 ametnikku Soomest, Saksamaalt, Hollandist, Prantsusmaalt ja Šveitsist ning 14 patrul-lautot. Ühisoperatsioon jätkus ka 2023. aastal.

18. juunil jõustus väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses muudatus³⁵⁰, mis sätestab, et PPA võib kolmanda riigi kodaniku halduskohtu loata kinni pidada kuni 48 tunniks, et välismaalase isikut kontrollida ja kindlaks teha, kas tal on riigis viibimiseks seaduslik alus või on ta kohustatud riigist lahkuma. Ka seni oli isiku kinnipidamine kuni 48 tunniks võimalik väljasaatmise eesmärgil, aga puudus kinnipidamise võimalus isiku tuvastamiseks ja tema riiki sisenemise ja riigis viibimise asjaolude väljaselgitamiseks. Muudatus oli vajalik, et võimaldada PPAI või julgeolekuasutustel piisavalt põhjalikult selgitada välja kõiki olulisi asjaolusid, mis on vajalikud välismaalase riigis viibimise seaduslikkuse kontrollimiseks. Kinnipidamine peab järgima proportsionaalsuse põhimõtet ning arvesse võetakse iga üksikjuhtumiga seotud olulisi asjaolusid. Kui kinnipidamise alus on ära langenud, vabastatakse kolmanda riigi kodanik viivitamatult. Halduskohtunik võib pikendada kinnipidamise tähtaega kuni kolmeks päevaks ja anda loa isiku kinnipidamiseks, kui objektiivse takistuse tõttu ei ole võimalik läbi viia kõiki vajalikke toiminguid (nt turvakontroll, pöördumised EL infosüsteemidesse, isiku küsitlemine, tervisekontroll jne). Lühiajaline isiku kinnipidamine, et teha kindlaks tema isik ja riigis viibimise seaduslikkus, ei oma puutumust ELi õigusega.

2022. aastal oli aktiivselt töös migratsioonijärelevalve andmekogu ehk MIGISe arendused. Migratsioonijärelevalvet teostab PPA, kelle eesmärk on tagada, et välismaalased täidavad neile seatud tingimusi Eestis viibimiseks, töötamiseks, õppimiseks, pereelu elamiseks jms. MIGISe kasutuselevõtuga muutub märkimisväärselt PPA migratsioonijärelevalve teenuse osutamine: info on digiteeritud, automaatse kontrolliga paraneb teenuse kvaliteet, kogutud andmed salvestatakse ühes keskkonnas, ametnikele ja töötajatele on tagatud teenustus- või tööülesannete täitmist toetav ja vajalike funktsioonidega töölaud ning avaneb võimalus seni käsitsi kontrollimisele ja andmesisestusele kuluvat aega rakendada nõuete täitmise sihistatud seireks ja reageerimisvõimekuse suurendamiseks. MIGISe kasutuselevõtu tulemusena on PPAI pidev ajakohane teadlikkus ja kiirem reageerimisvõimekus selliste välismaalaste tuvastamiseks, kes ei vasta viibimisaluse tingimustele ja eesmärgile. Ebaseadusliku rände ning viisade ja elamislubade väärkasutamise ennetamine ja tuvastamine aitab tagada avalikku korda ja julgeolekut ning seda, et välismaalased viibivad Eestis ja seeläbi ka Euroopa Liidus seaduslikult ja eesmärgipäraselt, täites seejuures kõiki kehtestatud tingimusi. MIGISe rakendamise seadusemuudatus esitati Riigikogule 2022. aasta lõpus ja võeti vastu 23. veebruaril 2023. Samuti kehtestati MIGISe andmekogu põhimäärus, millega loodi eeldused MIGISe kasutuselevõtuks. MIGISe I etapi arendused võeti kasutusele 20. juulil 2023 ning järgnevatel aastatel on planeeritud ellu viia MIGISe jätkuarendused eesmärgiga arendada lisafunktsionaalsusi ja liidesed teiste andmekogudega.

350 Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse § 15: Välismaalase kinnipidamine väljasõidukohustuse kindlakstegemiseks

PPA jätkas ka oma pikaajalist ja aktiivset koostööd Maksu- ja Tolliameti ning Tööinspeksiooniga, et ennetada ja tõkestada ebaseaduslikku töötamist Eestis ning tagada, et Eestis töötav välistöötajad maksaks oma makse Eestis. Samuti jätkati info jagamise tegevustega, et tööandjad oleksid teadlikud oma kohustusest välistöötajate palkamisel.

Tööinspeksioon omakorda pööras 2022. aastal enam tähelepanu Ukrainast pärit töötajate töötingimuste, sealhulgas töösuhete kontrollimisele, kuna nad võivad olla Eesti tööturul haavatav grupp töötajaid. Tööinspeksioon sai täiendavaid eelarvevahendeid Ukraina sõjapõgenike töötingimuste järelevalveks ja kontrollimiseks, aga ka töötajate personaalseks toetamiseks ja nõustamiseks, kommunikatsiooni- ja teavitustegevusteks, et vältida nende väärkasutamist ja ärakasutamist. Ukraina sõjapõgenike Eesti tööeluga tutvustamiseks ja nende toetamiseks lõi Tööinspeksioon rida tegevusi:

- Tööelu portaalis jagatakse ukrainakeelset tööalast infot (Інформаційні матеріали для громадян, які прибувають з України ehk infomaterjalid Ukrainast saabuvatele kodanikele; <https://www.tooelu.ee/et/503/ukrainci-yaki-tikayut-vid-viyini-ta-trudovi-vidnosini>)³⁵¹;
- Tööinspeksioon võttis tööle ukrainakeelsed nõustajad, kes nõustavad isikuid nii e-kirja kui telefoni teel;
- Alustati ukrainakeelse blogi pidamisega Tööelu portaalis <https://www.tooelu.ee/et/652/ukrainlanna-eestis> eesmärgiga, et vajalik ja õige info jõuaks abivajajateni ning tekiks usaldus asutuse vastu;
- Tööinspeksioon osales erinevatel infopäevadel, sh ka laevadel, kuhu olid majutatud Ukraina sõjapõgenikud;
- Tööelu portaali täiendati teemal Kuidas ennetada tööalast ärakasutamist? <https://www.tooelu.ee/et/292/tooalane-arakasutamine#kuidas-ennetada-tooalast-arakasutamist?> eesmärgiga, et nii tööandja kui töötaja saaksid vajalikke valdkondlike teadmisi.

Tööinspeksiooni Tööelu portaali Working Life Portal uuendati (eesti, inglise, vene keelseks) <https://www.tooelu.ee/en>, kus jagatakse informatsiooni nii tööalase ekspluateerimise, kui inimkaubanduse kohta.

2022. aasta lõpu seisuga oli Tööinspeksioon läbi viinud 819 ettevõtte kontrolli, mis hõlmas kokku 3261 töökohta. Ukrainast pärit sõjapõgenike töötingimuste kontroll hõlmas 20% kontrollidest. 2022. aastal laekus inspeksiooni kokku 1869 töövaidlust, millest 70 töövaidlust puudutasid ukrainlasi. Vaid vähesed neist olid Ukraina sõjapõgenikud, enamik neist olid ukrainlased, kes elasid Eestis juba enne 24. veebruari 2022. enamik Ukraina kodanikke puudutavatest töövaidlustest laekus ehitussektorist, haldus ja abitegevuse valdkonnast ning veonduse, laonduse sektorist. Maakondade vaatest oli enamik ehk ligi 80% töövaidlustest laekunud Tallinnast-Harjumaalt, seejärel Tartumaalt, Ida-Virumaalt ja Pärnumaalt.

³⁵¹ Tööinspeksioon Tööelu portaali Kättesaadav: <https://tooelu.ee/et>

Võltsitud reisidokumendid

Mitmed ELi liikmesriigid võtsid vastu meetmeid, et võidelda võltsitud reisidokumentide omandamise ja kasutamise vastu. Näiteks Saksamaa lõi alalise kasutajatoe ja võttis politsei mobiilseadmetel kasutusele dokumentide kontrollimise ja näovõrdluse rakendused, et tuvastada dokumendivõltsinguid ja väärkasutust. Hispaanias loodi riikliku üksusena võltsingute tuvastamise büroo, et toetada politsei tegevust võltsingute tuvastamisel. Slovakkia Vabariik kehtestas Vietnamist, Bangladeshist, Iraanist ja Marokost pärit Schengeni viisa taotlejatele uue kohustuse esitada varem aktsepteeritud notariaalselt tõendatud versiooni asemel politseiasutuse poolt kinnitatud dokument. Selle põhjuseks oli ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike arvu suurenemine, kes esitasid viisa taotlemisel võltsitud dokumente. Saksamaa viis läbi operatiivtegevuse „Viisapettused“, millega edendati kogu ELi hõlmavat analüüsi, et piirata ja takistada viisapettusi.

PPA on 2022. aasta trendina täheldanud, et järjest enam ei võltsita mitte isikut tõendavat dokumenti ennast, vaid viibimislubade saamiseks esitatavaid alusdokumente või on alusdokument autentne, kuid see on saadud ebaseaduslikul teel koduriigis.

2022. aastal oli võltsitud dokumentide avastamine vähenenud, kuna tervisetõendi olemasolu piiril enam ei kontrollitud. Vähenes ka reisidokumentide võltsingute avastamine, kuid võrreldes eelmise aastaga kasvas 67% viisade ja elamislubade võltsimine. Elamisluba võltsimiselt tabati Venemaa kodanikud (10), Dominikaani Vabariigi (4) Egiptus (1) ja Sri Lanka kodanik (1).

Frontexi hinnangul on väga suur risk, et ELis hakatakse võltsima ja väärkasutama Ukraina dokumente (passid, ID-kaardid, elamisload). Samuti on oluliselt kasvanud nende topeltkodakondsusega isikute arv, kes esitlevad piiril vaid enda Ukraina kodakondsuse ning varjavad Venemaa kodakondsust ja oma Venemaal elamise asjaolusid.

9.4 Inimkaubandus

Inimkaubandus on jätkuvalt ELi liikmesriikides väga kõrge prioriteediga probleem. Inimkaubanduse ja sisserändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamise kuritegude arv Euroopas oli tõusuteel ka 2022. aastal. Viimastel avaldatud Europoli ja Eurostat'i andmetel³⁵² tuvastati 2021. aastal ELis 7155 inimkaubanduse ohvrit, mis on ligi 10% kasv võrreldes eelmise aastaga ja mõisteti süüdi 2517 inimkaubitsejat.

EL liikmesriigid on avaldanud siseriiklikud andmed, mille kohaselt oli ELis 2022. aastal 3717 inimkaubanduse ohvriks tunnistatud kolmandate riikide kodanikku, kellest 2195 olid tuvastatud Itaalias. 855 kolmanda riigi kodanikku olid eeldatavad inimkaubanduse ohvrid. Täiskasvanud moodustasid ohvriks tunnistatud kolman-

³⁵² Eurostat (2023). Trafficking in human beings statistics. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics&olid=574250#Number_of_registered_victims_and_of_suspected_and_convicted_traffickers

date riikide kodanikest 93%, kellest 57% olid naised ja 37% mehed; pea 10% olid alaealised. Tuvastatud täiskasvanud kolmandate riikide kodanikest ohvritest 1801 olid tunnistatud inimkaubanduse ohvriks seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil, neist 96% tuvastatud ohvritest olid naised. Tööalase ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvriks langes 2556 isikut, neist 84% olid mehed.

9.4.1 ELi tegevussuunad inimkaubandusega võitlemisel

Europol avaldas 2022. aasta veebruaris oma kuuenda aastaaruande, milles märkigi, et sisserändajate ebaseaduslikult üle piiri toimetamine ja inimkaubandus on märkimisväärselt kasvanud nii väljakujunenud kui ka uutel rändeteedel. Seda nii kolmandate riikide kodanike suurenenud nõudluse ELi välispiiride ebaseaduslikuks ületamiseks kui ebaseaduslikult üle piiri toimetavate võrgustike professionaalsemaks muutumise tõttu.³⁵³

2022. aastat mõjutas 2011. aastal vastu võetud inimkaubanduse vastu võitlemise direktiivi 2011/36/EL³⁵⁴ hindamine, mille tulemusena esitas komisjon direktiivi muutmiseks ettepaneku³⁵⁵ koos sellega kaasneva mõjuhinnangu³⁵⁶ ja täieliku hindamisega.³⁵⁷ 2022. aasta detsembris Euroopa Komisjoni poolt esitatud ettepanek inimkaubanduse vastu võitlemise direktiivi kohta sisaldab nii täiendavaid sätteid inimkaubanduse kuritegude määratluse kohta (sundabielud, ebaseaduslikud lapsendamised, digivahenditega toime pandud kuriteod) kui ettepanekuid tugevdada juriidiliste isikute suhtes kohaldatavaid sanktsioone (näiteks, et liikmesriigid

353 Europol (2022). European Migrant Smuggling Centre 6th Annual Report. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/european-migrant-smuggling-centre-6th-annual-report-%E2%80%932022#:~:text=The%20facilitation%20of%20illegal%20immigration,threats%20facing%20the%20European%20Union>

354 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK, Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>

355 Euroopa Komisjon (2021). Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13106-Fighting-human-trafficking-review-of-EU-rules_en

356 Euroopa Komisjon (2021). Impact Assessment Report accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13106-Fighting-human-trafficking-review-of-EU-rules_en

357 Euroopa Komisjon (2021). Evaluation of the Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13106-Fighting-human-trafficking-review-of-EU-rules_en

kriminaliseeriks ära kasutatava ohvri poolt osutatud teenuste teadliku tarbimise). Ettepanekus on sätestatud liikmesriikidele ka rangemad nõuded riiklike suunamis- mehhanismide loomiseks ning kohustus koguda andmeid ja esitada komisjonile aruandeid.

Euroopa Komisjon esitas 2022. aasta lõpus aruande inimkaubanduse vastase võitluse edusammudest (neljas aruanne).³⁵⁸ Selles tutvustatakse inimkaubanduse käsitlemise põhiküsimusi ELis, sealhulgas statistikaandmeid, uusi väljakutseid ja ELi strateegia rakendamiseks võetud meetmeid, samuti ühist inimkaubanduse vastast kava, mille eesmärk on vältida Venemaa sõjalise agressiooni eest Ukrainas põgenevate isikutega kaubitsemist.

Samuti seab uus Europoli EMPACT tsükkel 2022–2025 inimkaubanduse üheks platvormi peamiseks prioriteediks.

EMPACT platvormi raames algatati Austria eestvedamisel Ukraina kodanike inimkaubanduse vastu võitlemise töörihm

Ukraina inimkaubanduse vastane rakkerühm loodi 21. aprillil 2022. aastal. Seda koordineeris Austria föderaalne kriminaalluureteenistus, tihedas koostöös Europoliga. Kohtumised toimusid korrapäraste ajavahemike järel. Osalesid Europol, Saksamaa, Ungari, Moldova Vabariik, Slovaki Vabariik, Rumeenia, Tšehhi Vabariik ja Poola. ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastu võitlemise büroo (UNODC) osales strateegilisel tasandil. Koostöö tulemusel uuriti mitmeid Ukrainast põgenenud isikutega seotud inimkaubanduse juhtumeid.

2022. aasta juunis ja septembris viidi Europoli juhtimisel läbi kaks kogu ELi hõlmavat ühist EMPACTi infopäeva, mis olid nn „häkatonid“. Infopäevadel osales mitu liikmesriiki, et tuvastada interneti teel Ukraina sõjapõgenikest ohvreid õngitsevaid inimkaubitsejaid. Selle tulemusel arreteeriti mitmeid inimesi ja tuvastati inimkaubanduse ohvreid.

6.–13. juunini 2022 toimusid üle-euroopalised lastekaubanduse vastu võitlemise kampaaniad. Jõud ühendasid 22 riigi politseiüksused, lisaks Frontex, Europol, Eurojust ning INTERPOL. Operatsioonis osales aktiivselt ka Austria politsei. Neid ühiseid tegevuspäevi koordineeriti rahvusvaheliselt eesmärgiga tuvastada võimalikult kiiresti lastega kaubitsemine, inimkaubanduse ohvrid ning riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil tegutsevad kuritegelikud organisatsioonid.

³⁵⁸ Euroopa Komisjon (2021). Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (fourth report), Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM/2022/736 final.

Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0736>

Bulgaaria, Itaalia, Gruusia ja Armeenia võtsid inimkaubandusega võitlemiseks vastu uued riiklikud tegevuskavad või programmid. Itaalias rõhutatakse inimkaubanduse vastases tegevuskavas 2022–2025 vajadust võtta kooskõlas teiste riiklike strateegiatega paremini arvesse võimalike ohvrite haavatavuse tunnuseid, et ohvreid paremini tuvastada ja kaitsta. Gruusia võttis vastu inimkaubanduse vastase tegevuskava 2023–2024 ning rakendas Ameerika Ühendriikide välisministeeriumi soovitusi, mille eesmärk oli parandada ohvrite avastamist, sidusrühmade vahelist kooskõlastamist ja tõhustada kurjategijate vastutusele võtmist.

9.4.2 Eesti tegevusuunad inimkaubandusega võitlemisel

Sarnaselt 2021. aastaga ei tuvastatud Eestis 2022. aastal kolmandate riikide kodanikest inimkaubanduse ohvreid. 2022. aastal oli aga eeldatavaid inimkaubanduse ohvreid 86, mis on enam kui kaks korda rohkem kui aasta varem. 2022. aastal oli eeldatavatest ohvritest 51 naised, 5 transsoolist ja 30 meest. Kõik nad olid üle 18-aastased. 54% eeldatavates ohvritest olid seksuaalse ekspluateerimise ohvrid ja 46% tööalase ekspluateerimise ohvrid. Enamasti olid ohvrid Ukraina, Vene Föderatsiooni ja Moldova kodanikud. 2022. aastal vahistati inimkaubandusega seotud kuritegudes 4 isikut ning 4 inimkaubitsejat, kes mõisteti süüdi karistusseadustiku § 133 alusel.

Riigikogu võttis 14. detsembril 2022 vastu uue ohvriabi seaduse ja sellega seotud seaduste muudatused, mis jõustusid 1. aprillist 2023. Uus ohvriabi seadus parandab abi kättesaadavust vägivalla, kuriteo või kriisijuhtumi ohvritele. Seadusega muutus selgemaks kuriteoohvrite hüvitiste taotlemise süsteem. Inimkaubanduse ohvri aspektist olid olulised punktid, milles sõnastati inimkaubandusohvrite osutatavad teenused, mis nüüd sisaldavad nii psühholoogilist nõustamist, psühhoteraapiat, psühhosotsiaalse abi tagamist, ohvri nõustamist, juriidilise abi andmist kui ka ohvri majutamist, toitlustamist, vajalike tervishoiuteenuste kättesaadavuse korraldamist, tõlketeenuse korraldamist ja ohvri abivajaduse hindamist. Võrreldes eelneva seadusega ei nimetata enam eeldatavat ohvrit, kuigi sisuliselt saab seda sihtrühma jätkuvalt abistada ja talle teenuseid osutada. Nii võib isikule PPAIt või prokuratuurilt ohvriks tunnistamise kinnituse saamiseni osutada teenuseid kuni 14 kalendripäeva. Kui selgub, et inimene siiski ei ole inimkaubanduse ohver, lõpetab Sotsiaalkindlustusamet talle inimkaubanduse ohvritele mõeldud teenuse osutamise. Lisaks jõustus muudatus, et inimkaubandusega seotud kuriteos tunnistajatele võib anda tähtjalise elamisloa kriminaalmenetluses osalemiseks, kui prokuratuuri hinnangul on välismaalase Eestis viibimine kriminaalmenetluses osalemiseks vajalik. Varem oli inimkaubanduse kuriteos tunnistajal samasugune õigus elamisloale nagu kannatanul. Uues seaduses on arvestatud alaealiste abistamise erisustega ning täpsustatud ohvriabi ja lastekaitse koostööd.

2022. aasta juunis toimus II GRETA hindamisvisiit Eestisse. Hindamistulemused avaldatakse 2023. aasta keskel.

Põhjamaade Ministrite Nõukogu rahastusel korraldati 2022. aastal Põhja- ja Baltimaade Naispolitseinike Võrgustiku (NBNP) eestvedamisel kahest seminariblokist koosnenud inimkaubanduse alane seminar, mis viidi läbi Malmös 05-07.09.2022 ning Vilniuses 20-22.09.2022. Osalejaid oli kaheksast erinevast riigist ja koondasid esindajad politseist, prokuratuurist, mittetulundusühingutest ja muudest inimkaubanduse vastase võitlusega seotud organisatsioonidest, et omavahel tutvuda antud valdkonna ekspertide igapäevatööga. Võrgustiku eesmärk on tõsta teadlikkust ja jagada parimaid praktikaid inimkaubanduse, võrdse kohtlemise ja lähisuhetevägivalla teemadel. Eestit esindab NBNP juhatuses Eesti Politsei Naisühendus.

Frontex korraldas 21.-25. novembril Sisekaitseakadeemias koolituse („Anti-Trafficking in Human Beings“), mis hõlmas inimkaubanduse, orjastamise, laste ja haavatavas seisundis olevate inimeste kui inimkaubanduse ohvritega seotud teemasid.

Et paremini ja kiiremini jõuda inimkaubanduse ohvirteni, avas PPA alates 2022. aasta maist vihjepostkasti thb.info@politsei.ee, kuhu jõuavad kõik kodanike ja partnerasutuste poolt antud teated ja tähelepanekud. PPA on nii asutusesiseselt kui ka partnerasutustega kokku leppinud reeglid inimkaubanduse kahtlusega teadete edasise käsitlemise kohta. Vastavalt kokkuleppele edastatakse inimkaubanduse kahtlusega teated prokuratuurile ning kontrollitud teated arutatakse läbi koos prokuratuuriga, mille käigus tehakse otsus kriminaalmenetluse alustamise või alustamata jätmise kohta. Tulemusega teated sisestatakse andmebaasi. Partnerasutustelt saadatud info kohta antakse tagasiside, mis edastatakse kokku lepitud kanaleid pidi teate edastanud partnerasutusele. 2022. aasta maist laekus vihjepostkasti kokku 19 teadet, millest inimkaubanduse kahtlusega teateid oli 14, neist saadatud teadetest ei ole seni ühtegi inimkaubanduse kuriteo kriminaalmenetlust alustatud. Lisaks teadetega tegelemisele tegeleb politsei operatiivtöö käigus aktiivselt ennetusega ja seksiteenuseid pakkuvate kuulutuste ja isikute kontrollimisega. 2022. aastal tuvastati Eestis välismaalt pärit seksteenust pakkuvaid isikuid 309-l korral.³⁵⁹

MTÜ Eluliini SPSV projekti raames valmis 2022. aastal uuring „Seksi ostja Eestis: hoiak ja käitumine“³⁶⁰ (viimane selline uurimus viidi läbi 2007. aastal). Uuringu eesmärk oli sisendi andmine seksiosõtjate sotsiaalprogrammi loomiseks. Läbi uurimuse kaasati 12 seksi ostjat sotsiaalprogrammi loomisse. Uurimuses osales 50 seksiosõtjat. Uuringu põhjal valmib ka käsiraamat seksisõltlastele ja lähiaastatel plaanitakse välja töötada spetsiaalne tugirühm seksiosust loobumiseks.

³⁵⁹ USA Välisministeerium (2023). Trafficking in Persons Report: Estonia.

Kättesaadav: <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/estonia>

³⁶⁰ ERR uudis ja lisainfo uuringu kohta:

<https://www.err.ee/1608766495/pealtnagija-kes-ostab-eestis-seksi-ja-miks>

10.

Tagasi- saatmine

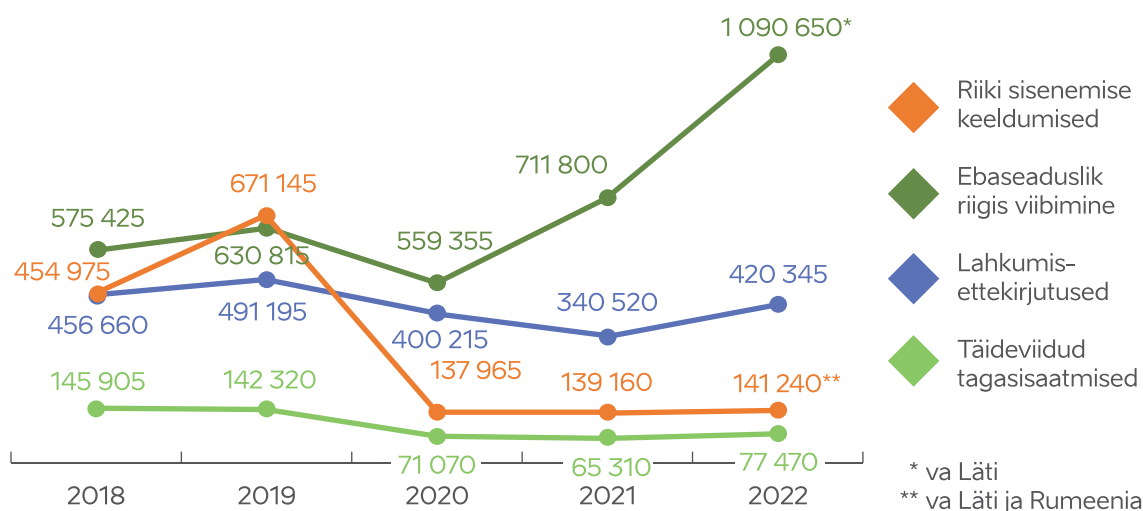

10.1 Tagasisaatmine arvudes

2022. aasta ei olnud viimaste aastate trendi jälgides sugugi erandlik ning nende isikute EList lahkumiste arv, kellel ei olnud seaduslikku alust ELi jääda, oli pigem väike. 2022. aastal väljastasid liikmesriigid kolmandate riikide kodanikele 420 345 lahkumisettekirjutust, mis on 23% enam kui 2021. aastal. Neist täideti vaid 77 470 ettekirjutust, mis näitab hinnanguliselt, et lahkus ligi 18,4% ettekirjutuse saanud isikutest. Enim väljastati lahkumisettekirjutusi Prantsusmaal (32% kogu ELi lahkumisettekirjutuste arvust), järgnes Horvaatia (10% koguarvust) ja Kreeka (8% koguarvust).

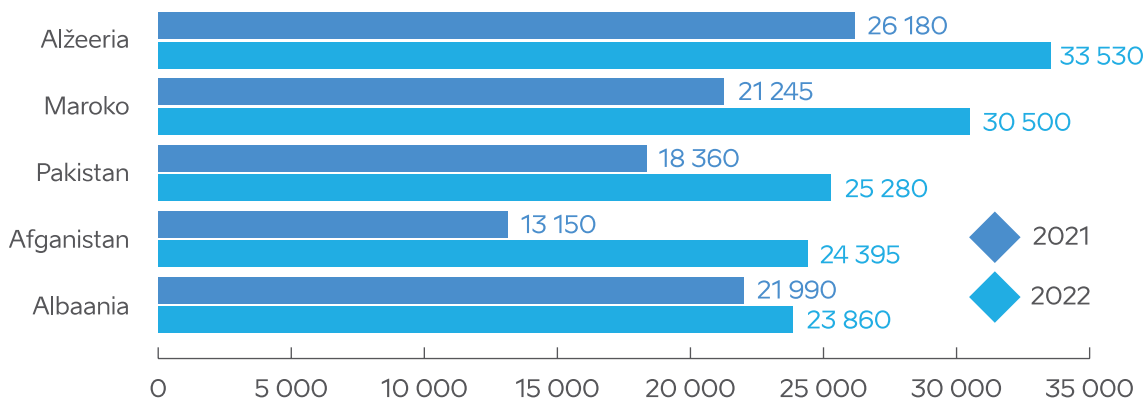
Tabel 18. Lahkumisettekirjutused ELis, 2021–2022, osakaal koguarvust ja muutus võrreldes eelneva aastaga, Allikas: Eurostat, migr_eiord ja migr_eiord1 (15.08.2023)

	2021	2022	Muutus %
EL kokku	340 520	420 345	23,4
Belgia	19 105	19 275	0,9
Bulgaaria	1 370	4 255	210,6
Tšehhi	6 675	8 315	25
Taani	2 355	2 230	-5,3
Saksamaa	31 515	32 865	4,3
Eesti	1 160	1 170	0,9
Iirimaa	160	630	293,8
Kreeka	28 815	33 500	16,3
Hispaania	7 800	10 805	38,5
Prantsusmaa	125 450	135 645	8,1
Horvaatia	15 135	40 525	167,8
Itaalia	11 095	28 185	154
Küpros	15 895	16 965	6,7
Läti	890	2 000	124,7
Leedu	4 710	3 190	-32,3
Luksemburg	725	885	22,1
Ungari	4 505	2 500	-44,5
Malta	695	770	10,8
Holland	17 300	15 740	-9
Austria	10 455	24 755	136,8
Poola	10 330	7 635	-26,1
Portugal	1 670	2 190	31,1
Rumeenia	2 615	4 895	87,2
Sloveenia	1 365	1 675	22,7
Slovakkia	1 020	1 445	41,7
Soome	3 245	3 405	4,9
Rootsi	14 470	14 890	2,9

Joonis 37. Ebaseaduslik riigis viibimine, riiki sisenemise keeldumised, lahkumisettekirjutused, täideviidud tagasisaatmised, Euroopa Liidus ja Norras, 2018–2022, Allikas: Eurostat, migr_eirfs, migr_eipre, migr_eiord1, migr_eirtn, migr_eirtn1 (15.08.2023)

Enim väljastati EL riikide poolt lahkumisettekirjutusi Alžeeria (33 530), Maroko (30 500) ja Pakistani kodanikele (25 280). Pea kõikide peamiste kodakondsute lõikes kasvas lahkumisettekirjutuste arv, v.a Ukraina kodanike osas, mis langes drastiliselt (2021. a väljastati 17 790 lahkumisettekirjutust, võrdluses 2022. a, mil väljastati 7270 ettekirjutust).

Joonis 38. TOP 5 kolmandate riikide kodanikud, kellele väljastati lahkumisettekirjutus ELis, 2021–2022, Allikas: Eurostat, migr_eiord ja migr_eiord1 (15.08.2023)

Eurostati andmetel lahkus 2022. aastal EList 77 470 kolmanda riigi kodanikku, kellele oli väljastatud lahkumisettekirjutus. Enim lahkus kolmandate riikide kodanikke Prantsusmaalt, Rootsist, Saksamaalt, Kreekast ja Austriast.

Kolmandate riikide kodanikest oli enim EList lahkujate seas albaanlasi (9465), grusiine (8030), süürlasi (5585) ja türklasi (5135). Võrreldes 2021. aastaga langes 2022. aastal enim EList lahkujate seas ukrainlaste arv (7365 isikut vähem, kui aasta varem) ja afgaanide arv (2085 isikut vähem). Seda mõjutas oluliselt vastavalt sõjategevuse hoogustumine Ukrainas 2022. aastal ja Talibani režiimi võimuletulek 2021. aastal. Oluliselt aga kasvas Süüria, Türgi ja Gruusia kodanike tagasi- pöördumiste arv.

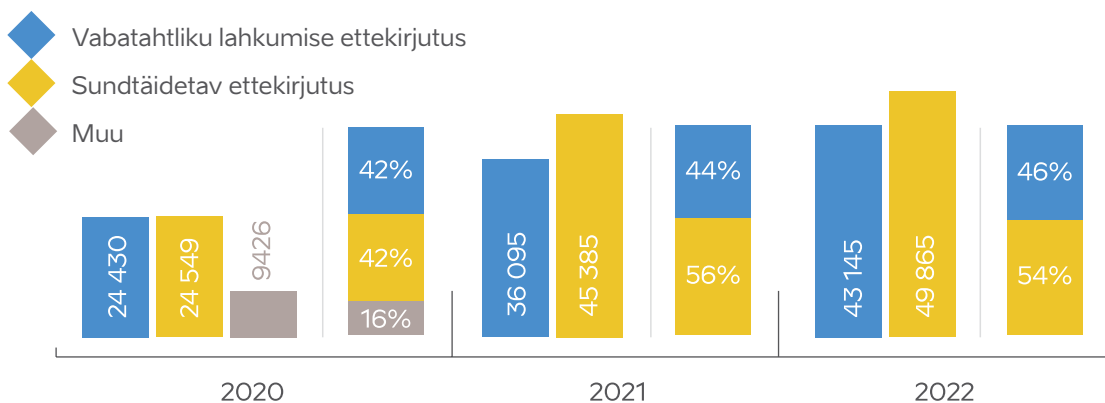
Tabel 19. Täideviidud lahkumisettekirjutused EL riikides 2022. aastal ning muutuse % võrreldes 2021. aastaga, Allikas: Eurostat, migr_eirtn (16.08.2023)

	2021	2022	Muutus %
EL kokku	65 310	77 470	19
Austria	4480	5260	17,4
Belgia	2655	1940	-27
Bulgaaria	520	515	-1
Küpros	2165	4205	94
Tšehhi	560	525	-6
Saksamaa	8195	7725	-6
Eesti	1060	1030	-3
Kreeka	6855	6985	2
Hispaania	3230	4515	40
Soome	1720	960	-44
Prantsusmaa	9665	12 535	30
Horvaatia	2040	3665	80
Ungari	1495	965	-35
Iirimaa	160	190	18
Itaalia	975	2790	186
Leedu	1587	2410	52
Luksemburg	155	155	0
Läti	765	1745	128
Malta	710	665	-6
Holland	2540	975	-62
Poola	6355	4575	-28
Portugal	265	595	124
Rootsi	6805	8615	27
Sloveenia	135	170	26
Slovakkia	370	235	-36

Olenemata asjaolust, et naasmisdirektiiv (2008/115/EÜ) julgustab liikmesriike enam pakkuma ja eelistama vabatahtliku tagasipöördumise võimalusi, mis on võrreldes sunniviisilise riigist lahkumisega inimese jaoks humansem, ei näita statistika, et see liikmesriikides alati nii on. Eurostati 26 liikmesriigi andmetel lahkus 2022. aastal EList vabatahtliku tagasipöördumise tähtaja jooksul 46% kolmanda riigi kodanikest, kellele oli tehtud ettekirjutus lahkumiseks. 54% isikutest lahkus sundtäidetava ettekirjutuse alusel. Nii oli näiteks riike nagu Saksamaa, Ungari, Itaalia, Tšehhi ja Horvaatia, kus enam kui 85% olid sundtäidetavad ettekirjutused. Samas kui kolmes riigis (Taanis, Lätis ja Leedus) jäi sundtäidetavate ettekirjutuste arv alla 10% ehk vabatahtlikult pöörduti tagasi nendes riikides enam kui 90% ulatuses.³⁶¹

³⁶¹ Eurostat (2023). Enforcement of immigration legislation statistics.

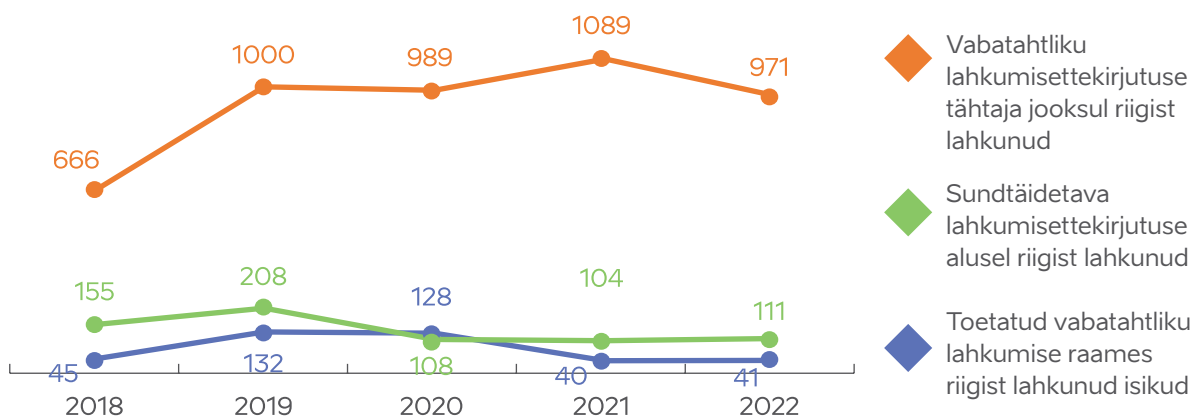
Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics#Non-EU_citizens_ordered_to_leave_the_EU

Joonis 39. Kolmandate riikide kodanike lahkumine EList lahkumisetekirjutuse alusel, 2021–2022 ja ettekirjutuse osakaal, Allikas: EMN Annual report on Migration and Asylum 2022³⁶²

PPA andmetel jäi 2022. aastal väljastatud lahkumisetekirjutuste arv peaaegu samaks kui 2021. aastal. Eurostati andmetel tegi PPA 1170 lahkumisetekirjutust, mis on 1% rohkem kui 2021. aastal. Neist 87% olid vabatahtliku tähtajaga lahkumisetekirjutused. Enim väljastati lahkumisetekirjutusi Venemaa Föderatsiooni, Moldova ja Usbekistani kodanikele. Kõik lahkumisetekirjutuse otsused tehakse PPA poolt juhtumipõhiselt ning sundtäidetav lahkumisetekirjutus tehakse isikule peamiselt juhul, kui esineb isiku põgenemise oht või väljasaadetav ei tee koostööd enda lahkumisetekirjutuse täitmise osas (näiteks ei täida temale määratud järelevõtteid).

Lahkumisetekirjutuse täitmise arv püsis Eestis kõrge ka 2022. aastal, mil tagasipöördumismäär oli ligi 88%. IOM Eesti VARRE projekti (toetatud vabatahtliku tagasipöördumise programm) toel tagasi pöördunute arv oli sarnane 2021. aastaga (2022. aastal toetas IOM 41 isiku tagasipöördumist, 2021. aastal oli isikute arv 40). VARRE projekti raames naasesid peamiselt tagasi Usbekistani, Gruusia ja Nigeeria kodanikud.

Joonis 40. Lahkumisetekirjutuse alusel Eestist lahkunud isikute arv, 2018–2022, Allikas: PPA

Sundtäidetava lahkumisetekirjutuse alusel riigist lahkunud isikute seas oli enim Vene Föderatsiooni, Usbekistani, Gruusia, Moldova ja Tadžikistani kodanikke. Vabatahtliku lahkumisetekirjutuse tähtaja jooksul riigist lahkunud seas oli aga enim Vene Föderatsiooni, Moldova, Ukraina, Usbekistani ja Gruusia kodanikke.

362 EMN Annual report on Migration and Asylum 2022 Kättesaadav EMN kodulehel: <https://www.emn.ee/publication/rande-ja-varjupaigapoliitika-aastaraport-2022/>

10.2 Tagasisaatmise tegevussuunad ELis

2022. aastal jätkasid paljud ELi liikmesriigid tegevusi selle nimel, et viia oma poliitika vastavusse ELi tegevussuundadega, ning jälgisid 2021. aasta ELi vabatahtliku tagasipöördumise ja taasintegreerimise strateegia rakendamist.

Üks 2022. aasta oluline tähis oli uue rände- ja varjupaigaleppe raames ELi tagasisaatmiskoordinaatori ametisse nimetamine.³⁶³ Koordinaatori roll on edendada tõhusa ELi ühise tagasisaatmissüsteemi rajamist, mida toetab ELi liikmesriikide esindajatest ja Frontexist koosnev kõrgetasemeline tagasisaatmisvõrgustik. 2022. aasta septembris toimus ELi tagasisaatmiskoordinaatori juhtimisel kõrgetasemelise tagasisaatmisvõrgustiku esimene kohtumine, kus osalesid tagasisaatmise eest vastutavate ELi liikmesriikide ja Schengeni lepinguga ühinenud riikide institutsioonide esindajad. ELi siseküsimuste volinik rõhutas võrgustiku tähtsust ja selle keskset eesmärki koordineerida kõigi ELi liikmesriikide jõupingutusi, et ELi tasandil tagada tõhus isikute tagasisaatmine.

2022. aastal võttis Frontex, mis vastutab tagasisaatmisoperatsioonide koordineerimise eest tehnilisel ja operatiivsel tasandil, endale uued kohustused. Alates 2022. aasta aprillist hakkas Frontex taasintegreerimisteenuse raames pakkuma taasintegreerimistoetust. 2022. aastal lõpetas Euroopa tagasisaatmis- ja taasintegreerimisvõrgustik (ERRIN) oma volitused ja selle tegevused anti üle Frontexile. Frontex toetas 2022. aastal umbes 1000 inimese tagasisaatmist oma päritoluriiki. 2023. aasta lõpuks peaksid kõik EL liikmesriigid liituma Frontexi ühise taasintegreerimisteenusega (Joint Reintegration Services), Eesti plaanib tegevustega liituda 2023. aasta teisest poolest, mil PPA juures alustavad tööd kaks uut tagasipöördumise nõustajat.

Frontexil on üha olulisem roll selliste inimeste tagasisaatmises oma päritoluriiki, kellel ei ole õigust Euroopa Liitu jääda. Amet aitab liikmesriikidel tagasisaatmisoperatsioone koordineerida ja rahastada, kuid võib neid ka ise algatada. Sel eesmärgil võib Frontex korraldada tellimuslende ja kommertslendudel kohti broneerida. Samuti aitab amet tagasisaadetutele vajalikke reisidokumente hankida ja pakub tagasisaatmisoperatsioonideks abistavaid eksperte. Nii pöördus 2022. aastal Frontexi operatsioonide abil kolmandatesse riikidesse tagasi umbes 24 850 inimest, kellest 40% pöördus tagasi vabatahtlikult. Frontex saatis erinevatesse ELi liikmesriikidesse 45 tagasisaatmisspetsialisti ja kaheksa tagasisaatmise kontakttametikku ning abistas ELi ja Schengeni riike mitmesuguste tegevustega, nagu tagasisaatmisele eelnevad tegevused, operatsioonide koordineerimine, põhiõiguste järelevalve teostamine ja abi osutamine sihtriiki saabumisel.

³⁶³ Euroopa Komisjoni koduleht: New Pact on Migration and Asylum.

Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/new-pact-migration-and-asylum_en

10.3 Koostöö kolmandate riikidega ja tagasivõtulepingute rakendamine

Liikmesriigid töötasid väga aktiivselt selle nimel, et parandada tagasisaatmise valdkonnas koostööd kolmandate riikidega. Nii tegid kümme ELi liikmesriiki³⁶⁴ kolmandate riikidega koostööd, et tõhustada koostööd tagasisaatmise ja taasintegreerimise vallas. Austria pidas läbirääkimisi rände- ja mobiilsuslepingu sõlmimiseks Indiaga ning jätkas kahepoolseid arutelusid teiste kolmandate riikidega. Bulgaarias viis IOM ellu projekti, mis keskendus jätkusuutlikkuse ja koostöö tugevdamisele kolmandate riikidega, sh korraldati visiit Mongooliasse, et arutada vabatahtlikku tagasipöördumist ja taasintegreerimist. Poola alustas läbirääkimisi kolme tagasivõtulepingu eelnõu üle Tadžikistani, Kõrgõzstani ja Usbekistaniga. Saksamaa allkirjastas kahepoolse rände- ja mobiilsuslepingu Indiaga. Eestis toimus kohtumine Usbekistani delegatsiooniga, kus teemaks oli isikute tagasisaatmise ja -pöörde kahepoolse lepingu kavandi arutelu. Usbekistaniga kahepoolse lepingu projekti sõlmiseni jõutakse tõenäoliselt 2023. aastal.

Leedu korraldas identifitseerimismissioone Iraaki, Kameruni, Togo ja Kongo Demokraatliku Vabariigi diplomaatiliste esinduste töötajatega. Seoses Venemaa sissetungiga Ukrainasse kolis Nigeeria saatkond Ukrainast Leetu. Saksamaal otsustas Föderaalvalitsus luua rändelepingute erisaadiku ametikoha. Soome seadis eesmärgiks suurendada operatiivkoostööd mitme kolmanda riigiga (pärast COVID-19 pandeemiat sai see võimalikuks) ning korraldas visiidi Iraaki, et teha koostööd tagasisaatmise küsimustes. Soome ametivõimud suhtlesid aktiivselt ka kolmandate riikide saatkondadega tagasipöördujate tuvastamise ja ajutiste reisidokumentide hankimise küsimustes.

Lisaks sõlmis Eesti Kasahstaniga kahepoolse lepingu ebaseaduslikult riigis viibivate isikute tagasivõtmise osas. Kokkuleppe sõlmimise eesmärk on arendada riikide vahel koostööd nende isikute tagasisaatmisel ja -võtmisel, kes ei vasta või enam ei vasta Eesti või Kasahstani territooriumile sisenemise või seal viibimise ja elamise kohta kehtivatele tingimustele, ning soodustada selliste isikute transiiti. Kokkuleppe põhineb vastastikusel koostööl ja see hõlmab nii oma riigi kodanikke kui ka kolmandate riikide kodanikke ja kodakondsuseta isikuid. Kodakondsuse kindlakstegemine ja riigis ebaseadusliku viibimise või elamise tõendamine lasub tagasivõtmist taotleval poolel, kes peab taotlemisel esitama lepinguga kindlaksmääratud dokumendid.

Sloveenias jõustusid tagasivõtulepingud Bangladeshiga (RCMSi rakenduse kaudu). Küpros tegi ettepaneku sõlmida kahepoolsed tagasivõtulepingud Kongo Demokraatliku Vabariigi, Vietnami, India ja Nepali valitsustele.

364 AT, BG, CY, CZ, DE, EE, FI, LT, PL, SI

Euroopa reisidokumendi kasutamine ebaseaduslikult ELis viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmisel

Liikmesriikide toetamiseks riigis ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmisel, on määrusega (EL) 2016/1953 loodud võimalus Euroopa reisidokumendi kasutamiseks. Dokumendi eesmärk on parandada tagasisaatmise ja tagasivõtu alast koostööd kolmandate riikidega, nimelt peamiste päritolu- ja transiidiriikidega, et hõlbustada tagasisaatmist. Määruse eesmärk on tagada, et kolmandad riigid aktsepteeriks Euroopa reisidokumendi tagasisaatmiseks liidu või liikmesriikide sõlmitud tagasivõtulepingute või muude kokkulepete raames, samuti tagasisaatmise alase koostöö raames kolmandate riikide ametlike lepingutega. 2022. aastal oli enamik, kuid mitte kõik liikmesriigid, täitnud kohustuse rakendada kolmandate riikide kodanike tagasisaatmisel ühe võimalusena Euroopa reisidokumendi.

ELis erineb Euroopa reisidokumendi kasutamine liikmesriigiti olulisel määral. Nii on näiteks Bulgaarias, Horvaatias, Kreekas, Eestis, Lätis, Leedus, Poolas ja Sloveenias alates dokumendi kasutuselevõtust 2019. aastal kuni 2022. aastani väljastatud alla kümne dokumendi. Küpros ja Hispaania aga ei kasuta seda üldse. Samas kasutati mõnes liikmesriigis dokumenti väga laialdaselt, näiteks Belgia on väljastanud enam kui 1500 dokumenti, Soome üle 230 dokumendi, Prantsusmaa üle 600 dokumendi, Holland ligikaudu 1330 dokumenti ja Rootsi üle 400 dokumendi.

Põhjuseid, miks riigid ei kasuta või kasutavad Euroopa reisidokumendi vähe on mitmeid, kuid peamine neist on, et kolmandad riigid ei tunnusta dokumenti. Mitte-tunnustamise tulemusel ei ole aga isiku tagasisaatmine edukas, kuna kolmas riik võib keelduda isiku vastuvõtmisest. Kolmandatele riikidele on oluline, et nad saaksid ise identifitseerida ja dokumenteerida isikuid, keda nad vastu võtavad. Samuti ei ole mitmed kolmandad riigid nõus vastu võtma kodanikke, kes pöörduvad tagasi väljasaadetavatena. Nende riikide seisukoht on, et vastu võetakse ainult need isikud, kes pöörduvad tagasi vabatahtlikult.

Euroopa Komisjon peab Euroopa reisidokumendi kasutamist isiku väljasaatmise vahendina väga oluliseks töövahendiks ning soovib liikmesriikidel seda rohkem kasutada, et tõhustada ja kiirendada ELis nende isikute väljasaatmist, kellel puudub seaduslik alus liidus viibida.

10.4 Tagasisaatmise valdkonna tegevussuunad Eestis

18. juunil 2022 jõustusid väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses mitmed muudatused, mis puudutasid SISi sisestatud teabe vahetamist ja lahkumisettekirjutuste vastastikust tunnustamist. Muudatustega jõustusid EL määrus 2018/1860 (Schengeni infosüsteemi kasutamise kohta ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmisel) ja ELi määrus 2018/1861 (Schengeni infosüsteemi (SIS) loomise, toimimise ja kasutamise kohta piirikontrolli valdkonnas), millega sõnastati üksikasjalikumalt siseriiklikesse õigusaktidesse SIS hoiatus-teadete sisestamise ja kustutamise ning teabe edastamise kohta teiste liikmesriikide pädevatele asutustele.

Sama seadusemuudatuse³⁶⁵ täpsustati, millisesse riiki saab kolmanda riigi kodanik tagasi pöörduda või kuhu ta tagasi saadetakse. Viibimisalusetas Eestis viibiv välismaalane on kohustatud lahkuma või ta saadetakse välja: 1) tema kodakondsjärgsesse riiki; 2) transiidiriiki Euroopa Liidu või kahepoolse tagasivõtulepingu või muu kokkuleppe alusel või 3) kolmandasse riiki tingimusel, et välismaalane soovib sinna lahkuda ja ta seal vastu võetakse. Nimetatud muudatused tehti võttes arvesse 2018. aastal Eestile tagasisaatmise valdkonna Schengeni hindamiste käigus tehtud ettepanekuid.

Lisaks sätestati³⁶⁶, et Politsei- ja Piirivalveamet või Kaitsepolitseiamet võib halduskohtu loal välismaalast kinni pidada kuni seitsmeks päevaks, kui massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorras ei ole objektiivse takistuse tõttu võimalik välismaalase suhtes teha vajalikke menetlustoiminguid tema isiku ja riigis viibimise aluse kontrollimiseks ning et kohus saaks hinnata välismaalase kinnipidamise põhjendatust.

16. augustil jõustunud väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses³⁶⁷ tehti muudatus, millega sätestati, et massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorras võib kohus ebaseaduslikult välispiiri ületanud välismaalasele anda riigi õigusabi väljasaatmise või lahkumisettekirjutuse vaidlustamiseks, kuni halduskohus on teinud otsuse, millega välismaalase esitatud kaebus on jäetud rahuldamata. Kohus jätab riigi õigusabi taotluse rahuldamata, kui välismaalane on Eestist lahkunud.

Sama muudatusega jõustus väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses³⁶⁸ muudatus, mis sätestab, et kolmanda riigi kodaniku kinnipidamisel esmaste

³⁶⁵ Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus § 17.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022022>

³⁶⁶ Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus § 15⁴ lõige 3.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022022>

³⁶⁷ Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus § 6⁶ lõige 3.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022022>

³⁶⁸ Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus § 15⁴ lõige 3¹.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022022>

menetlustoimingute tegemise eesmärgil massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorras, esitatakse kinnipidamise protokollis vähemalt iga välismaalase nimi või nimed, kinnipidamise õiguslik ja faktiline alus ning põhjendus. Kinnipidamisprotokollis kantakse kuupäev, kellaeg ja koht, samuti ettekande teinud haldusorgani ja ametniku nimi. Erinevus tavaolukorras kinnipidamisest seisneb selles, et esmaseid isikuandmeid kogutakse vähem ja individuaalse protokollis asemel tehakse grupiprotokoll.

Selleks, et parandada ja tugevdada Eesti tagasisaatmise valdkonna võimekust, viidi 2022. aastal PPAs läbi DEPA (deporteerimisametnike) reservametnikele suunatud Frontexi koolitused National Course for Escort Officers (NEO). Koolitused koosnesid teoreetilistest loengutest ja praktilistest harjutustest õiguspärase ja turvalise tagasisaatmise kohta. Omandati teadmisi tagasisaatmiste liikidest, operatsioonide planeerimisest, tegevustest erinevates protsessi etappides, ohuhinnangutest ja turvataktika meetmete rakendamisest. 2022. aastal koolitati PPAs ja KAPOst 34 DEPA ametnikku.

Bibliograafia

-
- Amai Vlaanderen (2023). amai!-project rond Werk. Kättesaadav: <https://amai.vlaanderen/projecten/project-werk>
- Australian Bureau of Statistics koduleht: Census. Kättesaadav: <https://www.abs.gov.au/census>
- Baerbock, A. (2022). Climate – Conflict – Clash of Crises: Weathering the Risks. Kõne Berliini kliima- ja julgeolekukonverentsil, 11.10.2022. Kättesaadav: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/baerbock-berlin-climate-and-security-conference/2557368>
- Baerbock, A. (2022). Staying ahead of the curve: climate security and international law. Kõne ÜRO peassamblee kõrvalüritusel, 23.08.2022. Kättesaadav: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/-/2554276>
- Barwise, K. (2020). Migration and the European Green Deal. 15.08.2020. Kättesaadav: <https://environmentalmigration.iom.int/blogs/migration-and-european-green-deal>
- Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich (2022). Bundesgesetz, mit dem das Staatsbürgerschaftsgesetz 1985 geändert wird. 13.04.2022. Kättesaadav: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2022_I_48/BGBLA_2022_I_48.pdf
- Chodownik, M. (2023). Influx in migrant crossings at Poland-Belarus border raises concerns in Germany. 25.05.2023. Kättesaadav: <https://www.euronews.com/2023/05/25/influx-in-migrant-crossings-at-poland-belarus-border-raises-concerns-in-germany>
- Deutsche Welle (2023). UK: Record number of migrants cross the Channel in 2022. 01.01.2023. Kättesaadav: <https://www.dw.com/en/uk-record-number-of-migrants-cross-the-channel-in-2022/a-64257510>
- EASi ja KredEXi ühendatus (2022). Work in Estonia toob tippspetsialistid Eestisse. 28.01.2022. Kättesaadav: <https://eas.ee/work-in-estonia-toob-tippspetsialistid-eestisse/>
- Eesti 2035 Kättesaadav: <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>
- Eesti Instituut (2022). Haridusprojektide taotlusvoorude tulemused 2022 II. Kättesaadav: <https://ekkm.estinst.ee/haridusprojektide-taotlusvoorude-tulemused-2022-ii/>
- Eesti Pagulasabi (2022). Kuidas korraldame: majutus Ukraina sõjapõgenikele. Pressiteade, 22.04.2022. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/uudised/kuidas-korraldame-majutus-ukraina->
- Eesti Pagulasabi koduleht: #myadapter: adaptation activities for third-country nationals. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/en/projects/myadapter-adaptation-activities-third-country-nationals>
- Eesti Pagulasabi (2022). Ukraina pagulastele avatakse kohanemisprogramm, kust saavad tuge ligi 5000 põgenikku. 26.09.2022. Kättesaadav: <https://www.pagulasabi.ee/uudised/ukraina-pagulastele-avatakse-kohanemisprogramm-kust-saavad-tuge-ligi-5000-pogenikku>
- Eesti Suursaatkond Minskis (2022). Alates 10. märtsist 2022 ei ole enam võimalik esitada viisataotlusi Eesti välisesindustes Moskvas, Peterburis, Pihkvas ja Minskis ning välise teenuseosutaja viisakeskustes Venemaa Föderatsioonis ja Valgevenes. Pressiteade, 11.03.2022. Kättesaadav: <https://minsk.mfa.ee/et/alates-10-martsist-2022-ei-ole-enam-voimalik-esitada-viisataotlusi-eesti-valisesindustes-moskvas-peterburis-pihkvas-ja-minskis-ning-valise-teenuseosutaja-viisakeskustes-venemaa-foderatsioonis-ja-valge/>

Eesti Teadusagentuuri koduleht: Mobilitas Pluss tagasipöörduva teadlase toetus. Kättesaadav: <https://etag.ee/rahastamine/mobiilsustoetused/mobilitas-pluss-mobiilsustoetused/tagasituleva-teadlase-toetus/>

Eesti välispoliitika arengukava 2030. Kättesaadav: <https://www.vm.ee/ministeerium-riiklik-protokoll-press/eesti-valispoliitika-arengukava-2030>

EMN Annual Report on Migration and Asylum 2022. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/rande-ja-varjupaigapoliitika-aastaraport-2022/>

EMN Annual Report 2022 on Migration and Asylum in Estonia, part II, EMN Eesti koduleht. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2023/07/arm-2022-part-ii-estonia-final-1.pdf>

EMN bülletään, EMN koduleht, kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-quarterly_en

EMN (2023). Displacement and migration related to disasters, climate change and environmental degradation - EMN Inform. Kättesaadav: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2023/06/emn-inform-climate-related-migration-final-may2023-1-1-compressed-1.pdf>

EMN Eesti Rändestatistika 2018-2022, EMN Eesti koduleht, kättesaadav: <https://www.emn.ee/publication/randestatistika-ulevaade-2018-2022/>

EMN sõnaraamat, EMN koduleht, kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary_en

EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2022/11/emn-inform-housing-1.pdf>

EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/publication/ajutise-kaitse-saajate-lijupaas-teenustele/>

EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/uus-emn-inform-majutusvoimaluste-paindlikkus-rahvusvahelise-kaitse-kontekstis/>

EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/uus-emn-inform-saatjata-alaealiste-uleminek-taiskasvanuikka/>

EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/publication/umbrasustatud-elanike-valjavaadete-parandamine-elist-valjaspool-asuvates-vastuvotu-ja-transiitriikides/>

EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/ilmus-uus-emn-inform-umbrasustamine-humanitaarsetel-pohjustel-vastuvotmine-ja-sponsorlusprogrammid/>

EMN lühiuuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/emn-inform-saatjata-alaealiste-arakuulamisoiigus-rahvusvahelise-kaitse-menetluses/>

EMN uuring Naiste integratsioon ELis ja Norras Uuring on kättesaadav EMN Eesti kodulehel: <https://www.emn.ee/publication/naiste-integratsioon-euroopa-liidus-ja-norras-poliitika-ja-meetmed/>

EMN Eesti Ürituse inglisekeelne kokkuvõte on kättesaadav siit: <https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2022/10/summary-of-the-event.pdf>

- ERR (2022). Kallas saatis Keskerakonna valitsusest välja. 03.06.2022. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608618844/kallas-saatis-keskerakonna-valitsusest-valja>
- ERR (2022). Soomes elab üle 40 000 hääleõigusliku Eesti kodaniku. 01.02.2022. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608485417/soomes-elab-ule-40-000-haaleoigusliku-eesti-kodaniku>
- ERR (2022). Tallinn avab Räägu tänaval sõjapõgenike lastele esmaspäeval kooli. 06.04.2022. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608556297/tallinn-avab-raagu-tanaval-sojapogenike-lastele-esmaspaeval-kooli>
- ERR (2022) uudis ja lisainfo uuringu kohta: <https://www.err.ee/1608766495/pealtnagija-kestab-eestis-seksi-ja-miks>
- EUAA (2023). Almost 1 million asylum applications in the EU+ in 2022. Pressiteade, 22.02.2023. Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/news-events/almost-1-million-asylum-applications-eu-2022>
- EUAA (2023). Asylum Report 2023. Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/asylum-knowledge/asylum-report>
- EUAA koduleht: What we do. Kättesaadav: <https://euaa.europa.eu/about-us/what-we-do>
- EU22.CZ. (2022). Europe as a Task: Rethink, Rebuild, Repower. Programme of the Czech Presidency of the Council of the European Union. Kättesaadav: <https://czech-presidency.consilium.europa.eu/media/ddjjqOzh/programme-cz-pres-english.pdf>
- Euroopa Ametiühingute Konföderatsioon (ETUC), Euroopa tööandjate katuseorganisatsioon BusinessEurope, avalikke ja ühiskonnale olulisi teenuseid osutavate ettevõtete esindusorganisatsioon SGI Europe, Euroopa käsitöö ning väikese ja keskmise suurusega ettevõtete liit SMEUnited
- Euroopa Kohus (2022). Euroopa Kohtu otsus (esimene koda), 30. juuni 2022. Kättesaadav: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=261930&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1374509>
- Euroopa Kohtu otsus liidetud kohtuasjades C-273/20 ja C-355/20 seoses perekonna taasühinemisega. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CJ0273>
- Euroopa Komisjon (2022). Addressing displacement and migration related to disasters, climate change. Commission staff working document. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/echo/files/policies/sectoral/swd_2022_displacement_and_migration_related_to_disasters_climate_change_and_environmental_degradation.pdf
- Euroopa Komisjon (2022). AMIF project grants: Assistance, support and integration of third-country national victims of trafficking in human beings. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/amif-project-grants-assistance-support-and-integration-third-country-national-victims_en
- Euroopa Komisjon (2022). C(2022) 7111 final. Kättesaadav: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C\(2022\)7111&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C(2022)7111&lang=en)

Euroopa Komisjon (2022). Communication from the European Commission 1. Updating guidelines on general visa issuance in relation to Russian applicants following Council Decision (EU) 2022/1500 of 9 September 2022 on the suspension in whole of the application of the Agreement between the European Community and the Russian Federation on the facilitation of the issuance of visas to the citizens of the European Union and the Russian Federation; and 2. Providing guidelines on controls of Russian citizens at the external borders. Kättesaadav: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C\(2022\)7111&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=C(2022)7111&lang=en)

Euroopa Komisjon (2020). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse kolmandate riikide kodanike taustakontroll välispiiridel ning muudetakse määrusi (EÜ) nr 767/2008, (EL) 2017/2226, (EL) 2018/1240 ja (EL) 2019/817. COM/2020/612. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:612:FIN>

Euroopa Komisjon (2022). European Year of Skills 2023. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-year-skills-2023_en

Euroopa Komisjon (2019). Komisjoni teatis COM(2019) 640 final. Euroopa roheline kokkulepe. Brüssel, 11.12.2019. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640>

Euroopa Komisjon (2021). Komisjoni teatis COM(2021) 82 final. Kliimamuutuste suhtes vastupanuvõimelise Euroopa kujundamine — ELi uus kliimamuutustega kohanemise strateegia. Brüssel, 24.2.2021. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0082>

Euroopa Komisjon (2022). EU action plan for the Central Mediterranean, 21 November 2022. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-central-mediterranean_en

Euroopa Komisjon (2022). EU Action Plan on the Western Balkans, 5 December 2022. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/eu-action-plan-western-balkans_en

Euroopa Komisjon (2022). Integration of immigrants in the European Union. Special Eurobarometer 519 Report. November – December 2021. Kättesaadav: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2276>

Euroopa Komisjon (2022). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Oskustööliste ja andekate inimeste meelitamine ELi. Kättesaadav: eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0657

Euroopa Komisjoni koduleht: New Pact on Migration and Asylum. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en

Euroopa Komisjoni koduleht: Relocation: EU solidarity in practice. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/relocation-eu-solidarity-practice_en

Euroopa Komisjoni koduleht: REACT-EU (Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe). Kättesaadav: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/react-eu_en

Euroopa Komisjon (2022). 'Golden passport' schemes: Commission proceeds with infringement case against Malta. Pressiteade, 06.04.2022. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2068

- Euroopa Komisjon (2022). Integration of migrants: Spotlight on skills intelligence and learning, housing, women and children. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/integration-migrants-spotlight-skills-intelligence-and-learning-housing-women-and-children_en
- Euroopa Komisjon (2022). Investor citizenship scheme: Commission refers MALTA to the Court of Justice. Pressiteade 29.09.2022. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_5422
- Euroopa Komisjon (2022). EU Network for Children's Rights. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-network-childrens-rights_en#:~:text=Documents-,The%20Network%20%E2%80%93%20what%20is%20it%3F,2022%20by%20Vice%20President%20%C5%A0uica.
- Euroopa Komisjon (2022). European Migration Forum — 7th meeting. Kättesaadav: <https://www.eesc.europa.eu/en/agenda/our-events/events/european-migration-forum-7th-meeting>
- Euroopa Komisjon (2023). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. Ukraine. Kättesaadav: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/ukraine_en
- Euroopa Komisjon (2022). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse eeskirjad laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks ja tõkestamiseks. COM/2022/209. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0209>
- Euroopa Komisjon (2021). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, mis käsitleb rändajate ärakasutamise olukordi rände- ja varjupaigaküsimuste valdkonnas. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2021%3A890%3AFIN>
- Euroopa Komisjon (2021). Evaluation of the Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13106-Fighting-human-trafficking-review-of-EU-rules_en
- Euroopa Komisjon (2021). Impact Assessment Report accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13106-Fighting-human-trafficking-review-of-EU-rules_en
- Euroopa Komisjon (2022). Proposal for a decision of the European Parliament and of the Council on a European Year of Skills 2023. COM(2022) 526 final. Brussels, 12.10.2022. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/system/files/2022-12/COM_2022_526_1_EN_ACT_part1_v6.pdf
- Euroopa Komisjon (2021). Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13106-Fighting-human-trafficking-review-of-EU-rules_en
- Euroopa Komisjon rakendusmäärus (EL) 2021/581, 9. aprill 2021, Euroopa piiride valvamise süsteemi (EUROSUR) olukorrapiltide kohta. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R0581&qid=1618306409753>

Euroopa Komisjon (2021). Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (fourth report), Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM/2022/736 final. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0736>

Euroopa Komisjon (2023). Statistics on short-stay visas issued by the Schengen States. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/visa-applications-reach-75-million-eu-and-schengen-associated-countries-258-increase-2021-2023-05-24_en

Euroopa Komisjon (2022). Solidarity and housing: Supporting Safe Homes. Considerations, key principles and practices. Kättesaadav: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-07/Safe%20homes%20guidance_en.pdf

Euroopa Komisjon (2022). Tegevussuunised nõukogu rakendusotsuse (EL) 2022/382 (millega määratakse kindlaks Ukrainast lähtuva põgenike massilise sissevoolu olemasolu direktiivi 2001/55/EÜ artikli 5 tähenduses ning nähakse selle tulemusena ette ajutine kaitse) rakendamiseks. Kättesaadav: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321(03))

Euroopa Komisjon (2021). The EU Strategy on the Rights of the Child and the European Child Guarantee. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en

Euroopa Liidu Nõukogu (2023). Council conclusions setting the EU's priorities for the fight against serious and organised crime for EMPACT 2022-2025. 09.03.2023. Kättesaadav: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7101-2023-INIT/en/pdf>

Euroopa Nõukogu Direktiiv 2001/55/EÜ, 20. juuli 2001, miinimumnõuete kohta ajutise kaitse andmiseks ümberasustatud isikute massilise sissevoolu korral ning meetmete kohta liikmesriikide jõupingutuste tasakaalustamiseks nende isikute vastuvõtmisel ning selle tagajärgede kandmisel. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055>

Euroopa Nõukogu otsus (EL) 2022/1500, 9. september 2022, mis käsitleb Euroopa Ühenduse ja Venemaa Föderatsiooni vahelise Euroopa Liidu ja Venemaa Föderatsiooni kodanikele viisade väljastamise lihtsustamise lepingu täitmise täielikku peatamist. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/1500/oj>

Euroopa Nõukogu otsus (EL) 2022/2451, 8. detsember 2022, Schengeni acquis' sätete täieliku kohaldamise kohta Horvaatia Vabariigis. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dec/2022/2451/oj>

Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2022). Asylum and migration: the Council approves negotiating mandates on the Eurodac and screening regulations and 21 States adopt a declaration on solidarity. Pressiteade, 22.06.2022. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/22/migration-and-asylum-pact-council-adopts-negotiating-mandates-on-the-eurodac-and-screening-regulations/>

Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2022). Border management: Council authorises the opening of negotiations with four Western Balkans partners on Frontex cooperation. Pressiteade, 18.11.2022. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/18/border-management-council-authorises-the-opening-of-negotiations-with-four-western-balkans-partners-on-frontex-cooperation/>

- Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2023). EU response to Russia's invasion of Ukraine. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>
- Euroopa Nõukogu Rakendusotsus (EL) 2022/382, 4. märts 2022, millega määratakse kindlaks Ukrainast lähtuva põgenike massilise sissevoolu olemasolu direktiivi 2001/55/EÜ artikli 5 tähenduses ning nähakse selle tulemusena ette ajutine kaitse. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega sätestatakse rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtu nõuded (uuesti sõnastatud) COM/2016/0465 final – 2016/0222 (COD). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0465>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2013/33/EL, 26. juuni 2013, millega sätestatakse rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtu nõuded (uuesti sõnastatud). Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK, Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2022/562, 6. aprill 2022, millega muudetakse määrusi (EL) nr 1303/2013 ja (EL) nr 223/2014 seoses ühtekuuluvusmeetmetega pagulaste toetamiseks Euroopas (CARE). 08.04.2022. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R0562>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule ja millega muudetakse nõukogu 25. novembri 2003. aasta direktiivi 2003/109/EÜ pikaajalistest elanikest kolmandate riikide kodanike staatuse kohta. COM(2016) 466. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0466>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus 2021/2303, mis käsitleb Euroopa Liidu Varjupaigaametit ja millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 439/2010. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R2303>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2017/2226, 30. november 2017, millega luuakse riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteem liikmesriikide välispiire ületavate kolmandate riikide kodanike riiki sisenemise ja riigist lahkumise andmete ja sisenemiskeeluandmete registreerimiseks ning määratakse kindlaks riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteemile õiguskaitse eesmärgil juurdepääsu andmise tingimused ning millega muudetakse Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni ning määruseid (EÜ) nr 767/2008 ja (EL) nr 1077/2011. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A32017R2226>
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2018/1240, 12. september 2018, millega luuakse Euroopa reisiinfo ja -lubade süsteem (ETIAS) ning muudetakse määrusi (EL) nr 1077/2011, (EL) nr 515/2014, (EL) 2016/399, (EL) 2016/1624 ja (EL) 2017/2226. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1240>
- Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2023). Infograafik – ELi ajutine kaitse põgenikele. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/infographics/temporary-protection-displaced-persons/>

- Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu (2022). Ukraina: nõukogu kehtestas ühehäälselt ajutise kaitse sõja eest põgenevatele isikutele. Pressiteade, 4.03.2022. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2022/03/04/ukraine-council-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war/>
- Europol (2022). EU Policy Cycle – EMPACT. 20.01.2022. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>
- Europol (2022). European Migrant Smuggling Centre 6th Annual Report. Kättesaadav: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/european-migrant-smuggling-centre-6th-annual-report-%E2%80%93-2022#:~:text=The%20facilitation%20of%20illegal%20immigration,threats%20facing%20the%20European%20Union>
- Eurostati infoleht, mai 2023 Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics&oldid=611776
- Eurostat (2023). Immigration law enforcement in the EU: 2022 figures. 05.05.2023. Kättesaadav: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230505-2>
- Eurostat (2023). Enforcement of immigration legislation statistics. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enforcement_of_immigration_legislation_statistics#Non-EU_citizens_ordered_to_leave_the_EU
- Eurostat (2023). Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics
- Eurostat (2023). Trafficking in human beings statistics. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics&oldid=574250#Number_of_registered_victims_and_of_suspected_and_convicted_traffickers
- FRA (2022). Guardianship systems for unaccompanied children in the European Union: developments since 2014. Kättesaadav: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/guardianship-systems-children-update#publication-tab-0>
- FRA (2022). Handbook on European law relating to the rights of the child. Kättesaadav: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/handbook-european-law-child-rights>
- Frontex (2023). EU's external borders in 2022. Uudiskiri, 13.01.2023. Kättesaadav: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-s-external-borders-in-2022-number-of-irregular-border-crossings-highest-since-2016-YsAZ29>
- Globalestonian.com (2022). Eesti Instituut jagas väljaspool Eestit elavatele lastele eesti keele õpetamiseks 60 000 eurot. 15.06.2022. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/eesti-instituut-jagas-valjaspool-eestit-elavatele-lastele-eesti-keele-opetamiseks-60-000-eurot>
- Globalestonian.com (2022). Eesti Teadusagentuur innustab Eesti teadlasi naasma Eesti teadusesse. 13.06.2022. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/eesti-teadusagentuur-innustab-eesti-teadlasi-naasma-eesti-teadusesse>
- Globalestonian.com (2022). INSA toetab sel aastal 19 rahvuskaaslaste kultuuriseltside projekti välisriikides. 27.04.2022. <https://globalestonian.com/et/article/insa-toetab-sel-aastal-19-rahvuskaaslaste-kultuuriseltside-projekti-v%C3%A4lisriikides>

- Globalestonian.com (2022). Ligi 12 000 austraallasel on eesti päritolu. 06.11.2022. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/ligi-12-000-austraallasel-eesti-paritolu>
- Globalestonian.com (2022). Välisministeeriumis toimus üleilmse eestluse koostöökomisjoni kohtumine. 30.09.2022. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/valisministeeriumis-toimus-uleilmse-eestluse-koostookomisjoni-kohtumine>
- Globalestonian.com (2022). Quo vadis, diasporaa ajakirjandus? 15.12.2022. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/et/news/quo-vadis-diasporaa-ajakirjandus>
- Gruusia Justiitsministeeriumi riigiteenuste arendusagentuuri koduleht: Riigiteenuste arendusagentuur sõlmis UNHCRiga lepingu ukself-uksele kampaania läbiviimiseks (Google tõlge). Kättesaadav: https://sda.gov.ge/?us_portfolio=18274
- Gruusia valitsuse 21.04.2022. resolutsioon "Avalik-õigusliku juriidilise isiku – Riigiteenuste Arendusagentuuri ja volitatud asutuse konsulaarametniku – osutatavate teenuste tingimuste, nende teenuste eest määratava tasu suuruse ja tasude maksmise viisi kinnitamise kohta" (Google tõlge). Kättesaadav: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5443968>
- Haridus- ja teadusministeeriumi koduleht: Ukraina sõjapõgenike haridus Eestis. Kättesaadav: <https://hm.ee/ukraina#keskharidus>
- Haridus- ja teadusministeeriumi koduleht: Eestikeelsele õppele üleminek. Kättesaadav: <https://www.hm.ee/uleminek>
- Haridus- ja teadusministeerium (2022). 560 Ukraina noort alustavad õpinguid Vabaduse Koolis. Pressiteade, 14.10.2022. Kättesaadav: <https://www.hm.ee/uudised/560-ukraina-noort-alustavad-opinguid-vabaduse-koolis>
- Haridussilma koduleht: Ukraina sõjapõgenikud Eesti haridussüsteemis. Kättesaadav: <https://www.haridussilm.ee/ee/valdkonnaraportid/ukraina-oppijad-eesti-hariduses>
- HARNO (2022). Analüüs: välistudengite arv Eesti kõrgkoolides on pisut langenud. 20.12.2022. Kättesaadav: <https://harno.ee/uudised/analuus-valistudengite-arv-eesti-korgkoolides-pisut-langenud>
- HARNO (2022). Haridus- ja Noorteametis alustasid tööd viis Ukrainast pärit spetsialisti. Pressiteade, 21.06.2022. Kättesaadav: <https://www.harno.ee/uudised/haridus-ja-noorteametis-alustasid-tood-viis-ukrainast-parit-spetsialisti>
- Helpdesk antikaporalato (2022). Published the Report "The housing conditions of migrants working in the agri-food sector" of the Ministry of Labor and Social Policies and of the National Association of Italian Municipalities. 18.08.2022. Kättesaadav: <https://www.helpdeskanticaporalato.org/published-the-report-the-housing-conditions-of-migrants-working-in-the-agri-food-sector-of-the-ministry-of-labor-and-social-policies-and-of-the-national-association-of-italian-municipalities/>
- Hollandi esindajatekoja koduleht: Wet vaststellingsprocedure staatloosheid. Kättesaadav: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?cfg=wetsvoorsteldetails&qry=wetsvoorstel%3A35687>
- Hollandi valitsus (2021). Wet inburgering 2021. Kättesaadav: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/inburgeren-in-nederland/nieuwe-wet-inburgering>
- Human Constanta (2023). 2022 Humanitarian crisis in Belarus and at the border with the European Union. Kättesaadav: <https://humanconstantat.org/en/2022-humanitarian-crisis-in-belarus-and-at-the-border-with-the-european-union/>

- ICMPD (2023). Migration Outlook 2023. Ten migration issues to look out for in 2023. Origins, key events and priorities for Europe. Kättesaadav: https://www.icmpd.org/file/download/58952/file/ICMPD_Migration_Outlook_2023.pdf
- IDMC (2023). Global Report on Internal Displacement 2023. Kättesaadav: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/>
- Integratsiooni Sihtasutus (2022). Kohanemis- ja keeleõppetugi Ukraina sõjapõgenikele. 16.06.2022. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/kohanemis-ja-keeleoppetugi-ukraina-sojapogenikele>
- Integratsiooni Sihtasutus (2022). Ilmus kogumik "Tagasi tulemised 2022". 23.12.2022. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/ilmus-kogumik-tagasi-tulemised-2022>
- Integratsiooni Sihtasutuse koduleht: Iseseisev õpe ja õppematerjalid. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/iseseisev-ope-ja-oppematerjalid>
- Integratsiooni Sihtasutuse koduleht: Juhendmaterjal on kättesaadav siit: <https://integratsioon.ee/sites/default/files/2022-10/6%20Steps%20to%20Becoming%20an%20Estonian%20Citizen.pdf>
- Integratsiooni Sihtasutuse koduleht: Keeleõpe Eesti kodakondsuse taotlemiseks. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/keeleope-eesti-kodakondsuse-taotlemiseks>
- Integratsiooni Sihtasutus (2022). Riigi toetusega saavad eestlased üleilma põnevaid projekte ellu viia. Pressiteade, 18.11.2022. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/riigi-toetusega-saavad-eestlased-uleilma-ponevaid-projekte-ellu-viia>
- Integratsiooni Sihtasutus (2022). Tagasipöördumistoetuse taotlemise tingimused on muutunud. 22.02.2022. Kättesaadav: <https://www.integratsioon.ee/tagasipoordumistoetuse-taotlemise-tingimused-muutunud>
- Joint Roadmap of the European Parliament and Rotating Presidencies of the Council on the organisation, coordination, and implementation of the timeline for the negotiations between the co-legislators on the CEAS and the New European Pact on migration and asylum. Kättesaadav: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220907RES39903/20220907RES39903.pdf>
- Johannes Mihkelsoni Keskus (2021). Rände-, kohanemis- ja lõimumisteemalised teabepäevad. Kättesaadav: <https://www.jmk.ee/rande-kohanemis-ja-loimumisteemalised-teabepaevad/>
- Justiitsministeeriumi infoleht on kättesaadav siit: <https://www.just.ee/media/3199/download>
- Justiits- ja siseküsimuste nõukogu HA Council, 9-10 juuni 2022. Kättesaadav: <https://www.europeansources.info/record/justice-and-home-affairs-council-9-10-june-2022/>
- Kaldur, K., Pertsjonok, A., Derevski, R., Jurkov, K., Khrapunenko, M., Podgoretskaya, D., Kivistik, K., Toomik, K., Vogel, E., Henahan, R. (2022). Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal. Tartu: Balti Uuringute Instituut
- KESKUS International Estonian Centre koduleht. Kättesaadav: <https://www.estoniancentre.ca/>
- Kindsiko, E., Vadi, M., Täks, V., Loite, K., Kurri, K. (2017). Eesti doktorite karjäärtee ja seda mõjutavad tegurid. Tartu: Tartu Ülikool
- Kodakondsuse seaduse muutmise seadus. Kättesaadav: www.riigiteataja.ee/akt/104082022003

- Kodanikuühiskonna Sihtkapital (2022). Kuus väliseesti ajalehte saavad KÜSKI toetuse. 16.05.2022. Kättesaadav: <https://kysk.ee/kuus-valiseesti-ajalehte-said-kuski-toetuse/>
- Kriisi ja vääramatü jõu määruse eelnõu (<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD22/file-crisis-and-force-majeure-regulation>) ja rände ärakasutamise määruse eelnõu (<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-promoting-our-european-way-of-life/file-instrumentalisation-in-the-field-of-migration-and-asylum>) on liidetud üheks eelnõuks
- Migration Policy Institute (2022). The Los Angeles Declaration Could Represent a Big Step for Real Migration Cooperation across the Americas. Kättesaadav: <https://www.migrationpolicy.org/news/los-angeles-declaration-migration-cooperation>
- Migration Policy Institute (2022). Top 10 Migration Issues of 2022. Kättesaadav: <https://www.migrationpolicy.org/programs/migration-information-source/top-10-migration-issues-2022#drought>
- MTÜ Peaasi Kättesaadav: <https://peaasi.ee/>
- Noonan, E., Rusu, A. (2022). The future of climate migration. EPRS | European Parliamentary Research Service. Kättesaadav: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA\(2022\)729334_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA(2022)729334_EN.pdf)
- OECD (2019). DAC Recommendation on the Humanitarian-Development-Peace Nexus. OECD/LEGAL/5019. Kättesaadav: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5019#backgroundInformation>
- OHCHR (2018). The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. Kättesaadav: <https://www.ohchr.org/en/migration/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration-gcm>
- Partanen, R., Koutonen, J., Jalonen, J., Hurd, J. & Taikina-aho, J.-M. (2022). Opi suomea juttelemalla VR-hahmon kanssa! – VR-simulaatiopeli maahanmuuttajataustaisten sairaanhoitajaopiskelijoiden kieli- ja ammattiosaamisen tukena. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 13(6). Kättesaadav: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-marraskuu-2022/opi-suomea-juttelemalla-vr-hahmon-kanssa-vr-simulaatiopeli-maahanmuuttajataustaisten-sairaanhoitajaopiskelijoiden-kieli-ja-ammattiosaamisen-tukena>
- PNSD (2022). Artificial Intelligence for and by Teachers – AI4T. Kättesaadav: https://scuoladigitale.istruzione.it/scenari_cpt/artificial-intelligence-for-and-by-teachers-ai4t/
- Politsei- ja Piirivalveameti koduleht Kättesaadav siit: <https://youtu.be/kOlibyOBOYg>
- Politsei- ja Piirivalveameti koduleht Kättesaadav siit: <https://youtu.be/LgOKWrb09Mw>
- Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 24.02.2022 korraldus nr 1.1-4.1/8 Ukraina kodanikele Eestisse saabumiseks ja ajutiseks viibimiseks seadusliku aluse andmise kohta. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/files/dokumendid/korraldused/kor-2022.8-1-.pdf?f898ce89d7>
- Politsei- ja Piirivalveameti riskianalüüs 2023. Kättesaadav: <https://www.politsei.ee/et/riskianalueues>
- Politsei ja piirivalve seadus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/127052022028>
- Prantsusmaa Siseministerium (2023). Opération APAGAN: accueillir les réfugiés menacés par les Talibans. 23.01.2023. Kättesaadav : <https://accueil-integration-refugies.fr/operation-apagan-accueillir-les-refugies-menaces-par-les-talibans/>

- Puhutsä suomee? – Spoken Finnish Online materials. Kättesaadav: <https://sites.google.com/view/puhekielikurssi/puhekielen-verkkokurssi>
- Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (IOM), pilootprojektid „Displaced Talent for Europe“ ja „MATCH“ Kättesaadav: <https://belgium.iom.int/displaced-talent-europe-dt4e> ja <https://belgium.iom.int/math>
- REACTORED koduleht: Opi suomen kielen alkeet tehokkaasti. Kättesaadav: <https://reactored.com/finsku-fi/>
- Reuters (2023). Poland to bolster security on border with Belarus, interior minister says. 02.07.2023. Kättesaadav: <https://www.reuters.com/world/europe/poland-bolster-security-forces-border-with-belarus-interior-minister-2023-07-02/>
- Riigikantselei kriis.ee koduleht: Info Ukraina sõjapõgenikele. Elukoht. Kättesaadav: <https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/elukoht>
- Riigikantselei kriis.ee koduleht: Info Ukraina sõjapõgenikele. Haridus. Kättesaadav: <https://kriis.ee/julgeolekuolukord-euroopas/info-ukraina-sojapogenikele/haridus>
- Riigikogu (2022). Riigikogu kuulutas Venemaa režiimi terroristlikuks. Pressiteade, 18.10.2022. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/pressiteated/taiskogu/riigikogu-kuulutas-venemaa-reziimi-terroristlikuks/>
- Riigipiiri seadus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106082022013>
- Riigi Teataja (2022). Riigipiiri seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. 15.08.2022. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/oigusuudised/eelvaadeSeadusUudis/2213>
- Rokk, R. M., Parts, R., Jalasto, K., Viks-Binsol, P. (2022). Eesti startup ökosüsteemi osaliste rahulolu uuring 2022. Lõpparuanne. Kättesaadav: <https://media.voog.com/0000/0037/5345/files/L%C3%B5pparuanne%20Eesti%20startup%20%C3%B6kos%C3%BCsteemi%20osaliste%20rahulolu%20uuring%202022%20EST.pdf>
- Rosenblad, Y., Leoma, R., Krusell, S. (2022). OSKA üldprognoos 2022–2031. Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest. Tallinn: SA Kutsekoda. Kättesaadav: <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2023/02/OSKA-Uldprognoos-2022-2031.pdf>
- Settle in Estonia koduleht: Kohanemisprogramm ajutise kaitse saajatele. Kättesaadav: <https://www.settleinestonia.ee/programme/temporary-protection-module>
- Sidusa Eesti arengukava 2021–2030 Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/sidest>
- Siseministeerium (2023). Milline nägi välja Siseministeeriumi 2022. aasta? 30.01.2023. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/uudised/milline-nagi-valja-siseministeeriumi-2022-aasta#paasteseaduse-ja-eri>
- Siseministeerium (2022). Valitsus lõpetab homsest ajutise piirikontrolli Eesti-Läti piiril. Pressiteade, 24.05.2022. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/uudised/valitsus-lopetab-homsest-ajutise-piirikontrolli-eesti-lati-piiril>
- Siseministri 17.12.2021 määrus nr 24 „2022. aasta sisserände piirarvu jagunemine elamisloa taotlemise põhjuse ja elamisloa andmise aluse järgi“. Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/104102022003>

- Siseturvalisuse arengukava 2020–2030 Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/stak2030>
- Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi koduleht. Kättesaadav: <https://www.palunabi.ee/et/vaimnetervis>
- Sotsiaalkindlustusamet (2022). Sotsiaalkindlustusamet avab ukrainakeelse nõustamisliini. Pressiteade, 01.08.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/sotsiaalkindlustusamet-avab-ukrainakeelse-noustamisliini>
- Sotsiaalkindlustusamet (2022). Paranevad sõjapõgenike abistamise tingimused Tallinna bussijaamas. 16.06.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/paranevad-sojapogenike-abistamise-tingimused-tallinna-bussijaamas>
- Sotsiaalkindlustusamet (2022). Riik toetab sõjapõgenike pikaajalise eluasemega soetud kulude kompenseerimist 17 miljoni euroga. Pressiteade, 26.04.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/riik-toetab-sojapogenike-pikaajalise-eluasemega-soetud-kulude-kompenseerimist-17-miljoni>
- Sotsiaalkindlustusamet (2022). Sotsiaalkindlustusamet avab ukrainakeelse nõustamisliini. Pressiteade, 01.08.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/sotsiaalkindlustusamet-avab-ukrainakeelse-noustamisliini>
- Sotsiaalkindlustusamet (2022). Sotsiaalkindlustusamet pikendab majutuslepingut Tallinkiga. Pressiteade, 21.07.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/sotsiaalkindlustusamet-pikendab-majutuslepingut-tallinkiga>
- Sotsiaalkindlustusamet (2022). Ukraina sõjapõgenike vastuvõtupunktid avatakse kokku neljas linnas. 09.03.2022. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/ukraina-sojapogenike-vastuvotupunktid-avatakse-kokku-neljas-linnas>
- Sotsiaalkindlustusamet (2022). Ukraina sõjapõgenikele avati püsiva elukoha leidmiseks kinnisvaraportaal. Pressiteade, 06.04.2022. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/ukraina-sojapogenikele-avati-pusiva-elukoha-leidmiseks-kinnisvaraportaal>
- Sotsiaalkindlustusameti koduleht: Saatjata alaealised välismaalased. Kättesaadav: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/abi-rahvusvahelise-kaitse-taotlejatele/saatjata-alaalised>
- Sotsiaalministeerium (2023). Aasta sõjapõgenikke Eestis. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/aasta-sojapogenikke-eestis>
- Sotsiaalministeerium (2022). Dr Heidi Alasepp: Ukraina õdedele on loodud võimalus Eestis erialasel tööl jätkata. 28.09.2022. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/uudised/dr-heidi-alasepp-ukraina-odedele-loodud-voimalus-eestis-erialasel-tool-jatkata>
- Sotsiaalministeeriumi koduleht: Ukraina kriisi infolehed kohalikele omavalitsustele. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/ukraina-kriisi-infolehed-kohalikele-omavalitsustele>
- Statistikaamet (2022). Statistikaamet avaldas andmed Ukraina kodanikest tööturul. 16.06.2022. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/et/uudised/statistikaamet-avaldas-andmed-ukraina-kodanikest-tooturul>
- Zagrebi linnavalitsus (2022). Kcijski plan grada Zagreba za integraciju tražitelja međunarodne zaštite i osoba kojima je je odobrena međunarodna zaštita za 2022. godinu. Kättesaadav: [http://web.zagreb.hr/sjednice/2021/sjednice_skupstine_2021.nsf/O/C12586DF003A998EC12587C00048FOA9/\\$FILE/O2%20Prijedlog%20akcijskog%20plana.pdf](http://web.zagreb.hr/sjednice/2021/sjednice_skupstine_2021.nsf/O/C12586DF003A998EC12587C00048FOA9/$FILE/O2%20Prijedlog%20akcijskog%20plana.pdf)

- Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti 29.08.2022 käskkiri nr T-15-1/22/11 "Uussisserändajate kohanemise toetamise osakonna põhimäärus". Kättesaadav: <https://teele.tallinn.ee/documents/118539/view#preview>
- Tartu Ülikool (2022). Eesti ülikoolid peatavad koostöö Venemaa ja Valgevene kõrgkoolide ja teadusasutustega. Pressiteade, 28.02.2022. Kättesaadav: <https://ut.ee/et/sisu/eesti-avalik-oiguslikud-ulikoolid-peatavad-koostoo-venemaa-ja-valgevene-korgkoolide-ja>
- Terviseameti infolehed on kättesaadavad: https://terviseamet.ee/et/ukraina?fbclid=IwAR11uKkdyg9_RID43WwXdLiUg6AbVuNbrRhy_EpJC1Sm2FFGiRakIQRskek
- Tervisekassa koduleht: Ukraina sõjapõgenikule. Kättesaadav: <https://www.tervisekassa.ee/inimesele/ukraina-sojapogenikele>
- The National Weather Service (2023). NOAA declares the arrival of El Nino. 08.06.2023. Kättesaadav: <https://www.weather.gov/news/230706-ElNino#:~:text=June%208%2C%202023%20%2D%20The%20expected,of%20the%20National%20Weather%20Service>
- Tööinspeksioon Tööelu portaali Kättesaadav: <https://toelu.ee/et>
- UNHCR (2018). Global Compact of refugees. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/global-compact-refugees>
- UNHCR (2023). Global Report 2022. Kättesaadav: <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/afghanistan-situation#:~:text=UNHCR%20submitted%20over%209%2C200%20Afghans,resettlement%20numbers%20in%20previous%20years>
- UNHCR (2022). Global Trends. Forced Displacement in 2022. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>
- UNHCR (2022). Briefing notes: UNHCR urgently seeks US\$66 million for communities devastated by Pakistan floods. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/unhcr-urgently-seeks-us66-million-communities-devastated-pakistan-floods>
- UNHCR (2022). Somalia refugee crisis explained. Kättesaadav: <https://www.unrefugees.org/news/somalia-refugee-crisis-explained/>
- UNHCR koduleht: Statelessness Around the World. Kättesaadav: <https://www.unhcr.org/statelessness-around-the-world.html>
- USA Välisministeerium (2023). Trafficking in Persons Report: Estonia. Kättesaadav: <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/estonia>
- US Customs and Border Protection (2022). CBP Releases September 2022. Monthly Operational Update. Kättesaadav: <https://www.cbp.gov/newsroom/national-media-release/cbp-releases-september-2022-monthly-operational-update>
- Vabariigi Valitsuse 08.03.2022 korraldus nr 10 "Ajutise kaitse kohaldamine". Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/308032022010>
- Vabariigi Valitsuse 16. mai 2020. a korralduse nr 169 „Riigipiiri ületamise ajutine piiramine COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse SARS-CoV-2 uue puhangu ennetamiseks”. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/331032022004>
- Vabariigi Valitsuse 08.09.2022 korraldus nr 247 „Venemaa Föderatsiooni kodanike riigipiiri ületamise ajutine piiramine”. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/310092022002>

- Vabariigi Valitsuse 16.03.2022 määrus nr 26 "Piirikontrolli ajutine taaskehtestamine".
Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/116032022026>
- Vabariigi Valitsuse 08.04.2022 määrus nr 42 "Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooniga ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas" Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108042022003>
- Vabariigi Valitsus (2022). Valitsus katab sõjapõgenike vastuvõtmisega seotud kiireloomulised kulud. Pressiteade, 17.03.2022. Kättesaadav: <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-katab-sojapogenike-vastuvotmisega-seotud-kiireloomulised-kulud>
- Vabariigi Valitsuse koduleht: Kaja Kallase II valitsuse tegevusprogramm. Kättesaadav: <https://www.valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/tegevusprogramm>
- Videod on kättesaadavad siit: https://www.youtube.com/watch?v=9VbYUa-_Xyw&t=1s ning <https://www.youtube.com/watch?v=xuUxzorDR4o>
- Vägivallaennetuse kokkulepe 2021–2025 Kättesaadav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>
- Välismaalaste seadus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023039>
- Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022022>
- ÜRO (2021). Report of the International Law Commission Seventy-second session, ÜRO peaassamblee, 26.04-4.06 ja 5.05-6.08.2021, Kättesaadav: https://legal.un.org/ilc/reports/2021/english/a_76_10_advance.pdf
- Yle Kielikoulu – Yle Språkskolan koduleht. Kättesaadav: <https://yle.fi/aihe/kielikoulu-sprakskolan#english>

ISSN 2674-3477

9 772674 347002